

SARIANNA REINIKAINEN

Läheisneuvonpito lapsinäkökulmasta

Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus

postimyynti: Stakes / Asiakaspalvelut PL 220, 00531 Helsinki
puhelin: (09) 3967 2190, (09) 3967 2308 (automaatti)
faksi: (09) 3967 2450 • Internet: www.stakes.fi

© Kirjoittaja ja Stakes

Taitto: Christine Strid

ISBN 978-951-33-1942-7 (nid.)

ISSN 1236-0740 (nid.)

ISBN 978-951-33-1943-4 (PDF)

ISSN 1795-8210 (PDF)

Stakes, Helsinki 2007

Valopaino Oy
Helsinki 2007

Saatteeksi

Family Group Conference (FGC) – läheisneuvonpito – oli aikansa radikaali innovaatio Uudessa-Seelannissa. Siitä on kertynyt kokemuksia 17 vuoden ajalta, yhden sukupolven ajalta. Kukaan ei kyseenalaista lakia, jonka mukaan lasta koskevaa huostaanottopäätöstä ei voi viedä perheoikeuteen, jollei asiassa ole järjestetty läheisneuvonpitoa; ei myöskään nuorta voi tuomita nuorisooikeudessa ilman että läheiset kutsutaan koolle tekemään nuoren kanssa tämän tulevaisuutta koskeva suunnitelma.

Vuoden 2006 lopulla Uusi-Seelanti järjesti ensimmäisen kansainvälisen konferenssin innovaationsa kunniaksi ja kutsui mukaan läheisneuvonpidon tutkijoita ja soveltajia ympäri maailmaa. Konferenssissa Steward Bartlett – joka toimii sosiaalisen kehityksen ministeriössä valtakunnallisen läheisneuvonpitoyksikön johtajana – korosti, että FGC on heidän luomuksensa. Vaikka se on instituutio, sitä ei voi institutionalisoida. FGC on ihmisten prosessi.

Uuden-Seelannin lakikomissaari Edward Taihakurei Durie muistutti mainitussa konferenssissa FGC:n perusolemuksesta: Siinä ei ole kysymys vain keinosta tai menetelmästä, vaan periaatteellisista perheen ja yhteisön oikeuksista; FGC on tapa vahvistaa ihmisten osallisuutta itseään koskevassa päätöksenteossa. Tavallaan on kysymys poliittisesta liikkeestä. Vuonna 1989 toteutetulla päätöksentekomenettelyllä puututtiin institutionaaliseen rasismiin. Alkuperäisväestön lapsia otettiin huostaan ja sijoitettiin laitoshuoltoon suhteellisesti enemmän kuin valtaväestön lapsia, eivätkä valtaväestön tarjoamat laitoshoitopalvelut vakuuttaneet tuloksillaan. Todettiin, että lastensuojelun järjestelmää piti muuttaa.

Konferenssissa rinnastettiin tilannetta muihin maihin tänä päivänä. Niin USA:ssa, Kanadassa, Isossa-Britanniassa kuin Pohjoismaissakin ovat tuttuja lastensuojelun tilastot, jotka kertovat karua kieltä: tietyn etnisen ryhmän osuus tietyn kaupungin väestössä saattaa olla pieni (esim. 8 %), mutta saman ryhmän osuus huostaan otetuista lapsista mittava (esim. 50 %). On myös todettu, ettei vain lasten huostaanotoissa vaan myös kotiutustilanteissa on eroavuuksia; mustien lapset kotiutetaan vähemmän todennäköisesti kuin valkoisten. Onko tämä osa institutionaalista rasismia, jolle ei ole haluttu tehdä mitään, kysyttiin.

Kansainvälisissä keskusteluissa ja läheisneuvonpidon sovellutuksissa on korostettu perheen oikeuksien vahvistamista. Lapsen oikeuksien vahvistaminen on ollut vähemmän esillä. Vasta nyt, 17 vuotta lakiuudistuksen jälkeen Uudessa-Seelannissa on alettu kysyä lapsen paikasta ja osallisuudesta läheisneuvonpidossa sekä käynnistetty lakivalmistelut lapsen aseman turvaamiseksi.

Pohjoismaiden lastensuojelun ajankohtaisessa keskustelussa lapsen asema, osallisuus ja oikeudet ovat sen sijaan olleet korostuneesti esillä. Tämä on näkynyt myös läheisneuvonpidon pohjoismaisissa toteutuksissa sekä päättyvässä olevan pohjoismaisen tutkimuksen asetelmassa.

Uuden-Seelannin FGC-mallia ei vain tuotu Suomeen, vaan täällä luotiin – kokeillen, tutkien ja kehittellen – oma sovellutus. Läheisneuvonpitoa kehitettiin lastensuojelussa, mutta sitä on käytetty myös muussa yhteydessä, kuten vanhustenhuollossa etsittäessä ratkaisuja vanhuksen hoidon ja turvan rakenteiksi, omaisten ja viranomaisten yhteistyönä.

Suomessa lastensuojelulain uudistukset tulevat voimaan vuoden 2008 alusta. Vielä ei aika näyttänyt olevan kypsä läheisneuvonpidon lakisäätämiseksi, vaikka uudistus sisältääkin tärkeitä asioita. Laissa korostetaan lapsen osallisuutta; lapsen lastensuojelun tarpeen selvittäminen selkiyttää asiakkuuden alkuvaihetta; lapsen asiassa pidettävistä neuvotteluista säädetään erikseen; läheisten merkitys todetaan; ennen lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle tulee selvittää läheisten mahdollisuudet ottaa lapsi luokseen asumaan.

Edellisen hallituskauden aikana sosiaali- ja terveysministeriön johdolla toteutettiin laaja lastensuojelun kehittämishanke. Ilahduttavaa on, että uuteen hallitusohjelmaan sisältyy useita

viittauksia lastensuojelun kehittämiseen. Hallitusohjelmassa luvataan mm. valmistella ehdotus lastensuojelua tehostavasta päätöksentekomenettelystä. Kunpa olisikin vielä tässä yhteydessä mahdollista harkita asiaa uudelleen ja sisällyttää päätöksentekoprosessiin elementtejä, joita läheisneuvonpidosta saadut kokemukset ja tutkimustulokset ovat perustelleet!

Minulla on ollut ilo olla tuomassa läheisneuvonpitokäytäntöä Suomeen ja tehdä yhteistyötä innovatiivisten työntekijöiden kanssa suomalaisen mallin kehittämiseksi. Erityinen onni on ollut löytää Sarianna Reinikainen työtoveriksi. Hän on ollut omiaan tutkimaan läheisneuvonpitoa lapsen näkökulmasta ja haastattelemaan lapsia. Hän esittää tutkimuksessaan, miten lapsilähtöistä työtä voi käytännössä edistää. Se ei tapahdu tempuilla, vaan tarvitaan uutta asennoitumista. Tarvitaan välittämistä, kantavia suhteita, aikaa, vuoropuhelua – ilmapiiriä jossa on tilaa lapselle. Työ siis jatkuu.

Tarja Heino
VTT, erikoistutkija, Stakes

Lukijalle

Läheisneuvonpito rantautui Uudesta Seelannista Ruotsin kautta Suomeen vuonna 1997. Työskentely- ja päätöksenteon tapana läheisneuvonpito oli herättänyt kaikissa siihen tutustuneissa maissa kiinnostusta, ja myös käytännön kokemukset olivat enimmäkseen rohkaisevia. Läheisneuvonpidon juurruttamiseksi suomalaiseen lastensuojeluun Stakesissa perustettiin, osana Huostaanotto -projektia (1997–2000) valtakunnallinen läheisneuvonpidon kehittämis- ja tutkimushanke. Hanke toteutettiin muutaman kunnan ja kuntayhtymän kanssa yhdessä, ja sen myötä läheisneuvonpito asettui pysyväksi joskin toistaiseksi vielä marginaaliseksi osaksi suomalaista lastensuojelua. Valtakunnallisen hankkeen jälkeen läheisneuvonpito on jatkanut juurtumistaan, yleistymistään ja leviämistään paikallisina kehittämis- ja juurruttamishankkeina.

Stakesissa läheisneuvonpidon tutkiminen on jatkunut, ja Pohjoismaisen ministerineuvoston tukemana käynnistettiin vuonna 2002 pohjoismainen tutkimushanke. Sen ensimmäisessä vaiheessa (Familjerådslag – vad innebär den nya metoden inom socialt arbete i de nordiska länderna 2002–2003) läheisneuvonpitoa paikannettiin teoreettisesti suhteessa muihin verkostomenetelmiin sekä kartoitettiin sen käytön yleisyys, käyttöalueet ja työtavasta saadut kokemukset kussakin maassa. Hankkeen toisessa vaiheessa (Family Group Conference from a Child Perspective 2004–2006) läheisneuvonpitoa tutkittiin lapsinäkökulmasta keskittymällä lasten ja nuorten kokemuksiin sekä työtavan lapsilähtöisyyteen. Kussakin maassa toteutettiin yhteiseen tutkimussuunnitelmaan perustuva oma kansallinen tutkimus, joiden yhteenveto julkaistaan vuonna 2007. Suomen Läheisneuvonpito lapsinäkökulmasta -tutkimuksen raportti on tässä.

Tutkimusraportti kertoo läheisneuvonpidosta, lasten ja nuorten osallisuudesta ja kokemuksista sekä pyrkimyksestä tehdä lapsilähtöinen tutkimus. Toivon, että raportista on iloa ja hyötyä lastensuojelutyön tekijöille, kehittäjille ja tutkijoille. Heidän kauttaan toivon ilon ja hyödyn välittyvän lastensuojelun asiakkaina oleville lapsille ja nuorille, heidän perheilleen ja läheisilleen.

Raportin käsikirjoitusta ovat paneutuneesti lukeneet ja kommentoineet Tarja Heino, Salla Hänninen, Riitta-Liisa Kokko, Marja Martikainen, Jukka Pyhäjoki, Juha-Pekka Vuorio ja Kaisa Öhman. Lämmin kiitos heille. Kiitos myös tutkimukseen osallistuneille perheille ja perheiden läheisille, jotka osallistumisellaan halusivat edistää lastensuojelutyön kehittämistä. Suurimmat kiitokset kuuluvat tietenkin lapsille ja nuorille, jotka antamalla aikaansa ja kertomalla ajatuksistaan ja kokemuksistaan auttoivat ainakin tutkimuksen tekijää paremmin ymmärtämään, miltä asiat heidän näkökulmastaan näyttävät ja tuntuvat ja mikä heille on tärkeää.

Helsingissä 9.4.2007

Sarianna Reinikainen

Tiivistelmä

Sarianna Reinikainen. Läheisneuvonpito lapsinäkökulmasta. Stakes, Raportteja 7/2007. Helsinki 2007. 153 sivua, hinta 24 €. ISBN 978-951-33-1942-7

Tutkimuksessa tarkastellaan läheisneuvonpitoa lapsinäkökulmasta. Siinä kysytään, miten lapset ja nuoret kokevat läheisneuvonpitoprosessin ja miten heidän tilanteensa prosessin aikana muuttuu. Näiden kysymysten avulla ja ohella tarkastellaan, miten lapsilähtöisyys työtavassa toteutuu. Tutkimuksessa lapsilähtöisyys ymmärretään lapsen kokemusmaailmasta ja tarpeista lähtevänä ja niihin vastaamaan pyrkivänä ajatteluna ja toimintana. Se ilmenee siinä, miten lapsi otetaan mukaan prosessiin ja mikä merkitys hänen näkemyksillään on ratkaistavia asioita määriteltäessä ja ratkaisuja mietittäessä. Lapsinäkökulma puolestaan viittaa tutkimuksen lähtökohtaan ja suuntaan. Se käsittää sekä lapsen oman näkökulman tilanteeseen ja prosessiin että osallisina olevien aikuisten näkökulman lapseen tilanteessa ja prosessissa.

Tutkimuksessa seurattiin seitsemän kouluikäisen lapsen ja nuoren läheisneuvonpitoprosesseja siitä, kun läheisneuvonpidon järjestämisestä sovittiin, noin vuoden päähän ensimmäisestä läheisneuvonpidosta. Lapsia ja nuoria haastateltiin useamman kerran prosessin aikana. Heidän läheisneuvonpitojaan ja seurantakokouksiaan havainnoitiin, ja prosessin aikana tuotetut kirjalliset dokumentit koottiin. Lasten ja nuorten huolten ja muutostoiveiden selvittämisessä sovellettiin Tulevaisuuden muistelu -metodia, jonka avulla heidän kanssaan määriteltiin yksilölliset ”muutoskohteet” muutosten seuraamista varten. Lasten ja nuorten tutkimuskumppanuuden vahvistamiseksi ja tutkijan tulkintojen varmistamiseksi heidän kokemuksistaan kirjoitettiin tarinat, jotka he itse lukivat ja joita he saivat halutessaan korjata.

Raportissa tarkastellaan läheisneuvonpitoa lapsilähtöisenä työtapana sekä kirjallisuuden että tutkimushenkilöinä olleiden lasten ja nuorten kokemusten ja prosessissa olleiden aikuisten – läheisten ja viranomaisten – toiminnan kautta. Tutkimusprosessi ja sen lapsilähtöinen tutkimusote metodisine kokeiluineen kuvataan tarkasti. Lopuksi nostetaan esiin keskeisiä johtopäätöksiä, kysymyksiä ja kehittämishdotuksia, jotka eivät välttämättä rajoitu yksinomaan läheisneuvonpitoon vaan ovat aiheellisia lasten ja nuorten kanssa tehtävässä työssä laajemminkin.

Avainsanat: läheisneuvonpito, lapsilähtöisyys, lapsinäkökulma, lasten ja nuorten kokemukset, lapsitutkimus, tapaustutkimus, seurantatutkimus, Tulevaisuuden muistelu, tarinat, dialogisuus, välittämisen ilmapiiri

Sisällys

Saatteeksi
Lukijalle
Tiivistelmä

1	MIKSI JA MITÄ?	11
2	LÄHEISNEUVONPITO LAPSILÄHTÖISENÄ TYÖTAPANA LASTENSUOJELUSSA	13
3	PYRKIMYKSENÄ TEHDÄ LAPSILÄHTÖINEN TUTKIMUS	22
	Tutkimuskysymykset	23
	Tutkimusote	24
	Aineiston tuottaminen	28
	Aineiston analyysi	35
	Lasten ja nuorten kokemukset tutkimusprosessista	42
4	MUUTOKSET LASTEN JA NUORTEN TILANTEISSA	47
	Huolet ja muutostoiveet ennen läheisneuvonpitoa	49
	Mitä huolille ja toiveille tapahtui läheisneuvonpitoprosessin aikana?	56
5	LÄHEISNEUVONPITOPROSESSIN LAPSILÄHTÖISYYS	68
	Proessin dialogisuudesta ja neuvonpidon ilmapiiristä	69
	Lapsinäkökulma dokumenteissa	72
	Viranomaisten kielestä ja puhetavasta	72
	Lasten ja nuorten näkökulma viranomaisten yhteenvedoissa	80
	Lasten ja nuorten näkökulma sosiaalityöntekijän kysymyksissä	84
	Lasten ja nuorten näkökulma suunnitelmissa	88
	Lapsinäkökulma valmisteluvaiheessa	91
	Lapsinäkökulma neuvonpidossa	96
	Viranomaisten toiminnassa	99
	Läheisten toiminnassa	100
	Avustajan toiminnassa	108
	Lasten ja nuorten osallisuus	111
	Läheisneuvonpidon lapsilähtöisyys lapsinäkökulmasta – tiivistys	119
6	JÄLKIMIETTEITÄ	120
	Lähteet	124
	Liitteet:	
	Liite 1. Koollekutsujan tehtävät	129
	Liite 2. Lapsen avustajan tehtävät	130
	Liite 3. Lapsen haastattelu 1	131
	Liite 4. Lapsen haastattelu 2	134
	Liite 5. Haastattelijan ohjeet	138
	Liite 6. Havainnoitsijan ohjeet	143
	Liite 7. Läheisneuvonpitoon osallistuvalla lapsella	145
	Liite 8. Läheisneuvonpitoon osallistuvalla perheellä	146
	Liite 9. Suostumus (lapsi)	148
	Liite 10. Suostumus (huoltaja/t)	149
	Liite 11. Esimerkki tapausanalyysistä otsikkotasolla	150

1 MIKSI JA MITÄ?

Lapsilähtöisyys kuuluu läheisneuvonpidon – kuten enenevässä määrin muidenkin lastensuojelun työtapojen – julkilausuttuihin periaatteisiin. Periaatteesta käytäntöön voi olla kuitenkin pitkä matka, ja lastensuojelutyössä on toistuvasti jouduttu toteamaan, että matka on vasta alussa ja sillä kohdataan hidasteita. Vaikuttaa siltä, että aikuiskeskeisessä yhteiskunnassamme lapsilähtöisyys jos jokin on periaate, joka ei toteudu helposti vaan vaatii paitsi tietoista oman toiminnan ja sen taustalla olevan lapsikäsitteilyn pohtimista myös aikaa asettua lapsen rinnalle, tutustua lapsen todellisuuteen. Onko meillä siihen aikaa? Lisäksi vaikuttaa siltä, että lapsilähtöisyys ymmärretään sekä käsitteenä että toimintana monella tavalla ja eri ympäristöissä ja työtavoissa se myös tarkoittaa eri asioita. Jotkut saattavat kysyä, miksi työskentelyn pitäisi olla lapsilähtöistä.

Suomen valtakunnallisessa läheisneuvonpito-hankkeessa (1998–1999) läheisneuvonpitoon osallistuneita pyydettiin heti neuvonpidon jälkeen vastaamaan heidän kokemuksiinsa kartoittavaan kyselylomakkeeseen. Kyselyyn vastanneet lapset ja nuoret olivat tyytymättömämpiä läheisneuvonpitoon kuin niiden aikuiset osallistujat eivätkä kokeneet tullessaan riittävästi kuulluiksi. (Heino 2003.) Samansuuntainen tulos on saatu myös toisen verkostomenetelmän, ennakoitdialogien, kohdalla: lasten ja nuorten kokemus näistä palavereista oli sekä kokouksena että muutosten käynnistäjänä huonompi kuin aikuisten osallistujien (Kokko 2006, 188). Muissakin tutkimuksissa (Lawrence 2002) esiin tulleet erot yhtäältä lasten ja nuorten ja toisaalta aikuisten kokemuksissa pakottavat pohtimaan, miten perheiden kanssa tehtävää auttamistyötä voisi muuttaa lapsilähtöisemmäksi – mitä lapsilähtöisyys tarkoittaa lapsen näkökulmasta, mitä se tarkoittaa aikuisten toiminnassa. Tutkimusnäyttöön ja käytännön havaintoihin perustaen Dalrymple (2002) esittää, että läheisneuvonpitokin voi lopulta olla yksi aikuisten päätöksenteon foorumi, jossa lapset tuntevat itsensä yhtä voimattomiksi kuin perinteisemmissä päätöksentekomenettelyissä (reviews, case conferences).

Tässä tutkimuksessa läheisneuvonpitoa tarkastellaan lapsilähtöisyyteen pyrkivänä lastensuojelun työtapana. *Lapsilähtöisyys* ymmärretään työtavan ominaisuutena – työskentelyn lähtökohtana, prosessia ohjaavana periaatteena ja prosessissa osallisten aikuisten toimintana. Keskeisiä kysymyksiä ovat: miten lapsen tilanne määrittää prosessia (läheisille suunnattuja kysymyksiä, läheisneuvonpidossa käytävää keskustelua ja suunnitelman sisältöä) ja miten lapsi on osallinen prosessin eri vaiheissa (miten hän tulee kuulluksi, miten hänelle kerrotaan asioista ja mitkä ovat hänen vaikuttamismahdollisuutensa).

Lapsinäkökulma puolestaan viittaa tutkimuksen lähtökohtaan ja suuntaan. Tutkimuksessa lapsinäkökulma on määritelty käsittäväksi sekä *lapsen oman näkökulman* tilanteeseen ja prosessiin että *aikuisten osallisten näkökulman lapsen* tilanteeseen ja prosessissa (ks. Andersson & Bjerkman, 1999, 27–30; myös Forsberg 2002, 27–31). Toisin sanoen, lapsilähtöisyyden toteutumista tarkastellaan tutkimuksessa lapsinäkökulmasta – toisaalta lasten omien näkemysten, kokemusten ja toiminnan kautta, toisaalta aikuisten lapsen tilanteeseen liittyvien näkemysten ja lapsen osallisuuden liittyvän toiminnan kautta. Kiinnostuksen kohteina ovat muutokset lasten ja nuorten tilanteissa läheisneuvonpito-prosessin aikana sekä lapsen asema prosessissa.

Tutkimuksessa seurattiin kouluikäisten lasten ja nuorten läheisneuvonpito-prosesseja siitä, kun läheisneuvonpidon järjestämisestä sovittiin, noin vuoden päähän ensimmäisestä läheisneuvonpidosta. Lapsia ja nuoria osallistui tutkimukseen seitsemän. Heitä haastateltiin useamman kerran prosessin aikana, läheisneuvonpitoja ja seurantakokouksia havainnoitiin, ja prosessin aikana tuotetut kirjalliset dokumentit (viranomaisten yhteenvedot, sosiaalityöntekijän kysymykset ja neuvonpidoissa tehdyt suunnitelmat) koottiin. Aineistojen tuottamisessa ja analysoimisessa pyrkimyksenä oli asettua lasten ja nuorten asemaan, kuulla heidän näkemyksensä ja kokemuk-

sensa, ja ymmärtää, mitkä asiat ja tekijät läheisneuvonpitoprosessissa ovat lapsinäkökulmasta katsottuna keskeisiä.

Koska tutkijan ymmärrettiin olevan pitkälti samassa tilanteessa kuin on lapsen tilannetta selvittävä ja seuraava (eli tutkiva) lastensuojelun työntekijä (esim. Urponen 2007; Thomas & O’Kane 2000), aineiston tuottamisessa haluttiin kokeilla metodeja, joita myös sosiaalityöntekijä voisi ehkä käyttää työssään. Lasten huolten ja toiveiden lähestymisessä kokeiltiin haastattelumetodina ”Tulevaisuuden muistelua”, jonka yhteydessä lapsen kanssa luotiin yksilölliset ”muutoskohteet” mahdollisten tilanteissa tapahtuvien muutosten seuraamista varten. Toisena metodisena kokeiluna lasten kokemuksista ja tilanteen muuttumisesta kirjoitettiin tarinat, jotka lapset itse lukivat ja joita he kommentoivat. Tarinoidensa kautta lasten toivottiin tuntevan itsensä osallisemmiksi tutkimusprosessissa – kokemustensa käsitteellistämässä, tilanteessaan tapahtuvien muutosten seuraamisessa ja ennen kaikkea tutkijan tulkintojen hyväksymisessä. Sekä tutkimuksen tarkoituksen ja kysymysten että sen metodien perusteella voitaneen puhua lapsilähtöisestä tutkimusotteesta.

Tutkimus on osa pohjoismaista tutkimushanketta (*Family Group Conference from a Child Perspective* 2003–2006), jonka johtaja on Tarja Heino Stakesista. Ruotsin, Norjan, Tanskan ja Suomen hankemuotoinen yhteistyö läheisneuvonpidon kehittämisessä ja juurruttamisessa alkoi jo vuonna 2002, kun Pohjoismaiden Ministerineuvosto myönsi läheisneuvonpidon käyttöä Pohjoismaissa kartoittavalle hankkeelle (*Familjerådslag – vad innebär den nya metoden inom socialt arbete i de nordiska länderna* 2002–2003) avustuksen (ks. Heino, Reinikainen & Bergman 2003). Tutkimushankkeen käynnistyttyä myös Islanti liittyi vuonna 2004 mukaan ja on tehnyt oman kansallisen tutkimuksensa maan ensimmäisistä kolmesta läheisneuvonpidosta. Tutkimus on toteutettu kaikissa pohjoismaissa keskeisiltä osin samalla ja tulosten keskinäisen vertailemisen mahdollistavalla tavalla. Eri maissa saadut tulokset voivat tukea tai haastaa toisiaan, ja ennen kaikkea niiden yhteinen pohtiminen voi tuottaa ajatuksia ja ehdotuksia läheisneuvonpidon ja samalla ehkä muidenkin verkostosuuntautuneiden työtapojen kehittämiseen entistä lapsilähtöisemmiksi.

Tutkimuksen perimmäisenä tarkoituksena oli tuottaa aineksia lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen asemaan ja osallisuuteen liittyvään keskusteluun paitsi läheisneuvonpidon yhteydessä myös yleisemmin asiakkuusprosesseissa. Näitä aineksia tutkimus myös tuotti: vaikka tehdyt havainnot ovat havaintoja läheisneuvonpitoprosesseista, tutkimuksen keskeiset johtopäätökset ja sen esiin nostamat kysymykset eivät todennäköisesti ole yhteen työtapaan sidottuja. Lisäksi kokemukset aineiston tuottamisessa käytetyistä metodeista voivat olla hyödyksi yleisemminkin, kun lapsen näkökulmaa pyritään tavoittamaan – niin lasten kanssa tehtävässä työssä kuin lasten kanssa tehtävässä tutkimuksessa.

2 LÄHEISNEUVONPITO LAPSILÄHTÖISENÄ TYÖTAPANA LASTENSUOJELUSSA

Läheisneuvonpidosta

Läheisneuvonpitoa pidetään lastensuojelussa aivan uudenaikaisena, perinteistä asiakastyötä radikaalisti haastavana työtapana. Sen periaatteena on, että viranomaiset jakavat määritys- ja päätösvaltansa asiakasperheen kanssa ja työskentelevät sen kumppanina lapsen auttamiseksi. Siinä mielessä se nähdään sosiaalityötä demokratisoivana työtapana (esim. Faureholm & Pedersen 2002; Horverak, Omre & Schjelderup 2002; Schjelderup & Omre 2002a; Merkel-Holguin ym. 2004). Ensimmäisessä läheisneuvonpito ymmärretäänkin päätöksentekomenetelmänä, mutta yhtä lailla sen voi nähdä lapselle ja perheelle järjestettävänä palveluna, jonka seuraukset voivat olla paljon monitahoisemmat kuin pelkkä suunnitelman tai päätöksen syntyminen. Tilanteet, joissa läheisneuvonpitoja on järjestetty, vaihtelevat lastensuojelutarpeen selvittämisestä vakaviin kriisitilanteisiin, ja huostaanottotarpeen selvittämisestä laitoksesta kotiuttamisen tilanteisiin. (Ks. Heino, Reinikainen & Bergman 2003, 17–18; Pääkaupunkiseudun läheisneuvonpitoprojektin verkkosivut.)

Läheisneuvonpidossa kootaan yhteistyöhön lastensuojelun asiakkaana oleva lapsi tai nuori, hänen perheenjäsenensä ja laajempi läheisverkostonsa sekä hänen tilanteeseensa liittyvät viranomaiset. Tarkoitus on tuoda julki ja yhteiseen keskusteluun keskeiset huolenaiheet ja kysymykset sekä tehdä päätöksiä ja suunnitelma tilanteen parantamiseksi. (Esim. Huntsman 2006; Dalrymple 2002; Lupton & Nixon 1999.) Siten sen tavoitteet ovat samat kuin muillakin verkostomenetelmillä: lisätä ymmärrystä toisten ajattelusta ja toiminnasta, selkiyttää tilannetta, ja tehdä suunnitelma, johon ammattiauttajat ja perheenjäsenet voivat sitoutua (Pyhäjoki 2005, 80).

Työtapana läheisneuvonpito perustuu Huntsmanin (2006) mukaan muutamaa keskeiseen oletukseen. Ensimmäinen oletus on, että perheillä on *oikeus* osallistua heitä koskevista asioista päättämiseen. Toinen oletus on, että perheet ovat *kykeneviä* tekemään päätöksiä, mikäli heidät otetaan prosessiin aidosti mukaan – autetaan uskomaan itseensä ja annetaan kaikki päätöksenteossa tarvittava tieto. Kolmas oletus on, että perheiden itsensä tekemillä päätöksillä on *suurempi todennäköisyys onnistua* kuin viranomaisten tekemillä perhettä koskevilla päätöksillä. (Mt.) Perhe ymmärretään laajasti, ja suunnitelman ja päätösten tekemiseen kutsutaan lapsen ja huoltajien lisäksi muut perheenjäsenet sekä ne sukulaiset ja ystävät, joista lapsi ja hänen vanhempansa uskovat voivan olla heille tukea ja apua. Lähtökohta on, että perheen ongelmista voidaan puhua ja niitä voidaan yrittää yhdessä ratkaista.

Läheisneuvonpitoprosessin valmistelea ja vetää sosiaalityöntekijän pyynnöstä ja perheen suostumuksella ulkopuolinen, sosiaalitoimesta riippumaton *koollekutsuja*. Koollekutsujan tehtävät liittyvät käytännön järjestelyjen lisäksi lapsen läheisverkoston kartoittamiseen ja valmisteleeseen, viranomaisten valmisteleeseen, neuvonpidon vetämiseen ja seurantakokouksen järjestämiseen. (Ks. koollekutsujan tehtävistä lisää liite 1.) Itse neuvonpito on kolmivaiheinen: 1) Sosiaalityöntekijä ja muut viranomaiset kertovat perheelle ja heidän läheisilleen käsityksensä lapsen tilanteesta ja siihen liittyvät huolenaiheensa. Sosiaalityöntekijän laatimat kysymykset, joihin läheisverkoston on tarkoitus suunnitelmassaan vastata, käydään läpi. 2) Läheisverkosto pitää oman yksityisen neuvonpitonsa ja laatii suunnitelman lapsen tilanteen parantamiseksi. 3) Läheisverkosto esittelee tekemänsä suunnitelman ja sosiaalityöntekijät ottavat siihen kantaa. Suunnitelman toteutumisen seurannasta sovitaan.

Läheisneuvonpidon vaiheet (suluissa vaiheiden keskimääräiset kestot)

I Valmistelu (4–6 vko) →	II Läheisneuvonpito (4–8 h) →	III Seuranta (3–6 kk)
<ul style="list-style-type: none"> * Koollekutsuja valmistelee lapsen, muun perheen sekä läheiset neuvonpitoon, on yhteydessä viranomaisiin sekä huolehtii käytännön järjestelyistä * Sosiaalityöntekijä laatii yhteenvetonsa ja kysymykset läheisneuvonpidolle * Muut viranomaiset laativat yhteenvetonsa 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Viranomaisten tiedonanto 2) Yksityinen neuvonpito 3) Suunnitelman esittäminen ja hyväksyminen 	<ul style="list-style-type: none"> * Läheiset ja viranomaiset huolehtivat suunnitelmaan sisällytetyistä tehtävistään * Suunnitelma tarkistetaan seurantakokouksissa

(Ks. läheisneuvonpidon rakenteesta lisää esim. Heino 2000; Heino, Reinikainen & Bergman 2003; Stakesin verkkosivut ja Pääkaupunkiseudun läheisneuvonpitoprojektin verkkosivut.)

Törrösen ja Vornasen (2004) mukaan lastensuojelutyön lähestymistapoina voidaan tunnistaa *suojelumalli* (protection deficit model) ja *voimaannuttavan työn malli* (prevention empowerment model). Voimaannuttavan työn mallissa yksilö kohdataan subjektina (eikä kohteena); asiakkaan osallisuus ymmärretään aktiivisena (eikä passiivisena); työntekijän ja asiakkaan suhde ymmärretään kumppanuussuhteena (eikä auttaja–autettava-suhteena), eli tilanne määritellään ja toiminta suunnitellaan yhdessä ja myös asiakkaalla on valtaa; ja arvioinnin kohteena ovat paitsi riskit myös vahvuudet (eivät pelkät riskit). (Mts. 179–180.) Nämä voimaannuttavan lähestymistavan ominaisuudet kuuluvat myös läheisneuvonpidon periaatteisiin. Perheiden voimaantumista (empowerment) tuetaan luovuttamalla perheille päätöksentekovaltaa ja osoittamalla luottamusta perheen ja läheisten voimavaroihin. Vastuu lasten turvallisuuden varmistamisesta säilyy kuitenkin lastensuojelulla. (Ks. esim. Lupton & Nixon 1999; Huntsman 2006.) Lastensuojelun lisäksi läheisneuvonpito on otettu työtavaksi aikuissosiaalityössä, vanhustyössä, oppilashuoltotyössä ja useilla muillakin alueilla, joilla asiakkaan läheisistä uskotaan olevan apua suunnitelman tekemisessä ja toteuttamisessa (ks. esim. Mirsky 2003).

Lapsilähtöisyydestä

Hällman, Nousiainen ja Saurama (2006) toteavat, että ”aikuiskeskeisessä maailmanmenossamme lapsen kuunteleminen häntä itseäänkin koskevissa asioissa usein unohtuu”. Lastensuojelutyössä lasten auttamiseen on pyritty pääasiassa keskustelemalla vanhempien kanssa ja ohjaamalla heitä esimerkiksi kuntoutukseen. Ajatuksena on, että kun vanhemmat alkavat voida paremmin, heidän vanhemmuutensa vahvistuu, jolloin lapsetkin alkavat voida paremmin. Vanhempien kanssa työskentely on kuitenkin usein tarkoittanut sitä, että lapsen huolet ja toiveet eivät tule esiin. (Ks. esim. Bardy 2004.) Hurtig (2003) nimittää tätä vanhempien kautta tapahtuvaa auttamista ”tihkuvaksi auttamiseksi” ja näkee sen lasten näkökulmasta usein riittämättömänä. Hyytinen (2006, 8) puolestaan kääntää tihkuvan auttamisen ajatuksen lapsilähtöisessä perhetyössä toiseen suuntaan: myös vanhempaa voidaan auttaa auttamalla lasta. Samoin Bardyn (2004, 197) mukaan lapsen huolen näkyväksi tuleminen voi olla vanhemmalle käännteentekevä kokemus.

Lapsen näkymättömyys ja kuulumattomuus lastensuojelussa on ollut viimeisten kymmenen vuoden aikana sosiaalityön tekijöiden, kehittäjien ja tutkijoiden keskeinen huolenaihe. Lapsilähtöisiä työtapoja on pyritty kehittämään ja juurruttamaan käyttöön kehittämishankkeissa, ja lapsilähtöisyyden toteutumista erilaisissa ammattikäytännöissä on arvioitu tutkimuksissa (ks. esim. Oranen 2001 ja Forsberg 2000, 2002; Barkman & Virtanen 2002 ja Bardy & Känkänen 2005; Hurtig 2003; Möller 2004; Muukkonen & Tulensalo 2004 ja Ervast & Tulensalo 2006; Pösö 2004;

Hyytinen 2006). Yhteisesti jaettu näkemys lapsilähtöisyyden puolesta puhuvien keskuudessa on, että tietoa on tärkeää kysyä ja saada lapsilta itseltään (ks. esim. Heino 2005; Hyytinen 2006; Möller 2006a). Juurrutustyö on hidasta, ja edelleen yleisen lasten sivuuttamisen onkin nähty johtuvan sekä resurssien puutteesta että aikuisten aikuislähtöisistä ajattelu- ja toimintatavoista. Myös pelko siitä, että lapsi joutuu liian varhain ottamaan aikuisuuteen kuuluvaa vastuuta asioista, on pitänyt lapset sivussa omien asioidensa käsittelystä (ks. esim. Möller 2006a). Aikuiset arvioivat lapsen elämää lapsen puolesta (Dalrymple 2002).

Lapsilähtöisyyttä voi kuitenkin pitää Särkelän (2001, 33) ajatusta mukaillen keskeisenä edellytyksenä lastensuojelutyön onnistumiselle. Hän näkee työntekijän ja asiakkaan suhteen auttaja–auttaja-suhteena, jossa asiakas tarvitsee työntekijän apua selvitäkseen vaikeasta tilanteesta ja työntekijä tarvitsee asiakkaan apua ymmärtääkseen tämän vaikeaa tilannetta. Siten työntekijä tarvitsee lapsen apua ymmärtääkseen lapsen tilannetta ja voidakseen auttaa lasta. Lapsen kokemukset ja käsitykset omasta elämästään – hänen pelkonsa ja murheensa – vaikuttavat ratkaisevasti hänen vointiinsa ja valintoihinsa (Bardy 2001, 77; Bardy 2004, 197). Pulkkinen (1994, 38) toteaa, että ”lapsen kokemuksella kasvuolosuhteistaan (eikä vanhemman tulkinnalla niistä) on keskeinen merkitys siinä, miten kasvuolosuhteet vaikuttavat hänen myöhempään elämänsä elämänsä”. Sen takia lasten näkemysten ja kokemusten on päästävä esiin lastensuojeluprosessin jokaisessa vaiheessa (Bardy 2001, 77).

Lapsilähtöisyyttä (tai sen rinnakkaiskäsitteenä käytettävää lapsikeskeisyyttä) voi määritellä monella tavalla, mutta yleisesti ottaen sillä tarkoitetaan lapsen kokemusmaailmasta ja tarpeista lähtevää ja niihin vastaamaan pyrkivää ajattelu- ja työtapaa. Ervast ja Tulensalo (2006, 26–27) määrittävät lapsilähtöisyyden sekä kokonaisvaltaiseksi työtä ohjaavaksi periaatteeksi ja asenteeksi että lapsen keskiössä pitäväksi toimintatavoiksi. Yleisesti ajatellaan, että lapsi on nähtävä paitsi osana perhettään myös vanhemmistaan erillisenä yksilönä omine tarpeineen, tietoineen, taitoineen ja tunteineen. Hyytinen (2006, 135) määrittelee lapsilähtöisen työskentelyn siten, että työskentelyssä lapsen näkökulma on lähtökohtana silloinkin, kun lapsi itse ei ole läsnä. Bardy (2004, 197) puolestaan korostaa lapsilähtöisessä lastensuojelutyössä lapsen, vanhempien ja muiden läheisten suhteissa työskentelyä mutta siten, että keskiössä on lapsi (vrt. kuva s. 83). Jos lapselle läheiset aikuiset voivat toimia yhteisymmärryksessä, lapsen ei tarvitse kantaa kohtuutonta huolta aikuisten selviytymisestä (Bardy 2001, 67).

Käytännön työssä ja tutkimuksissa on todettu, että lapsi ei pysy keskiössä itsestään tai omin voimin. Hyytisen (2006, 103) kokemuksen mukaan perheen kuntoutus kuntoutuslaitoksessa lähtee nopeasti aikuisten ohjaamaan suuntaan, ellei sitä tietoisesti perusteta lapsen kokemuksiin. Niin käytännössä kuin tutkimuksissa yleisesti tehty havainto onkin, että lapsen kanssa työskentely edellyttää prosessissa mukana olevien aikuisten tietoista ja aktiivista toimintaa – asenteiden ja työskentelytyövälineiden muutosta sekä lapsilähtöisten työtapojen systemaattista käyttöön ottoa. Lastensuojelutyön on oltava lapselle tilaa tekevää: lapsi täytyy nostaa työskentelykumppaniksi, asiakkaan asemaan, jolloin hän ja hänen kokemuksensa tulevat näkyviksi. (Ks. esim. Hyytinen 2006; Möller 2006a.)

Aikuisten toiminnan lisäksi lapsilähtöisyyteen kuuluu lasten omaehtoinen ja vapaaehtoinen osallistuminen tilanteensa – ennen kaikkea huoltensa ja toiveidensa – määrittelyyn sekä halutesaan myös ratkaisujen miettimiseen. Toisin sanoen, huolenpidon ja suojelun turvaamisen lisäksi lapsilähtöiset työtavat pyrkivät luomaan edellytykset lasten aidolle osallisuudelle, kun taas perinteisissä lastensuojelun työtavoissa lasten asiakkuus on useimmiten passiivista ja piilossa.

Hyytisen (2006) käyttämä käsite *lapsen todellistuminen* tulee lähelle tämän tutkimuksen käsitettä *lapsilähtöisyyden toteutuminen*. Hänen mukaansa lapsen todellistuminen edellyttää lapsen kokemusten työstämistä yhdessä aikuisten kanssa, minkä avulla lapsi voi paremmin ymmärtää kokemaansa ja toimintaansa (mt.; ks. myös Bardy & Känkänen 2005), ja aikuiset lapsen todellisuutta. Aikuisten täytyy uskaltaa mennä ”rohkeasti kohti lapsen kokemuksia” (Hyytinen

2006, 11), mikä vaatii tietoista lapsilähtöisen työtavan omaksumista ja uskallusta kohdata lapsen kokemusten ja tunteiden itsessä herättämä ahdistus – ”lapsen pelon” (Bardy 2006) voittamista. Tällaisessa työskentelyssä, ollessaan aidosti osallinen, lapsi voi parhaimmillaan auttaa sekä itseään että muita (Hyytinen 2006, 11). Myös Kohtaavaa lastensuojelua -hankkeen kehittäjä-tutkijat ovat nostaneet lapsen *kohtaamisen* työskentelyn keskiöön. Kohtaaminen tapahtuu sekä fyysisesti, tapaamalla lasta, että henkisesti, pyrkimällä ymmärtämään lapsen todellisuutta. Ratkaisevaa on lapsen ja työntekijän välinen vuorovaikutus. (Ks. Ervast & Tulensalo 2006.)

Läheisneuvonpidon lapsilähtöisyydestä

Lapsilähtöisyys kuuluu myös läheisneuvonpidon keskeisiin periaatteisiin, ja erityisesti Suomessa ja muissa Pohjoismaissa työtavan lapsilähtöisyyden toteutumisehtoja ja -mahdollisuuksia on pohdittu paljon (ks. esim. Heino ym. 2005). Yksityiskohtaisia ohjeistuksia on laadittu siitä, miten kunkin osallisen – erityisesti koollekutsujan ja lapsen avustajan – tulee lapsilähtöisyyden varmistamiseksi toimia. (Ks. Hänninen 2004 ja 2005, 18–21; Heino, Reinikainen & Bergman 2003, 47–48.) Läheisneuvonpidon lapsilähtöisyyttä on tarkasteltu myös (kuvitteellisten) tapauskuvausten muodossa (esim. Dalgrund 2001; Frisk & Kjellbom 2001; Haeggman & Sjöblom 2000; Heino & Raivio 2001).

Periaatteena on, että lastensuojelun kontekstissa läheisneuvonpito keskittyy aina hakemaan ratkaisua lapsen tilanteeseen, vaikka myös perheen aikuisilla olisi ongelmia (Erkers 2001, 25). Samalla kun lapsi ja hänen tilanteensa on tarkoitus läheis- ja viranomaisverkostojen voimin nostaa prosessin keskiöön, lapsi on tarkoitus ottaa aktiivisena osallisena mukaan huolten määrittelyyn ja päätöksentekoon. Pohjoismaiden ulkopuolella lapsilähtöisyyttä ei ole samalla tavalla asetettu työtavan keskeiseksi periaatteeksi, eikä läheisneuvonpitoon liittyvissä ohjeistuksissa lapsen ja nuoren osallisuuden prosessissa juuri viitata (Beecher, Cash & Graham 2000).

Läheisneuvonpidossa lapsen ympärille kootaan hänelle tärkeitä ja hänen elämässään vaikuttavat ihmiset sekä yksityiseltä että julkiselta puolelta. Lapsen tilannetta pyritään tarkastelemaan kokonaisvaltaisesti ja ymmärtäen eri elämänalueiden ja ihmisten olevan vuorovaikutuksessa lapsen kanssa ja keskenään. Läheisneuvonpidossa kaikilla osallistujilla on periaatteessa mahdollisuus ilmaista näkemyksensä lapsen tilanteesta ja vaikuttaa sen ratkaisemiseen. Lähtökohtana on luottamus siihen, että kannustamalla läheisverkostoa omien voimavarojen käyttöönottoon ja keskinäiseen yhteistyöhön lapsen hyväksi läheisneuvonpidossa on mahdollista löytää uudenlaisia, toimivia yksityisen ja julkisen tuen yhdistelmiä.

Työtavan lähtökohdissa voi nähdä yhtymäkohtia Bronfenbrennerin (1998) sosiaaliekologiseen systeemiteoriaan, jossa lapsi nähdään oman elämänsä – elinympäristöjensä kokonaisuuden – aktiivisena keskipisteenä. Teoriassa lapsen kehityksen ymmärretään tapahtuvan erilaisten ja erilaajuisten mutta osittain sisäkkäisten ja päällekkäisten elinympäristöjen jatkuvassa vuorovaikutuksessa. Läheisneuvonpidossa lapsen hyvinvoinnin kannalta keskeisinä osallisina nähdään paitsi lapsen perhe (mikrotaso) myös hänen muut läheisensä (sukulaisensa ja ystävänsä) ja arkipäivän instituutiossa, kuten päiväkotia ja koulu työntekijöineen (mesotaso). Yhteiskunnan laajempaa palvelujärjestelmää edustavat sosiaalityöntekijät ja muut auttamisviranomaiset arvoineen ja uskomuksineen (eksotaso). Yhteiskunnan historia ja siinä tapahtuva kehitys muodostaa läheisneuvonpidon käytölle ideologiset ja taloudelliset edellytykset (makrotaso). (Ks. Sage 1999; kuva s. 83)

Käytännössä läheisneuvonpitoprosesseissakin on huomattu, että lapsi ja hänen näkökulmansa ei pysy keskiössä itsestään, vaan aikuisten ongelmat peittävät sen helposti alleen. Schjelderup ja Omre (2002, 2003) pitävät mahdollisena, ja ilman huolellista valmistelua todennäköisenä, että läheisverkostossa vallitsevat aikuisten keskinäiset riidat ja eturistiriidat syrjäyttävät prosessissa lapsen näkökulman. Useista Ison-Britannian läheisneuvonpito-hankkeista saatuihin kokemuksiin

perustaen myös Dalrymple (2002) toteaa, että lapsilähtöisyyden toteutuminen läheisneuvonpidossa on valtava haaste sekä viranomaiskäytännöissä että läheisverkoston toiminnassa. Perhe läheisverkostoinen voi olla yhtä lailla lapset sivuuttava kuin mikä tahansa aikuisvaltainen yhteisö, eikä perhekeskeinen päätöksentekoprosessi ole välttämättä yhtään sen enempiä lapsen osallisuutta edistävä kuin viranomaiskeskeinen päätöksentekoprosessi. (Mt.)

Läheisneuvonpidossa lapsi siis nähdään yhtäältä yksilönä, jonka etu voi olla ristiriidassa hänen perheensä ja läheistensä toiveiden ja toiminnan kanssa. Toisaalta lapsen perhe ja muut läheiset ymmärretään lapsen elämän(tilanteen) tärkeimpänä voimavarana. Samalla kun läheisneuvonpito järjestetään lapsen tilanteen parantamiseksi ja mahdollisimman lapsilähtöisenä prosessina, samalla lapsen perhe ja muut läheiset ovat merkittävässä asemassa niin tilanteen määrittäjinä ja päätöksentekijöinä kuin suunnitelman toteuttajina. Siten Ervastian ja Tulensalon (2006, 30) esittämä, lapsen osallisuuteen pyrkivää työorientaatiota kuvaava käsite ”perhelähtöinen lapsikeskeisyys” luonnehtii hyvin myös läheisneuvonpidon ajattelu- ja toimintaperiaatetta. Läheisneuvonpidossakin lapsen asema prosessissa on riippuvainen kaikkien prosessiin osallistuvien aikuisten asenteesta ja näkemyksestä siitä, mikä merkitys lapsen tai nuoren omalla näkemyksellä tilanteesta ja mahdollisista ratkaisuista on.

Läheisneuvonpidon *koollekutsujalla* on keskeinen rooli ja merkitys läheisneuvonpidon lapsilähtöisyyden edistäjänä. Koollekutsujan roolia yleensä läheisneuvonpitoprosessissa ja myös sen lapsilähtöisyyden turvaajana on pohdittu työtavan kehittämisen ja soveltamisen yhteydessä paljon. Yleisesti ottaen koollekutsuja nähdään läheisneuvonpidossa sen olennaisena ja välttämättömänä toimijana, prosessin ”fasilitaattorina”, joka yhdessä lapsen ja tämän läheisten kanssa, yhteydessä viranomaisverkostoon mutta siitä riippumattomana, pyrkii luomaan edellytykset onnistuneelle prosessille. Koollekutsujan mahdollisuudet edistää läheisneuvonpitoprosessin lapsilähtöisyyttä on esimerkiksi Pääkaupunkiseudun läheisneuvonpitoprojektissa jatkuvan pohdinnan ja kehittämisen aihe.

Toinen läheisneuvonpidossa keskeinen ja työtavan lapsilähtöisyyttä tukeva periaate on, että lapselle nimetään oma *avustaja*. Avustajan tehtävä on olla lapsen rinnalla koko prosessin ajan ja huolehtia siitä, että lapsen asia ja näkökulma pysyvät keskiössä. Prestonin (1995, 5) mukaan avustajan merkitys liittyy *valtaan* ja sen jakautumiseen, *oikeuksiin* ja niiden kunnioittamiseen, sekä *tietoon* ja sen saatavuuteen. (Ks. Dalrymple 2002.) Avustajan tehtävä siis on huolehtia, että lapsen näkemykset tulevat esille ja että niillä on vaikutusta päätöksenteossa, puhua lapsen puolesta ja puolustaa häntä tarvittaessa, sekä varmistaa, että lapsi saa kaiken tarvitsemansa tiedon liittyen niin hänen tilanteeseensa kuin läheisneuvonpitoprosessiin ja yleensäkin lastensuojeluasiakkuuteen.

Tutkimusnäyttöä avustajan toiminnasta ja merkityksestä on kuitenkin vasta vähän (ks. Huntsman 2006), ja myös käytännön kokemukset avustajien toiminnasta vaihtelevat. Kehittämistyössä on jo usean vuoden ajan käyty keskustelua siitä, kuka lapsen avustajaksi parhaiten sopii. Esimerkiksi Euroopan läheisneuvonpitoverkoston kokouksissa lapsen avustajaan liittyvät kysymykset ovat olleet aina yksi keskeinen pohdintojen aihe. Beecher, Cash ja Graham (2000) pohtivat avustajan ja lapsen välisen suhteen merkitystä ja kysyvät, edustaako lapsen avustaja lapsen näkemyksiä aina riittävästi. Jos avustaja on perheenjäsen tai muu läheinen, hän osallistuu neuvonpitoon ensisijaisesti omassa luonnollisessa roolissaan, jolloin hänellä on myös oma näkökulmansa tilanteeseen. Toisaalta vieraampi henkilö ei välttämättä tunne lasta ja lapsen tilannetta riittävän hyvin voidakseen katsoa kokonaisuutta aidosti lapsen silmin. (Lawrence 2002.)

Uuseimmissä maissa ja läheisneuvonpitokokeiluissa – niin myös kaikissa Pohjoismaissa – läheisten joukosta valittua avustajaa on pidetty sopivampana tehtävänsä kuin viranomaisten joukosta valittua (esimerkiksi lapselle läheistä opettajaa tai nuorisotyöntekijää) tai täysin ulkopuolista avustajaa (”lapsiasiamiestä”). Tätä on perusteltu yhtäältä ajatuksella, että lapsen ja avustajan välinen ”luonnollinen suhde” (ks. Dalrymple 2002) on parempi lähtökohta lapsen avustamiselle kuin työn kautta muodostunut suhde tai suhde, joka syntyy vasta läheisneuvonpitoprosessin

käynnistettyä. On ajateltu, että entuudestaan läheinen aikuinen on lapselle tai nuorelle luonteva keskustelukumppani ja tukija ja että läheisten joukosta valittu avustaja pysyy lapsen elämässä koko läheisneuvonpitoprosessin ajan ja myös sen jälkeen. Toisaalta on pelätty, että viranomaisen tai muun ulkopuolisen henkilön osallistuminen läheisneuvonpidon yksityiseen osuuteen estäisi läheisten avoimen, rehellisen keskustelun.

Wiltshiressä, Englannissa, on kokeiltu läheisverkoston ulkopuolisen avustajan tarjoamista ja nimeämistä lapsille silloin, kun avustajan löytyminen läheisverkostosta on hankalaa. Kokeilun aikana järjestettyjen 44 läheisneuvonpidon lapsista neljä ei halunnut avustajaa ollenkaan, koska he kokivat, etteivät tarvitse sellaista, viisi oli vauvoja tai pikkulapsia, joille avustajaa ei iän perusteella nimetty, kuusi valitsi avustajansa läheisverkostosta ja 29 valitsi ulkopuolisen avustajan. Lasten kokemukset ulkopuolisen avustajan toiminnasta ja vaikutuksesta olivat kolmella tavalla hyvät: he uskalsivat rohkeammin ilmaista näkemyksensä asioihin, he tunsivat itsensä tasaveroisemmiksi läheistensä joukossa, ja he osallistuivat aktiivisemmin päätösten tekemiseen. Ulkopuolinen avustaja auttoi läheisneuvonpitoon osallistuvia aikuisia ymmärtämään lapsen tai nuoren näkökulmaa paremmin, millä oli vaikutuksensa myös tehtäviin päätöksiin. (Dalrymple 2002; ks. myös Horan & Dalrymple 2003.) Suomessakin ajatus ulkopuolisen avustajan harkitsemisesta on noussut esiin, kun läheisten joukosta ei ole aina löytynyt sopivaa avustajaa tai valittu avustaja ei ole sisäistänyt tehtävänsä tarkoitetulla tavalla (Hänninen & Vuorio 2006).

Mitä sanoo tutkimus?

Siihen nähden, miten uusi ja vielä paikkaansa hakeva työtapa läheisneuvonpito on, siitä on tehty huomattavan paljon tutkimuksia (ks. esim. Huntsman 2006; Nyberg 2003). Lisäksi läheisneuvonpitoa koskevaa muuta kirjallisuutta – läheisneuvonpidon ideologiaa ja periaatteita sekä sen merkitystä asiakkaalle tai sosiaalityölle pohtivia julkaisuja – on runsaasti (ks. esim. Nyberg 2003). Suomessakin läheisneuvonpidosta on kirjoitettu lukuisia artikkeleja ja projektikuvauksia (esim. Heino 2005; Heino, Kaatra, Korhonen, Possauner & Vuorio 2005; Possauner, Korhonen & Vartio 2002; ks. myös Heino, Reinikainen & Bergman 2002 ja 2003). Läheisneuvonpidon toteuttamiseksi on tuotettu opas (Heino 2000), ja yksi työtavan käyttöä koskeva selvitys (kysely sosiaalityöntekijöille) on tehty (Reinikainen 2002). 1990-luvun loppupuolelta lähtien läheisneuvonpito on ollut myös suosittu yliopistojen, ammattikorkeakoulujen ja muiden sosiaalialan oppilaitosten opinnäytetöiden aihe.

Luotettavaa, vertailuasetelmiin perustuvaa tutkimustietoa työtavan *vaikutuksista* verrattuna perinteisempiin päätöksentekoprosesseihin on maailmanlaajuisesti kuitenkin hyvin vähän, joskin joitakin vertailuasetelmiin perustuvia tutkimuksia on käynnissä (ks. esim. Brown 2002). Toistaiseksi vain yksi laajan tutkimus- ja kontrolliryhmän käyttöön ja useamman vuoden seuranta-aikaan perustuva tutkimus on julkaistu (Sundell 2002), mutta siinäkin oli senkaltaisia tutkimusasetelmaan liittyviä puutteita, että myös tekijät itse suosittelevat varovaisuutta tulosten tulkitsemisessa (ks. Sundell & Vinnerljung 2004; Huntsman 2006). Tosin Merkel-Holguin, Nixon ja Burford (2003, 11) toteavat 25:een läheisneuvonpitoa koskevaan tutkimukseen perustaen, että ”vaikka näyttö lapsille pitkällä tähtäimellä koituvista hyvistä seurauksista on vasta hahmottumassa, alustavat tulokset vertautuvat myönteisesti perinteisistä käytännöistä saatuihin tuloksiin”. Myös Norjassa kohta valmistuvan tutkimuksen tulokset osoittavat, että läheisneuvonpitoprosessi johti vuoden seuranta-aikana huomattavasti useammin lastensuojelusiakkuuden päättymiseen kuin perinteiset menettelytavat (Hyrve 2006).

Sen sijaan eri osallisten *kokemuksiin* läheisneuvonpidossa keskittyvää tutkimusta on runsaasti (ks. Huntsman 2006), ja kokemuksia on tarkasteltu sekä sosiaalityöntekijöiden ja koollekutsujien että perheiden ja heidän läheistensä näkökulmista. Lähes kaikkien tutkimusten mukaan osallisten kokemukset prosessista ovat olleet pääsääntöisesti huomattavan hyvät. Yleisesti perheet

ovat kokeneet läheisneuvonpidossa voimaantumisen tunteita; tullessa kuulluiksi ja saaneensa osakseen arvostusta. He ovat myös kokeneet läheisten keskinäisen vuorovaikutuksen parantuneen ja ristiriitojen vähentyneen. Kaiken kaikkiaan he ovat pitäneet läheisneuvonpitoa hyvänä tapana käsitellä ongelmia, yleensä perinteisiä päätöksentekomenettelyjä (case meetings) parempana. (Ks. esim. Einarsson 2002; Hansen, Haldbo Hansen & Morthorst Rasmussen 2003; Heino 2003; Holland, O'Neill, Scourfield & Pithouse 2003; Marsh & Crow 1998; Pennell & Burford 2000; Sundell 2000; Sundell & Vinnerljung 2004; Walton, Roby, Frandsen & Davidson 2003).

Kaikkein vähimmälle huomiolle jäänyt ryhmä läheisneuvonpitoa koskevissa tutkimuksissa on lapset ja nuoret – lastensuojelukontekstissa järjestettyjen läheisneuvonpitojen päähenkilöt. Nimenomaan lasten näkemyksiin ja osallistumiseen keskittyviä tutkimuksia on olemassa hyvin vähän (Dalrymple 2002). Yksi selitys tähän on todennäköisesti se, että tutkimuksen kohderyhmänä lapset on monella tavalla haasteellisempi kuin aikuiset. Usein ollaan epävarmoja siitä, kuinka lapset osaavat ja haluavat kertoa asioistaan, ja toisaalta luotetaan siihen, että lasten kokemus ja tilanne välittyvät aikuisten kautta. Useissa tutkimuksissa perheiden kokemuksia on lähestytty erottelematta tarkemmin perheenjäsenten yksilöllisiä kokemuksia. (Lawrence 2002.) Usein myös lasten kokemusten välittäjinä ovat olleet perheen aikuiset, eli aikuiset ovat tulkinneet lasten kokemuksia. Kuitenkin, esimerkiksi Suomessa läheisneuvonpitokokemuksia kartoittavaan kyselyyn vastanneiden lasten kokemukset kuulluksi tulemisesta eivät olleet yhtä hyviä kuin aikuisten käsitykset lasten kuulluksi tulemisesta (Heino 2003). Havainto on samansuuntainen kuin esimerkiksi Järventiellä (1999, 80), jonka mukaan aikuisten arviot lasten hyvinvoinnista poikkeavat lasten omista arvioista.

Aikuisten käsitykset myös lasten osallistumisen merkityksestä vaihtelevat. Toiset esimerkiksi uskovat, että osallistuminen suunnitelman laatimiseen ja päätösten tekemiseen sälyttää lapsille liikaa vastuuta tai on heistä raskasta ja pitkästyttävää. Toiset taas pitävät lasten osallistumista heidän oikeutenaan ja välttämättömänä jo sen varmistamiseksi, että aikuiset muistaisivat, kenen takia neuvonpito on järjestetty. (Ks. esim. Huntsman 2006.) Dalrymple (2002) toteaaakin, että vaikka läheisneuvonpito näyttää edistävän eri osapuolten yhteistyötä ja tarjoavan edellytykset *kaikkien* perheenjäsenten voimaantumislle, lapset eivät välttämättä koe olevansa yhteistyössä osallisia eivätkä koe voimaantumista. Valtansa yhdistävät perhe (vanhemmat) ja lastensuojelu voivat muodostaa lapsen näkökulmasta ”pelottavan ja ylivoimaisen tiimin”. (Dalrymple 2002.)

Viime vuosina läheisneuvonpitoa on viimein alettu tutkia myös lasten näkökulmasta. Kiinnostus on virinnyt pikku hiljaa samoihin aikoihin monessa maassa, ja tällä hetkellä lasten haastattelut ovat jo muutamissa tutkimuksissa niiden keskeinen aineisto. Näyttää siis siltä, että läheisneuvonpidon juurruttaminen ja perusteleminen sosiaalityön käytännöissä olisi edennyt sellaiseen vaiheeseen, että resursseja ja kiinnostusta riittää myös lasten näkökulman esille tuomiseen sekä läheisneuvonpitoprosessia tarkasteltaessa että pitemmän ajan seuranta-asetelmissa (esim. Andersson & Bjerkman 1999; Clarkson & Frank 2000; van Beek 2003; Dalrymple 2002; Thomas 2003; Holland ym. 2003; Horverak 2006).

Lasten ja nuorten kokemukset läheisneuvonpidosta

Lasten näkökulmaan keskittyvissä läheisneuvonpitotutkimuksissa on yleensä oltu kiinnostuneita siitä, miten lapset kokevat tullessa kuulluiksi, ja siitä, miten he kokevat olleensa osallisia prosessissa. Useimmissa tutkimuksissa kokemuksia on kysytty kouluikäisiltä tai nuorilta, kun alle kouluikäiset on arvioitu liian pieniksi osallistumaan kyselyihin tai haastatteluihin. Lasten kokemuksia on tarkasteltu sekä laadullisesti – millaisia kokemukset ovat olleet ja miksi – että määrällisesti – miten lapset ryhtyvät kokemusten myönteisyyden ja kielteisyyden mukaan. Useimmissa tutkimuksissa lasten kokemukset vaihtelevat keskenään huomattavasti – painottuen tosin ehkä enemmän myönteiseen kuin kielteiseen suuntaan (esim. Horverak 2003) – kun taas

joissain heidän kokemuksensa ovat enimmäkseen hyvät (esim. van Beek 2003) tai enimmäkseen huonot (esim. Clarkson & Frank 2000). Erilaisia tuloksia selittänevät niin erot läheisneuvonpitojen toteuttamistavoissa eri maissa ja paikkakunnilla ja erot tutkimusjoukoissa (lasten ja nuorten tilanteissa) kuin erot tutkimusten kysymyksenasetteluissa ja menetelmissä.

Ruotsissa Andersson ja Bjerkman (1999) jakoivat lasten haastatteluihin perustuvassa tutkimuksessaan läheisneuvonpidot kolmeen ryhmään sen mukaan, miten lapsilähtöisesti ne toteutuivat: noin puolet järjestetyistä läheisneuvonpidoista (8/17) toteutettiin hyvin lapsilähtöisesti, noin neljäsosa (4/17) jossain määrin lapsilähtöisesti ja vähän yli neljäsosa (5/17) ei lainkaan lapsilähtöisesti. Vaillinaiseen tai puuttuvaan lapsilähtöisyyteen he liittivät lasten poissaolon neuvonpidosta ja sen, että lapset olivat neuvonpitoon pettyneitä. He myös näkivät, että lasten etu toteutui hyvin niissä läheisneuvonpidoissa, joissa läheisneuvonpidon keskeisiä periaatteita noudatettiin ja jotka toteutettiin lapsilähtöisesti. (Mt.)

Norjassa Horverak (2003; ks. myös Horverak 2006) puolestaan ryhmitteli haastattelemansa nuoret (12–21-vuotiaat) heidän kokemustensa perusteella neljään ryhmään: haavoittuneet (de sårede), pettyneet (de skuffede), tyytyväiset (de fornøyde) ja erittäin tyytyväiset (de kjempefornøyde). Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat nuoret, jotka kokivat läheisneuvonpidon sekä haavoittavaksi – lähinnä läheisverkoston ja viranomaisten loukkaavien puheiden takia – että tuloksettomaksi. Toiseen ryhmään kuuluvat nuoret, jotka kokivat läheisneuvonpidon työtapana hyväksi mutta olivat pettyneitä siihen, että suunnitelma ei ollut, etenkin viranomaisten osalta, toteutunut. Kolmanteen ryhmään kuuluvat nuoret, jotka kokivat läheisneuvonpidon muuttaneen tilannetta heidän itsensä toivomalla tavalla. Erityisen hyväksi he kokivat, että he olivat itse saaneet päättää suunnitelman sisällöstä. Neljänteen (erittäin tyytyväisten) ryhmään kuuluvat nuoret, jotka olivat tyytyväisiä läheisneuvonpitoon sekä työtapana että sen seurauksiin. He kokivat, että läheisneuvonpidon avulla heidän itsetuntonsa ja myös suhteensa läheisiin olivat parantuneet. Kiinnostavaa tuloksissa on, että tanskalaiset nuoret olivat selvästi norjalaisia tyytyväisempiä. Yhdeksästä tanskalaisesta nuoresta tyytyväisten ryhmiin (kolmanteen ja neljänteen) lukeutui seitsemän, kun taas yhdestätoista norjalaisesta nuoresta näihin ryhmiin lukeutui vain kolme. (Mt.)

Useissa tutkimuksissa lapset ovat useammin kokeneet tulleensa kuulluiksi kuin että heidän näkemyksensä olisi sivuutettu (ks. esim. Holland ym. 2003; Schjelderup & Omre 2002; Sundell & Haeggman 1999; Thomas 2003; Walton ym. 2003). Näistä poiketen Clarkson ja Frank (2000) tiivistävät 35:lle läheisneuvonpitoon osallistuneelle lapselle tekemänsä kyselyn tulokset lasten vetoomukseen: *Aikuisten täytyy kuunnella, mitä minä sanon*. Heidän tutkimuksessaan lapset eivät enimmäkseen kokeneet tulleensa kuulluiksi, vaan heidän kokemuksensa muistutti lasten kokemuksia perinteisistä lastensuojelun päätöksentekomeneteltyistä (child protection conferences, reviews). (Dalrymple 2002; Lawrence 2002.) Myöskään Suomen ensimmäisissä läheisneuvonpidoissa kaikki lapset eivät kokeneet tulleensa kuulluiksi. Joka kolmas lapsi koki, että hänen mielipiteensä eivät olleet muiden mielestä tärkeitä, ja joka neljäs, että monista asioista ei neuvonpitotilanteessa voinut puhua. (Heino 2003.)

Useimmissa tutkimuksissa on tullut esiin, että lapset ovat kokeneet hyvänä erityisesti läheistensä mukaan tulon heidän ja heidän perheensä asioiden pohtimiseen ja suunnitteluun. Hollandin ym. (2003) tutkimuksessa tuli esille, että lapsille läheisneuvonpidon emotionaalinen merkitys oli suurempi kuin sen konkreettiset seuraukset. Heille läheisneuvonpidossa tärkeintä oli läheisten tapaaminen ja omien näkemystensä ilmaiseminen, ja vasta kolmanneksi tärkeimpänä asiana he näkivät konkreettisten ratkaisujen tekemisen. Sen sijaan läheisverkoston aikuiset osallistujat, sosiaalityöntekijä ja koollekutsuja pitivät läheisneuvonpidossa tärkeimpänä ratkaisujen tekemistä. Useat lapset olivat yllättyneitä siitä, että muut osallistujat antoivat heille myönteistä palautetta liittyen heidän luonteeseensa, kykyihinsä ja toimintaansa neuvonpidossa. Tällä oli ollut huomattavan myönteinen vaikutus heidän minäkäsitykseensä. (Mt.) Myös van Beekin (2003) tutkimuksen lapset kokivat läheisiltään saamansa huomion hyvänä. He kokivat, että aikuiset välittävät heistä ja haluavat heidän parastaan. (Mt.)

Kaikki lapset eivät ole kuitenkaan kokeneet läheistensä mukaan tuloa hyvänä. Jotkut ovat kokeneet omien asioidensa paljastamisen läheisille ja läheisten puuttumisen niihin loukkaavana. Heille on ollut vaikeaa tai he eivät ole uskaltaneet, mahdollisten jälkiseurausten pelossa, esittää näkemyksiään perheensä ja muiden läheistensä edessä. He ovat kokeneet prosessin aikana turvattomuuden tunteita ja epävarmuutta tulevaisuuden ratkaisuista. (Lawrence 2002; Morthorst Rasmussen & Haldbo Hansen 2002.) Muina kielteisinä kokemuksinaan lapset ovat kertoneet pitkästyneensä neuvonpidossa, koska se kesti liian kauan eikä taukoja ollut tarpeeksi. Heidän mielestään siellä puhuttiin liikaa, ja heistä oli raskasta kuunnella kritiikkiä omasta käyttäytymisestäään (van Beek 2003). Lapset eivät ole myöskään aina ymmärtäneet läheisneuvonpidossa käytyä keskustelua eivätkä tapahtumien kulkua prosessin aikana (Lawrence 2002; Walton ym. 2003). Siten läheisneuvonpito ei ole heidän kohdallaan poikennut perinteisistä lastensuojelun työtavoista; useissa tutkimuksissa on tullut esiin, että lapset ja nuoret toivoisivat lastensuojelutoimen antavan heille enemmän tietoa ja pitävän heidät paremmin ajan tasalla asioiden etenemisestä (ks. Einarsson 2002, 77).

Lasten ja nuorten tilanteen muuttuminen

Kuten edellä tuli esille, läheisneuvonpidon vaikutuksia lasten ja nuorten tilanteisiin ei ole riittävän monipuolisoin ja perustelluin mittarein toistaiseksi juuri tutkittu. Läheisneuvonpidossa tehtyjen suunnitelmien toimivuutta ja toteutumista on kuitenkin jonkin verran arvioitu kysymällä siitä asianosaisten (yleensä aikuisten) kokemuksia. Enimmäkseen kokemukset suunnitelmien syntymisestä ja myös toteutumisesta ovat olleet hyvät (esim. Haldbo Hansen & Morthorst Rasmussen 2002; Schjelderup & Omre 2002b), joskaan aina suunnitelmaa ei ole saatu aikaiseksi. Suomen ensimmäisten läheisneuvonpitojen seuranta osoitti, että kahden vuoden kuluttua läheisneuvonpidosta läheisverkoston tekemät suunnitelmat (N = 42) olivat sosiaalityöntekijöiden arvioimina toteutuneet melko hyvin. Seurantakokouksissa suunnitelmia usein tarkennettiin, mutta vain harvoin suunnitelma piti kokonaan uusia. Karkean arvion mukaan 60 prosenttia suunnitelmista toimi hyvin, 30 prosenttia jotenkuten ja 10 prosenttia huonosti tai ei ollenkaan. (Heino 2002.)

Hollannissa on analysoitu 48:n läheisneuvonpidossa tehdyn suunnitelman sisällöt ja seurattu niiden toteutumista. Suunnitelmista lähes kaikki oli hyväksytty lapselle turvallisina, ne olivat olleet yksilöllisiä, konkreettisia, yksityiskohtaisia ja sisältäneet lukuisia tehtäviä (keskimäärin 17,5). Ne oli myös tarkoitettu pysyviksi ja määrätty alkamaan heti seuraavasta päivästä. 80 prosenttia suunnitelmaan sisältyvistä tehtävistä oli osoitettu läheisverkostolle ja 20 prosenttia viranomaisille. Toteutumisen seuranta osoitti, että läheisverkoston jäsenet huolehtivat tehtävistään paremmin kuin ammattilaiset. (van Beek 2003.)

Washingtonissa on toteutettu retrospektiivinen tutkimus 70 läheisneuvonpidosta, jotka järjestettiin 138 lapselle heidän ollessaan sijaishuollossa. Tutkimusta tehtäessä läheisneuvonpidosta oli kulunut puolesta kahteen vuotta, ja aineiston muodostivat niissä tehdyt suunnitelmat, koollekutsujien neuvonpitojen jälkeen täyttämät asiakastietolomakkeet, koollekutsujien tekemä tapausseuranta ja osavaltion sijaishuollon tietokannat. Tutkimuksen mukaan läheisneuvonpito johti lapselle turvalliseen suunnitelmaan; vain muutamasta lapsesta oli tehty läheisneuvonpidon jälkeen lastensuojeluilmoitus. Läheisneuvonpidon seurauksena vanhempansa kanssa asuvien lasten lukumäärä nousi 20 prosentista 43 prosenttiin, ja 31 prosenttia lapsista asui neuvonpidon jälkeen sukulaisten luona. Suvun ulkopuolisten sijoitusten määrä laski 25 prosentista 9 prosenttiin. Suurimmalla osalla lapsista (82 %) sijoitukset pysyivät vakaina ja neuvonpidossa suunniteltuina. Kahden vuoden kuluttua läheisneuvonpidosta vähän yli puolet asiakkuuksista oli päättynyt. Läheisneuvonpidon pitkän ajan vaikutukset olivat tutkimuksen mukaan selvästi myönteisemmät kuin osavaltiossa tehtävän lastensuojelutyön vaikutukset yleensä. (Gunderson 2003.)

3 PYRKIMYKSENÄ TEHDÄ LAPSILÄHTÖINEN TUTKIMUS

Tämän tutkimuksen kohde on läheisneuvonpito lastensuojelun työtapana ja se, miltä prosessi näyttää lapsinäkökulmasta. Lapsilähtöisyyden toteutumista tarkastellaan lasten ja nuorten itsensä ilmaisemien näkemysten ja kokemusten sekä aikuisten (havaitun) toiminnan ja heidän tuottamiensa dokumenttien avulla. Vaikka lapsilähtöisyyden toteutumista tarkastellaan nimenomaan läheisneuvonpidossa, osa tutkimuksen havainnoista ja johtopäätöksistä antaa ajattelemisen aihetta liittyen lasten ja nuorten asemaan ja osallisuuteen yleisemminkin lastensuojelun prosesseissa.

Satkan, Karvinen-Niinikosken ja Nylundin (2005) mukaan sosiaalityön käytäntötutkimuksella on jatkuva ja välttämätön yhteys sosiaalialan kehittämistyöhön. Se pyrkii yhteiseen tiedontuottamiseen toimijoiden kanssa, ja sekä toimijoiden että tutkijoiden intuitiolla ja hiljaisella tiedolla on keskeinen merkitys menetelmällisten lähestymistapojen kehittämisessä. Tutkimuksen tehtävänä on etenkin marginaaleihin joutuneiden ja omien etujensa suhteen heikosti puolustuskykyisten kansalaisten tiedon ja kokemusten näkyväksi tekeminen. Se pyrkii tuomaan esiin käytäntöön ja toimijoihin sidotun tiedon henkilökohtaisen koskettavuuden. (Mts. 11–12.)

Myös tätä tutkimusta luonnehtivat edellä mainitut kriteerit. Kentällä toimijat (Suomesta Heikki Waris -instituutissa toimivan Pääkaupunkiseudun läheisneuvonpitoprojektin johtaja Juha-Pekka Vuorio ja Ruotsista Botkyrkan sosiaalitoimen läheisneuvonpitoyksikön johtaja Mats Erkers) olivat mukana tutkimuksen suunnitteluvaiheessa ja kommentoivat tutkimussuunnitelmaa erityisesti läheisneuvonpidon kehittämistarpeiden näkökulmasta¹. Tutkimuksen empiirisen vaiheen käynnistyttyä yhteys tutkimushenkilöihin saatiin kentän toimijoiden kautta (ks. alla ”Tutkimushenkilöiden valikoituminen”). Tutkimussuunnitelmaa ja myöhemmin tutkimusprosessin aikana kertyneitä havaintoja ja kokemuksia esiteltiin Pääkaupunkiseudun läheisneuvonpitoprojektin ohjausryhmälle ja pääkaupunkiseudun sosiaalityöntekijöille ja koollekutsujille. Laajemmalle yleisölle tutkimusta esiteltiin Stakesin valtakunnallisissa läheisneuvonpitotapaamisissa sekä muissa kotimaisissa ja kansainvälisissä seminaareissa ja konferensseissa.

Tutkimuksessa tietoa tuotettiin yhdessä asiakkaiden – lasten ja nuorten – kanssa. Paitsi että he olivat tutkimuksen kohteina, haastateltavina ja havainnoitavina, he osallistuivat aineiston tuottamiseen arvioimalla tutkijan tulkintoja useaan kertaan prosessin aikana. Pyrkimyksenä oli tuoda lastensuojeluprosesseissa kuten muutenkin yhteiskunnassa (ja tutkimuksessa) helposti sivuosaan jäävien lasten ja nuorten kokemukset esiin, yrittää katsoa tilannetta ja läheisneuvonpitoprosessia sekä heidän näkökulmastaan että laajemmin määritellystä lapsinäkökulmasta.

Hänninen, Karjalainen ja Lahti (2005) puhuvat ”toisesta tiedosta”, jolla he tarkoittavat virallista tietoa haastavaa ja täydentävää, ”mahdollisimman yksityiskohtaista, kokemuksellista, paikantunutta, ihmettelevää, paljastavaa ja pohdiskelevaa” tietoa. Edellä mainitut ominaisuudet kuvaavat myös tässä tutkimuksessa tuotettua tietoa, joka tietoisena ”tietämisen rajoista ja pohdintojen perusteettomuudesta” (mts. 4–5) pyrkii tavoittamaan ja ymmärtämään jotain olennaista lasten ja nuorten kokemuksista sekä niihin vaikuttavista prosessin ominaisuuksista.

Tutkimushenkilöiden valikoituminen

Lasten ja nuorten ja heidän perheidensä saaminen tutkimukseen mukaan oli monivaiheinen prosessi. Tutkimuslupa haettiin kaikilta kunnilta, joiden asiakkaita läheisneuvonpitoon tulevat perheet olivat. Sitä ennen Stakesin eettinen toimikunta perehtyi tutkimussuunnitelmaan ja hyväksyi sen eettisestä näkökulmasta perusteltuna.

¹ Koska Suomessa tutkimuksen kenttäkumppani oli Pääkaupunkiseudun läheisneuvonpitoprojekti, tutkimuksen läheisneuvonpidot on toteutettu pääkaupunkiseudun ”mallin” mukaisina. Sen takia tässä tutkimuksessa esitetyt kuvaukset työtavasta – erityisesti koollekutsujan ja avustajan tehtävistä – perustuvat pääkaupunkiseudun malliin; muualla Suomessa toteutuksessa on joiltain osin eroja.

Tutkimushenkilöiksi sopivia lapsia ja nuoria ja heidän perheitään lähestyttiin siten, että Pääkaupunkiseudun läheisneuvonpitoprojektin johtaja esitteli tutkimuksen alustavasti ensimmäisessä asiakastapaamisessa ja tiedusteli perheen kiinnostusta osallistua tutkimukseen. Perhe sai luettavakseen tutkimuksesta kertovan esitteen (lapselle tai nuorelle ja huoltajalle omat esitteet, ks. liitteet 7 ja 8) ja kehotuksen miettiä asiaa rauhassa. Sen jälkeen neuvonpidon koollekutsuja otti asian seuraavassa asiakastapaamisessa uudelleen puheeksi, jolloin perhe vahvisti suostumuksensa. Koollekutsujalta sain lapsen tai nuoren ja hänen huoltajansa yhteystiedot, minkä jälkeen sovin heidän kanssaan ensimmäisestä haastatteluajasta puhelimitse. Ensimmäisellä tapaamiskerrallamme kerroin lapselle tai nuorelle ja hänen huoltajalleen tutkimuksesta tarkemmin ja annoin heille suostumuslomakkeet allekirjoitettaviksi (lapselle tai nuorelle ja huoltajalle omat lomakkeet, ks. liitteet 9 ja 10).

Tutkimussuunnitelman ehdot tutkimusperheille olivat ainoastaan lapsen ikä (7–17 vuotta), koska haastattelujen arveltiin olevan alle kouluikäisten kanssa vaikea aineiston tuottamisen tapa, ja tutkimusaikataulullisista syistä se, että perheen ensimmäinen läheisneuvonpito järjestetään vuoden 2005 loppuun mennessä. Muita ehtoja ei ollut, ja lähtökohtaisesti tarkoitus oli kysyä vuoden 2004 lopusta lähtien kaikkien tähän ikäryhmään osuvien lasten ja heidän perheidensä halukkuutta osallistua tutkimukseen. Käytännössä tutkimusperheeksi pyytämisen ehdot olivat kuitenkin moninaisemmat. Joidenkin perheiden tilanteet osoittautuivat niin vaikeaksi, että heidän pyytämisensä tutkimushenkilöiksi olisi tuntunut kohtuuttomalta. Jotkut perheet puolestaan epäröivät jo läheisneuvonpidon järjestämistä niin paljon, että vielä tutkimushenkilöiksi pyytäminen olisi saattanut saada heidät perääntymään koko läheisneuvonpito-prosessista. Kaikki perheet, joille mahdollisuus osallistua tutkimukseen esiteltiin, eivät olleet siitä kiinnostuneita. Joissain perheissä huoltajat eivät halunneet itse osallistua tai lapsensa osallistuvan tutkimukseen. Joissain perheissä huoltajat antoivat suostumuksensa, mutta lapsi tai nuori ei halunnut osallistua. (Vuorio, suulliset tiedonannot 2004–2006.)

Tarkoitus oli, että lapsia ja nuoria osallistuisi tutkimukseen kussakin maassa kymmenen, joskaan mitään teoreettista perustelua tälle lukumäärälle ei ollut. Tähän tavoitteeseen päästiin tutkimuksen aikarajojen puitteissa vain Tanskassa. Suomessa tutkimuksen aineiston tuottamisen vaihetta pidennettiin alkuvuoteen 2006, mutta siitä huolimatta tutkimushenkilöiden lukumääräksi jäi seitsemän. Lasten ja nuorten sekä heidän perheidensä tunnistamattomuuden turvaamiseksi jätän kertomatta heidän täsmälliset ikä- ja sukupuoli- ja sukupuolijakaumansa, vaikka sekä ikä että sukupuoli osoittautuivat tässä pienessä aineistossa, näiden tutkimushenkilöiden joukossa, merkittäväksi tulosten ”ryhmittelijäksi”: toisaalta tyttöjen ja poikien, toisaalta nuorten ja lasten osallistumisessa oli senkaltaisia samanlaisuuksia ja eroavaisuuksia, että ne tuntui mielekkäältä tuoda joissain yhteyksissä esiin. Lapsiksi olen määritellyt alle 12-vuotiaat, nuoriksi yli 12-vuotiaat.

Yhteen vetäen voi todeta, että tutkimukseen tulivat mukaan ne lapset ja nuoret perheineen, joiden läheisneuvonpito järjestettiin Pääkaupunkiseudulla vuoden 2005 ja alkuvuoden 2006 aikana; joissa asiakkaana oleva lapsi oli 7–17-vuotias; joita Pääkaupunkiseudun läheisneuvonpitoprojektin johtaja pyysi osallistumaan tutkimukseen arvioituaan, että he voisivat sen liikaa kuormittamatta tehdä; ja joissa sekä huoltajat että lapsi tai nuori itse antoivat suostumuksensa osallistumiselle.

Tutkimuskysymykset

Tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita lasten ja nuorten näkemyksistä ja kokemuksista liittyen niin läheisneuvonpitoon työtapanaan kuin sitä seuraaviin muutoksiin heidän tilanteessaan. Kiinnostuneita ollaan myös siitä, miten prosessissa osalliset aikuiset suhtautuvat lapseen. Näiden kahden näkökulman avulla tarkastellaan läheisneuvonpitojen lapsilähtöisyyden toteutumista.

1. Miten lasten ja nuorten tilanne muuttuu läheisneuvonpitoprosessin aikana ja jälkeen?

Ensimmäistä tutkimuskysymystä tarkastellaan sekä lasten ja nuorten omien huolten ja muutostoiveiden että sosiaalityöntekijän huolten ja hänen niiden pohjalta laatimiensa kysymysten avulla. Aineistona tähän kysymykseen vastaamisessa ovat niin lasten ja nuorten haastattelut (lasten ja nuorten kokemus muutoksista) kuin neuvonpitojen havainnointi (sekä lasten ja nuorten että aikuisten kokemus muutoksista) ja kirjalliset dokumentit (sosiaalityöntekijän ja muiden viranomaisten kokemus muutoksista ensimmäiseen seurantakokoukseen mennessä).

2. Miten lapset ja nuoret kokevat läheisneuvonpidon työtapanana?

Toinen tutkimuskysymys keskittyy lasten ja nuorten kokemuksiin läheisneuvonpitoprosessista ja sen merkityksestä muutosten aikaan saamisessa. Aineistona ovat lasten ja nuorten haastattelut sekä neuvonpitojen havainnointi.

3. Miten lapsilähtöisyys toteutuu läheisneuvonpidossa?

Kolmas tutkimuskysymys laajentaa ensimmäisen ja toisen tutkimuskysymyksen tarkastelualueen muiden läheisneuvonpitoprosessissa osallisten – läheisten ja viranomaisten – toimintaan. Siinä lasten ja nuorten näkemyksiä ja kokemuksia (huolista, muutostoiveista, prosessista, osallisuudesta) suhteutetaan aikuisten näkemyksiin ja kokemuksiin (siinä määrin kuin tutkimusaineisto antaa siihen mahdollisuuksia). Aineistona ovat lasten ja nuorten haastattelujen ja neuvonpitojen havainnointien lisäksi kirjalliset dokumentit. Lapsilähtöisyyden toteutumista tarkastellaan lasten ja nuorten omien näkemysten näkymisenä ja kuulumisena viranomaisten yhteenvedoissa, läheisneuvonpidolle asetetuissa kysymyksissä ja neuvonpidoissa laadituissa suunnitelmissa, lasten ja nuorten kokemuksena osallisuudesta sekä aikuisten toimintana neuvonpidoissa, heidän suhtautumistapanaan lapseen tai nuoreen.

Tutkimusote

Tutkimus on *laadullinen tutkimus*, joka koostuu useasta *tapaustutkimuksesta* ja näiden tarkastelemisesta erikseen ja yhdessä. Tapaukset ovat läheisneuvonpitoprosesseja, joiden toteutumista seurataan ja tarkastellaan lapsinäkökulmasta tietyn ajan: valmisteluvaiheesta noin vuoden päähän ensimmäisestä läheisneuvonpidosta. Siten tutkimus on myös *seurantatutkimus*, jossa on arviointitutkimukseen liitettyjä tavoitteita. Lisäksi tutkimus on *osa pohjoismaista tutkimushanketta*, jonka lopputulemana syntyvässä yhteisessä tutkimusraportissa kaikki kansalliset tutkimukset (tulokset) ovat mukana.

Vaikka tutkimus on laadullinen, aineiston keruussa käytettiin myös määrällisiä mittareita. Lasten ja nuorten kanssa luotiin muutoskohteet (ks. s. 47), joille he antoivat numeroarvot tutkimuksen lähtötilanteessa ja uudestaan prosessin eri vaiheissa. Lisäksi läheisneuvonpitoa koskevien kysymysten joukossa oli laadullisten kysymysten ohessa muutama määrällinen kysymys (ks. liitteet 3 ja 4). Useimmiten lasten ja nuorten laadullisiin ja määrällisiin kysymyksiin antamat vastaukset vahvistivat toisiaan, mutta jossain määrin ne antoivat kokemuksista myös keskenään erilaisen kuvan: määrälliset vastaukset olivat tulkittavissa jonkin verran myönteisemmiksi kuin heidän sanalliset kuvauksensa samasta asiasta. Tämä voi olla ymmärrettävissä niin, että lapsen tai nuoren kokemus oli kokonaisuutena suhteellisen myönteinen, mutta haastattelutilanne, ehkä kokemus myötätunnon saamisesta, houkutteli nimenomaan kielteisten kokemusten kuvaamiseen. Toisaalta voi ajatella, että oman tilanteen tai kokemuksen arvottaminen kovin alhaiseksi konkreettisella numeroasteikolla saattoi tuntua vaikealta.

Samankaltainen kokemus määrällisen ja laadullisen aineiston antamista erilaisista kuvista oli Hurmella (1988), kun hän haastattelun yhteydessä antoi haastateltavilleen täytettäväksi lomakkeen, jossa kyseltiin samoja asioita kuin haastattelussa. Tulokset poikkesivat selvästi toisistaan siten, että lomakkeissa sukupolvien välisestä vuorovaikutuksesta sai paljon myönteisemmän kuvan kuin haastatteluissa. (Hirsjärvi & Hurme 2001.) Samoin omassa, työn alla olevassa väitöskirjatutkimuksessani on tullut ilmeiseksi, että kyselylomakkeen strukturoidut vastaukset antavat kokonaisuudessaan jonkin verran myönteisemmän kuvan vastaajien tilanteesta kuin avovastaukset tai se, mitä he haastatteluissa kertoivat. Osa vastaajista esimerkiksi vastatessaan Nuorisokodissa asumista koskevaan strukturoituun kysymykseen ”melko tyytyväinen” perusteli sitä avovastauksessaan kielteisillä asioilla (eli ilmeisesti miksi ei ole ”erittäin tyytyväinen”), osa myönteisillä (eli miksi siis on ”tyytyväinen”). Sen sijaan vastausta ”melko tyytymätön” perusteltiin lähes poikkeuksetta vain kielteisillä asioilla. Haastatteluissa puolestaan esille tuli lukuisia kielteisiä asioita, joita ei lomakkeessa tuotu esille. (Reinikainen 2003.)

Hammersley (1992) on todennut, että kvalitatiivisessakin tutkimuksessa ollaan usein kiinnostuneita määristä, mutta tarkkojen lukujen asemasta esitetään sellaisia määreitä kuin ”enemmän kuin”, ”suurin osa”, ”melkein kaikki” (Hirsjärvi & Hurme 2001). Myös tässä tutkimuksessa esitän tuloksia jossain määrin määrällisestikin, ja tällöin olen arvioinut, että määrällä on merkitystä. Esimerkiksi, kun kerron, että tämän tutkimuksen ”kaikki lapset ja nuoret” tai ”kaikki nuoret” jakavat samantyyppisen kokemuksen, olen arvellut kokemuksen voivan olla tyypillinen tai yleinen myös muiden läheisneuvonpitoon osallistuneiden lasten ja nuorten kohdalla. Tällöin en siis usko, että kokemuksen samuutta selittää pelkkä sattuma. Pääsääntöisesti kuitenkin vältän määrien esittämistä, jotta en vahingossa johdattaisi lukijaa tekemään johtopäätöksiä jonkin kokemuksen yleisyydestä läheisneuvonpitoprosesseissa yleensä. Kun lapsia ja nuoria on tutkimushenkilöinä vain muutama ja he ovat vielä keskenään eri-ikäisiä ja eri sukupuolta sekä valikoituneet tutkimukseen mukaan useamman portin kautta, ei tulosten määrällinen esittäminen ole mielekäästä.

Tutkimus koostuu muutamasta tapauksesta, jotka tässä ovat *läheisneuvonpitoprosesseja*. Aineistoina on käytetty 1) lapsen tai nuoren haastatteluja, 2) neuvonpitojen havainnoiteja ja 3) prosessissa tuotettuja kirjallisia dokumentteja (viranomaisten yhteenvedot, sosiaalityöntekijän kysymykset ja neuvonpidoissa laaditut suunnitelmat). Saarela-Kinnusen ja Eskolan (2001) mukaan tapaustutkimuksessa tutkimuskohdetta tarkastellaan useammista näkökulmista, erilaisilla aineistoilla, menetelmillä ja jäsenystavoilla, ja siinä etsitään vastauksia kysymyksiin *kuinka ja miksi*. Se tavoittelee kokonaisvaltaisempaa ymmärrystä tutkimuskohteestaan kuin minä ”yhteen tiedonhankintamenetelmään perustuva pysäytyskuva” voi antaa. (Mts. 158–169.)

Kutakin lasta tai nuorta haastattelin ensimmäisen kerran, kun läheisneuvonpidon järjestämisestä oli sovittu. Sitä ennen olin jo useimmiten saanut käyttööni viranomaisten läheisneuvonpitoa varten laatimat yhteenvedot ja sosiaalityöntekijän kysymykset (kaikki yhteenvedot eivät ehtineet valmistua ennen haastattelua). Noin viikon kuluttua ensimmäisestä haastattelusta olin havainnoimassa läheisneuvonpitoa (lukuun ottamatta yhtä, johon en päässyt pohjoismaisen tutkimuskokouksen takia), ja muutaman päivän sisällä siitä sain käyttööni läheisneuvonpidossa laaditun, koollekutsujan puhtaaksi kirjoittaman suunnitelman. Toisen kerran haastattelin lasta tai nuorta parin kuukauden kuluttua ensimmäisestä läheisneuvonpidosta. Ennen ensimmäistä seurantakokousta sain käyttööni jälleen yhteenvedot ja kysymykset, ja olin myös havainnoimassa seurantakokousta (joskin kahden lapsen kohdalla seurantakokousta ei järjestetty). Seurantakokouksessa laaditun suunnitelman sain käyttööni muutaman päivän sisällä kokouksesta. Kolmannen ja joidenkin kohdalla viimeisen kerran (aikataulullisista syistä) haastattelin lasta tai nuorta parin kuukauden kuluttua seurantakokouksesta. Muita lapsia ja nuoria haastattelin viimeisen kerran noin vuoden kuluttua ensimmäisestä läheisneuvonpidosta.

Tapauskohtainen aineisto

Aineisto & ajankohta	1. Teema (muutokset)	2. Teema (läheisneuvonpito)
Viranomaisten <i>yhteenvedot ja kysymykset</i> LNPIlle (ennen 1. haastattelua)	Lapsen tilanne, lapsinäkökulma	
Lapsen 1. <i>haastattelu</i> (1 vko ennen LNPTä)	Lapsen tilanne, huolet ja toiveet	Kokemukset LNPN valmisteluvaiheesta
LNPN <i>havainnointi</i>	Lapsen osallistuminen, lapsinäkökulma	Kokemukset LNPNstä (tutkijan havainnot)
<i>Suunnitelma</i> (1 vko LNPN jälkeen)	Lapsinäkökulma	
Lapsen 2. <i>haastattelu</i> (1-2 kk LNPN jälkeen)	Lapsen tilanteessa tapahtuneet muutokset LNPN jälkeen (suunnitelman toteutuminen ja muut muutokset)	Kokemukset LNPNstä (lapsen kertoma)
Viranomaisten <i>yhteenvedot ja kysymykset</i> seurantakokoukselle (ennen 3. haastattelua)	Lapsen tilanne, lapsinäkökulma	
1. seurantakokouksen <i>havainnointi</i>	Lapsen osallistuminen, lapsinäkökulma	Kokemukset seurantakokouksesta (tutkijan havainnot)
<i>Suunnitelma</i> (1 vko seurantakokouksen jälkeen)	Lapsinäkökulma	
Lapsen 3. <i>haastattelu</i> (1-2 kk 1. seuranta-kokouksen jälkeen)	Lapsen tilanteessa tapahtuneet muutokset 1. seurantakokouksen jälkeen (suunnitelman toteutuminen ja muut muutokset)	Kokemukset seurantakokouksesta (lapsen kertoma)
Lapsen 4. <i>haastattelu</i> (1 vuosi LNPN jälkeen)	Lapsen tilanteessa tapahtuneet muutokset 3. haastattelun jälkeen	Kokemukset LNPN-prosessista

Tutkimuksen koko haastattelu- ja havainnointiaineisto

	1. haast.	Läheisneuvonpito havainnointi	2. haast.	Seurantakokous havainnointi	3. haast.	1v 4. haast.
Lapsi 1	x		x	x		x
Lapsi 2	x	x	x x	x	x	x
Lapsi 3	x	x	x	(peruttu)		x
Lapsi 4	x	x	x	x	x	
Lapsi 5	x	(verkostokokous)	x	---		
Lapsi 6	x	x	x	(peruttu)		x
Lapsi 7	x	x	x	x	x	

Läheisneuvonpitoon tulevien lasten tilanteet – lapsen omat ja muiden osallisten lapsen liittyvät huolenaiheet – samoin kuin mahdollisuudet ja tavoitteet tilanteen muuttamiseksi ovat yksilöllisiä. Tämän takia jokaista läheisneuvonpitoprosessia seurattiin sen omilla ehdoilla, tarkastelemalla, miten kunkin lapsen ja nuoren omat muutostoiveet ja toisaalta hänen tilanteeseensa liittyvät sosiaalityöntekijän muutostoiveet toteutuvat.

Tutkimukseen osallistuneiden lasten ja nuorten perhetilanteita voi luonnehtia muutaman ominaisuuden avulla seuraavasti:

- Kaikkien vanhemmat olivat eronneet; joidenkin vanhemmilla oli (virallisesti) yhteishuoltajuus, joidenkin vanhemmalla yksinhuoltajuus.
- Muutamalla vanhemmalla oli uusi puoliso, eli lapsi asui uusperheessä.
- Yhtä lukuun ottamatta kaikilla lapsilla oli sisarus tai sisaruksia.
- Yhtä lukuun ottamatta huoltaja(t) olivat töissä (tai äitiyslomalla/hoitovapaalla).

Läheisneuvonpidon järjestämisen ”pääsyyt” olivat seuraavanlaisia:

- Kärjistynyt (riitaisa) kotielämä.
- Vanhemman alkoholinkäytöstä aiheutunut lapsen huolenpidon laiminlyönti.
- Lapsen vointiin ja arkielämän käytäntöihin liittyvä huoli.
- Laitosasumisen loppuminen.

Yhtä lukuun ottamatta tilanteissa ei ollut lapsen huostaanoton uhkaa.

Kunkin lapsen tai nuoren *lähtötilannetta* tarkasteltiin heille itselleen tärkeiden asioiden (jotka kirjattiin ”muutoskohteiksi”) avulla sekä viranomaisten yhteenvedojen ja sosiaalityöntekijän kysymysten avulla. *Tilanteen muuttumista* seurattiin sekä lasten ja nuorten yksilöllisissä muutostohteissa tapahtuvien muutosten avulla että viranomaisten yhteenvedoissa ja kysymyksissä ilmaisemissa huolissa tapahtuvien muutosten – suunnitelmien toteutumisen – avulla. Yhteistä kaikille prosesseille oli läheisneuvonpidon rakenne ja toteutusperiaatteet, joten työtapaan liittyvien kokemusten selvittämistä varten laadittiin kaikille lapsille ja nuorille yhteiset kysymykset.

Vaikutusten tutkimisesta

Lastensuojelun interventioiden arviointiin liittyy monia ratkaisemattomia kysymyksiä, eikä yhtä yleispätevää, objektiivista ja kehittämistyössä tarpeellista tietoa tuottavaa arviointimenetelmää voida osoittaa. Siinä missä kaikki ovat yksimielisiä siitä, että lastensuojelun sosiaalityön vaikutusten arviointi on tärkeää, erilaiset intressit ja käsitykset arvioinnin kriteereistä tulevat esiin, kun mietitään, mitä itse asiassa on tarkoitus arvioida ja miten se pitäisi tehdä.

Vaikutusten tutkimisessa ongelmana on, että yleensä – kun ei ole mahdollisuutta koasetelmaan, vertailuryhmään ja riittävän suureen tutkimusjoukkoon – on mahdotonta luotettavasti osoittaa tutkittavan intervention vaikutusta ja erottaa sitä muista tilanteesta ja tilanteeseen vaikuttavista tekijöistä (ks. esim. Arnkil & Seikkula 2005, 57–59). Erityisesti laadullisessa tutkimuksessa, suhteellisen pienten aineistojen avulla, vaikutusten osoittamiseen ei tästä syystä yleensä edes pyritä. Vaikutuksia sivuava tutkimuskysymys muotoiltiin siten, että siinä ei haeta vastausta läheisneuvonpidon vaikutukseen vaan siihen, mitä muutoksia lasten ja nuorten elämässä ylipäänsä prosessin aikana tapahtuu: *Miten lasten ja nuorten tilanne muuttuu läheisneuvonpitoprosessin aikana ja sen jälkeen?* Koko käytettävissä olevan aineiston avulla läheisneuvonpidon mahdollista vaikutusta tilanteen muuttumiseen on kuitenkin houkuttelevaa varovaisesti pohtia.

Sen sijaan subjektiivisena kokemuksena läheisneuvonpitoprosessin vaikutuksia on helppo tutkia. Tutkimuksessa haluttiin selvittää lasten ja nuorten *näkemyksiä* siitä, mikä merkitys läheisneuvonpitoprosessilla on heidän kokemiensa muutosten aikaansaamisessa ollut. Erityisesti viimeisessä seurantahaastattelussa heitä pyydettiin arvioimaan, vaikuttiko nimenomaan läheisneuvonpitoprosessi heihin ja heidän tilanteeseensa ja miten. Vai olisivatko mahdolliset muutokset voineet tapahtua myös ilman läheisneuvonpitoa.

Tutkimuksessa tiedostettiin myös, että lapset ja nuoret kasvavat prosessin aikana, mikä jo sinänsä voi tuottaa monia muutoksia sekä heidän havaittavissa olevaan tilanteeseensa että koke-

mukseensa siitä. Jotkut heistä toivat sen myös itse esiin yhtenä muutosten selittäjänä. Viimeisessä haastattelussaan yksi nuori esimerkiksi puisteli päätään lukiessaan aiempiin haastatteluihinsa perustuvaa, prosessin mukana etenevää tarinaansa. Hän koki tilanteen kotona rauhoittuneen huomattavasti sitten ensimmäisen haastattelun, mutta näki muutoksessa keskeisenä myös oman kasvamisensa ja kypsymisensä. Vuoden takaista itseään hän katsoi nyt 16-vuotiaan nuoren miehen näkökulmasta ja piti joitain jyrkkiä mielipiteitään ja näkemyksiään tilanteesta turhan kärjekkäinä.

Joo no kyl se nyt vähän ... tuntu sillee niinku nihkeeltä. --- No se ... Een mä nyt siis tiää, mutta se että ku rupes vähän mieltii niinku äsken, ku mä luin sitä, et jaa-a. Mitäköhän mä oon toloinki sanonu että ... No se oli tietenki ihan eri ajankohta silloin että ... Kumminki ajat on muuttunu, et et --- Kyl mä tost sain semmosen käsityksen, kun mä tota luin, ni ... Kyl mä sillei rupesin mieltii et ... aika paljon oon muuttunu tän vuoden aikana.

Aineiston tuottaminen

Usein tutkimuksen kenttävaiheesta puhutaan aineiston keräämisenä, joskin monet tutkijat käyttävät mieluummin käsitettä aineiston tuottaminen. Myös Hirsjärven ja Hurmen (2001) mukaan haastatteluaineisto on aina haastattelijan ja haastateltavan yhteistyön tulosta, koska haastattelijä (voi) vaikuttaa haastateltavaan monella tavalla. (Mts. 23.) Itsekin puhun mieluummin aineiston tuottamisesta, sillä sekä haastatellessani että havainnoidessani koin olevani vahvasti osallinen aineistojen synnyttämisessä.

I Haastatteluaineisto

Haastattelut rakentuivat avoimemmasta ”Tulevaisuuden muistelu” -osasta ja strukturoidummasta ”kokemukset läheisneuvonpidosta” -osasta (ks. liitteet 3 ja 5). Kummassakin haastattelumuodossa omalla tavallani kuunnella, kysellä ja olla keskustelussa mukana on väistämättä ollut vaikutuksensa lasten ja nuorten kertomaan. Vaikka uskonkin, että he pääasiassa puhuivat aidosti omista, yksilöllisistä näkemyksistään ja kokemuksistaan, todennäköisesti vuorovaikutuksemme vaikutti ainakin siihen, mitä he näistä näkemyksistään ja kokemuksistaan ottivat esille ja miten paljon ja laveasti he niistä kertoivat.

Haastattelut kestivät 45 minuutista kahteen tuntiin. Litteroin ne itse niin sanotusti kuin oli mahdollista ja merkiten sulkeisiin myös selvästi kuuluvat tunteenilmaukset – naurut (”nau-rahtaen”, ”nauraen”), huokaukset, äänensävyt (”apealla äänellä”, ”iloisesti”). Kunkin litteroinnin alkuun kirjoitin lyhyen kuvauksen saapumisestani haastattelu paikalle (yleensä lapsen tai nuoren kotiin) ja esimerkiksi hänen vanhempansa kanssa käymästäni keskustelusta. Litteroinnin loppuun kirjoitin havaintojani ja tulkintojani lapsen tai nuoren suhtautumisesta haastatteluun.

Haastattelumetodina Tulevaisuuden muistelu

Lasten ja nuorten näkemyksiä, huolia ja muutostoiveita pyrittiin selvittämään heidän ensimmäisessä haastattelussaan, joka tehtiin aivan läheisneuvonpidon kynnyksellä, noin viikkoa aiemmin. Tutkimusryhmässä käytiin paljon keskustelua siitä, kuinka ja millä oikeudella lastensuojelun asiakkaina olevia lapsia ja nuoria ylipäänsä lähestytään, ja erityistä huolta ryhmässä herätti heidän (vaikeasta) tilanteestaan kysyminen. Ajatus ”Tulevaisuuden muistelu” -metodin käyttämisestä nousi tutkimuksen suunnitteluvaiheessa esiin, kun tutkimusryhmässä mietittiin, miten lasten

ja nuorten kokemuksia – mahdollisesti ahdistavia ja vakavia asioita – on syytä lähestyä. Ajatus metodin soveltamisesta lasten ja nuorten tutkimushaastatteluihin ei saanut heti varauksetonta kannatusta, vaan siihen suhtauduttiin vahvasti epäillen. Osa ryhmän jäsenistä pelkäsi, että kannustamalla lasta tai nuorta kuvittelemaan tilanteen, jossa asiat (jotka nyt ovat huonosti) ovat hyvin, ja vielä sen, miten ne saadaan hyviksi, hänelle luotaisiin odotuksia ja toiveita, jotka eivät kuitenkaan välttämättä toteudu. Tämän arveltiin voivan aiheuttaa hänelle turhia pettymyksiä ja olevan siten haitallista. Aiheesta keskusteltiin kiihkeästi useassa tutkimusryhmän kokouksessa, ja lopulta metodin soveltamisen tarkoituksesta ja tavasta päästiin yhteiseen ymmärrykseen.

Yhteisen ymmärryksen saavuttamisessa tärkeää oli, että lopulta metodi ymmärrettiin keinona keskustella lapsen tai nuoren kanssa niistä huolista ja toiveista, jotka hänellä joka tapauksessa ovat olemassa, ovat ne aiemmin ääneen lausuttuja tai eivät. Se nähtiin lähestymistapana, joka houkuttelee lapsen tai nuoren itse määrittelemään hyvän tulevaisuutensa tekijät, jolloin haastattelijan tehtävä on kyselijänä ja kuuntelijana auttaa häntä ajattelemaan ne ääneen, nimeämään huolensa ja toiveensa ja samalla ehkä suhteuttamaan niitä elämäntilanteensa kokonaisuuteen. Siten nähtiin, että lapsen tai nuoren odotukset ja toiveet ovat kuitenkin hänen itsensä asettamia, eivät ulkoa päin luotuja. Lisäksi nähtiin, että kun lapsen ja nuoren vaikeuksia lähestytään hänen olemassa olevista ja itse kuvittelemista omista ja muiden ihmisten voimavaroista käsin, se antaa hänelle uskoa ja luottamusta siihen, että asiat kääntyvät parhain päin. Tämän ei uskottu olevan missään tilanteessa haitallista vaan ennemmin voimaannuttavaa. Samalla tiedostettiin, että tutkimushaastattelu vähän ennen läheisneuvonpitoa on interventio, koska siinä lapsi tai nuori pohtii tilannettaan ja siihen liittyviä odotuksia, mikä puolestaan voi vaikuttaa siihen, mitä hän läheisneuvonpidolta odottaa ja miten hän siinä osallistuu.

Metodin alkuperä ja periaatteet

Tulevaisuuden muistelu -metodi on alun perin kehitetty työkaluksi verkostokokouksiin, joiden tarkoitus on tuottaa asiakasta auttava ja hänen tilannettaan parantava suunnitelma usean eri tahon ja toimijan kanssa yhdessä (ks. Arnkil, Eriksson & Arnkil 2000; Kokko 2006). Se perustuu ratkaisu- ja voimavarakeskeiseen lähestymistapaan, jossa huomion kohde on tulevaisuudessa, ei nykyhetkessä. Nykyhetken vaikeuksia ja huolia lähestytään hyvän tulevaisuuden kuvitelmasta käsin siten, että hyvään tulevaisuuteen pyritään eläytymään sellaisena kuin se tänä päivänä näyttyy sekä ennakoimaan, ketkä ihmiset ja mitkä toimenpiteet sen toteutumiseen vaikuttavat. Lähestymistavassa nähdään, että tulevaisuus elää jo tällä hetkellä ihmisessä toiveiden, suunnitelmien, päämäärien, huolien ja velvoitteiden muodossa (Pyhäjoki 2005, 79). Nykyhetken huolista ja vaikeuksista puhutaan vasta hyvän tulevaisuuden ajattelemisen jälkeen, jotta ne eivät sitoisi haastateltavan ajattelua nykyhetkeen ja estäisi hyvään tulevaisuuteen ja mahdollisiin ratkaisuihin eläytymistä. Ajatuksena on, että kun huolia ja vaikeuksia lähestytään myönteisestä tulevaisuuden kuvasta käsin, niitä ei koeta yhtä uhkaavina kuin jos ne otetaan esille ongelmina tässä ja nyt.

Haastattelussa Tulevaisuuden muistelua ohjaavat kolme pääkysymystä, jotka ovat:

1. Vuosi (tai muu aika) on kulunut, ja asiat ovat nyt (aika) hyvin. Miten ne ovat?
2. Kuka/ketkä sinua auttoivat ja miten? Mitä itse teit asian/asioiden eteen?
3. Mistä olit huolissasi silloin vuosi sitten? Mikä sai huolesi vähenemään?

Osallistujia (haastateltavia) autetaan ajattelussa ja kuvailussa tarkentavilla kysymyksillä, jotta muut osallistujat kuulisivat heidän hyvän tulevaisuuden näkymänsä mahdollisimman konkreettisenä ja yksityiskohtaisena. Haastattelija ei johdattele haastateltavaansa ratkaisuvaihtoehtoihin, mutta kyselee häneltä tarkentavia, haastateltavan kertoman herättämiä kysymyksiä. Methodiin kuuluu, että hyvästä tulevaisuudesta puhutaan toteutuneena tosiasiana. Ensimmäisen kysymyksen koh-

dalla haastattelija johdattaa haastateltavansa ajattelemaan tilanteen KUN asiat ovat hyvin, eli ajatuksellisesti hyvässä tulevaisuudessa jo ollaan. Eläytymisen helpottamiseksi puhe pyritään pitämään preesensissä, ja konditionaalina ja jos-sanaa vältetään. (Ei siis: *Jos asiat olisivat hyvin, miten ne olisivat?*) Toisen ja kolmannen kysymyksen kohdalla katse suunnataan hyvän tulevaisuuden tilanteesta menneeseen vuoteen, jolloin ajatellaan, mikä hyvän tulevaisuuden sai aikaan ja ”muistellaan”, mitkä ne huolet vuosi sitten olivat. Tällöin puhe pyritään pitämään imperfektissä. (Esimerkiksi: *Mistä sait tukea ...*)

Metodin soveltaminen tähän tutkimukseen – suunnitelma

Tutkimusryhmässä arveltiin, että metodiin kuuluvien kolmen keskeisen kysymyksen avulla lasten ja nuorten käsityksistä ja kokemuksista saataisiin moniulotteisempi kuva kuin lähestymällä niitä perinteisen haastattelun keinoin, pyytämällä lapsia ja nuoria kuvaamaan tilannettaan tässä ja nyt. Myös ajateltiin, että tällainen lähestymistapa voisi tehdä lapsille ja nuorille omista huolista ja toiveista puhumisen helpommaksi. Ajateltiin, että ajateltuaan ja kuvailtuaan ensin hyvän tilanteen ja sekä itsensä että muiden tilanteessa osallisten ihmisten voimavarat, lapselle tai nuorelle olisi helpompaa puhua nykyhetken huolista ja vaikeuksista ja määritellä ne haastattelijalle. Selkeän rakenteensa takia metodin arveltiin tekevän myös haastattelijalle lasten ja nuorten huolten ja toiveiden lähestymisen helpommaksi. Lisäksi uskottiin, että ajatusleikkiin ryhtyminen voisi olla lapsille ja nuorille luontevaa ja ehkä hauskaakin. Tätä ajatusta tuki verkostokokouksista saadut kokemukset, että joskus lapset ja nuoret omaksuvat Tulevaisuuden muistelun idean nopeammin kuin verkoston aikuiset ja lähtevät siihen ennakkoluulottomammin mukaan (Pyhäjoki 2004).

Kun Tulevaisuuden muistelu -metodia käytetään verkostokokouksissa, osallistujia pyydetään yleensä kuvittelemaan hyvä tulevaisuus vuoden päähän nykyhetkestä. Myös tässä tutkimuksessa ajankohdaksi, joka lasta tai nuorta pyydettiin kuvittelemaan, sovittiin vuosi ensimmäisen haastattelun jälkeen. Vuoden arveltiin olevan lapselle ja nuorelle toisaalta riittävän lyhyt aika, jonka hän pystyy realistisesti kuvittelemaan eteenpäin (vuosi lisää ikää, seuraava luokka-aste koulussa ...), ja toisaalta riittävän pitkä aika, jossa muutoksia voisi oikeasti kuvitella tapahtuvan. Samoin lasten ja nuorten viimeiset haastattelut päätettiin tehdä noin vuoden kuluttua ensimmäisestä haastattelusta. Tähän oli kolme syytä. Ensinnäkin, kun lapsia ja nuoria pyydettiin kuvittelemaan hyvä tulevaisuus vuoden päähän nykyhetkestä, tuntui mielekkäältä pyytää heitä arvioimaan tilannettaan ja siinä mahdollisesti tapahtuneita muutoksia viimeisen kerran suurin piirtein saman ajan kuluttua. Toiseksi, jos läheisneuvonpito prosessi määritellään tapahtumasarjaksi, joka alkaa läheisneuvonpidon järjestämisestä sopimisesta ja johon kuuluvat ensimmäinen läheisneuvonpito ja sen yhdestä kahteen seurantokokousta seuranta-aikoiheen, prosessi on useimmiten päättynyt noin vuoden kuluttua. Kolmanneksi, tutkimusprojektin realiteetit, pohjoismaisen tutkimuksen toteuttaminen niin, että tutkijat eri maissa pystyivät sitoutumaan sen loppuun saattamiseen, ei sallinut pidempää seuranta-aikaa.

Kuitenkin, etenkin kun kysymyksessä olivat pienemmät lapset, vuosi oli ajanjaksona viitteellinen. Tärkeää ei ollut, että lapsi ymmärtäisi ajan kulun realistisesti niin, että hän osaisi kuvitella itsensä ja tilanteensa täsmälleen vuoden kuluttua. Ennemminkin vuoden arveltiin olevan aika, joka lapsen olisi suhteellisen helppo matkustaa ajatuksissaan ”aikakoneella”.

H: Kuvittelepa, että nyt on samanlainen talvipäivä vuoden kuluttua, talviloma alkamassa. Sä olet jo 11-vuotias, viidesluokkalainen! ...

Tutkimusryhmässä metodiin perehdyttiin kirjallisuuden avulla (Arnkil 2003), ja elokuussa 2004 tutkimuskokouksen yhteydessä järjestettiin puolen päivän mittainen perehdytys metodin käyttöön. Perehdyttäjäksi kutsuttiin Jukka Pyhäjoki Stakesin Verkostotutkimus ja kehittämisme-

netelmät -ryhmästä, ja hänen johdollaan metodia harjoiteltiin myös käytännössä. Tutkija, joka tulisi haastattelut tekemään, sai harjoitella ajatusleikkiin johdattamista ja kysymysten esittämistä parinsa kanssa, joka puolestaan esiintyi haastateltavana lapsena tai nuorena. Tutkijoita harjoitus innosti metodin käyttöön ja vahvisti käsitystä siitä, että tutkimushaastattelussa sovellettuna metodi voisi hyvin sopia tavaksi lähestyä lasten ja nuorten huolia ja toiveita.

Metodin soveltaminen tähän tutkimukseen – käytäntö

Haastattelijan näkökulmasta Tulevaisuuden muistelu -metodin käyttö lasten ja nuorten ensimmäisessä haastattelussa oli kiinnostava kokeilu, joka osoittautui varsin antoisaksi keinoksi kuulla lasten ja nuorten huolia ja toiveita. Tosin todenmukaisempaa kuin puhua metodin käytöstä on puhua sen luovasta ja vaihtelevasta soveltamisesta. Toisin sanoen, haastattelijana päädyin soveltamaan metodia vapaammin kuin olin etukäteen kuvitellut, ja keskustelu eteni lähes kaikkien lasten ja nuorten kanssa strukturoimattomammin kuin metodin ”oikeaoppinen” noudattaminen sallisi. Metodista horjumista tapahtui sekä kysymysten esittämisen järjestyksessä että ajatuksellisessa asettumisessa tulevaisuuden tilanteeseen. Haastattelutilanteessa kävi helposti niin, että kun lapsi tai nuori siirtyi ajatuksissaan tai puheessaan tulevaisuudesta nykyhetkeen tai tilanteesta keinoihin, minä haastattelijana siirryin saman tien mukana, eivätkä korjausliikkeet tuntuneet aina luontevilta tai tarpeellisilta tehdä. Voisikin sanoa, että Tulevaisuuden muistelun metodinen idea toteutui joidenkin lasten ja nuorten kanssa lähinnä ”sinne päin”.

Lapset ja nuoret kuuluivat Tulevaisuuden muistelusta ensimmäisen kerran vasta minulta, eivätkä tietenkään antaneet sille sen kummempaa tutkimusmetodista arvoa. He eivät todennäköisesti pitäneet metodin noudattamista sinänsä merkityksellisenä, vaan lähtivät siihen mukaan kukin tavallaan, toiset innostuen siitä enemmän, toiset vähemmän. Ennen ajatusleikkiin ryhtymistä kerroin heille sen idean ja tarkoituksen melko lyhyesti ja mahdollisimman yksinkertaisesti, lähinnä kannustaen heitä asettumaan ajatuksissaan vuoden päässä odottavaan tulevaisuuteen ja kuvittelemaan rohkeasti asiointilat hyväiksi. En halunnut pitkällä johdattelemisella ja selittämällä luoda heille käsitystä, että kyseessä olisi tehtävä, joka tulee suorittaa ”oikein” tai että odottaisin heiltä valmiiksi mietittyä kokonaisuutta hyvästä tilanteesta. Kunkin lapsen ja nuoren kanssa Tulevaisuuden muistelua edelsi keskustelu – asettuminen haastattelutilanteeseen, päivän kuulumisista kysyminen, ”lämmittelevät” haastattelukysymykset – jonka aikana minulle muodostui jo jonkinlainen käsitys hänen tavastaan puhua ja vastata kysymyksiin. Tavoitteenani oli luoda kaikkien lasten ja nuorten kanssa mahdollisimman epämuodollinen ja luonteva keskusteluilmapääpiiri, mikä osaltaan vaikutti siihen, miten kerroin haastattelumetodista ja miten siinä etenin. Tulevaisuuden muisteluun kuuluvien kysymysten esittäminen täsmällisesti sellaisina kuin metodiin kuuluu (ks. kysymykset yllä) ei tuntunutkaan haastattelutilanteissa luontevalta, vaan esitin ne enemmän ”omin sanoin”. Tällä pyrin myös välttämään sitä, että lapsi tai nuori olisi kokenut olevansa jonkinlaisen testauksen kohteena tai että hän olisi kokenut kysymykset muuten vaikeiksi.

H: No tota, nyt tää ensimmäinen osa haastattelua on niinku tämmönen ajatusleikki tavallaan. Siirrytään aikakoneella vuosi eteenpäin. Ja nyt kuvittelet, et sä oot siis vuoden kuluttua ... Ooks sä muuten nyt seiskalla vai (nyökkää) ... Eli sä oot vuoden kuluttua kaheksannella. Ja on hiihtoloman aika. Ja nyt ajattelet, että kaikki sun elämässä on tosi hyvin. Ni kerro, miten ne on. Millasta sun elämä on?

Kaikki lapset ja nuoret suhtautuivat Tulevaisuuden muistelun ideaan myönteisen ja luontevan oloisesti, eivätkä kyseenalaistaneet sen käyttöä, mitä olin etukäteen arvellut joidenkin voivan tehdä. Osa nuorista halusi varmistaa ymmärtäneensä tehtävän oikein ennen kuin he lähtivät kuvailemaan tilannettaan. Pienimmät lapset innostuivat tehtävästä nopeasti ja ryhtyivät mutkattomasti

kertomaan tulevaisuutensa hauskoista asioista ja tapahtumista. Ymmärrettyään ajatusleikin idean lapsille ja nuorille tuntuikin olevan melko helppoa kertoa hyvään tulevaisuuteensa kuuluvista asioista. Toiset olivat tässä tosin oma-aloitteisempia ja monisanaisempia, toiset totesivat itselleen tärkeät asiat lyhyesti, jolloin yritin jatkokysymyksillä houkutella heitä kuvailemaan niitä vähän laveammin. Toiset myös kuvailivat hyvää tulevaisuuttaan oma-aloitteisesti eri elämänalueilla (koti, koulu, kaveripiiri, harrastukset), toiset ottivat esille vain asian tai elämänalueen, jonka he toivoivat nykyhetken tilanteesta muuttuvan, ja heitä johdattelin kuvaamaan myös muita hyvään tulevaisuuteensa kuuluvia asioita. Tarkoituksena oli saada lasten ja nuorten tilanteesta mahdollisimman kokonaisvaltainen kuva ja ymmärtää, miten heidän huolenaiheensa ja muutostoiveensa suhteutuvat heidän kokonaistilanteeseensa, siihen, mihin he ovat elämässään tyytyväisiä.

Haastattelijana pysyminen ajatuksellisesti tulevaisuudessa, puheen pitäminen oikeassa aikamuodossa, oli yllättävän hankalaa, ja haastattelumetodin perusteellinen sisäistäminen ennen ensimmäisiä haastatteluja olisi vaatinut enemmän harjoitusta. Itse unohdin tulevaisuudessa pysymisen ja sinne johdonmukaisesti ohjaamisen usein, ensimmäisissä haastatteluissa helpommin kuin myöhemmissä. Esimerkiksi ensimmäisessä haastattelussa siirryin itse puhumaan muutoksesta nykyhetkestä lähtien sen sijaan, että olisin jatkanut kysymällä läheisneuvonpidon vaikutuksesta jo tapahtuneena asiana (kuten: ”Mitä siinä läheisneuvonpidossa päätettiin?”).

H: No miten tähän tilanteeseen nyt --- on tultu? ... Tai mikä sen muutoksen on saanu aikaan?

N: No varmaan tää ... mikä tää koko homman nimi on nyt se ... Sano nyt tää, en mä muista (hymyillen).

H: Ai tää läheisneuvonpito? Ni uskoks sä, että sil on niin suuri vaikutus?

En kuitenkaan usko, että metodinen lipsuminen – ajatuksen ja puheen liikkuminen tulevaisuudesta nykyhetkeen ja takaisin tulevaisuuteen – häirtäisi lasten ja nuorten näkemysten, huolten ja muutostoiveiden esille tulemistä. Esimerkiksi yksi nuori kuvasi ensin, miten kotitilanne on rauhoittunut hyvässä tulevaisuudessa, johon jatkoin kysymällä hyvän tulevaisuuden tilanteesta isän kanssa. Silloin hän siirtyi puheessaan nykyhetkeen, kertomaan, millainen tilanne on nyt ja mitä tähän mennessä on tapahtunut.

H: Mites isän kanssa menee?

N: No, sen kans menee ihan hyvin. Ainakin nyt tähän mennessä. Et meil on tos parin vuoden takaa huonot välit, ei olla oltu yhteydes oikeen toisiimme, mut nyt täs niinku vuoden sisällä ni ollaan oltu yhteydessä ja käyty syömässä --- ja ... kaikkee tommosta noin. Ja antanu rahaa, jos on tarvittu. Sit ku täs on nää mun ja äitin väliset riidat niinku menny kireemmäks sun muuta ...

Yksi lapsi kertoi, että hyvässä tulevaisuudessa häntä ei enää kiusata koulussa, että kuudesluokkalaiset ovat lopettaneet kiusaamisen ja ovat hyvissä väleissä hänen kanssaan. Jatkoisin kysymällä siitä, miten hyvään tilanteeseen on päästy, jolloin hän siirtyi hyvän tulevaisuuden tilanteesta nykyhetkeen. Hän ei enää kuvitellutkaan, miten opettaja on hyvän tilanteen saavuttamisessa auttanut vaan kertoi nykyhetken tilanteesta, kun opettaja ei ole ainakaan toistaiseksi auttanut.

H: No miten sä oot ite siihen (kiusaamisen loppumiseen) voinu vaikuttaa?

L: No mä oon aina kertonu opelle siitä.

H: Mmm. Onks opettaja suhtautunu siihen riittävän vakavasti?

L: No ei. Joskus se ei välitä yhtään siitä.

H: Ai jaa. ... Millanen opettaja sul on?

L: Se on sellanen ... Se huutaa joskus aina luokassa.

Kaikki lapset ja nuoret ymmärsivät ajatuksen hyvän tulevaisuuden kuvittelemisesta melko helposti ja metodin ensimmäiseen kysymykseen vastaamiseen heitä ei juuri tarvinnut houkuttaa. Metodin toinen kysymys oli joillekin lapsille ja nuorille selvästi hankalampi. Heidän tuntui olevan vaikea kuvitella, mikä/mitkä asiat tai kuka/ketkä ihmiset heitä hyvään tulevaisuuteen pääsemisessä auttoivat, miten hyvä tilanne ja tulevaisuus saatiin aikaan.

H: No mut mikä sitte teiän riidat on saanu vähenemään?

N: En mä oikeen osaa vastata tohon.

H: No mut jos sä nyt saat ihan vapaasti kuvitella ... että onks se jotain sun toiminnassa tai jotain sen toiminnassa, mikä on muuttunu?

N: En mä yhtään tiedä (hymyillen).

Nuoret luottivat kohta järjestettävään läheisneuvonpitoon osaamatta kuitenkaan aina konkretisoida, mitkä päätökset tai ketkä ihmiset muutoksessa olisivat keskeisiä. Pienemmille lapsille kysymys oli erityisen vaikea, joten heidän kohdallaan sivuutin sen melko lyhyesti. Kaiken kaikkiaan pienemmät lapset tuntuivat ajattelevan muutosten olevan melko yksiselitteisesti aikuisista – aikuisten toiminnasta ja päätöksistä – kiinni, mihin he eivät itse voi juuri vaikuttaa.

Metodin kolmas kysymys taas oli lapsille ja nuorille helpompi hahmottaa. Moni heistä osasi heti kertoa keskeisimmän tai keskeisimmät ”vuoden takaiset” (eli haastatteluhetken) huolenaiheensa, joista ehkä oli jo ollut hyvän tulevaisuuden kuvauksen yhteydessä puhuttakin. Jotkut lapsista ja nuorista tuntuivat erottavan huolen käsitteenä vaikeudesta tai mielipahasta. Kahden ensimmäisen kysymyksen kohdalla he ottivat esille asioita, jotka olivat heille haastatteluhetkellä vaikeita tai josta he olivat surullisia, eli joiden he toivoivat muuttuvan parempaan suuntaan. Kolmannen kysymyksen kohdalla he sen sijaan mainitsivat asian, joka aiheutti heille huolta, mutta joka ei ollut muutettavissa, tai he totesivat, että ei heillä ole mitään huolia.

Yhteenvedona voi todeta, että lähtökohtana ja haastattelua kannattelevana ajatuksena metodi toimi hyvin, ja siihen kuuluvat pääkysymykset sekä omat tarkentavat kysymykseni rohkaisivat lapsia ja nuoria kertomaan tilanteistaan, huolistaan ja muutostoiveistaan. Joillekin lapsille ja nuorille omasta tilanteesta puhuminen nykyhetkestä lähtien voi olla kuitenkin luontevampaa. Tärkeää joka tapauksessa on edetä ensisijaisesti lapsen tai nuoren, ei metodin, ehdoilla.

Lasten kanssa tehtävässä työssä on huomattu, että lapset haluavat kertoa omasta arjestaan ja pystyvät siihen (Ervast & Tulensalo 2006, 3; Hyytinen 2006, 92; ks. myös Kalland 2004, 134–135). Samalla tavalla itse koin, että useimmat tutkimukseen osallistuneet lapset ja nuoret kertoivat minulle varsin avoimesti ja rehellisesti tilanteestaan, huolistaan ja toiveistaan. Toiset olivat kertoessaan kuitenkin monisanaisempia ja pohdiskelevampia kuin toiset. Joidenkin lasten ja nuorten kanssa tunsin, että he kertoivat henkilökohtaisista asioistaan melko pidättyväisesti ja puhuivat erityisesti ikävistä kokemuksistaan ja murheistaan varovaisesti. Erityisesti tutkimuksen nuorista miehistä sain käsityksen, että he eivät erityisesti halunneet nostaa mahdollisia huoliaan ja muutostoiveitaan tarkemman tarkastelun aiheeksi vaan mieluummin korostivat riippumattomuuttaan vaikeista tilanteista ja muiden ihmisten toiminnasta. Yleisesti ottaen kokemukseni kuitenkin oli, että lapset ja nuoret suhtautuivat minuun (vieraana) tutkijana melko varauksettomasti tai vain pienellä varauksella. Tulevaisuuden muistelu -metodin ja sen yhteydessä tehdyt henkilökohtaiset muutoskohteet koin heidän ensimmäisissä haastatteluissaan merkittävänä apuna erityisesti siinä, että ne tuntuivat herättävän lasten ja nuorten kiinnostuksen muutosten seurantaan.

Haastattelumetodina teemahaastattelu

Haastattelujen toinen osa, joka liittyi läheisneuvonpitoon työtapana ja jota varten oli laadittu haastattelurunko, ei innostanut lapsia ja nuoria yhtä paljon kuin heidän omista asioistaan puhuminen. Lisäksi välillä tuntui, että lasten ja nuorten oli vaikeaa ymmärtää kysymyksiä. Yritin kuitenkin esittää kysymykset mahdollisimman ymmärrettävinä ja yksinkertaisina, käyttäen mahdollisimman tavallisia ja yksiselitteisiä sanoja. Silti lapset ja nuoret usein pyysivät tarkennusta kysymyksiin tai varmistivat ymmärtäneensä oikein. *Ai tarkotaks sä niinku ...* Kaikkien lasten ja nuorten kanssa tunsin keskustelun ilmapiirin olevan pääasiassa niin epämuodollinen ja rento, että he saattoivat hyvin ilmaista, jos eivät jostain kysymystä ymmärtäneet. Haastatteluissa tuntuikin tärkeältä, että kysymykset olivat riittävän avoimia ja epämuodollisesti esitettyjä, jotta keskustelu myös siitä, mitä käsitteillä tarkoitin, tuli luontevaksi.

Toisaalta haastatteluissa tuli esiin, että useiden kysymysten kohdalla lapset ja nuoret pohivat, jäsensivät ja sanallistivat näkemystään tai kokemustaan ensimmäistä kertaa (vrt. Räsänen 2006, 168). Sen tähden vastauksen antaminen ei ollut heille aina helppoa eivätkä he välttämättä kokeneet näkemystensä ja kokemustensa erittelyä tarpeellisena ja kiinnostavanaakaan. *En mä osaa tohon sanoo ... tai en mä oikeen tie ... tai en mä muista ...* olivatkin haastattelun toisessa osassa joidenkin lasten ja nuorten melko yleisiä vastauksia.

II Havainnointiaineisto

Havainnoinnin tarkoitus oli seurata ensisijaisesti lapsen tai nuoren osallistumista neuvonpidossa ja sitä, miten aikuiset häntä siinä osallistavat, mikä hänen asemansa läheisten joukossa on (ks. liite 6). Lapsi tai nuori siis oli havainnoinnin keskeisin kohde. Havainnoinnista haluttiin toisaalta saada aineksia haastatteluja varten, ”pohjaa” lasten ja nuorten neuvonpitoihin liittyvistä kokemuksista keskustelemiselle. Toisaalta havainnoinnista haluttiin saada lasten ja nuorten kertomaa täydentävää ja rikastavaa aineistoa. Vaikka keskityinkin neuvonpidoissa lapseen ja nuoreen, samalla minulle muodostui käsitys eri osallistujien osallistumisen tavoista, tavoitteista, asemasta läheisverkostossa, syntyvien ratkaisujen yksi- tai monimielisyydestä, neuvonpidon ”tuloksesta”. Luvussa 5, tarkastellakseni lapsilähtöisyyden toteutumista läheisneuvonpidossa, perustan tarkasteluani myös näihin havainnoidessani tekemiini tulkintoihin.

Kuten haastattelut, myös neuvonpitojen havainnoinnit koen enemmän aineiston tuottamisena kuin keräämisenä. Olin varsin tietoinen siitä, miten subjektiivisia toimintoja havainnot (niiden valikoituminen ja tulkitseminen) ovat. Neuvonpitojen äänittämistä tai kuvaamista, jolloin havaintoja olisi voinut tehdä toinenkin tutkija ja niihin olisi voinut analyysivaiheessa palata, ei tutkimuksessa pidetty mahdollisena. Taltioimisen – vaikka siihen olisi saatu lupa – arveltiin tuntuvan osallistujista kiusalliselta ja ehkä muuttavan heidän luonnollista keskinäistä vuorovai- kutustaan enemmän kuin pelkkä tutkijan läsnäolo. Siten havainnot ja niiden tulkinta syntyivät yhden havainnoitsijan subjektiivisen ja rajallisen huomiokyvyn ja ymmärryksen seurauksena.

Tämän subjektiivisuuden takia havainnointiaineisto tuntui minusta aluksi ajatuksena ”epäluotettavammalta” kuin haastatteluaineisto. Erityisesti oletin, että lasten ja nuorten näkemykset ja kokemukset voidaan tavoittaa aidommin haastattelujen avulla, kysymällä niistä heiltä suoraan, kuin tekemällä tulkintoja heidän puheestaan ja olemuksestaan neuvonpidoissa. Jotkut tutkimusryhmästämme puolestaan pitivät havainnointia luotettavampana menetelmänä, koska he näkivät, että neuvonpidoissa lasten ja nuorten suhtautuminen asioihin samoin kuin muiden osallisten suhtautuminen heihin tulee aidommin esiin, kun taas haastatteluissa lapset ja nuoret puhuvat niukasti ja valikoiden ja jopa ”mitä sattuu”.

Haastatteluja tehdessäni ja neuvonpitoja havainnoidessani sain huomata, että joskin haastattelut olivat lasten ja nuorten näkemysten ja kokemusten kuulemisessa ensisijaisia ja välttämättö-

miä, joidenkin lasten ja nuorten kohdalla neuvonpitojen havainnointi antoi sellaista tietoa, joka ei ollut haastattelussa tullut esiin tai josta haastattelussa olin saanut erilaisen kuvan. Joidenkin lasten ja nuorten kohdalla havainnointiaineisto siis täydensi haastatteluaineiston antamaa kuvaa heidän näkemyksistään, joidenkin kohdalla erilaiset aineistot tavallaan haastoivat toisensa.

Erot aineistojen antamissa kuvissa ymmärrän niin, että haastatteluissa lapset ja nuoret harkitsivat vieraalle tutkijalle antamiaan vastauksia ja kuvaa tilanteesta, valitsivat, mitä ja miten asioistaan kertoivat. Joitain asioita he kertoivat ehkä mukaillen tai ennemmin toiveidensa kuin todellisuutensa mukaisesti. Sen sijaan neuvonpidoissa sain vaikutelman, että lapset ja nuoret melkein unohtivat läsnäolon tai eivät ainakaan kiinnittäneet siihen alun jälkeen juuri huomiota. Siellä he olivat omiensa joukossa ja käyttäytyivät todennäköisesti niin kuin yleensäkin läheistensä parissa käyttäytyvät. Toki he neuvonpidossakin todennäköisesti harkitsivat sanomisiaan, valitsivat, mitä ja miten puhuivat, mutta siellä harkinta liittyi heidän läheisiinsä, ei minuun havainnoitsijana. Tällaiseen haastattelu- ja havainnointiaineistossa usein esiintyvään ristiriitaan viittaa Grönfors (2001) todetessaan, että haastattelu saattaa tuoda voimakkaammin esiin ilmiöön liittyvät normit kun taas havainnointi paljastaa siihen liittyvän käyttäytymisen. Toisaalta haastattelu puolestaan voi auttaa ymmärtämään havaintoja. (Ks. Tuomi & Sarajärvi 2002, 83.) Havainnoinnit (eli läheisneuvonpidot ja seurantakokoukset) kestivät 4:stä 6½ tuntiin.

III Kirjalliset dokumentit

Siinä, kun haastattelut ja havainnointi tapahtuivat nimenomaan tutkimusta varten, tutkimuksen kolmas aineistoryhmä, kirjalliset dokumentit, syntyivät läheisneuvonpitoprosesseissa joka tapauksessa, tutkimuksesta riippumatta. Niitä ei siis tuotettu tutkimusta varten, vaan tutkimus sai ne käyttöönsä. Yhteenvedot ja kysymykset olivat viranomaisten tuottamia tekstejä, suunnitelmat läheisverkoston ja koollekutsujan yhdessä tuottamia tekstejä. Läheisneuvonpidon kolmannessa vaiheessa (”suunnitelman esittäminen”) koollekutsuja kirjaa suunnitelman kohdat fläppitaululle ja mahdollisimman pian läheisneuvonpidon jälkeen kirjoittaa sen puhtaaksi ja lähettää kaikille osallistujille. Suunnitelman sisältö on kuitenkin läheisverkoston tuottama, ja koollekutsuja pyrkii käyttämään läheisten omia ilmaisuja ja muotoiluja kirjoittaessaan sitä puhtaaksi.

Aineiston analyysi

Räsänen (2006) mukaan sosiaalitieteellisen tutkimuksen empiiriset lähtökohdat ovat aina jollakin tavalla hahmotetun ilmiön systemaattisessa jäsentämisessä. Siksi on tärkeää määritellä, miten tutkimuskohdetta lähestytään ja missä muodossa sitä tarkastellaan. Kyse on todellisuuden yksinkertaistamisesta ja suhtautumisesta siihen. (Mts. 167–168.) Tässä tutkimuksessa tehtyä analyysia voi luonnehtia aineistolähtöiseksi mutta teoriasidonnaiseksi analyysiksi. Tällaisessa analyysissa aineiston synnyttämille ajatuksille haetaan tukea olemassa olevista teorioista, ja ajatteluprosessissa aineisto- ja teorialähtöisyys vuorottelevat. Analyysiyksiköt valitaan aineistosta, mutta aikaisempi tieto ohjaa tai auttaa analyysia; voidaan puhua abduktiivisesta päättelyn logiikasta. (Ks. Tuomi & Sarajärvi 2002, 95–102.) Alkuvaiheen analyysia ohjasivat tutkimuksessa määritellyn ”lapsinäkökulman” operationalisointina tehdyt kysymykset aineistolle (ks. s. ?). Samalla aineiston annettiin synnyttää ajatuksia, joita ei ollut etukäteen osattu kuvitella. Analyysin edetessä näiden aineistosta syntyneiden ajatusten käsitteellistämiseen tuli apu teoreettisesta kirjallisuudesta. Nämä teoreettiset käsitteet myös ohjasivat loppuvaiheen analyysia siten, että aineistoa tarkasteltiin uudestaan niiden kautta.

Haastatteluaineiston analyysin lähtökohta oli, että lasten ja nuorten kertomaa ei kyseenalais-teta, vaan siihen suhtaudutaan kuvauksena heidän todellisista kokemuksistaan ja näkemyksistään (vrt. Hirsjärvi & Hurme 2001, 52). Täytyy tietysti painottaa, että lasten ja nuorten haastatteluti-lanteissa tuottama kuvaus omista näkemyksistä ja kokemuksista on vain yksi mahdollinen kuvaus, joka syntyi tietyssä ajassa ja paikassa, lapsen tai nuoren senhetkisessä mielentilassa ja yhdessä haastattelijan kanssa. Siten kuvaukseen vaikuttivat käytettävissä olevan rajallisen ajan lisäksi ainakin lapsen tai nuoren käsitys haastattelun tarkoituksesta, hänen omat motiivinsa osallistua tutkimukseen ja haastattelijan persoona. Siten myös aineistojen antama kuva on joka tapauksessa syytä ymmärtää melko kapeaksi siivuksi tai ohueksi pinnaksi lasten ja nuorten todellisuudesta.

Myös voi todeta, että toisen ihmisen kokemuksia tai hänen niihin liittämiään merkityksiä ei sellaisinaan voi koskaan tavoittaa, jolloin ongelman voi väistää tutkimalla esimerkiksi ”puhetapoja” (vrt. Sutinen 2005, 46–47). Tällöin hyväksytään, että vaikka tavoitteena on tutkia ihmisten (lasten ja nuorten) kokemuksia ja näkemyksiä asioista, niitä kohti päästään vain siinä määrin ja niillä ehdoilla kuin he ovat ne itse alun perin ”tavoittaneet” sekä halunneet ja pystyneet niitä sanallisesti tai muuten ilmaisemaan. (Voi tietysti myös todeta, että ihmiset eivät oikeastaan tavoita omiakaan kokemuksiaan sellaisinaan, koska ne muokkautuvat mielessä ja saavat uusia merkityksiä.)

Erityisesti havainnointiaineiston äärellä olin usein epävarma siitä, onko tulkinnalleni riittä-vän vahvat ja yleispätevät perusteet. Havainnoidessani kirjasin ihmisten sanomisia ja reaktioita muistiin niin paljon kuin ehdin ja arvioin siinä tilanteessa tärkeäksi. En pyrkinyt kirjoittamaan koko ajan ja kaikkea, mitä osalliset puhuivat ja miten he muuten reagoivat, koska pelkäsin, että keskittymällä kirjoittamiseen minulta jää jotain merkittävää huomaamatta. Lasten ja nuorten puheenvuorot ja muut näkyvät reaktiot pyrin tosin kirjaamaan tarkasti muistiin. Välillä, ja erityi-sesti taukojen aikana, kirjoitin käydystä keskustelusta – sen sisällöstä ja luonteesta – tiivistettyjä kuvauksia tai yksittäisiä, merkityksellisiltä tuntuvia huomioita. Kustakin neuvonpidosta kertyi käsinkirjoitettuja muistiinpanoja 15–25 sivua.

Heti havainnointia seuraavina päivinä kirjoitin havainnointimuistiinpanoni puhtaaksi. Puhtaaksikirjoitusvaiheessa purin auki tekemiäni merkintöjä, jotka elävästi palauttivat minulle tunnelmia ja tilanteita mieleen. Samalla muokkasinkin tekstin kokonaiseksi kuvaukseksi neuvon-pidon kulusta, keskustelujen sisällöistä (sisältäen mahdollisimman paljon suoria lainauksia) ja osallistujien reaktioista. Kuvauksen punaisena lankana kulkivat havaintoni ja tulkintani lapsen osallistumisesta, osallisuudesta ja asemasta neuvonpidossa. Siinä kun jo neuvonpidon havainnointi sisälsi tulkintaa – tulkitsin ilmeitä (”näyttää ärtyneeltä”), äänensävyjä (”sanoi tiukasti”) ja niin edelleen – tämä havainnointimuistiinpanojen puhtaaksikirjoittamisen vaihe oli jo osa tulkintaan perustuvaa analyysia. Kuvauksista muodostui neuvonpidon kulun mukaan eteneviä kertomuksia, joissa oli alku ja loppu sekä viimeiseksi yhteenveto neuvonpidon luonteesta lapsinäkökulmasta katsottuna. Näitä kuvauksia olen käyttänyt luvussa 5 esittäessäni tutkimuksen tuloksia ja pyr-kiessäni osoittamaan, mitä väittämilläni tarkoitan ja mihin ne perustan. Tekstikatkelmat olen nimennyt ”episodiksi” tai ”havainnoiksi” sen mukaan, onko kysymyksessä yksi yhtäjaksoinen tilanne vai useita (yhdessä neuvonpidossa) samaa ilmiötä kuvaavia tilanteita.

Kunkin lapsen ja nuoren läheisneuvonpitoprosessista tein ensin tapusanalyysin. Otsikoin sen hänelle antamallani tutkimusnimellä (esimerkiksi ”Tapaus Aatu”), ja aineistona käytin kaikkia hänen haastattelujaan, hänen neuvonpitojensa havainnointeja sekä prosessissa tuotettuja kirjallisia dokumentteja (ks. liite 11). Tämän koko käytettävissä olevan aineiston jäsenin tutkimuskysymys-ten ja niihin liittyvien teemojen ohjaamana, ja näin analyysin ensimmäisenä vaiheena kustakin prosessista syntyi ajassa etenevä tapauskuvaus. Lopuksi tarkastelin tapauskuvauksia rinnakkain etsien niistä yhtäläisiä ja erilaisia piirteitä. Tämän rinnakkaisen tarkastelun avulla pyrin löytämään keskeisimmät lasten ja nuorten kokemukseen vaikuttavat tekijät.

Tapauskuvaukset kirjoitin puhuen lapsista ja nuorista kolmannessa persoonassa mutta liit-täen tekstiin suoria lainauksia heidän haastatteluissa tai neuvonpidoissa puhumastaan. Näiden

kuvausten pohjalta ja rinnalla kirjoitin kunkin lapsen ja nuoren *oman tarinan*, jonka otsikoin kuten tapauskuvauksenkin hänen tutkimusnimellään (esimerkiksi ”Aatun tarina”). Nämä tarinat kirjoitin lapsen tai nuoren näkökulmasta minä-muodossa ja perustaen ne niin pitkälle kuin mahdollista heidän omaan puheeseensa ja ilmaisutapaansa. Lapsen tai nuoren alkuperäistä puhetta täydensin vain siinä määrin kuin oli tarpeen, jotta tarinasta tuli ajassa johdonmukaisesti etenevä, sujuvasti luettava ja hänen keskeisiä näkemyksiään ja kokemuksiaan esiin nostava. Täydennyksissäni pyrin jäljittelemään hänen omaa, yksilöllistä sanastoaan ja puhetapaansa, jotta tarina olisi myös kielellisesti yhtenäinen. ”Kertojan” ääni pyrki siis olemaan lapsen tai nuoren oma ääni.

Tarinat kirjoitin, kuten tapauskuvauksetkin, tutkimusprosessin edetessä, jatkaen niitä aina uuden aineiston tuottamisvaiheen jälkeen. Niillä oli tutkimuksessa kolmenlainen merkitys. Ensimmäkin ne olivat *osa aineiston tuottamista ja samalla tulkintani varmentamista lasten ja nuorten itsensä avulla*. Kunkin prosessin tapauskuvaus jäi vain omaan käyttööni, mutta tarinan annoin kullekin lapselle ja nuorelle luettavaksi aina hänen seuraavan haastattelunsa alussa. Kerroin hänelle, miten olin tarinan kirjoittanut, ja pyysin, että hän sitä lukiessaan tarkasti arvioisi, vastaako se hänen näkemyksiään ja kokemuksiaan – tunnistaako hän siitä itsensä ja oman läheisneuvonpito prosessinsa. Korostin, että tarina pohjautuu hänen omaan puheeseensa mutta että olen lisännyt siihen ehkä jotain, minkä olen tulkinnut hänen näkemykseensä tai kokemukseensa ja että olen silloin yrittänyt jäljitellä hänen omaa, persoonallista ilmaisutapaansa. Kehotin häntä merkitsemään ylös tai kommentoimaan saman tien, jos jokin kohta ei hänen mielestään pidä paikkaansa tai tunnu omalta, oli kyseessä sitten tarinan kulku tai yksittäinen ilmaus. Kaikki nuoret lukivat tarinansa aina huolellisesti itse, pienemmille lapsille luin heidän tarinansa ääneen. Nauhurin pidin koko ajan päällä, jotta lasten ja nuorten lukemisen lomassa ilmaisemat kommentit ja niiden pohjalta käyty keskustelu tulisivat talteen.

Toiseksi, tarinat olivat *osa analyysiprosessia*. Tarinan kirjoittaminen lasten ja nuorten näkökulmasta – heidän tilanteensa, näkemystensä ja kokemustensa kokonaisuuden hahmottaminen – pakotti minut eri tavalla ja eläytyvämmiin pysähtymään heidän ilmaustensa ääreen kuin työstäessäni aineistoa tapauskuvauksia varten. Tarinoista ei olisi tullut johdonmukaisia, jos en olisi rakentanut niihin siltoja, eli tehnyt tulkintoja kunkin lapsen ja nuoren näkemysten syistä ja seurauksista – tuonut toisinaan mukaan vain viitteellisesti ilmaistuja kokemuksia ja niiden taustoja. Joidenkin lasten ja nuorten tarinoihin kirjoitin melko rohkeasti näkemyksiä ja kokemuksia, joita he eivät olleet ilmaisseet suoraan mutta jotka saatoin ymmärtää haastatteluissa peiteltyä ilmaistuina tai neuvonpidoissa muiden osallisten puheesta. Erityisesti näistä tulkinnoistani olisin ollut huomattavasti epävarmempi, jos en olisi voinut varmentaa niitä tarinoiden avulla lapsilta ja nuorilta itseltään. Seuraavassa katkelmassa (kirjoitettu nuoren toisen haastattelun jälkeen) alleviivaukset osoittavat kokemuksia ja toiveita, joita nuori ei suoraan ilmaissut, mutta jotka saattoi rivien välistä ja neuvonpitoja havainnoidessa ymmärtää. Tarinansa luettuaan nuori vahvasti tulkintani oikeellisuuden.

Mutsin kans ei riidat kyl oo yhtään vähentyny, et jostain se jaksaa koko ajan moittia sun muuta, joistain niin typeristä asioista, et koko ajan selän takana jākājākājākā ja plääplääplääp, ja koko ajan niinku jotain yrittää tunkee käteen, et tee sitä ja tee tätä. Ja sit mä pistän aina vastaan sille. No ei se tilanne oo kyl pahentunukaan, mut mul vaan rupee pikku hiljaa tosiaan niinku menee sen kans ihan ... Et mä en niinku enää jaksaa kuunnella sitä ollenkaan. Vaikka mäki kyl teen virheitä sen kans, mut silti niinku. --- Isän kans menee ihan niinku ennenki, et tavataan ja soitellaan. Mut ei se ihan ... En oo ollu kertaakaan viikonloppuu tai yötä siellä, et aina on tullu jotain, ettei käy. Et kyl mä siit oon vähän pettyny. Enkä mä tie yhtään, et onks se jättäny sen asuntohakemuksen vai ei. Enkä mä oo viittäny sitä siltä kysyäkään. Ei mulla niinku isälle oo mitään valittamista, mut kyl mä niinku toivon, et se pitäis lupauksistaan kiinni sun muuta.

Joidenkin lasten ja nuorten oli välillä hankalaa löytää tarkoittamaansa kuvaavia sanoja ja ilmaisuja. He halusivat kertoa, mutta kokemuksen sanallistaminen oli työn takana. Toisinaan sain aavistuksen siitä, mitä he tarkoittivat, mutta en kuitenkaan voinut olla varma, ymmärsinkö lopulta oikein.

Tai siis sillee ... ku sehän ... se vaan ... ei se silleen ... tai silleen se vaan silleen ... niin.

Heidän tarinoihinsa yhdistelin ja muokkasin heidän ilmaisujaan enemmän kuin niiden lasten ja nuorten tarinoihin, jotka sanallistivat näkemyksensä ja kokemuksensa kuvaavammin. Niissä oli myös enemmän omaa, täydentävää kirjoitustani ja siten myös tulkintaani. Mitä enemmän jouduin tulkitsemaan ja siis oikeastaan arvaamaan sitä, mitä lapset ja nuoret lopulta tarkoittivat ja miksi, sitä tärkeämpänä koin, että he saivat itse hyväksyä tulkintani.

Kolmanneksi, tarinoiden avulla *lapset ja nuoret tulivat tutkimusprosessissa osallisiksi* aktiivisemmin ja keskeisemmin kuin he olisivat ilman tarinoiden yhteistä työstämistä tulleet. Niiden avulla he saivat todennäköisesti paremman käsityksen siitä, mihin tutkimuksella pyritään, ja samalla he saivat huomata, että heidän näkemyksensä ja kokemuksensa todellakin ovat tutkimuksen keskeinen kohde ja että niihin suhtaudutaan vakavasti. Halutessaan he saivat tarinansa (tai sen eri, prosessin mukana etenevät versiot) muistoksi tutkimuksesta ja omasta läheisneuvonpitoprosessistaan.

Ajatus yllä kuvatun kaltaisen tarinan kirjoittamisesta ja luettamisesta lapsilla ja nuorilla syntyi vasta tutkimuksen aineiston keruun ja tuottamisen jo alettua mutta kuitenkin sen alkuvaiheessa. Työstimme ajatusta pohjoismaisessa tutkimusryhmässämme, ja jotkut tutkijoista innostuivat siitä, toiset eivät. Joillakin aineiston keruu oli alkanut aiemmin ja oli idean syntymisen aikaan pidemmällä, joten he eivät nähneet uuden metodin käyttöön ottoa omassa tutkimuksessaan enää mielekkäänä. Minulle tarinoiden työstämisestä tuli keskeinen osa tutkimusprosessia, ja uskon, että sen avulla tulin kuulemaan ja ymmärtämään lasten ja nuorten näkemyksiä ja kokemuksia paremmin kuin olisin niitä muuten kuullut ja ymmärtänyt. Lisäksi koin, että nämä tarinoista käydyt keskustelut olivat hyvä aloitus seurantahaastatteluissa ja orientoivat lapsia ja nuoria tilanteestaan ja ajatuksistaan puhumiseen. Tutkimuksen (tulkintojen) luotettavuutta nämä tarinoiden ympärillä käydyt keskustelut lisäsivät huomattavasti.

Seuraavassa katkelmassa tummemmalla kirjoitettu on suoraa lainausta nuorelta, haastattelusta ja neuvonpidon havainnoinnista. Muu teksti perustuu siihen, mitä aiemmista haastatteluista ja neuvonpidon havainnoinnista hänen kokemuksenaan ymmärsin. Tarinaan en erotellut suoria lainauksia omasta tulkinnastani, vaan hän luki sen omana kokemuksenaan kokonaisuudessaan ja sai sen pohjalta kommentoida tulkintani oikeellisuutta.

*Sithän meil oli lokakuussa se seurantakokous. Mä odotin sitä tosi paljon, ku mun huostaanotto oli purettu ja mä ajattelin, et nyt mä pääsen kohta muuttamaan omaan kämppään. No sithän se meniki ihan eri tavalla, et yhtäkkiä kaikki oli sitä mieltä, et ei mistään sellasest oltu puhuttukaan, et ei nyt vielä ainakaan puoleen vuoteen sitä omaa kämppää voi ajatella! **Se oli kyllä niin perseestä** koko juttu, eikä kukaan siis kuunnellu tai ainakaan yrittäny ymmärtää, mitä mä niinku sanoin. Ku mä niinku yritin vaan selittää, et mä vois in paljon paremmin, jos mul ois se oma rauha eikä **koko ajan joku niskan takana**. Mä niinku yritin väöntää niille rautalangasta, et **etteks te tajuu, et mä kärsin joka minuutista siel (vastaanottokodin) kopissa**, ja yritin niinku kysyä, et **miks ei**, mitä ne niinku pelkää. Mut ei. Ne oli niinku kaikki vaan päättäny, et (nuori) ei saa vielä muuttaa ja sillä hyvä. Ei siin auttanu itkut eikä perustelut, et sithän siel vaan sovittiin, et katotaan tammikuussa uudestaan. No se muu oli kaikki ihan ookoo, et siel vaan käytiin läpi nää mun koulutilanne ja yhteydenpidot ja nää, et ei niistä tullu sillä tavalla erimielisyyttä. Et just vaan se tärkein asia tietenki meni sit niinku meni.*

Tarinan viimeisen version (kirjoitettu kolmannen haastattelun jälkeen), josta yllä oleva kohta on, samoin kuin tarinan toisen version (kirjoitettu toisen haastattelun jälkeen) nuori tunsu vastaavan kokemuksiinsa sellaisenaan. Sen sijaan toisessa haastattelussa mukana olleen ensimmäisen tarinaversiosta hän koki itselleen osittain vieraana.

Katkelma ensimmäisestä tarinaversiosta:

Äidin luo mä en voi muuttaa, et siitä ei tulis mitään. Mun on tosi vaikeeta olla siellä, ja musta tuntuu, et mä en ollenkaan kuulu sinne. Sit mun mutsin mies on siellä, eikä me oikeen tulla toimeen. Tai kyllä me toimeen tullaan, mut se on aika feikki se meidän suhde, et on niinku olevinaan hyvä, niinku halataan ja silleen, mut molemmat kuitenkin ajattelee, et toinen on hirvee. No faijankaa luo mä en voi muuttaa, ku se dokaa ja se on sit välillä tosi vaikeeta. Et kummankin, mutsin ja faijan, kans mulla on välillä ihan hyvät välit, mut sit taas välillä ei tuu mitään. Et se on ihan niitten käyttäytymisestä kiinni.

Erityisesti katkelman viimeinen lause ei nuoren mielestä antanut oikeaa kuvaa hänen näkemystään.

N: Et täs on niinku et ... mä en voi muuttaa mutsille enkä faijalle ja tällai näin. Niin totta kai, sehän on ihan faktaa. Mutta tota ... äää ... Mut täs lukee, et se on ihan niitten käyttäytymisestä kiinni. --- Mut siis et tohon mä lisäisin, et totta kai se on myös musta. Et ei se niinku pelkästään oo sillai, et faija ... ja sit on niinku ... Totta kai se on niinku meidän, sillai niinku ... (H: Okei.) Tai siis mulle tuli jotenki tos, toi särähti sillai mun korvaan.

H: Mm-m. --- Mä tiedän, mitä sä tarkoitat. Että siis se on kuitenkin niinku ... (N: molempien) ... yhteis ... (N: niin aivan) ... vuorovaikutus.

N: Et eihän se oo sillai, et mä oon joku enkeli ja sit sielt tulee ... (H: okei) ... Mut siis tota, noinhan se on. --- Mutta tota, kyl se on myös niinku mun käyttäytymisestä ja ... tai meidän yht ... tai siis sillai, et jos hän käyttäytyy mua kohtaan jotenkin, ni sit saa kyllä takasin, ja mä en aina ajattele niinku itekään, et mitä mä teen.

Huolimatta siitä, että tarina rakentui pääasiassa suorista haastattelun lainauksista, nuori koki ensimmäistä tarinaversiota lukiessaan, että se ei ollut aivan hän, joka tarinassa puhui, ja että tarina antoi hänen näkemystään liian kärjekkään kuvan.

N: Pitäähän se paikkansa, mut mä olin jotenki ihan ... et puhunks mä oikeesti tollai (nauraa). --- Jotenki mulle tuli semmonen fiilis, et ... tai et jotenki et ... ihan ku mä oisin paljon nuorempi, ku mitä mä oon.

H: Luuleks sä, et se tuli enemmän just siitä puhutavasta? (N: Ehkä.) Niin. Enemmän ku itse asioista, mitä tässä tulee esille?

N: Niin. --- Tai et jotenki et mä ... et miten mä niinku puhuin. Tai mun mielest tos näyttää siltä, et mul ois ... niinku ... semmonen, tai et mä oisin tosi semmonen niinku mustavalkonen tai siis sillai, et mul on niinku joko tai. --- Tällee niinku pam pam.

H: Mut onks sun mielestä tää niinku harhaanjohtava sillä tavalla, et jos se on nyt niinku mustavalkosempi ku miten sä ajattelet nää asiat täällä, ni onks ne kuitenkin oikeen suuntaisesti?

N: Siis on, on, siis noi on. Ne asiat siinä on, on niinku oikeen suuntaisesti. Mut jotenki must tuntuu, et se en oo niinku minä.

H: Se et oo sinä?

N: Minä, joka puhuu. Tai siis tollee ... Jos joku mulle puhuis tollee, ni mä voisin kyl sanoo et ... turpa kiinni.

H: Niin et mieti vähä.

N: Niin. (H: Joo.) ---

H: (Pitkähköä arvelua siitä, että haastattelussa näkemykset tulevat helposti korostuneina ja tiivistettyinä esiin, mikä ei tee oikeutta näkemyksen monimuotoisuudelle ja suhteellisuudelle ...) --- Oliko tässä joku erityisesti semmonen, mikä susta tuntuu, että se ei oo sun puhetta taikka oli liian mustavalkosta?

N: Eei mulle tuu niinku mieleen.

H: Vai oliko se niinku semmonen yleissävy siinä?

N: Mun mielest just ... Et ei ollu mitään niinku semmosta et ... Ei mul pistäny mikään silleen niinku erityisesti.

Nuoren palautteen perusteella tein joitain muutoksia tarinan alkuosaan, ja hänen toisen haastattelunsa pohjalta jatkoin sitä eteenpäin. Kolmannessa haastattelussa nuori nauroi huvittuneena joillekin tarinan kohdille ja oli ilahduneen yllätynyt siitä, että on ”kehdannut” sanoa vahvat mielipiteensä.

Oon mä oikeen ... vahvasti ... ottanu kantaa. --- Et ku mä puhun täst (viranomaisesta). --- Mut niin se on! Mut mä oon sit kehannu sanoo tällasenki.

Kun lopuksi kysyin, pitkö tarina kokonaisuudessaan paikkansa, hän vastasi painokkaasti: Kyllä!

Hyytinen (2006) esittää kuntoutuslaitoksessa tapahtuvan ”lapsen todellistumisen” (vrt. ”lapsilähtöisyyden toteutuminen”) yhtenä keinona ”lapsen kertomuksen” työstämisen. Siinä työntekijä haastattelee lasta vapaamuotoisesti ja lapsen ehdoilla ja kirjaa tällä tavalla tuotetun kertomuksen. Sisältönä on lapsen omaa arviota elämästään ja tavoitteena ”lapsen kokemusten työstäminen lapselle ymmärrettävämpään ja hallittavampaan muotoon”. (Mts. 11, 92; ks. myös Bardy & Barkman 2001.) Kuntoutusprosessissa tuotettu lapsen kertomus rinnastuu tässä tutkimuksessa tuotettuun lapsen tai nuoren tarinaan sekä sisältönsä että työstämistapansa suhteen. Lapsi on keskeisesti mukana oman kertomuksensa työstäjänä, ja sen pääsisältönä ovat nimenomaan lapsen näkemykset ja kokemukset elämästään. Kuntoutusprosessissa tavoitteena on, että lapsi hyötyy kertomuksensa työstämisestä. Tässä tutkimuksessa ajatus tarinan työstämisestä lähti ensisijaisesti tutkimuksen lähtökohdista, mutta omien tarinoidensa työstämisen oletettiin olevan lapsista ja nuorista kiinnostavaa ja ehkä omia näkemyksiä ja kokemuksia selkeyttäväkin. Tältä myös tarinoista keskusteltaessa pääasiassa vaikuttikin.

Tulkinnan luotettavuudesta ja tulosten raportoinnista

Räsänen (2006) toteaa, että laadullisen tutkimuksen analyysiprosessi on aina verraten ominta-keista. Sen aineistot ovat ”jäsentymätöntä tekstimassaa”, eikä sitä koskevien tulkintojen teolle ole olemassa mitään standardoitua analyysimenetelmää. Hän kysyykin, miten voimme olla varmoja siitä, etteivät tutkimuksessa esitetyt tulkinnat ole vääriä, ja vastaa: ”Emme millään tavalla!” Räsänen kiinnittää huomiota laadullisten aineistojen ”tulkinnalliseen mielivaltaan”, joka hänen mukaansa esiintyy tutkimuksissa ainakin kahdessa mielessä. Ensinnäkin, koska laadullisiin aineistoihin ei voida soveltaa mitään systemaattisia tiivistystekniikoita, kuten keskiarvoja ja hajontaa kuvaavia tunnuslukuja, aineistosta tehtävät tiivistykset ja pelkistykset ovat aina tutkijan subjektiivisia valintoja. Toiseksi, valitut lainaukset ovat hänen mukaansa harvoin yksiselitteisiä. Eli niistä tehdyille tulkintoille on useimmiten mahdollista esittää vaihtoehtoisia, toisinaan jopa päinvastaisia tulkintoja periaatteella ”tulkinnathan ovat aina oikein”. (Mts. 168–170.)

Gummessonin (1991) mukaan tutkija ja haastattelija voi pyrkiä pitämään persoonallisuutensa ja tunteensa tutkimuksessa erillään tai hyväksyä sen, että ne vaikuttavat tutkimuksessa (Hirsjärvi

& Hurme 2001, 23). Itse hyväksyin alusta lähtien sen, että haastattelut teen persoonallani ja että neuvonpidoissakin persoonani saattaa vaikuttaa osallistujiin. Toivoin, että kaikki osalliset – erityisesti lapset ja nuoret – kokisivat minut helposti lähestyttävänä ja ehdottoman myönteisesti heihin ja heidän näkemyksiinsä suhtautuvana. Tähän pyrin, jotta lasten ja nuorten samoin kuin heidän läheistensä ja myös neuvonpitoihin osallistuvien viranomaisten olisi helppoa alusta lähtien suhtautua minuun luontevasti tutkijan roolistani huolimatta. Tässä uskonkin onnistuneeni melko hyvin, sillä useimmiten koin itse oman osallisuuteni tilanteissa (haastattelut ja neuvonpidot) suhteellisen luontevaksi ja osallisten suhtautuvan minuun melko varauksettomasti.

Epäilemättä persoonani ja tunteeni vaikuttivat myös siihen, miten aineistoa luin ja tulkitsin. Joku toinen olisi voinut tehdä erilaisia tulkintoja ja kiinnittää huomiota erilaisiin asioihin; nämä tulokset ovat yhdet mahdolliset tulokset tästä tutkimuksesta. Tunteita, joita tutkimuksen aikana koin, en halunnut enkä olisi pystynytään pitämään tutkimuksesta erillään. Uskon kuitenkin, että siinä missä tunteet perin subjektiivisina (ts. toinen tutkija olisi tietenkin voinut kokea samoissa tilanteissa erilaisia tunteita) voivatkin johtaa tulkinnassa harhaan, ne voivat myös herkistää ymmärtämään toisen ihmisen näkökulmaa ja auttavat asettumisessa toisen asemaan. Minulle tutkimuksen jokainen lapsi ja nuori tuli tunnetasolla läheiseksi ja merkitykselliseksi ja heidän hyvinvointinsa tärkeäksi. Tämän uskon auttaneen minua heidän näkökulmansa tavoittamisessa ja heidän kokemuksiinsa eläytymisessä. Neuvonpidoissa huomasin usein tuntevani niin kuin kuvittelin lapsen tai nuoren sillä hetkellä tuntevan – puheenvuoroista ja tunnelmasta riippuen turhautuneisuutta, ärtymystä, tyytyväisyyttä, iloa ... Huomasin samastuvani ensisijaisesti heihin (joskin jossain määrin myös heidän läheisiinsä) en niinkään prosesseissa osallisiin viranomaisiin.

Vaikka yhden ja ainoan totuuden tavoittaminen ei siis liene (laadullisessa tapaus)tutkimuksessa mahdollista, tutkimus voi nostaa esiin pohtimisen arvoisia asioita. Omien tulkintojeni näkyväksi tekemiseen olen pyrkinyt esittämällä niille perustelut ja perustelujen tukena esimerkkejä empiirisestä aineistosta: lainauksia lasten ja nuorten haastatteluista, katkelmia havainnointikertomuksista sekä otteita prosessissa tuotetuista kirjallisista dokumenteista. Näin tehdessäni olen pyrkinyt säilyttämään tutkimushenkilöiden ja heidän perheidensä tunnistamattomuuden siten, että olen poistanut kaikista esimerkeistä ja suorista lainauksista mahdolliset tunnistamista edistävät tekijät – paitsi nimet myös esimerkiksi sukulaisuussuhdetta kuvaavat käsitteet, tutkinnot ja ammatit. Puhun siis pääsääntöisesti yleisnimellä ”läheisestä”, ”sukulaisesta”, ”koulusta” ja niin edelleen. Tämän tutkimuksen raportoinnissa tunnistamattomuuden säilyttäminen tuntui erityisen haasteelliselta ja mahdottomaltakin tehtävältä. Tärkeää ei ollut ainoastaan, että ulkopuoliset eivät tunnista perhettä, vaan myös, että perheen ja läheisverkoston aikuiset jäsenet eivät tunnista lasta tai nuorta.

Kaikista häivyttämisyrityksistäni huolimatta tiedän, että on hyvin mahdollista, että perheenjäsenet tunnistavat esimerkeistä lapsensa tai nuorensa. Olen kuitenkin pyrkinyt valitsemaan sellaiset esimerkit, joissa ilmenevät asiat olen ymmärtänyt olevan jo ennestään perheenjäsenten tiedossa tai joiden tietoon tuleminen en usko aiheuttavan lapselle tai nuorelle haittaa. Tapauskuvauksista kuten myös lasten ja nuorten tarinoista (ks. edellä) päädyin esittämään vain joitain katkelmia, niin kiinnostavia ja lapsen tai nuoren näkökulman lähelle tuovia kuin ne olisivatkin olleet. Kokonaisina ne olisivat paljastaneet ehkä sellaista, mitä lapset ja nuoret eivät olisi halunneet esimerkiksi vanhempiansa saavan tietää. Monia valaisevia, koskettavia esimerkkejä olen samoista syistä jättänyt esittämättä.

Empiirisen aineiston esittämisen tapa ja määrä on yleensäkin keskeinen laadullisten tutkimusten raportoinnissa mietittävä asia. Toivon, että tässä raportissa esimerkkejä ei ole raportin luettavuuden ja ymmärrettävyyden kannalta liikaa tai liian vähän ja että esimerkit auttavat lukijaa ymmärtämään ja hyväksymään tulkintani. Viime kädessä lukija ei voi muuta kuin luottaa siihen, että tekemäni tulkinnat ja esittämäni aineistoesimerkit ovat kokonaisuudelle uskollisia.

Tällä tarkoitan sitä, että en ole rajannut aineistosta pois mitään, mikä haastaisi tekemäni tulkin-
nat, vaan olen pyrkinyt tuomaan esiin lasten ja nuorten näkemysten ja kokemusten kirjon koko
laajuudessaan.

Lasten ja nuorten kokemukset tutkimusprosessista

Mitä lapset ja nuoret sitten ajattelivat tutkimuksesta ja siihen osallistumisesta, miten he tutkimuk-
seen osallistumisen kokivat? Kunkin haastattelun alussa kysyin lapsilta ja nuorilta, mitä mieltä
he olivat edellisestä haastattelusta, ja sen lopussa, mitä mieltä he olivat kyseisestä haastattelusta.
Haastattelujen viimeinen kysymys oli sama kuin niiden toinen kysymys: *Mikä on mielialasi tällä
hetkellä?* Vastaus pyydettiin numeroarviona asteikolla 1 (erittäin huono) – 5 (erittäin hyvä). Ky-
symysten avulla lasten ja nuorten kanssa keskusteltiin vähän siitä, miten mieliala oli haastattelun
aikana mahdollisesti muuttunut ja miksi. Kysyin myös heidän ajatuksiaan ja kokemuksiaan siitä,
kun olin ollut havainnoimassa neuvonpitoa, ja yleisesti tutkimusprosessista. Lisäksi kysyin, miksi
tai millä mielellä he olivat alun perin lähteneet tutkimukseen mukaan. Tiivistäen voi sanoa, että
lapset ja nuoret osallistuivat tutkimukseen, koska heillä ei ollut syytä kieltäytyäkään.

No ... Aina kaikkee voi kokeilla.

Jos se jotain, teitä auttaa, tai ni kyl mä ihan mielelläni.

Ei täst oo mitään haittaakaan meille, niin miksi ei. Jos se on kuiteski teille hyödyllistä.

On selvää, että jotta lapset ja nuoret olisivat voineet kertoa ajatuksensa ja kokemuksensa tutki-
mukseen osallistumisesta täysin rehellisesti, jonkun muun kuin tutkijan itsensä olisi täytynyt kes-
kustella siitä heidän kanssaan. Olen varma siitä, että ainakin nuoret ottivat myös minun tuntee-
huomioon pohtiessaan, millaista haastateltavana oleminen ja koko tutkimukseen osallistuminen
oli ollut. Toisaalta, silloin kun olin huomannut, että lapsi tai nuori oli väsynyt haastattelukysymyk-
siin tai hänelle haastatteluihin tuleminen oli ennemmin velvoite kuin huvi, rohkaisin häntä myös
sanomaan sen. Halusin osoittaa ymmärtäväni, että tutkimukseen osallistuminen vei häneltä aikaa
ja oli joskus rasittavaakin, mutta että juuri myös sen takia arvostin hänen osallistumistaan.

Itse sain sellaisen käsityksen, että lapsille ja nuorille tutkimukseen osallistuminen oli kuitenkin
pääasiassa myönteinen kokemus. Haastatteluista he antoivat enimmäkseen myönteisiä arvioita.

Hyvähän se.

No se, et se meni hyvin.

Ei ainakaan mitään negatiivista ...

Et vähän täs rupee tupakkaa tekemään mieli, mut ei muuten ...

Siis, no ei mulla nyt mitään vastaankaan, et onhan tää kiva tälle --- vastailla.

Et mul on ihan hyvä fiilis ollu koko ajan ... näitä tehdessä.

Ei täst mitään haittaa oo, et ihan hyvä homma ollu.

Tosi mielellään.

Yksi lapsi arvioi edellisen haastattelumme numerolla, vaikka kysymys oli tarkoitettu avoimeksi.

H: No mitäs mieltä sä olit meidän viime haastattelusta?

L: Mmm ... Nelosen verran.

H: Eli semmonen ihan aika hyvä?

L: Joo. Ei se mikään maailman paraskaan voinu olla.

H: Nooo ... Sä olit kyllä ihan maailman paras, mutta ... nelonenhan on hyvä.

Pienimmistä lapsista haastateltavana oleminen vaikutti olevan jotenkin jännittävää, ja erityisesti nauhurin käyttö oli heistä kiinnostavaa. Kaikki pienemmät lapset halusivat kuunnella omaa ääntään nauhalta, ja kaikkien kanssa pidimme jossain välissä kuuntelutauon. Yksi lapsi halusi haastattelun lopuksi etsiä nauhalta tietyt haastattelun kohdat, joiden hän arveli kuulostavan hauskoilta (joissa hän esimerkiksi matki lemmikkieläimensä ääntä). Nauhan kuunteleminen sai hänet niin hyvälle tuulelle, että vaikka hänen mielialansa oli ollut jo haastattelun alussa viisi (5), se oli haastattelun lopussa vielä parempi. *Hyvä! (Vitonen), tai vähän ylikin, vaikka satanen.*

Sain käsityksen, että omista huolista ja muutostoiveista puhuminen ”Tulevaisuuden muistelu” avulla ja muutosten seuraaminen ”muutoskohteiden” avulla sekä aiemmin kerrottuun palaaminen omien ”tarinoiden” avulla olivat lasten ja nuorten mielestä antoisin osa tutkimusta. Sen sijaan läheisneuvonpitoa koskeviin kysymyksiin vastaaminen oli joillekin heistä vähemmän kiinnostava ja työläskin osuus haastatteluissa. Erityisesti pienemmille lapsille mutta myös joillekin nuorille läheisneuvonpitoa koskeviin kysymyksiin vastaaminen oli välillä rasittavaa. Yhdelle lapselle kerroin hänen kolmannessa haastattelussaan, että jos perheen seurantakokous ei olisi peruuntunut, minulla olisi hänelle vielä sitä koskevia kysymyksiä. Tähän lapsi: *No hyvä, et sitä ei ollu. --- Ei oo niin paljon kysymyksiä.* Tutkimukseen osallistuminen oli ollut hänen mielestään muuten kivaa, mutta edellisen haastattelumme loppupuolella hän oli vähän kyllästynyt, *koska se oli pitkä.*

Sen, että olin havainnoimassa neuvonpitoja, en huomannut vaikuttavan lapsiin ja nuoriin millään tavalla. Kukaan heistä ei myöskään kokenut, että läsnäoloni olisi heihin ja heidän toimintaansa vaikuttanut. Eikä kukaan heistä uskonut, että läsnäoloni olisi ketään heidän läheisistäänkään häirinnyt. *Ei oo häirinny! Ei oo siis, ei oo kukaan sanonu, ei! Ihan hyvä. Ei ollu mitään.* Sen sijaan läsnäoloni neuvonpidossa teki seuraavat haastattelut heille mielekkäämmiksi.

No se oli hyvä, et sit ei tarvinnu niin paljon niist puhua, mitä siel neuvottelus on puhuttu, ku sä tiedät ne jo (nauraen).

Erityisesti pienemmille lapsille omien tarinoiden kuunteleminen (heille luin heidän tarinansa ääneen) ja kommentoiminen seuranta-haastatteluissa oli luultavasti antoisin osa tutkimusprosessia. Jos heidän muun haastattelun aikana oli välillä vaikeaa pysyä aloillaan ja keskittyä kysymyksiin, omat tarinansa he kuuntelivat täysin keskittyneesti ja valppaasti niissä esiin tuleviin asioihin reagoiden. Lapset vaikuttivat olevan oikeastaan aika ylpeitä tarinoistaan. Lukemastani he kuulivat omat ilmaisuensa ja ajatuksensa, eli he olivat paitsi tarinoiden päähenkilöitä myös tavallaan niiden tuottajia. Yksi lapsi eli tarinansa mukana muun muassa nauraen joillekin kohdille tai kommentoiden jotain kohtaa itsekseen, kuten *vähän paha (hymyillen)*. Välillä hän keskeytti lukemani, koska halusi tarkentaa tai korjata tarinaansa. Haastattelun lopussa kysyessäni hänen mielipidettään tarinasta hän osoitti olevansa siitä varsin otettu. *Se oli hyvä!* Hän oli myös pannut merkille, että tarina oli tiivistetty haastatteluista. *Siin ei ollu kaikkii mitä mä olin sanonu.* Mitään tärkeää ei tarinasta hänen mielestään kuitenkaan puuttunut.

Yksi keskeinen ja ei-yllättävä havainto tutkimusprosessissa oli, että kun itse tulini lapsille ja nuorille tutummaksi, he myös kertoivat asioistaan oma-aloitteisemmin ja laveammin. Näin huomasi tapahtuvan kaikkien kohdalla. Tietysti lapset ja nuoret tulivat myös minulle tutummiksi, ja molemminpuolisen tuttuuden lisääntyessä haastatteluistakin tuli ”persoonallisempia”. Toisten kanssa keskustelun sävy pysyi kaikissa haastatteluissa asiallisempana ja ehkä varautuneempanakin, toiset alkoivat ilmaista näkemyksiään ja kokemuksiaan rohkeammin, ja joidenkin kanssa mukaan tuli huumoria. Erityisesti yhdestä nuoresta oli hauskaa saada minut välillä nauramaan: *En mä oo ainakaan täydellinen. --- Mult puuttuu heikkoudet (☺).*

Toisessa haastattelussa lapset ja nuoret olivat ehkä tottuneempia käsitteellistämään näkemyksiään ja kokemuksiaan, ja apunamme oli heidän kanssaan tehdyt muutoskohteet. Usein tuntui,

että keskustelu seuranta haastattelussa oli sujuvampaa kuin ensimmäisessä haastattelussa. Yhden nuoren ensimmäisen haastattelun jälkeen olin kirjoittanut tutkimuspäiväkirjaani kuvausta hänestä haastateltavana: *Voi 13-vuotiaan pojan tapaa puhua! Lyhyitä vastauksia, vastauksessa useita aloituksia, sanojen hakemista, yrityksestä luopumista ...* (Ajatusten käsitteellistämisen hankaluudesta huolimatta hän koki haastattelun antoisana, ja sen aikana hänen mielialansa nousi kolmesta (3) neljään (4).)

Toisen haastattelun aikaan, läheisneuvonpidon jälkeen, lasten ja nuorten oma tilanne oli toinen – monella tavalla varmempi – kuin ensimmäisen haastattelun aikaan, jolloin heillä oli tulevaa läheisneuvonpitoa ja siellä tehtäviä ratkaisuja kohtaan vasta epämääräisiä (ja epävarmoja) odotuksia. Todennäköisesti rauhallisempi ja parempi mieli toisessa ja sitä seuraavissa haastattelussa sai heidät puhumaan vapautuneemmin.

Katkelma tutkimuspäiväkirjastani yhden nuoren toisen haastattelun jälkeen.

Toisessa haastattelussa nuori oli paljon puheliaampi kuin ensimmäisessä ja kertoi innostuneesti asioistaan – harrastuksistaan ja tekemisistään. Paitsi että minä olin tutumpi – olin ollut myös heidän neuvonpidossaan läsnä – myös nuoren tilanne oli nyt toinen. Läheisneuvonpito oli osoittautunut hyväksi kokemukseksi ja asiat menneet sen jälkeen parempaan suuntaan, kun ensimmäisellä haastattelukerralla hän suhtautui tulevaan läheisneuvonpitoon melko varauksellisesti. Haastattelua nuori itse piti antoisana. *On nää sillei, tulee sillei jälkimietteit. --- Et en mä nyt heti kokouksen jälkeen sillon oikeen niinku tienny mitä sanoo, koska mä vast niinku aloin miittää sitä vähän ajan kuluttuu.*

Yhden nuoren mieliala nousi toisessa haastattelussa neljästä (4) viiteen (5). Haastattelussa puhuttiin paljon läheisneuvonpidosta, joka oli ollut nuorelle erittäin myönteinen kokemus, ja ehkä haastattelu palautti hänen mieleensä neuvonpidon lämpimän ja kannustavan tunnelman. Haastattelun aikana tapahtuneen mielialansa kohoamisen selityksen hän hakikin läheisneuvonpidosta. *Jotenkin siin tuntu et asiat meni ... eteenpäin.* Yhdellä lapsella mieliala nousi haastattelun aikana kolmesta (3) viiteen (5), mutta sitä ei selittänytään sen enempää haastattelun toteutus kuin sen sisältö, vaan se, että haastattelu tarjosi tauon hänen mielestään ikävämmästä tehtävästä. *Et mun ei oo tarvinu tehdä ... vähään aikaan läksyjä.*

Yhdellä nuorella puolestaan omat murheet ja mieliala vaikuttivat selvästi haastattelun kulkuun ja hänen kokemukseensa siitä. Toisen haastattelun aikaan nuori tunsii asioiden kääntyneen kotona parempaan suuntaan, ja hän oli haastattelussa hyväntuulinen ja kertoi asioistaan melko avoimen oloisesti. Kolmannen haastattelun aikaan hyvä kehitys ei ollutkaan jatkunut hänen toivomallaan tavalla ja joissain asioissa hän oli pettynyt läheistensä toimintaan. Siinä tilanteessa hän koki haastattelun selvästi ylimääräisenä rasitteena. (Kyseisen nuoren kanssa tehtiin läheisneuvonpidon jälkeen, ennen seurantakokousta, poikkeuksellisesti kaksi haastattelua, koska siinä vaiheessa tutkimusryhmässä päätettiin, että lasten ja nuorten toinen haastattelu tehdään vasta 1–2 kk läheisneuvonpidon jälkeen, kun kyseistä nuorta olin haastatellut toisen kerran jo noin viikon kuluttua läheisneuvonpidosta.)

Katkelma tutkimuspäiväkirjastani nuoren kolmannen haastattelun jälkeen.

Kolmannessa haastattelussa nuori oli selvästi apeaksi. Hän oli alavireisen oloinen jo tullessaan, ja haastattelun kuluessa kävi ilmi, että sekä äidin että isän kanssa oli hiljattain ollut ikäviä tapahtumia ja keskusteluja. Niistä hän kertoi turhautuneena ja vihaisena mutta haluamatta niitä sen enempää analysoida. Erityisesti tilanteensa isän kanssa hän koki niin yksityisenä asiana, että siitä hänellä ei ollut halua eikä tarvetta tutkijan(kaan) kanssa keskustella: *Ne on ihan mun ja sen (isän) välisiä asioita, mitä me on puhuttu. Mä en oo niist mutsillekaan sanonu mitään.* Läheisneuvonpitoon liittyviin kysymyksiin nuori ei jaksanut oikein keskittyä, ja koska kuitenkin yritin saada kaikkiin kysymyksiin vasta-

uksen, haastattelussa oli tarpeetonta kyselyn tunnelmaa. Haastattelun lopuksi rohkaisin nuorta rehellisesti kertomaan, mitä hän ajatteli haastattelusta, ja olin iloinen siitä, että tämä kaikin tavoin kohtelias nuori mies antoikin kritiikkinsä avoimesti: *Kävi kuuman päälle, ku samoi kysymyksiä sun muuta. --- Rupes ihan niinku väsyttää tos yhes vaiheessa. Parannusehdotuksena haastatteluille hän esitti, että kysymyksiä olisi vähemmän. Haastattelun aikana nuoren mieliala laski lähtötilanteen kolmesta (3) lopetushetken kahteen (2).*

Kyseisen nuoren kohdalla olin vähän epävarma siitä, miten yhteinen tutkimusprosessimme tämän apeatunnelmaisen haastattelun jälkeen jatkuisi. Jaksaisiko hän enää tulla haastatteluun, vai ilmoittaisiko hän, ettei tule, mihin hänellä olisi tietenkin oikeus (kuten suostumuslomakkeessakin oli ilmaistu)? Niinpä ei ollut yllättävää, että nuoren seuraava haastattelu toteutui vähän mutkan kautta.

Katkelma tutkimuspäiväkirjastani nuoren neljännen haastattelun jälkeen.

Nuoren kanssa olimme alun perin sopineet haastatteluajaksi x.x. ja paikaksi X:n. Odoteltuani noin kymmenen minuuttia yli sovitun ajan yritin soittaa hänelle, mutta hän ei vastannut kännykkäänsä. Sitten soitin lankapuhelimella nuoren kotiin, jossa äiti vastasi puhelimeen, ja täsmälleen samalla hetkellä sain kännykkääni tekstiviestin:

Terve! Huomasin että yritit soittaa hukkasini numerosi ja enkä pystynyt ilmoittamaan aikaisemmin että minulta loppuu tänään koulu klo 16.00 koska sain vasta tänään tietää että lähdemme luokan kanssa heurekaan. Ja täällä sitä nyt ollaan sit. Olen erittäin pahoillani kun jouduit mennä sinne (haastattelupaikkaan) turhaan. Mutta soittelen sinulle kun pääsen täältä heurekasta ja sovitaan sitten uusi aika olen todella pahoillani!

Selitin äidille, miksi olin soittanut, mutta jatkoin saman tien, että asia jo selvisikin, että nuori on siis Heurekassa. Tähän äiti: *Mitä?! Täällähän se on, kotona! Mitä se oikeen ...* Ja samassa alkoi langan päästä kuulua vihainen huuto: *Mitä sä oikeen meet valehteleen tolle tutkijalle? ... Heurekaan muka! ... Nyt kyllä ...* Taustalta kuului ärähtävä vastaus: *No joo, joo. Mä en vaan jaksanu mennä!* Äiti palasi puhelimeen ja ihmetteli minulle, että nuori ei ollut tullut, koska tämä oli vasta edellisenä päivänä kertonut äidille tapaavansa minut seuraavana päivänä. Rauhoittelin äitiä, että haastattelut ovat toki vapaaehtoisia ja että ei tästä peruuntumisesta ollut mitään haittaa. Sitten kysyin, tulisiko nuori kuitenkin puhelimeen, ja hän tuli. Puhelimessa nuori selitti ystävällisesti ja kohteliaasti, miten hänellä on *ollu tässä niin paljon kaikkea ... pakollisia menoja ja joitain lomakkeitten täyttämisiä ...* ja että hän ei sitten millään enää jaksanutkaan koulun jälkeen tulla vielä yhteen *kuulusteluun*. Sanoin täysin ymmärtäväni hänen väsymyksensä, mutta että olin itse oikein odottanut tapaamistamme, koska tällä kertaa minulla olisi hänelle vähän luettavaa, nuoren ”oma tarina”. Ja että voisin saman tien hypätä autoon ja tulla hänen luokseen kotiin, jotta hän voisi lukea sen ja kommentoida. (Ajatus lasten ja nuorten omien tarinoiden kirjoittamisesta oli syntynyt kesken tutkimusprosessin, joten tämän nuoren kohdalla olin kirjoittanut hänen oman tarinansa vasta ensimmäisten seuranta-haastattelujen jälkeen.) Nuori suostui, ja jo kymmenen minuutin kuluttua olin heillä.

Eteisessä juttelin hetken nuoren äidin kanssa. Nuori itse pysytteli omassa huoneessaan tovin ennen kuin tuli ulos. Arvelin hänen olevan varsin nolo jäätyään kiinni hyvin keksitystä valkoisesta valheesta, joten käänsin asian heti toisin päin. Sanoin olevani todella pahoillani siitä rasituksesta, minkä tutkimukseen osallistuminen hänelle aiheuttaa, ja että on erittäin ymmärrettävää, että hän ei jaksaa raahautua pitkän koulupäivän jälkeen jonnekin vielä haastateltavaksi. Sanoin myös, että otan ehdottomasti opikseni palautteesta, että haastattelujen ei ole missään nimessä tarkoitus tuntua *kuulustelulta* ja että edellisen haastattelun toteutuksessa oli varmasti toivomisen varaa. Kerroin, että nyt

hän voisi lukea kirjoittamani tarinan ja kommentoida sitä, ja että muuta meidän ei tällä kertaa tarvitsisikaan tehdä.

Asetuttuamme pöydän ääreen nuori ryhtyi lukemaan tarinaa. Hän käytti sen lukemiseen pitkäkhön tovin, luki joitain kohtia pariinkin kertaan, ja nojautui sitten taaksepäin. *Joo-o. Näin se on.* Hän oli ilmiselvästi tyytyväinen lukemaansa ja jo paremmalla mielellä. Kysyin, että tuntuiko puhekielen lukeminen hassulta, ja hän myönsi että ehkä aluksi vähän. Lisäksi hän sanoi, että teksti oli aluksi *vähän vaikeeta*, minkä hän uskoi johtuvan ehkä juuri sen puhekielisyydestä. Kuitenkin ainoa asia, mitä hän oli varsinaisesti ensin ihmetellyt, oli oudot nimet. Sitten hän oli kyllä tajunnut, että olen antanut kaikille henkilöille peitenimet. Kaikki, mitä olin tarinaan kirjoittanut, piti hänen mielestään paikkansa eikä hän halunnut muuttaa siinä mitään. Tarinasta keskustelemisen aikana ja jälkeen tunnelma oli niin miellyttävä, että kysyin, jaksaisiko hän kuitenkin puhua vielä vähän tämän hetken tilanteestaan ja vastata muutamiin haastattelukysymyksiin. Nuori vastasi heti, että kyllä nyt, ihan hyvin, että *on tää nyt ihan oookoo ku saa olla näin himas, ettei niinku tarvii lähtee mihinkää. --- Ei tunnu niinku raskaalta, mut sit ku siel istu (edellisellä kerralla haastattelupaikassa) niinku paikoillaan vastaamassa, ni se tuntu ihan, niinku niin sanotusti tylsää ja semmost niinku et siis sitä ei vaan niinku jaksanu sit siin istuu.* Uskon, että oli paljolti tarinan ansiota, että nuori tässä neljännessä haastattelussa puhui lopulta paljon avoimemmin ja enemmän kuin aiemmissä haastatteluissa.

Kaiken kaikkiaan esimerkki tuo hyvin esille, miten tärkeää on, että lapsia ja nuoria kuunnellaan myös tutkimusprosessin toteuttamisen tavoissa (ks. myös Thomas & O’Cane 2000). Kunkin lapsen ja nuoren tutkimusprosessi oli yksilöllinen ja muodostui sellaiseksi kuin muodostui hänen ja minun välisessä vuorovaikutuksessa. Samalla tutkimusprosessiin vaikutti lapsen ja nuoren kokemukset tilanteestaan ja prosessista.

Katkelma tutkimuspäiväkirjastani edellä mainitun nuoren viimeisen haastattelun jälkeen.

Viimeisessä haastattelussaan nuori oli selvästi isomman pojan oloinen. (Olihan hän myös melkein vuoden vanhempi kuin edellisen haastattelun aikaan.) Hän huolehti kohteliaasti, että meillä on haastattelua varten oma rauha, ja vaikutti suhtautuvan haastatteluun varsin myönteisesti. Tilanne oli nyt seesteisempi hänen elämässään, mikä välittyi myös hänen tavassaan olla kiireettömästi ja keskittyneesti haastateltavana. Uskon, että hänellekin tutkimusprosessi oli kokonaisuudessaan ihan myönteinen kokemus.

4 MUUTOKSET LASTEN JA NUORTEN TILANTEISSA

Tutkimuksen ensimmäisenä kysymyksenä oli, muuttuuko lasten ja nuorten tilanne läheisneuvonpitoprosessin aikana ja sen jälkeen, ja jos se muuttuu, niin miten. Tilanteen muuttumista haluttiin selvittää sekä lasten ja nuorten että aikuisten (sekä viranomaisten että läheisten) näkökulmasta. Ensisijaisena kiinnostuksen kohteena oli kuitenkin lasten ja nuorten näkemys muutoksista, ja sitä selvitettiin prosessin mukana etenevien haastattelujen avulla. Aikuisten näkemykset tulivat esille viranomaisten yhteenvedoissa (yhteenvedot läheisneuvonpitoa ja ensimmäistä seuranta-kokousta varten) ja neuvonpidoissa käydyissä keskusteluissa (havainnointi). Heitä ei kuitenkaan haastateltu, joten heidän näkemyksensä ovat tutkimuksessa mukana siinä määrin kuin he ovat niitä yhteenvedoissa ja neuvonpidoissa ilmaisseet.

Ensimmäiseksi tutkimuksessa haluttiin selvittää, toivovatko lapset ja nuoret muutoksia tilanteeseensa, ja jos toivovat, niin millaisia. Heidän huoliaan ja muutostoiveitaan haluttiin verrata aikuisten huoliin ja muutostoiveisiin ja katsoa, tulevatko lasten ja nuorten omat huolet ja toiveet esiin ja otetaanko ne huomioon niin läheisneuvonpidon keskusteluja ja päätöksentekoa ohjaavissa dokumenteissa kuin itse neuvonpidossa ja siellä laaditussa suunnitelmassa.

Lasten ja nuorten kanssa tuotettiin heidän ensimmäisessä haastattelussaan ”muutoskohteet” (M) mahdollisten muutosten seuranta varten. Niillä tarkoitetaan lapsen tai nuoren itse esiin nostamia, hänen omassa elämässään tärkeiksi kokemiaan asioita. Näitä asioita nimitän paremman nimityksen puutteessa ”muutoskohteiksi”, vaikka aina lapsilla ja nuorilla ei liittynytäkään niihin muutostoiveita. Muutoskohteet muodostettiin siten, että ne asiat, jotka kukin lapsi tai nuori nosti tulevaisuuden muistelussa omaan hyvään tulevaisuuteensa kuuluvina esiin, nimettiin ja kirjattiin paperille. Nimeäminen tehtiin lasten ja nuorten kanssa yhdessä, käyttäen joko lapsen tai nuoren omaa ilmaisua sellaisenaan tai niin, että haastattelijana ehdotin lapsen tai nuoren esille ottamaa asiaa kuvaavaa ilmaisua. Lopuksi muutoskohteet käytiin lapsen tai nuoren kanssa yhdessä läpi ja tarkistettiin, että kaikki hänelle tärkeät asiat ovat mukana ja kuvaavasti muotoiltuina. Ihan viimeiseksi lasta tai nuorta pyydettiin asettamaan ne tärkeysjärjestykseen – hänelle merkityksellisin asia ensimmäiseksi. Lapselle tai nuorelle kerrottiin, että näihin muutoskohteisiin tullaan palaamaan seuraavissa haastatteluissa, jolloin katsotaan, onko niissä tapahtunut jotain muutosta, ja jos on, niin mihin suuntaan.

Esimerkki. Yhden lapsen kuudesta muutoskohteesta kaksi.

M: *Isä ei juo enää*

Hyvässä tulevaisuudessa:

☹ 1 2 3 4 5 ☺
X

Tällä hetkellä:

☹ 1 2 3 4 5 ☺
X

M: *Ei pelkoa isän puolesta*

Hyvässä tulevaisuudessa:

☹ 1 _____ 2 _____ 3 _____ 4 _____ 5 _____ ☺
X

Tällä hetkellä:

☹ 1 _____ 2 _____ 3 _____ 4 _____ 5 _____ ☺
X

Lapsen ja nuoren omista näkemyksistä, toiveista ja huolista keskusteltaessa – tulevaisuuden muistelussa ja muutostavoitteiden muodostamisessa – oli tärkeää, että haastattelijana työnsin mielestäni läheisneuvonpidon toimeksiannosta tai viranomaisten yhteenvedoista lukemani aikuisten näkemykset ja huolet lapsen ja nuoren tilanteesta. Niihin palattiin haastattelussa myöhemmin, mutta tulevaisuuden muistelussa tarkoituksena oli kuulla, mitä lapsi tai nuori omaehtoisesti tilanteestaan kertoo.

Muutostavoitteiden tuottamisen ja niistä keskustelemisen jälkeen pyysin lasta tai nuorta antamaan niille kaksi arvoa asteikolla 1–5, arvo sekä hyvässä tulevaisuudessa (toivearvo) että tällä hetkellä. Yksi (1) tarkoitti, että kyseinen asia on erittäin huonosti, viisi (5), että se on erittäin hyvin. Seuraavissa haastatteluissa pyysin häntä arvioimaan haastatteluhetken tilanteen kunkin muutostavoitteeksi nimetyn asian kohdalla uudelleen. Edellisen haastattelun muutostavoite-paperista oli mukana aina kopio, eli lapsen tai nuoren aiemmissa haastatteluissa antamat arvot olivat näkyvissä. Tällä tavalla muutostavoitteet olivat tilanteesta ja siinä mahdollisesti tapahtuneista muutoksista keskustelemisen tukena.

Samalla muutostavoitteiden numeroarvot olivat yksi keino auttaa lasta tai nuorta hahmotamaan muutoksen ”määrää” ja suuntaa, omaa kokemustaan siitä. Jos esimerkiksi lapsi tai nuori oli ennen läheisneuvonpitoa antanut puheena olevalle tilanteelle arvon 3, pari kuukautta läheisneuvonpidon jälkeen arvon 3½ (kokenut tilanteen vähän parantuneen), hän saattoi käyttää aiemmin antamia arvoja apuna pohtiessaan, mihin suuntaan ja missä määrin tilanne on seuranta-aikana muuttunut. Onko puheena oleva tilanne edelleen parantunut, pysynyt suurin piirtein samana vai mennyt huonompaan suuntaan? Jotkut lapset ja nuoret pohtivat asian tai tilanteen sen hetkistä ”arvoa” pitkäänkin, suhteuttaen sitä aiemmin antamiinsa arvoihin tai kyseisen tilanteen ”tavoitearvoon”, eli arvoon ”hyvässä tulevaisuudessa”. (Tavoitearvo oli lapsilla ja nuorilla useimmiten 5, mutta joskus se oli 4, koska kyseisen tilanteen ei heidän mielestään tarvinnut olla ”täydellinen”). Muutoksen suunnasta ja määrästä keskustelemisen jälkeen pyysin lapsia ja nuoria vielä pohtimaan, mikä muutoksen oli aiheuttanut.

Esimerkki. Yhden nuoren yksi muutostavoite ja sen arvojen muuttuminen tutkimuksen aikana.

M: *Omassa (tuki)asunnossa asuminen*

Hyvässä tulevaisuudessa:

☹ 1 _____ 2 _____ 3 _____ 4 _____ 5 _____ ☺
X

Tällä hetkellä:

☹ 1 _____ 2 _____ 3 _____ 4 _____ 5 _____ ☺
X (touko -05) X (syys -05) X (huhti -06)

Ensimmäisen haastattelun aikaan, ennen läheisneuvonpitoa, nuori asui laitoksen kuntoutus-osastolla ja oli epävarma tulevasta asuinpaikastaan ja huolissaan hänen asumisestaan tehtävästä ratkaisusta (1½). Toisen haastattelun aikaan hän oli muuttanut toisen laitoksen harjoitteluasuntoon, mikä hänen mielestään oli pieni muutos parempaan, joskin kaukana hyvästä asumisesta (2½). Viimeisen haastattelun aikaan hän oli muuttanut omaan (jälkihuollon tuki)asuntoon, ja hänen hyvän tulevaisuuden kuvansa asumisesta oli toteutunut.

Muutoskohteisiin palattiin ja lapsi tai nuori arvioi niiden nimeämän tilanteen uudelleen pari kuukautta läheisneuvonpidon jälkeen, pari kuukautta seurantakokouksen jälkeen, ja viimeisen kerran vielä noin vuoden kuluttua ensimmäisestä läheisneuvonpidosta.

Huolet ja muutostoiveet ennen läheisneuvonpitoa

Lapsille ja nuorille tärkeät asiat

Asiat, jotka lapset ja nuoret hyvään tulevaisuuteensa kuuluvina kuvasivat, liittyivät kotitilanteeseen, perheenjäsenten (ja muiden läheisten) välisiin suhteisiin, asumiseen, kavereihin, seurusteluun, kouluun, harrastuksiin, vapaa-ajan viettoon ja ammattiapuun. Haastattelijana johdattelin lapsia ja nuoria kuvaamaan hyvää tulevaisuuttaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti, kaikkien heille keskeisten elämänalueitten osalta, vaikka heillä ei olisikaan ollut niihin liittyviä muutostoiveita. Tähän halusin kannustaa toisaalta siksi, että lapsen tai nuoren huolet ja toiveet hahmottuisivat sekä hänelle itselleen että minulle haastattelijana hänen elämäntilanteensa kokonaisuudessa. Tutkimuksessa ei haluttu, että huolenaiheet ja huonosti olevat asiat suhteettomasti korostuisivat sen enempiä lasten ja nuorten kanssa keskustellessa kuin tutkimuksen tuloksissakaan. Toisaalta mahdollisia muutoksia haluttiin seurata myös niillä elämänalueilla, joissa lapsella tai nuorella ei ollut muutostoiveita.

Harrastuksistaan, kavereistaan, lemmikkieläimistään ja muista mukavista kokemuksistaan jotkut lapset ja nuoret tuntuivatkin puhuvan mieluummin – laveammin ja pitempään – kuin huolistaan tai läheisneuvonpitoon liittyvistä asioista. Etenkin nuorimmat lapset innostuivat kertomaan omista kiinnostuksen kohteistaan – tekemisistään ja niihin liittyvistä tulevaisuuden suunnitelmistaan.

*--- Ainaki mä ajan moottorikelkalla ja mopolla ja siel on semmoset hienot semmoset ...
hiekkapaikka, ja siel on kiva krossata siel mäkikukkulaa vetää ylös vaan suoraan. Kaikist
typerintä on se, ku se jää siihen sutimaan. ---*

Välillä tuntui ikävältä siirtyä haastattelussa eteenpäin, lapsen tai nuoren näkökulmasta selvästi tylympiin asioihin, kun molemmin puolin miellyttävämpää olisi ollut jatkaa puhetta lapsen tai nuoren itse esiin ottamasta aiheesta. Joissakin haastatteluissa tuntui, että vapaamuotoiselle, lasta tai nuorta lähellä olevia asioita koskevalle keskustelulle olisi ollut erityistä ”tilausta”. Kuinka usein lapset ja nuoret yleensäkin saavat tilaisuuden keskustella juuri heidän näkemyksistään kiinnostuneen aikuisen kanssa? Haverinen ja Martikainen (2004) toteavat, että nuoret viettävät pääosan ajastaan vertaisryhmissä ja kokemusten jakaminen tapahtuu siellä. Lisäksi nuorten ja vanhempien välinen keskustelu voi olla melko vähäistä senkin takia, että keskustelulla on taipumus kärjistyä riidoiksi. (Mts. 31, 51.) Myös pienempien lasten perheissä voi kuvitella toisaalta erilaisen vanhempaan tai vanhempiin kohdistuvien kuormitusten, toisaalta lapsen kiinnostuksen ja ajan ”vangitsevien” elektronisten pelien ja television vähentävän mahdollisuuksia kiireettömään, lapsen ehdoilla tapahtuvaan aikuisen ja lapsen väliseen keskusteluun.

Möller (2006a) pohtii lapsen kerrontaa – sen merkitystä ja siihen suhtautumista – lastensuojelussa. Hänen mukaansa ”lastensuojelussa ei tunnu olevan tilaa sellaiselle lapsen kertomalle, jota hän haluaa kertoa muuten vain”. Lapsen kertoman odotetaan keskittyvän siihen aiheeseen, josta työntekijä tarvitsee lapselta tietoa voidakseen tehdä työtään. Jos työntekijä ei saa lapselta tällaista tietoa, hän saattaa kokea epäonnistuneensa lapsen kohtaamisessa, koska ei saanut lapsesta ”mitään irti”. (Mt.)

Samalla tavalla koin haastatteluissa velvollisuutta ”pysyä asiassa” ja ohjata keskustelua tutkimuksen kannalta keskeisiin aiheisiin. Haastattelun täytyi tietenkin palvella tutkimusta, ja tiesin, että aika, jonka lapset ja nuoret (kuten aikuisetkin) jaksavat olla aloillaan ja keskittyä, on rajallinen. Pyrin siis etenemään osittain lapsen tai nuoren, osittain haastattelun tarkoituksen ehdoilla. Voikin sanoa, että kun ”toimenpidekeskeiseen kriisiauttamiseen” (ks. Möller 2006a) keskittyvässä lastensuojelutyössä lasten kanssa keskustelemista ohjaavat sosiaalityöntekijän huolet, tutkimuksessa lasten haastatteluja ohjasivat tutkimuskysymykset ja niiden operationalisointina laadittu haastattelurunko. Ei liene yllättävää, että haastatteluissa siirtymät lapsen tai nuoren itse valitsemista aiheista tutkimuksen asettamiin aiheisiin osoittautuivat joskus samalla siirtymiksi dialogista keskusteluun tai pahimmillaan ”kuulusteluun” (ks. s. 45).

Se, miten laveasti ja yksityiskohtaisesti lapset ja nuoret kuvasivat hyvää tulevaisuuttaan ja mihin he siinä keskittyivät, oli selvästi yhteydessä ikään. Tutkimuksen vanhimmat nuoret tiesivät heti, minkä heidän hyvässä tulevaisuudessaan täytyy olla toisin, ja he nostivat sen hyvän tulevaisuutensa kuvauksessa ensimmäisenä esiin. Nuoret myös olivat hyvin tietoisia siitä, että niin läheisneuvonpidossa kuin tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita muutoksesta – läheisneuvonpidossa muutoksen aikaan saamisesta, tutkimuksessa sen seuraamisesta – ja menivät siinä mielessä suoraan asiaan.

No nää mun ja äidin väliset tai kaikenmaailman perheriidat niinku varmaan muuttuu parempaan suuntaan. --- Mä luulen, et se taitaa mennä sillä tavalla, et mä asun isän luona. --- Sit mä ravaan tääl (kaupunginosassa) kavereitten kans viettää aikaa ja sit omat ajat siellä ... missä nyt sit asutaanki.

Mä saisin sen tukiasunnon. --- Se on se, mitä mä oon halunnu. Ja sit mä sain sitte elämästä kiinni, tai sillai.

Yhtä lukuun ottamatta tutkimuksen nuorimmat lapset puolestaan lähtivät ajatuksesta, että hyvässä tulevaisuudessa asiat ovat ja saavatkin olla pääpiirteittäin kuten haastatteluhetkellä. Heidän tuntui olevan myös helpompi kertoa siitä, mitä he hyvässä tulevaisuudessa itse tekevät – leikkivät, harrastavat – kuin kuvata esimerkiksi perheenjäsenten vuorovaikutukseen liittyviä muutostoiveitaan.

Varmaan ihan normaali. En mä näe sillei, et se ois mikään kauheen erilaista.

Sellast sekalaista. Pelaa kaikkee pleikkarii ... tietokoneella ... olen netissä ...

Keskustelun edetessä he kuitenkin kertoivat myös asioista, joista he olivat surullisia tai huolissaan ja joiden he toivoivat muuttuvan paremmaksi.

Yhdelle lapselle hyvän tulevaisuuden tärkein asia liittyi ison, raskaan huolen väistymiseen, ja sen hän totesi ensimmäiseksi.

H: Eli täys vuosi on kulunu. Ja nyt sä ajattelet, että kaikki on hyvin. Sun elämässä. --- Niin kertoisitko siitä että miten, mitä asioita sulle tulee mieleen. --- Millasta sun elämä on?

L: No et isä ei juo enää.

Jotkut lapset ja nuoret kertoivat asioista, joiden he toivoivat olevan hyvässä tulevaisuudessa toisin mutta joiden ratkaisemisessa he eivät nähneet läheisneuvonpidolla olevan tehtävää tai merkitystä. Joillain nuorilla oli edessään kouluun haku, ja hyvässä tulevaisuudessa he näkivät itsensä opiskelijoina siinä koulussa, johon olivat halunneet päästä, ja selviytyvänsä opinnoissa hyvin. Yksi nuorista näki hyvässä tulevaisuudessa parantaneensa jonkin verran opiskeluaan, ja pienemmät lapset näkivät koko koulun kokonaisvaltaisesta toisenlaisena, paikkana, jossa olisi kivaa olla. Kaverit olivat tärkeitä kaikille lapsille ja nuorille. Kaikki tutkimuksen pojat kokivat kaverisuhteensa ensimmäisen haastattelun aikaan hyväksi ja näkivät niiden pysyvän hyvässä tulevaisuudessa ennallaan.

Ne kaverit kuuluu silleen mun perheeseen.

Sen sijaan kaikilla tutkimuksen tytöillä oli ystävyysuhteisiin liittyviä muutostoiveita. Yhdellä nuorella oli haastatteluhetkellä sydänsurua, ja hyvän tulevaisuuden kuvaan hänellä kuului tasa-painoinen, vakiintunut seurustelusuhde.

Kyllä mä haluaisin sellaisen ... ihanan kiltin miehen. --- (Että) molemmat niinku on ihan täysillä mukana siinä ... siis silleen. Ei tietenkään sitä, et nuohotaan koko ajan niinku yhdessä, ja tottakai pitää olla muutakin elämää. Mutta kuitenkin et ... Et osataan arvostaa ja välittää toisesta.

Myös toisella nuorella oli paljon ystäviä ja vakiintunut kaveripiiri, mutta haastatteluhetkellä hänellä oli kaveripiirissään, erityisesti entisen poikaystävänsä kanssa, hankaluuksia. Hyvässä tulevaisuudessaan hän näki tilanteensa kavereiden kanssa korjaantuneen.

Ei oo mitään ... sekaannuksia tai mitään --- hässäkkää. --- Ku nää vanhat sotkut on saatu selville tai kaikki väärinkäsitykset, ja sitten ollaanki --- kavereita kaikki.

Yksi pienempi lapsi oli usein yksinäinen ja siitä onneton. *Kukaan ei oo mun kans koulussa.* Hän toivoi, että hänellä olisi omalla luokalla kavereita. *Et mun kans oltais useemmin.*

Joillain lapsilla ja nuorilla oli harrastuksiin liittyviä muutostoiveita, kuten että harrastuksessa tapahtuisi edistymistä ja että harrastuskertoja olisi useammin. Yhdelle nuorelle pitkään jatkunut terapia oli tärkeä osa elämää, ja sen hän toivoi jatkuvan entisenlaisena.

Tutkimuksen nuoret tiesivät, mihin asioihin läheisneuvonpidossa ollaan hakemassa ratkaisua ja mihin asioihin siellä ylipäänsä voidaan puuttua ja vaikuttaa. Sen sijaan pienimmillä lapsilla ei ollut käsitystä siitä, mihin asioihin läheisneuvonpidossa oltiin hakemassa ratkaisua. Heidän muutostoiveensa – liittyivät ne sitten läheisten aikuisten keskinäisiin suhteisiin, harrastuksiin tai uusiin tavaroihin – eivät olleet läheisneuvonpitoa varten määriteltyjen huolenaiheiden tai kysymysten joukossa eivätkä lapset myöskään tiensivät, mitä läheisneuvonpidolle määritellyt huolenaiheet olivat.

Kun lasten ja nuorten kanssa oli puhuttu heidän elämänsä tärkeistä asioista ja muodostettu niistä muutoskohteet, pyysin heitä vielä asettamaan ne tärkeysjärjestykseen, itselle elämässä tärkein asia ensimmäiseksi. Tämä ei ollut heille vaikeaa, ja tärkeysjärjestys syntyi heiltä melko nopeasti ja itsestään selvän oloisesti. Ainoastaan yksi nuori pohti joidenkin muutoskohteidensa kohdalla tärkeysjärjestystä pitkään ja päätyi määrittelemään osan niistä keskenään yhtä tärkeiksi. Tällä tavalla haastattelun ensimmäisen osan lopussa määritelty asioiden tai elämäntilanteiden tärkeysjärjestys ei ollut aina sama kuin niiden esille ottamisen järjestys ”Tulevaisuuden muistelussa”, joskin monen kohdalla järjestys oli osittain sama. Asioiden sijoittuminen tärkeysjärjestyksessä ei myöskään ollut aina yhteydessä siihen, kuinka paljon lapsi tai nuori oli siitä haastattelun aikana puhunut tai miten hän oli liittännyt siihen huolia ja toiveita. Näin lasten ja nuorten itse määrittelemät muutoskohteet

ja niiden tärkeysjärjestys oli heidän kuvauksensa oman elämänsä tärkei(mmi)stä asioista yleisemmin, ja muu haastatteluaineisto yhdessä muutostokohdeiden saamien ”arvojen” kanssa kertoi siitä, mitä huolia ja toiveita he näihin tärkeisiin asioihinsa / elämänalueisiinsa liittivät.

Yhtä nuorta lukuun ottamatta tutkimuksen lapset ja nuoret määrittivät kotitilanteensa tai kodin ihmissuhteet tärkeysjärjestyksessä ensimmäiseksi. Nuori, joka ei asunut kotona, määritteli lapsuudenkodin ihmissuhteet – sekä nuoren ja vanhempien väliset että vanhempien keskinäiset – kolmanneksi tärkeimmäksi asiaksi elämässään oman asunnon ja hyvän seurustelusuhteen jälkeen. Muut nuoret määrittivät kodin ihmissuhteiden jälkeen tärkeimmiksi asioikseen kaveripiirin ja ystävyysuhteet sekä koulun – jommassakummassa järjestyksessä – kun pienemmät lapset kokivat harrastukset ja muun vapaa-ajan vieton koulua tärkeämmiksi. Yhden lapsen mielestä tulevaisuudessa parasta oli *se, et on vähän isompi*. Hän olisikin halunnut syntyä *jossain kasiysi-vuodessa*. Toinen lapsi puolestaan piti tärkeänä, että hänellä on tulevaisuudessa paljon rahaa. *Ostaisin kaikennäköisiä kivoja tavaroita mitä mä haluisin*. Jo haastatteluhetkellä hänellä oli aarrearkussa *viissataa euroa, vähän yli*. Tällä rahalla hän aikoi tehdä *no jotain ... vasta aikuisena*.

Osa lapsista ja nuorista määritteli tulevaisuuden muutostoiveensa tämän hetken huolikseen siten, että he, kysyessäni heidän huolistaan, kertoivat jo hyvän tulevaisuuden kuvailussa esille tulleita asioita (Tulevaisuuden muistelun kolmas kysymys: Mistä olit silloin vuosi sitten huolissasi?). Osa lapsista sen sijaan tuntui määrittelevän huolen vähän eri tavalla, konkreettisemmaksi. Esimerkiksi yksi lapsi, kerrottuaan pitkään muutostoiveistaan ja asioista, jotka tuottivat hänelle murhetta, määritteli varsinaiseksi huolenaiheekseen – mainiten sen ensimmäistä kertaa – yhden läheisensä menettämisen. *Ku se joskus kuolee kans*. Erityisen huolissaan hän oli läheisen tupakoinnista.

Yksi nuori puolestaan koki kotitilanteensa jonkin verran ikävänä, mikä oli tullut ilmi hyvän tulevaisuuden kuvailussa, mutta ei määritellyt sitä huolenaiheekseen.

No ei mul oikeen mitään huolia. --- Koska ... se on vaan elämää. --- Et tol (sisaruksella) oli vaan jotain ... Jotain se inis vähän kaikesta, en mä tiää.

Läheisneuvonpidossa tämän nuoren avustaja kuitenkin tulkitsi useaan kertaan nuoren kokemuksen huoleksi käyttäen ilmaisuja, kuten että nuorella on tilanteesta johtuen *sydän sykkyrällä* tai *mykkyrä sydämessä*. Läheisneuvonpidossa (havainnointi) nuori selvästi hyväksyi avustajansa tulkinnan ja kertoi myös itse pelkäävänsä, että kriisitilanne kotona toistuu.

Sil (vanhemmalla) ei ollu millään paskan väliä, ni ei kai meilläkää sit ollu paskan väliä. --- Se on kai jääny vähän päälle. Vieläki tuntuu, et niin voi taas käydä (havainnointi).

Suurimmat huolet ja/tai muutostoiveet liittyivät lapsilla ja nuorilla kahteen keskeiseen elämänalueeseen – kotiin ja kouluun.

Kotiin ja perheeseen liittyvät huolet ja muutostoiveet

Yhtä lasta lukuun ottamatta kaikilla tutkimuksen lapsilla ja nuorilla oli kotitilanteeseen tai perheenjäsenten välisiin suhteisiin liittyviä huolia ja/tai muutostoiveita. Kaikille vielä kotona asuville lapsille ja nuorille keskeisimmät hyvän tulevaisuuden määrittäjät liittyivät perheeseen ja perheenjäsenten (isovanhemmat ja muut läheiset sukulaiset mukaan lukien) välisiin suhteisiin – omaan suhteeseen eri läheisten kanssa ja läheisten keskinäisiin suhteisiin.

Et me (nuori ja äiti) saatais niinku tavallaan etäisyyttä toisiimme sillei, ettei noita riitoi syntyis. --- Mulla ja äitil kärjistyy välit yleensä niin, niin vahvoiks et joskus saattaa mennä jopa fyysisenki puolelle.

Olis kaikki silleen rauhallista ja semmosta. --- Ja äiti on pitänyt lupauksensa ja --- alkanu ajattelee sillee muutenki. Se on rauhallisempi.

Se on vähän siinä, et (sukulainen) ja (vanhempi) meinaa vähän riitelee aina ... Huutaa siel alhaalla. ... Sit ku o just kavereita ni ... se sit ärsyttää siinä.

Et ois niinku hyvät välit. --- Ei tarvi mitään ylimpii ystävii olla, mut ihmiset tulee niinku toimeen.

Että kaikki ois niist hyvin (kuiskaten).

Laitoksessa asuva nuori koki laitosasumisen raskaana ja toivoi pääsevänsä mahdollisimman nopeasti eroon sen hankalista ja ahdistavista käytännöistä. *Et tää on aika pylystä. --- Sellasta Kassi-Alman elämää.* Vaikka työntekijät ja asuintoverit menettelivät (näyttää kädellä ”kiikun kaakun”), hän uskoi alkavansa voida henkisesti paljon paremmin, jos hän pääsisi muuttamaan omilleen.

Kaikki (on) niin auki, eikä (oo) mistään mitään varmaa, ja mieltii ja pähkää, et mitä nyt tapahtuu.

Yhden lapsen suurin huoli oli, että isä humalapäissään loukkaa itsensä, *et sille sattuu jotain jossain.* Hän toivoi, että isä menisi hoitoon ja lopettaisi juomisen myös siksi, ettei häntä otettaisi huostaan. Isän hoidon ajaksi hän toivoi pääsevänsä sukulaisten luo asumaan.

Et joku sukulainen tarjoo mulle kodin siks aikaa ku iskä menee sinne. --- Mä oon ollu mun (sukulaisilla) yötä joskus (iloisena).

Yksi lapsi toivoi *tietenki sillai*, että äiti ja isä olisivat taas yhdessä, ja hänen mielestään se olisi ollut tärkein neuvonpidossa ratkaistava asia. Samalla hän ymmärsi, että asia olisi todennäköisesti mahdoton ratkaista. *Ei se varmaan koskaan toteudu (apealla äänellä).* Hän toivoi voivansa tavata isää useammin ja myös isän kotona.

Äiti on ihan kieltäny mua menemäst sinne. Ja sit mä tietenki haluaisin mennä. --- Haluaisin, mut ku ei saa.

Kouluun liittyvät huolet ja muutostoiveet

Toinen lapsille ja nuorille yhteinen elämäalue, jossa he toivoivat muutosta parempaan, oli koulu. Yhtä nuorta lukuun ottamatta heillä kaikilla oli koulunkäyntiin liittyviä huolia, ja ne liittyivät kouluun pääsemiseen ja siellä selviytymiseen.

Se on aika iso huoli, et pääsenkö mä sinne (kouluun). Koska mä vedin vähän tota kasii sillai aika läskiks, ni nyt pitää sit nostaa niit numeroita aika roimasti.

Nyt on hirvee tsemppaaminen viel nää pari vikaa päivää. Tiistaina lähtee numerot.

Kaikessa pitäis aina vähän sillee (parantaa). Eihän kukaan oo sillai täydellinen, et kaikkee pitää vähän hioo.

Kaksi lasta olisi halunnut koulun ja koulunkäynnin muuttuvan kokonaan toisenlaiseksi. Toinen heistä kuvasi hyvän koulun puolileikillään.

Siel saa koko ajan pelaa tietsikkaa tai pleikkaa, ja sit siel saa syödä karkkii ja ei tarvi mennä välitunnille. ... Ei olis väkkävalvojaa (hymyillen).

Näiden lasten siihenastinen kokemus koulusta oli todella huono. Toinen lapsista oli jäänyt opillisesti jälkeen jo ensimmäisellä luokalla, kun hän oli istunut *joka päivä käytävillä*. Opettajien kanssa hänellä oli aiemmin ollut suuria vaikeuksia, välitunnit olivat *syvältä*, ja puutöitä lukuunottamatta hän ei pitänyt yhdestäkään kouluaineesta. Toisellakaan ei ollut koulusta juuri hyvää sanottavaa. *Mä vihaan sitä*. Yksi lapsi toivoi, ettei häntä koulussa enää kiusattaisi. *Et mä oon niitten kans jossain väleissä*.

Lasten ja nuorten käsitykset siitä, miten hyvät muutokset saadaan aikaan

Sen kuvittelemisen, miten hyvään tulevaisuuteen päästään, oli lapsille ja nuorille selvästi vaikeampaa kuin itse hyvän tulevaisuuden kuvittelemisen. Nuorilla kuitenkin oli käsitys siitä, mitkä asiat tai ketkä ihmiset tilanteen muuttamisessa olisivat keskeisiä. He kaikki myös näkivät voitavansa omalla toiminnallaan edistää muutosta. Pienemmät lapset sen sijaan eivät osanneet juuri kuvitella tai nimetä, mikä tai ketkä tilanteeseen voisivat vaikuttaa. Itsellään he eivät uskoneet juuri olevan vaikutusmahdollisuuksia asioiden muuttamisessa.

Yhtä lukuunottamatta nuoret luottivat tulevaan läheisneuvonpitoon muutosten käynnistäjänä ja uskoivat, että ratkaisut ainakin joihinkin asioihin löytyvät siellä. Toiset nuoret suhtautuivat läheisneuvonpitoon jo ajatuksena innostuneesti.

Mä ainaki suostuin heti.

Sillon sossujen kaa ku mä olin, sillon koko aika kerrattiin samaa. --- Et vaan niinku puhuttiin ja puhuttiin. --- Mut nyt niinku silleen, et mennään silleen eteenpäin. --- Tehään jotain. --- Mä toivon, että se vaikuttaa silleen myönteisesti.

Toiset nuoret suhtautuivat läheisneuvonpitoon aluksi epäröiden, koska he olivat kyllästyneitä sosiaalitoimen aiemmin tarjoamiin ja hyödyttömiksi kokemuksiin tukimuotoihin.

No mul oli sillee ekaks semmonen, et en mä jaksaa taas jotain prosessii rupee tekee. --- Koko ajan se (sosiaalityöntekijä) yrittää tyrkyttää jotain lisää ja ... Kokeilkaa nyt tätä ja tätä.

Eka mä vähän niinku mietin sitä, et mitä siit tulee jos tulee lisää ihmisii vaan sotkee ja sit siit tulee hirvee sekametelisoppa.

Tai koska ylipäänsä tilanteeseen puuttuminen tuntui heidän mielestään tarpeettomalta.

Ei mun mielest sillee se ois niin välttämätöntä. --- Koska ... se on vaan elämää. --- Äiti --- nyt sillee halus. --- Silleen mä venaan, et se menis nyt silleen niinku nopeesti.

Valmisteluvaiheen aikana hekin kuitenkin vakuuttuivat läheisneuvonpidon mahdollisuuksista.

Ku moni, tai ainaki sosiaaliviraston nää hoitajat sun muut, on kehunu sitä et ... kannattaa kokeilla. --- Noi on yrittäny niin vakuuttaa sen, et kaikki menee vaan parhain päin.

Just tää, et ollaan saatu niinku selvitettyy, tai siis selvyys tähän munki eloon ja asumiseen. Et se voi niinku varmaan jeesata sitä (läheisten välisiä ristiriitoja).

Se niinku vie sitä (kotitilannetta) eteenpäin, sitte pistää ajattelee sillä tavalla ... --- Et ku on käyty just näit keskusteluja ja sit ollaan mietitty asioita, että miten me voidaan oikeasti parantaa. --- Et saadaan nää nyt kerralla kuntoon än äs silleen niinku vihdoin.

Yksi pienemmistä lapsista toivoi ennen kaikkea, että asiat, jotka hänen elämässään olivat hyvin, säilyisivät ennallaan. *Kuhan ennallaan ... Sais olla ihan vaan ennallaan.* Läheisneuvonpitoon hän suhtautui varauksella ja oli etukäteen vähän huolissaan siellä tehtävistä päätöksistä ja mahdollisista arkielämään vaikuttavista muutoksista. Nuoret sen sijaan odottivat läheisneuvonpidolta konkreettista ratkaisua tilanteeseen.

No että isä menee sinne johonki laitokseen hoidettavaks, ja mä sit meen sit johonki, jonku kotiin sitten. --- Sukulaisen (hymyillen).

No et jotain niinku tapahtuis tälle asialle.

Ku siihen se pitää päättää että ... siihen. --- Et mikä tää nyt on tää homman nimi. -- Niinku elämästä ja kuolemasta kysymys (naurahtaen).

Ainaki varmaan nää asiat sit selvitetään kunnolla.

Nuoret myös toivoivat, että läheisneuvonpidon avulla tilanteeseen saataisiin apua lähipiiristä, eikä heidän enää tarvitsisi asioida (niin paljoa) viranomaisten ja ammattiauttajien kanssa. Jotkut heistä eivät olleet kokeneet aiemmin samaansa ammattiapua (tai tapaamisia ammattiauttajien kanssa) merkityksellisenä ja vaikuttavana eivätkä etenkin halunneet uusia ammattiauttajia elämäänsä.

Mieluummin mä puhun näille läheisille ku jollekin vieraalle.

Ku en mä silleen aina jaksa niin juosta siellä. Siel psykiatrilla, siellä sossussa. --- Ku ei mua kauheesti oikeen kiinnostanu olla siellä. Ku en mä tuntenu mitään kaipuuta sinne.

Sanoin sille (sosiaalityöntekijälle) suoraan, et joo, en enää yhtään ota mitään vastaan, ni rupes viel tyrkyttää siihen jotain perheterapiaa sun muuta. Ni ei kiitos.

Yhdelle nuorelle sosiaalityöntekijä oli ehdottanut turvataloon menemistä silloin, kun kotitilanne on pahasti kärjistynyt. Ehdotus oli nuoren mielestä kuitenkin älytön. *Kaveritki nauro sitä juttua.*

Yksi nuori näki toiveidensa toteutumisen riippuvan eri tahoista ja ihmisistä, paljon myös itsestä. Kouluun pääsemisessä hän näki keskeisenä oman toimintansa – hyvän keskiarvon varmistamisen ja pääsykokeissa menestymisen – mutta myös koulun henkilöstön ymmärryksen. *Et se ku mul on niinku itelläni sairaalatausta ni --- sitä ne vähän (kattoo) sillee.* Asunnon saamisessa hän näki yhtenä keskeisenä tekijänä sosiaalitoimen, jonka piti järjestää palvelu ja puoltaa ratkaisua – osoittaa luottamusta häntä kohtaan. Toisena keskeisenä tekijänä hän näki vanhempansa, joiden piti muuttaa asenteitaan ja samoin, osoittaa luottamusta häntä kohtaan. Kolmantena tekijänä hän näki itsensä, toisaalta sen, että hän antaa näyttöä, hoitaa asiansa hyvin, toisaalta sen, että hän jaksaa taistella tavoitteensa puolesta.

Ku must vähän tuntu et --- ainakaan ennen mua ei hirveesti kuunneltu. Vaik sitä mä oon kaikille yrittäny syöttää, et tää on mun elämä. Ja että täs on niinku musta kyse, eikä sillee, et mutsista tuntuu joku asia, että nyt hän jotenki hävii ja et ... Ei se oo mitään mutsin ja faijan kilpailuu, ku se on niinku mun elämä! --- Kyl siin on pakko niinku mut ottaa huomioon. Ei ne voi tehdä niinku sellast et tota ... Et se on niinku ihan et ... Ei todellakaan niinku ... Et kyl se on ... --- Että mä kyllä niinku omat, omista asioistani haluan olla päättämässä! --- Kyl mä niinku ite sen (tiedän), et kyl mä niinku pystyn.

Myös perheenjäsenten välisten suhteiden parantumisen tämä nuori näki olevan kaikkien osapuolten toiminnasta kiinni, toisten tosin enemmän kuin toisten. Vaikein tilanne oli hänen mielestään hänen vanhemmillaan, joiden keskinäisen suhteen paraneminen edellyttää, että *ihme on tapahtunut. En tiiä. --- No faija on vähentäny dokaamista, mutsi ajattelee välillä vähän muuta ku omaa napaansa ...* Ison sisaruksen sen sijaan pitäisi hänen mielestään päinvastoin ajatella enemmän itseään, eikä niinku ottaa aina sitä paskaa muilta niskaan.

Lapsi, jolla ei ollut kavereita ja jota kiusattiin koulussa, uskoi voivansa vaikuttaa tilanteeseen vain itse, tosin hän ei osannut kuvitella miten. Omalta opettajalta tai muilta koulun työntekijöiltä hän ei ollut toistaiseksi saanut eikä uskonut jatkossakaan saavansa apua.

H: No onks koulussa ketään muuta --- Mites se kutosten (kiusaajien) opettaja?

L: Koulukuraattori.

H: Onks se puuttunu?

L: Mä oon puhunu sille siitä.

H: Miten se on siihen reagoinu?

L: Se on niinku puhunu opelle siitä.

H: Ai sun opelle?

L: Mmm (nyökkää).

H: Mut eihän siit oo hyötyä, jos ei sun opettaja tee mitään!

L: Mmm (nyökkää).

H: Toivoisiks sä, et se kuraattori olis jotenki ite aktiivisempi tai ...

L: Joo.

H: Mmm. Joo. ... Onks koulussa ketään muuta, ketään kenen puoleen tota ... Terveystenhoitaja?

L: Ei ketään.

Mitä huolille ja toiveille tapahtui läheisneuvonpitoprosessin aikana?

Lasten ja nuorten tilanteesta ja siinä mahdollisesti tapahtuneista muutoksista keskusteltiin heidän kanssaan läheisneuvonpitoprosessin edetessä. Näissä seurantahaastattelussa heitä pyydettiin arvioimaan tilannettaan ja siinä tapahtuneita muutoksia ensimmäisessä haastattelussa tehtyjen ”muutoskohteiden” avulla. Muutoskohteiden lisäksi muutoksia tarkasteltiin myös sosiaalityöntekijän huolenaiheisiin liittyvissä asioissa kysymällä lapsilta ja nuorilta, miten läheisneuvonpidossa laadittu suunnitelma on kohta kohdalta seuranta-aikana toteutunut.

Ensimmäinen haastattelu, jossa heidän kanssaan luotiin muutoskohteet, tehtiin noin viikkoa ennen ensimmäistä läheisneuvonpitoa, toinen ja kolmas haastattelu muutaman kuukauden kuluessa, läheisneuvonpidon ja seurantakokouksen jälkeen. Neljäs ja samalla viimeinen haastattelu oli tarkoitus tehdä noin vuoden kuluttua ensimmäisestä läheisneuvonpidosta, mutta suunnitellun pituinen seuranta-aika ei toteutunut kaikkien lasten ja nuorten kohdalla. Neljän lapsen ja nuoren seuranta-ajaksi jäi 6–8 kuukautta, koska tutkimuksen aikataulu ei sallinut sen venyttämistä niin, että vuoden seuranta-aika olisi täyttynyt, tai koska seurantakokouksen peruunnuttua oli järkevää yhdistää kolmas ja neljäs haastattelu. Yhden lapsen läheisneuvonpitoprosessi keskeytyi jo valmisteluvaiheen jälkeen, ennen ensimmäistä läheisneuvonpitoa, eikä seurantahaastatteluja ollut tarkoituksenmukaista tehdä.

Muutokset ”muutoskohteissa”

Lasten ja nuorten muutoskohteilleen antamien arvojen keskinäinen vertailu ei ole tässä tutkimuksessa tarkoituksenmukaista eikä se olisi metodisesti luotettavaakaan. Ensinnäkään muutoskohteet eivät ole missään määrin ”yhteismitallisia”, koska ne on muodostettu lasten ja nuorten kanssa yksilöllisesti, lasten omia määrittelyjä kunnioittaen. Siten, vaikka kaikkien lasten ja nuorten voi esimerkiksi todeta muodostaneen jollain tavalla kotitilanteeseen liittyvän muutoskohteen, muutoskohteiden tarkempi sisältö ja muotoilu ovat kullakin omanlaisensa. Lapset eivät siis arvioi kotitilannettaan yleisesti, vaan juuri siinä asiassa, jonka he itse ovat nostaneet hyvän tulevaisuuden kuvauksessaan esille.

Toiseksi, kukin lapsi ja nuori käsittää skaalan 1–5 omalla tavallaan, ja myös persoonallisuuserot vaikuttavat siihen, millaisia arvoja he muutoskohteilleen antavat. Yksi nuorista esimerkiksi kertoi, että hän ei mielellään anna tilanteille ääripääarvoja, koska periaatteessa niissä on aina huononemisen tai paranemisen varaa, ja että mieluiten hän käyttää keskimmäistä arvoa. *Se on semmonen niinku neutraali niinku ... mä aina hirveesti tykkään vastailla.* Voi uskoa, että jollekin toiselle taas on ominaisempaa käyttää nimenomaan ääripääarvoja, eli osoittaa selvästi mielipiteensä tilanteesta tai asiasta ja ehkä korostaakin sitä.

Tämä subjektiivisuus – ei vain kokemuksessa vaan myös skaalan käyttämisessä – tulee ilmi myös kaikille lapsille ja nuorille yhteisten, läheisneuvonpitoa koskevien, kysymysten kohdalla. Vertailtavuuden kannalta skaalan subjektiivisen käsittämisen ongelma korostuu erityisesti, kun vastaajajoukko on pieni, jolloin vastaustapojen erojen ei voi olettaa aineistossa tasoittuvan. Muun muassa sen takia ei tunnu mielekkäältä raportoida tuloksia lasten ja nuorten antamien numeroarvioiden avulla (eli esittää esimerkiksi vastausten numeroarvojakaumaa) vaan pitäytyä tulosten laadullisessa esittämisessä.

Numeroarvioiden pyytämisen tarkoitus alun perinkin oli tukea kysymyksistä keskustelemista lasten ja nuorten kanssa, ja siinä tarkoituksessaan skaalat toimivat hyvin. Jotkut lapset ja nuoret esimerkiksi vastasivat kysymyksiin mielellään ytimekkäästi ”hyvin” tai ”ihan ookoo”, jolloin heidän näkemystensä ymmärtämistä numeroarvioiden ja erityisesti niiden perustelujen kysyminen lisäsi. Välillä lapsen tai nuoren antama numeroarvio tuntui olevan vähän eriparia hänen sanallisen kuvauksensa kanssa – numeroarvio esimerkiksi korkea, kun sanallinen kuvaus antoi melko kielteisen kuvan kokemuksesta. Näissä tapauksissa olen luottanut edellä mainituista syistä enemmän sanalliseen kuvaukseen, ja senkin takia tulosten raportointi ensisijaisesti laadulliseen aineistoon pohjaten on perusteltua.

Sen sijaan kunkin lapsen ja nuoren prosessin aikana omissa muutoskohteissa tapahtuvan arvojen muuttumisen tarkastelu on mielekkäämpää. Tosin numeroarviointien koherenssi ei ole taattu aina silloinkaan. Jotkut lapset antoivat muutoskohteilleen numeroarvoja, ei vain toiveidensa ja kokemustensa perusteella, vaan myös tuottaakseen vaihtelua arvoihin. Yksi lapsi esimerkiksi pelkäsi huostaanottoa, ja hänelle asuminen kotona, isän kanssa, oli hänen kertomansa mukaan hänelle tärkein hyvän tulevaisuuden näkymä. Kuitenkin hän antoi kyseiselle muutoskohteelle hyvän tulevaisuuden arvoksi vain neljä (4).

H: Sitte toi --- Asun kotona, isän kanssa.

L: Nelonen.

H: Miks ei --- ihan vitonen?

L: No ei siinä tartte jokaisessa olla vitosta (naurahtaen).

H: Niin (iloisesti)! Vähän vaihtelua. No tota ... Mikä se on tällä hetkellä?

L: Kolmonen.

Toinenkin lapsi halusi vaihtelua ja muutosta muutoskohteidensa arvoihin.

H: --- *sillon viimeks oli tilanne kolmonen.*

L: *(Nyt) ... nelonen.*

H: *Miks se on nyt nelonen?*

L: *En mä tiiä. Vaihan vaan.*

Kaikkien seuranta-haastatteluihin osallistuneiden lasten ja nuorten elämässä oli tapahtunut seuranta-aikana muutoksia. Yhtä lasta lukuun ottamatta heidän kokemuksensa tilanteestaan kokonaisuutena oli seuranta-ajan jälkeen parempi kuin ennen ensimmäistä läheisneuvonpitoa. Tämä näkyi myös heidän muutoskohteissaan. Koska lapset ja nuoret kuvasivat hyvää tulevaisuuttaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti, he sisällyttivät siihen myös asioita, jotka olivat jo haastatteluhetkellä hyvin. Toisaalta muutostoiveiden joukossa oli myös sellaisia asioita, jotka eivät olleet läheisneuvonpidossa ratkaistavia kysymyksiä ja joihin he eivät odottaneet läheisneuvonpidon avulla voitavan vaikuttaa. Näissäkin muutoskohteissa tapahtui joidenkin lasten kohdalla muutosta parempaan, mikä sinänsä on ilahduttava asia ja saattaa lisäksi kertoa läheisneuvonpitoprosessin myönteisen vaikutuksen ulottumisesta kokonaisvaltaisesti lasten ja nuorten eri elämänalueille. Pari lasta ja nuorta antoi seuranta-ajan lopussa kaikille muutoskohteilleen yhtä hyvän tai paremman arvon kuin ennen ensimmäistä läheisneuvonpitoa. Muilla lapsilla ja nuorilla joku tai jotkut muutoskohteista saivat seuranta-ajan lopussa huonomman arvon mutta suurin osa muutoskohteista paremman arvon kuin ennen läheisneuvonpitoa.

Seuraavassa kuvaan ensin näiden pääasiassa myönteisiä muutoksia kokeneiden lasten ja nuorten kokemukset ja pohdin, siinä määrin kuin aineiston avulla on mahdollista, myös sosiaalityöntekijän todennäköistä näkemystä muutoksista. Sen jälkeen tarkastelen sitä, minkä merkityksen lapset ja nuoret itse näkevät läheisneuvonpitoprosessilla muutosten aikaan saamisessa olleen. Lasten ja nuorten näkemyksen rinnalla esitän myös oman, kunkin tapauksen koko aineistoon ja tutkijana (haastattelijana ja havainnoitsijana) saamaani kokemukseen perustuvan käsitykseni läheisneuvonpitoprosessin merkityksestä muutosten käynnistämisessä.

Myönteisiä muutoksia kokeneiden lasten ja nuorten tilanne

Yksinkertaistaen voi sanoa, että lasten ja nuorten tyytyväisyys omaan tilanteeseen perustui siihen, että hänelle keskeisin huolta ja murhetta aiheuttava asia oli ratkennut hänen näkökulmastaan hyvin tai ainakin muuttunut parempaan suuntaan. Tällaisen keskeisen huolen vähenemisellä vaikuttava myönteisiä heijastusseurauksia myös hänen muille elämänalueilleen. Tämä tuli ilmi siten, että moni lapsista ja nuorista kertoi tilanteen parantuneen myös sellaisilla elämänalueilla, joihin läheisneuvonpidossa ei ollut haettu ratkaisua. Se näkyi myös siinä, miten lapset ja nuoret arvioivat viimeisessä haastattelussaan (hyvin)vointiaan.

Ku mä just tos ennen ku sä tulit, ni mä olin tos tupakalla, ja mä mietin, että ... Et ku sä kysyt sitä, ni mitä mä sanon. Mut sit mä ajattelin, et kyllä. --- Mä olen melkein tyytyväinen elämäni jopa.

Osa lasten ja nuorten huolista oli siis sellaisia, joihin läheisneuvonpidolla haettiin ratkaisua, osa ei. Esimerkiksi kouluun liittyvät asiat olivat joidenkin lasten ja nuorten läheisneuvonpitojen asialistalla mutta eivät kaikkien, eivätkä läheisten aikuisten keskinäisiin suhteisiin tai lasten ja nuorten omiin kaverisuhteisiin ja vapaa-aikaan liittyvät huolet (tai muutostoiveet) olleet yhdenkään lapsen tai nuoren läheisneuvonpidossa ratkaistavien asioiden joukossa. Toisaalta läheisneuvonpitojen ratkaistavaksi asetettiin kysymyksiä, jotka perustuivat sosiaalityöntekijän (ja mahdollisesti vanhempien) huolenaiheisiin, mutta joista lapset ja nuoret itse eivät olleet huolissaan. Esimerkiksi

yhden lapsen kysymykset painottuivat hänen arkipäivänsä kulkuun ja perushuolenpitoon, vaikka näissä ei hänen näkökulmastaan ollut minkäänlaisia puutteita.

Esimerkkejä läheisneuvonpidon ratkaistavaksi asetetuista, arjen kulkuun ja huolenpitoon liittyvistä kysymyksistä:

Miten lapsen vuorokausirytmiiä saataisiin selkeytettyä? Kuinka taataan turvallinen ja säännöllinen arki lapselle? Miten taataan lapselle riittävä uni? Miten taataan lapselle jaksavat aikuiset arjessa?

Kaikilla lapsilla ja nuorilla keskeisin huolenaihe liittyi tavalla tai toisella kotiin ja perheeseen, ja ne olivat jossain muodossa myös sosiaalityöntekijöiden huolenaiheita, joihin odotettiin läheisneuvonpidossa ratkaisua. Yhteisinä huolenaiheina olivat muun muassa vanhemman juominen ja siitä aiheutuva huolenpidon puute ja turvattomuudentunne, rajut ja väkivaltaisetkin yhteenotot nuoren ja vanhemman välillä, yhteydenpito toisen, muualla asuvan vanhemman kanssa, ja laitoksesta kotiutuvan nuoren asumisjärjestelyt.

Esimerkkejä läheisneuvonpidon ratkaistavaksi asetetuista kotitilanteeseen liittyvistä kysymyksistä:

*Millaiset säännöt nuorella on kotona (sekä äidillä että isällä)?
Mitä asumismuotoa verkosto ehdottaa nuorelle?
Ketkä aikuiset tukevat nuorta itsenäistymisprosessissa?
Missä asioissa äiti ja nuori tarvitsevat ja haluavat läheisten apua?
Miten turvataan nuoren asuminen kriisitilanteessa?
Kuinka toimitaan, ettei nuori joudu kantamaan aikuisille kuuluvaa vastuuta itsestään?
Miten taataan lapsen oikeus tavata muualla asuvaa vanhempansa ja muita sukulaisia?*

Vaikka kysymysten pohjalta tehdyt suunnitelmat eivät aina toimineet niin kuin oli tarkoitettu (haastattelut) ja jotkut läheisneuvonpitoprosessit keskeytyivät huoltajan tahdosta tai perheen muuttaessa, vaikuttaa siltä, että jo ensimmäinen läheisneuvonpito käynnisti muutokset toivottuun suuntaan. Kaikki nuoret kokivat joitain hyviä muutoksia tapahtuneen jo ennen ensimmäistä seurantakokousta (1–2 kuukautta ensimmäisen läheisneuvonpidon jälkeen), mutta tutkimuksen seuranta-ajan jälkeen (noin ½–1 vuosi ensimmäisestä läheisneuvonpidosta) muutokset olivat huomattavampia.

(Elämä on sujunut) hyvin, hyvin, hyvin. --- Ollu ihan tasasta kivaa.

(Asiat ovat) ihan hyvin, normaalisti.

Eei oo hirveesti mitään semmosii suurempii (riitoja). --- Jos niinku meillä syntyy riita, ni ... se loppupeleis ainoostaan menee siihen, ku mä huudan kurkku suorana viidenkymmenen sentin päässä siitä et --- Ei se enää koskaan mene fyysiseks.

Me ollaan isän kanssa väleissä ja ... tai itse asias hyvissä väleissä. --- Viikonloppusin aina ollu yötä siellä ja ... --- Se (yhteydenpito tällaisenaan) riittää mulle kyllä.

Et ennen ku mä sain tän kämpän, ni se voi olla, et se (oma hyvinvointi 1–5 -asteikolla) oli tuol kakkosessa ... puolessatoista maybe, mut nyt se voi olla kolme puol, neljä --- Helpottanu paljon, vaik ohan täs ollu hirveesti tekemistä. Ja ku on koulut ja kaikki, duunit, tällaset, mutta ... Kyl se siitä.

Vanhempien keskinäiset tai heidän ja muiden läheisten väliset suhteet eivät olleet läheisneuvonpidossa ratkaistavien kysymysten joukossa, mutta siitä huolimatta muutosta oli nuorten mielestä tapahtunut niissäkin parempaan suuntaan. Joko eronneet vanhemmat pystyivät olemaan sovinnollisemmin yhteydessä keskenään, mikä vähensi nuoren huolta vanhemmista, tai he olivat lopettaneet keskinäisen yhteydenpidon kokonaan, mikä nuoren mielestä oli parempi tilanne kuin jatkuva riitely. Joidenkin nuorten läheiset olivat useammin ja aiempaa sopuisammin yhteydessä perheeseen. Yksi nuori kertoi, että hän puhuu yhden läheisensä kanssa puhelimesta monta kertaa viikossa, ja he myös tapaavat usein, ja myös äitiin tämä samoin kuin yksi toinen läheinen ovat tiiviisti yhteydessä.

(Läheinen ja toinenkin läheinen) on äitiin yhteydes joka päivä ja sillei hengaailee. --- Ja sit muutenki ne on täs kesäl istunu aika paljon iltoja sillei täällä. --- Justiin me oltiin kans --- Ruisrockissa ja kaikkee tommost kivaa. --- Joo (läheinen ja läheinen) ni, jotka oli siel kans läheisneuvonpidossa, ni ne oli mukana siellä.

Myös kouluun liittyvät huolet olivat poistuneet tai vähentyneet, kun opintoihin liittyvät suunnitelmat olivat selkeytyneet ja mieleinen opiskelupaikka järjestynyt. Moni nuorista kertoi, että kun kotiasiat eivät olleet hyvin, ei kouluasioihinkaan jaksanut keskittyä. Kotiasioiden käännyttyä paremmalle tolalle koulukin alkoi tuntua tärkeältä ja sen eteen halusi ja jaksoi tehdä töitä.

Täysillä. --- Ku mä ajattelin, et pitäis vähän tsemii tos kasilla. --- Ku mä aloin miettii sit (tulevaisuuden ammattia).

Yksi pienemmistä lapsista, joka ennen ensimmäistä läheisneuvonpitoa vihasi koulua, koki seuranta-ajan jälkeen koulun aivan toisella tavalla. Perhe oli muuttanut ja koulu vaihtunut, ja nyt lapsi viihtyi koulussa. Uusi koulu oli hänen mielestään paljon parempi kuin edellinen.

Myös lasten ja nuorten kaverisuhteisiin ja vapaa-aikaan liittyvät huolet olivat monella vähentyneet, ja harrastuksista oli tullut yhä tärkeämpi osa elämää. Voi kuvitella, että kotitilanteen selkeytyminen ja tasapainottuminen antoi nuorille ”tilaa” harrastaa ja keskittyä kotonakin itselle tärkeisiin asioihin. Yksi nuori esimerkiksi oli tutkimuksen seuranta-aikana paneutunut kitaransoittoon entistä vakavammin ja saanut siitä itselleen tärkeän harrastuksen. *Se (kitaransoitto) on kuitenkin sillee ... elämäntapa.*

Yhden lapsen perhe oli muuttanut, mikä hänen mielestään oli monessa mielessä hyvä muutos. Nyt hänellä oli kavereita pihapiirissä, kun entisen asunnon naapurustossa heitä ei ollut. Kavereihin hän ei ollut tutustunut kuitenkaan heti muuton jälkeen vaan joutui olemaan *melkeen pari viikkoo ilman kavereita* (mikä oli hänen mielestään kohtuuttoman pitkä aika). Erityisen hauskaa lapsen mielestä oli, että hänen serkkunsa asuivat lähellä ja lapset leikkivät paljon yhdessä. *Melkein joka päivä!*

Joillain nuorilla oli tutkimuksen seuranta-ajan jälkeen kaverisuhteissaan hankaluuksia. (Lapsi, jolla kaverisuhteet ja koulussa tapahtuva kiusaaminen oli ensimmäisen haastattelun aikaan yksi keskeinen huolenaihe, ei osallistunut läheisneuvonpitoprosessin peruuntumisen takia seuranta-aikaa haastatteluihin.) Kaverisuhteisiin liittyvät murheet olivat kuitenkin kevyemmät kantaa, kun kotitilanne ja kodin ihmissuhteet olivat tukevammat ja kotona oli hyvä olla. Yksi nuori alkoi kotitilanteen rauhoituttua viettää enemmän aikaa kotona, kun parhaan kaverin kanssa kiinnostuksen kohteet suuntautuivat eri asioihin. *Ku se on alkanu hengaa Kampis niin paljon, ja sit siit on tullu ihan outo.* Myös toinen nuori viihtyi entistä paremmin kotona, vaikka kavereidenkin kanssa oli kivaa.

Et mikä eläms on parasta, ni mun mielest se on just se, että et ... yksin saa olla ihan omas rauhassa sängyn pohjalla, kattoo jotain leffaa ni ... Se on ihan parasta mitä on.

Toinen nuori koki tulleen kaverisuhteissaan itsenäisemmäksi ja vahvemmaksi niin, että hän ei ollut enää muiden mielipiteistä ja toiminnasta riippuvainen.

En mä tie, on jotenki paljon helpompi olla eikä sit jaksu välittää, et jos on jotain turhaa kränää joidenki ihmisten kanssa. --- Se varmaan, et mä oon saanu enemmän itseluottamust, ku mä en enää niin paljon pelkää just jotain turhii ihmisiä. --- Et just jotain, kuullu jotain, et ne on jotain haukkunu tai jotain, ni sit on menny silleen ihan maahan, silleen tyyliin ... Mut nyt ei enää ees jaksu välittää, et nauraa vaan silleen. --- Mä oon jotenki vaan tajunnu sen. --- Siis vaik se on hassu sanoo, et --- mä olin ihan eksyksis silleen, mut nyt jotenki ... tasaantunu.

Nuorella, jolla ensimmäisen haastattelun aikaan oli murhetta poikaystävänsä kanssa, ei tilanne sillä rintamalla ollut muuttunut parempaan suuntaan, ennemmin päinvastoin. Kaikkien muiden elämässä tärkeiden asioiden muututtua kuitenkin huomattavasti paremmiksi sydänsurukin oli helpommin kestettävissä.

On kyllä, se on kyllä huono ... huono tilanne. --- No, totta kai mä toivon, et mä tapaisin jonku muunki kun tämän, koska tää nyt ... Mun elämä menee vaan tässä sen perään itkiessä ... helvetti soikoon. Että tulis joku sellanen yhtä ihana.

Vaikka lasten ja nuorten mielestä hyviä muutoksia oli tapahtunut ja tilanne parantunut, eivät läheisneuvonpidoissa laaditut suunnitelmat olleet toteutuneet kaikilta osin siten kuin niihin oli kirjoitettu. Esimerkiksi yksi nuori kertoi, että edelleen, huolimatta suunnitelmaan kirjatusta päätöksestä, perheenjäsenet ja muut läheiset huutavat ja tiuskivat toisilleen. Se ei ollut hänen mielestään kuitenkaan ongelma. *Se on vaan semmonen tapa. --- Kaikki on niin jotenki tottuneita.* Myöskään suunnitelmassa hänelle määritetyt kotiintuloajat eivät olleet pitäneet, mutta sekään ei ollut hänen mielestään vakavaa.

Kyl äiti on ollu sillee, et voisit tulla välillä kotiin aikasemmin, mut ei se sillee mitään. Kyl mä aina sit soitan, et mis mä oon. Et joo, mä tuun vähän ehkä myöhemmin.

Toinenkin nuori kertoi, että hän ei ollut itse täysin noudattanut suunnitelmaan kirjattuja, menemisiinsä liittyviä käytäntöjä, mutta hänkään ei pitänyt sitä haittana.

En mä nyt kauheesti lupii sillee tartte. Mä kuitenkin tuun himaan. --- Kyl mä siin yhentoist pintaan tuun. Tai kymmenen. Tai yheksän. --- Kyl mä siel joskus ... Mä sovin, et mä meen tohon rampille skeittaa vähäks aikaa, ni sit mä oon siin vähän myöhempään.

Yksi pienempi lapsi kertoi, että hänelle arkipäivään luodut ja suunnitelmaan kirjatut säännöt eivät aivan pidä, mutta se oli hänen mielestään vain hyvä asia. Esimerkiksi elektronisia pelejä hän pelaa edelleen paljon, jopa enemmän kuin ennen, ja pelaaminen venyy järjestään yli sovitun ajan. *Kyl se aina menee yli seittemän (hymyillen).* Sen sijaan suunnitelmaan kirjatuista velvollisuuksistaan hän kertoi huolehtineensa hyvin. Hän oli tehnyt koulutehtävänsä niin kuin pitää, paremmin kuin edellisenä vuonna. Myös eläinten ruokkimisesta hän oli huolehtinut paremmin. Likaiset vaatteensa hän oli vienyt likapyykkikoriin. *Joskus en oo.* Myös tavaroistaan hän oli huolehtinut ja pitänyt huoneensa pääsääntöisesti siistinä. *En aina. Joskus se on ihan sotkunen.* ”Käyttäytymissäntöjä”, joita suunnitelmassa kehoitettiin noudattamaan, hän ei tosin osannut määritellä. *Ei meil oo semmosia.*

Lukuun ottamatta yhtä lasta tutkimuksen lapsilla ja nuorilla ei ollut tutkimuksen seuranta-ajan jälkeen kovin suuria huolia ja muutostoiveita. Heidän aiempiin keskeisimpiin huolenaiheisiin-

sa oli löytynyt tavalla tai toisella ratkaisu, ja tilanne niin kotona kuin koulussa ja kaverisuhteissakin oli heidän mielestään parempi kuin ennen ensimmäistä läheisneuvonpitoa.

Must kaikki menee jotenki just sillee hyvin.

Tulevaisuuteen ja läheisneuvonpidossa laaditun suunnitelman toteutumiseen he suhtautuivat luottavaisesti, joskin pienellä, realistisella varauksella.

Ei koskaan pidä olla liian varma tai silleen.

Ettei sillei tuu, jos se ei toimikaan, niin sit ei tuu kauheita pettymyksiä.

Jos lasten ja nuorten huolet olivat tutkimuksen seuranta-aikana vähentyneet, niin yhtä lailla voi uskoa, että myös sosiaalityöntekijöiden (lastensuojelun) huolet olivat kussakin tapauksessa vähentyneet. Näin voi uskoa tapahtuneen kaikkien lasten ja nuorten kohdalla, myös lapsen, jonka omat huolet eivät olleet vähentyneet (ks. s. 65). Jo seurantakokouksissa sosiaalityöntekijät ja muut viranomaiset näkivät huolenaiheena olleen tilanteen rauhoittuneen ja tuntuivat suhtautuvan melko luottavaisesti myönteiseen kehitykseen (seurantakokousten yhteenvedot, havainnointi). Tosin jotkut heistä kertoivat olleensa seuranta-aikana vain vähän perheeseen yhteydessä, joten jossain määrin he perustivat arvionsa ajatukseen ”no news, good news”.

Tutkimuksen seuranta-ajan jälkeen sosiaalitoimen osallisuus lasten ja nuorten elämässä oli monen kohdalla lähes päättynyt tai ainakin vähentynyt. Yksi nuori kertoi tavanneensa sosiaalityöntekijänsä ensimmäisen seurantakokouksen jälkeen *no ehkä yhen tai kaks* kertaa. *En mä ees muista.* Sen jälkeen, lähes vuoteen, hän ei ollut tätä tavannut eikä pitänyt tapaamista tarpeellisenakaan. Yksi nuori tapasi sosiaalityöntekijänsä edelleen säännöllisesti, lähinnä raha-asoiden takia, ja silloin tällöin, harvakseltaan hän tapasi entistä omahoitajaansa, josta laitoksesta pois muuttamisen jälkeen oli tullut hänen tukihenkilönsä. Kahden nuoren läheisneuvonpitoprosessit jatkuivat viimeisen haastattelun jälkeen, missä yhteydessä he uskoivat tapaavansa vielä sosiaalityöntekijänsä. Muiden viranomaisten (koulukuraattori, nuorisopsykiatri, perheterapeutti) osallisuus näiden nuorten elämässä oli päättymässä jo ensimmäisen seurantakokouksen aikoihin.

Läheisneuvonpidon merkitystä asioiden muuttumisessa joidenkin lasten ja nuorten oli vaikeaa arvioida. Ensisijaisesti he uskoivat muutosten syntyneen tilanteessa olevien osallisten toiminnasta, eivätkä nähneet läheisneuvonpidolla muutosten käynnistäjänä suurta merkitystä.

Et kyl se ihan mun ja isän omalta niinku pohjalta sitä ... on lähteny liikkeelle.

Yksi nuori koki, että läheisneuvonpitoprosessista oli joissain asioissa hyötyä, toisissa ei. *No kannatti ja ei kannattanu* (järjestää). Vaikka suunnitelmat eivät olleet täysin toteutuneet, nuori oli saanut neuvonpidoissa tukea näkemyksilleen. Äidin tahdosta prosessi keskeytyi ensimmäisen seurantakokouksen jälkeen, mutta nuori olisi toivonut, että se olisi jatkunut pitempään ja että toinenkin seurantakokous olisi järjestetty.

Kyl mä sinne nyt ainakin yhen asian takia haluisin mennä, mut tosiaan pistää (äidin) kans siit vastaan siinä, et mähän käyn siellä isän luona.

Yksi lapsi ei uskonut läheisneuvonpidolla olleen mitään vaikutusta perheen asioihin. Hänellä itsellään ei ollut alun perinkään huolta tilanteestaan, eikä hän nähnyt hyväksi kokemiensa muutosten (perheen muuttamisesta seurannut koulun vaihto, uusien kavereiden saaminen ja serkkujen naapuruus) liittyvän mitenkään läheisneuvonpitoon. Läheisneuvonpidon jälkeen hän oli kuitenkin innostunut sisaruksensa kanssa laatimaan itse ja kirjaamaan huoneentauluksi arkipäivän kulkua

ohjaavat säännöt, mikä oli ainakin osittain seurausta läheisneuvonpidosta. Säännöt olivat hänen mukaansa pitäneet hyvin.

Se on ihan erilainen ku se toinen (läheisneuvonpidossa tehty suunnitelma). --- Ku me haluttiin, et ne tulee siihen kunnolla, ni me tehtiin ite säännöt. (Lasten omat säännöt: Muista tarpeelliset koulutavarat. Koulusta suoraan kotiin tai (läheisen luo). Tee läksyt. Ilmoita menemiset. Suihkuun viimeistään kello kaheksan. Sänkyyn kello yhdeksän.)

Toiset lapset ja nuoret puolestaan kokivat läheisneuvonpidon merkityksen suureksi ja uskoivat, että ilman sitä myönteisiä muutoksia ei olisi ehkä tapahtunut, ei ainakaan samassa määrin. Yksi nuori koki, että läheisneuvonpito-prosessi oli ollut merkittävä apu sekä hänelle että vanhemmalle. Hänen mielestään läheisiltä saatu tuki niin kokouksissa kuin kokousten jälkeenkin oli ollut kaikille perheenjäsenille ratkaisevan tärkeää.

Se, et on saatu jutella ja silleen. Saatu just sitä apuu ja sillee jotenki läheisiltä.

Hän piti toisen seurantakokouksen järjestämistä toivottavana ja odotti sitä hyvällä ja luottavaisella mielellä. *Joo, totta kai! --- Kyllä se pitää pitää.*

Yksi nuori ei ollut ensimmäisen haastattelun aikaan innostunut tulevasta läheisneuvonpidosta eikä pitänyt sen järjestämistä kovinkaan tarpeellisena. Prosessin aikana, jo valmisteluvaiheessa, hän kuitenkin koki myönteisiä muutoksia kotitilanteessaan, ja ensimmäisen läheisneuvonpidon jälkeen hän piti tilanteeseen puuttumista läheisneuvonpidon keinoin sittenkin hyvänä ratkaisuna. Hän oli yllätynyt siitä, että läheisneuvonpidossa kotitilanteesta puhuttiin niin avoimesti ja perusteellisesti. Ensimmäisen seurantakokouksen jälkeen hän uskoi, että prosessi oli edistänyt asioiden muuttumista parempaan suuntaan ja vaikuttanut myönteisesti niin hänen kuin muidenkin perheenjäsenten hyvinvointiin. Tosin seurantakokouksessa keskityttiin enemmän hänen käyttäytymiseensä, mikä ei ollut hänestä yhtä tärkeä puheenaihe.

Se oli eri henkinen se, ne keskustelut siellä. --- Siin edellises keskityttiin enemmän --- meidän perheeseen.

Toisen seurantakokouksen järjestämistä nuori ei pitänyt välttämättömänä mutta ei huononakaan asiana. Keskustelun hän toivoi kuitenkin pysyvän ensisijaisesti kotitilanteen epävarmuuteen – äidin juomisesta aiheutuneisiin tilanteisiin ja huolenaiheisiin – liittyvissä kysymyksissä. Hänen mielestään hänen käyttäytymisensä saisi olla puheenaihe, mutta toissijainen.

Niin kai siin menee mun (käyttäytyminen) --- siin samassa.

Yksi nuori näki läheisneuvonpidon ja ensimmäisen seurantakokouksen päätöksenteon paikkoina, joissa hänellä itsellään ei ollut juuri vaikutusvaltaa asioihinsa. Päätökset tehtiin neuvonpidoissa, mutta ne olivat hänen näkökulmastaan keskeisimmän kysymyksen osalta huonoja ennen viimeistä seurantapalaveria (joka pidettiin verkostokokouksena). Itse asiassa hän ei edes tiennyt, miksi kolmannessa seurantapalaverissa päätettiin, että hän voi muuttaa asumaan itsenäisesti, kun aiemmin siihen suhtauduttiin ehdottoman kielteisesti.

Ku mä en tiedä! Ihan oikeesti, ku mä en tiedä, et mikä niil ihmisil oli. Kukaan ei niinku käyny heti päälle ku yleinen syyttäjä. Ku yleensä se on aina silleen et ... et mut vedetään ihan seinää vasten ja ... Mähän ... En mä tajuu mikä siin oli. --- Munkaan ei tarvinnu niinku rupee mitään aukoo päätäni (iloisesti).

Sekä ensimmäisessä läheisneuvonpidossa että ensimmäisessä seurantakokouksessa nuoren keskeisimmät toiveet jäivät toteutumatta, kun läheiset aikuiset sekä viranomaisten kanssa että yksityisessä neuvonpidossa olivat ratkaisusta melko yksimielisesti hänen kanssaan eri mieltä. Lisäksi neuvonpitoon oli annettu reunaehto, joka asetti jo lähtökohdaksi, että läheiset eivät voineet nuorelle tärkeimmässä asiassa asettua hänen kannalleen. *Mut se eka kokous, ni siel oli yks ehto. Et, päättäkää, mitä päätätte, mut ...* Seurantakokouksessa ehtoa ei enää ollut, mutta asetelma ei nuoren kannalta juuri muuttunut, koska läheiset olivat kyseisestä asiasta edelleen yksimielisiä. *Paitsi minä!* Läheisimpien läheisten osallistumista suunnitelman tekoon nuori piti tärkeänä, mutta hän uskoi, että he olisivat pystyneet laatimaan vastaavat suunnitelmat myös ilman läheisneuvonpidon rakennetta.

Mul onki vähän tällanen erilainen tää suku ja perhe. Ja ku se on niin iso. --- Et kaikki on niinku pitäny yhteyttä, ketä sielki oli, ja kaikki tietää niinku kaikesta. Et ei välttämät ollu mulle niin merkityksellinen ku joillekin on. --- Ja sitte ne koollekutsujat vähän niinku ... oli ehkä ... sotkemassa siinä (nauraen). --- Mä nyt sanoin ihan suoraan (nauraen).

Jotkut nuoret kokivat, että läheisneuvonpitoprosessi oli vaikuttanut kaikkiin osallisiin ja saanut jokaisen yrittämään parastaan tilanteen parantamiseksi, myös heidät itsensä. Toiset nuoret sen sijaan eivät nähneet, että prosessi olisi juuri vaikuttanut itseen ja omaan toimintaan tai käyttäytymiseen.

No tota ... Kyl se nyt varmaan jollaki tavalla, mut ei se nyt sillai suuresti. ... Iiihan samanlainen mä oon ku ennenki, että et ... aggressiivinen ja sanon sanani suoraan.

*Et mä oon aina ollu mun mielest samanlainen ja ... En mä tiedä. Mä en ainakaan huo-
maa, et mä oisin ite muuttunu millään tavalla. Mut tota ... On mulle sanottu, et mä otan enemmän vastuuta tekemisistäni, mut mun mielest se ei oo niin, et et mä oon aina ottanu samalla lailla.*

Yhteenvetona voi todeta, että lasten ja nuorten näkemykset läheisneuvonpitoprosessin merkityksestä muutosten käynnistäjänä ja ylläpitäjänä vaihtelivat. Siinä kun toiset uskoivat muutosten tapahtuneen riippumatta läheisneuvonpidosta, toiset näkivät muutokset nimenomaan läheisneuvonpidon seurauksena. Tutkijan näkökulmasta, kun kutakin prosessia tarkastelee sen koko aineiston valossa, läheisneuvonpidon merkitys näyttää kuitenkin keskeisenä tai ainakin suurempana kuin lapsen tai nuoren näkökulmasta. Seuraavassa esitän, millaisena itse arvioin läheisneuvonpidon merkityksen muutosten aikaansaamisessa.

Läheisneuvonpitoprosessit, jotka nuoret itse kokivat merkityksellisiksi ja vaikuttaviksi, näyttivät myös muun tapausaineiston valossa erittäin merkityksellisiltä. Sekä neuvonpitojen havainnointi että viranomaisten yhteenvedot antoivat kuvan myönteistä muutosta tukevasta prosessista ja tilanteen ratkaisemiseen sitoutuneesta läheisverkostosta. Viranomaisten huolet olivat ensimmäiseen seurantakokoukseen mennessä huomattavasti vähentyneet, ja myös perheen läheiset kokivat tilanteen tasapainottuneen. Yhden nuoren prosessissa, jo ensimmäisessä neuvonpidossa mutta erityisesti seurantakokouksessa, kaikki asianosaiset – nuori ja tämän perheenjäsenet sekä muut läheiset – kiittelivät sosiaalityöntekijöille työtappaa ja kertoivat kokevansa sen merkittävänä apuna perheen tukemisessa ja ratkaisujen etsimisessä. Huolimatta jo parantuneesta tilanteesta kaikki asianosaiset pitivät prosessin jatkumista edelleen tarpeellisena tukimuotona.

Yhdessä prosessissa nuori itse koki muutokset seurauksena osallisten omaehtoisesta toiminnasta ja melko riippumattomina neuvonpidoista ja niissä tehdyistä suunnitelmista. Kuitenkin muu tapausaineisto antaa aihetta uskoa, että neuvonpidoilla oli myönteistä vaikutusta. Sekä ensimmäisessä läheisneuvonpidossa että seurantakokouksessa perheen sisäinen konfliktitilanne avattiin laajemman läheisverkoston keskusteltavaksi, ja suunnitelma tilanteen ratkaisemiseksi

laadittiin enimmäkseen yhteisymmärryksessä. Keskustelussa kaikki osapuolet – nuori ja eronneet vanhemmat – saivat läheisiltään sekä ymmärrystä ja tukea että neuvoja ja ehdotuksia oman toimintansa muuttamiseksi. Läheiset myös tarjosivat tukeaan sekä lupaamalla olla tarvittaessa käytettävissä että konkreettisina ehdotuksina liittyen esimerkiksi nuoren vierailuihin heidän luonaan. Suunnitelmat (sekä ensimmäisen läheisneuvonpidon että seurantakokouksen jälkeen) eivät nuoren mielestä toteutuneet kovin hyvin, mutta itse neuvonpidot olivat hänestä onnistuneita, ja niissä puhuttiin uudella tavalla tärkeistä asioista.

Joo, siis joo! Kyl siis kyl siel ... siis siel kokouksessa! Mut sit se että, et sit ku päästiin kokouksesta pois, ni ... ei oikeen tahtonu ... asioille tehdä kukaan mitään.

Siihen, miten neuvonpidoissa käydyt keskustelut ja tehdyt suunnitelmat tosiasiaa vaikuttivat eri osapuolten toimintaan ja keskinäiseen vuorovaikutukseen, ei tämän tutkimuksen aineiston perusteella voi vastata. Kuitenkin voi ajatella, että tilanteen parantuminen melko lyhyen ajan sisällä läheisneuvonpitoprosessin aikana ja jälkeen ei ole sattumaa eikä selity pelkästään nuoren omalla, ikään liittyvällä kypsymisellä (ks. s. 28).

Yhden nuoren mielestä läheisneuvonpitoprosessi oli prosessina turhauttava, vaikka tutkimuksen seuranta-ajan jälkeen asiat olivat lopulta ratkenneet hänen toivomallaan tavalla. Prosessin aikana hän koki, että hänen näkemyksillään ei ollut ratkaisusta päätettäessä vaikutusta ja että hän joutui taistelemaan aikuisten – niin läheisten kuin viranomaisten – yhtenäistä rintamaa vastaan. Viranomaisten seurantakokousta varten laatimista yhteenvedoista ja neuvonpidon havainnoinnista voikin päätellä, että siinä kun nuori koki jääneensä näkemyksineen yksin, aikuiset saivat toisiltaan tukea ja vahvistusta näkemyksilleen ja melko yksimielisinä päätöksistään jakoivat niistä vastuun. Ensimmäisen seurantakokouksen jälkeen prosessi jatkui nuoren elämässä keskeisimpien läheisten ja viranomaisten yhteisten verkostopalaverien muodossa (kaksi palaveria seurantakokouksen ja viimeisen tutkimushaastattelun välissä), ja nuoren kertoman mukaan aikuiset olivat näissäkin palavereissa keskenään samoilla linjoilla. Voikin uskoa, että läheisneuvonpidosta alkanut prosessi oli asianosaisille aikuisille merkityksellinen ja vahvistava ja auttoi heitä vaiheittain tekemään ratkaisuja, jotka lopulta johtivat myös nuoren näkökulmasta hyvään tilanteeseen.

Yhden lapsen prosessi keskeytyi ennen ensimmäistä seurantakokousta, joten havainnointiaineistoa seurantakokouksesta ja viranomaisten yhteenvetoja seuranta-ajalta ei ollut käytettävissä. Lapsen viimeisessä haastattelussa kertomasta voi kuitenkin päätellä, että sosiaalityöntekijän (lastensuojelun) huolet olivat vähentyneet. Ensimmäisessä läheisneuvonpidossa keskusteltiin perusteellisesti lapsen arkeen liittyvistä käytännöistä ja niitä ohjaamaan laadittiin yksityiskohtainen suunnitelma. Tätä suunnitelmaa ei lapsen kertomaan mukaan täysin noudatettu, mutta sen sijaan (ja neuvonpidossa laaditun kanssa samansuuntaisesti) lapsi oli itse laatinut arkipäiväänsä ohjaavat säännöt, joita hän kertomansa mukaan noudatti. Perheen muutto toiselle paikkakunnalle oli todennäköisesti läheisneuvonpidosta riippumaton tapahtuma (ainakaan siitä ei läheisneuvonpidossa keskusteltu), mutta sen seurauksena joidenkin läheisten osallisuus lapsen elämässä lisääntyi ja lapsen koulunkäyntiin liittyvät huolet vähenivät.

Ei mitään tai kielteisiä muutoksia kokeneen lapsen tilanne

Muista tutkimukseen osallistuneista lapsista ja nuorista poiketen yksi lapsi koki huoltensa pysyneen ennallaan ja tilanteensa muuttuneen tutkimuksen seuranta-aikana joiltain osin huonompaan suuntaan. Läheisneuvonpitoprosessin lähtökohtia tarkastellessa tämä ei yllätä, sillä alun perinkin ratkaisuja haettiin huoliin, joita aikuiset lapseen liittyen kokivat. Aikuisten (ilmi tulleet) huolenaiheet liittyivät pääasiassa lapsen vointiin, lapsen huolenpitoon liittyviin käytäntöihin ja koulunkäyntiin sekä lapsesta huolehtivien aikuisten jaksamiseen. Siten suunnitelmassa lapsen

tilanteeseen haettiin parannusta määrittämällä hänen arkeaan ohjaavat käytännöt ja kellonajat sekä toivomalla hänelle lääkärin ehdotuksen mukaisesti terapiaa ja koulun ehdotuksen mukaisesti erityisopetuspäätöstä.

Lapsen lukuisat huolet ja murheet puolestaan liittyivät pääasiassa hänelle läheisten aikuisten keskinäisiin suhteisiin ja läheisten pysyvyyteen hänen elämässään. Lapsi kantoi murhetta äidin ja isän täydellisestä välikirkosta sekä vanhempien ja muiden läheisten aikuisten riitaisista väleistä. Hän myös pelkäsi, että asiat jotka hänen elämässään olivat hyvin, muuttuisivat. Hyväksi hän koki kotielämänsä äidin ja sisaruksen kanssa sekä iltapäivähoidon yhden läheisen sukulaisen luona, ja isää hän toivoi tapaavansa enemmän. Vain isän tapaamisia koskeva toive oli läheisneuvonpidon ratkaistavaksi asetettujen kysymysten joukossa, muut lapsen huolet ja toiveet eivät tulleet neuvonpidon keskusteluissa esille. Lapsi itse ei osallistunut suunnitelman laatimiseen lainkaan.

Tutkimuksen seuranta-ajan jälkeen yksikään lapsen muutostoiveista ei ollut toteutunut eivätkä hänen huolensa olleet vähentyneet. Muutoksia hänen elämässään oli kuitenkin tapahtunut paljon. Ensinnäkin lapsen arkea ohjaavat säännöt olivat huomattavasti tiukentuneet ja niiden noudattamista valvottiin tarkemmin.

Siin muuttu kaikki! --- Ku ei saa tehdä sillai mitään hauskaa, ku hauska kielletään (apealla äänellä). --- Mä en ikinä ennen saanu arestii mistään, ja nyt mä saan, jos vaik myöhästyn viis minuuttii ruokailustaki. --- Sit mult takavarikoidaan kaikki pleikkaarit ja kaikkee.

Lapsen iltapäivähoitojärjestelyt olivat muuttuneet niin, että hän ei enää viettänyt arki-iltapäiviään läheisimmän sukulaisensa luona, mistä hän oli onneton. *Tyylysää!* Vanhempien keskinäinen suhde ei ollut muuttunut paremmaksi.

Suoraan sanoen siit (äidin ja isän yhteen palaamiseen liittyvän muuttujan arvosta) tulis melkein nolla, jos semmonen olis. Pyöreä reikä (apealla äänellä).

Lapsi ei myöskään tavannut isäänsä useammin kuin ennen, vaan isä kävi *moikkaamassa* lasta, kun tämä oli sukulaisensa luona. Myös muiden läheisten aikuisten keskinäiset välit olivat edelleen viileät tai riitaisat. *Eei ne (riidat) lopu sillai koskaan.* Lapsi oli kuitenkin keksinyt keinon suojata itsensä riitojen kuulemiselta.

Mul on aina semmonen keino tehdä ku ne, ku ne huutaa siel alhaal, ni mä meen sinne vin-tille, tota meen nettiin, pelaan jotain habbo-hotellii tai jotain tällästä. --- Rupeen kuuntelee musiikkia, pistän tota ne kajarit täysille vaan, ni ei kuulu mitään! Siel mä vaan jammailen ja pelaan.

Koulunkäynnistä oli tullut entistä kurjempaa, ja lapsen mielestä koulussa *nyt ei oo mikään kivaa. Kaikki onki vaan kiellettyä.* Lapsi oli erityisluokalla, jolla hän ei viihtynyt. Yhden kaverin hän oli uudelta luokalta saanut, mutta muuten uudet luokkakaverit eivät olleet niin kivoja kuin entiset. Uusi opettaja oli lapsen mielestä kuitenkin *ihan hyvä.* Hän oli mies, mikä lapsen mielestä olikin tärkeää.

En mä tuu naisten kans toimeen jotenki. --- Mul on ollu ykkösest ja kakkosest asti ... tai naisopettaja oli ollu ja ... Mä en kyllä osannu olla niitten kaa mitenkään.

Koulutehtävät hän oli nyt pääsääntöisesti tehnyt. *Ooon, mut en haluais. ... Se on tuskaa.* Tarvikkeista huolehtiminen oli sen sijaan sujunut heikommin.

Koulukamat hävii vähän välii ja kirjat jää kouluun ja ... (hymyilee leveästi).

Terapiaan lapsi ei ollut päässyt, koska *ei ollu tilaa*. Sen sijaan hänelle oli määrätty lääkitys, joka sai hänet voimaan pahoin ja joka oli hänen mielestään täysin turha.

Vatsaa rupee sillai niinku kiertää, ja sitte kurkus on niinku oksentaisin. (Oho.) Ihan semmonen. --- Aina vähän huono olo. Lääkkeet lapsella on johonki mmm ... johonki masentumiseen (hitaasti, tuhahtaen). Ja mul ei oo semmosta! --- Mä syön ihan hyvin ja ... tällasta. Oon pirtee ja ... oon kavereiden kaa ja ... --- Eikä mun ... en mä tarvi ees niitä lääkkeitä.

Lääkäriinsä (lastenpsykiatriin) hänellä ei ollut minkäänlaista suhdetta.

Mä en ees tiedä kuka se on. --- Mä oon tavannu niin monta.

Tämänkin lapsen tapauksessa hänen tilanteessaan tapahtuneet muutokset (lapsen kuvaamana) voi kuitenkin nähdä aikuisten (ainakin viranomaisten) toiveiden suuntaisina. Ensinnäkin vaikutti siltä, että lapsen arkea ohjaavat säännöt oli luotu ja rajat asetettu, ja niitä noudatettiin. Lapsen arki oli nyt paremmin äidin valvonnassa, kun lapsi vietti arki-iltapäivänsä kotona. Toiseksi lapsi oli siirretty erityisluokalle, joten hänen koulunkäyntivaikeuksiensa suhteen oli toimittu koulun hyväksi katsomalla tavalla. Kolmanneksi lapsi sai lastenpsykiatrista hoitoa sikäli, että hänelle oli määrätty (terapijan sijasta) lääkitys. Neljänneksi vaikutti siltä, että sekä äidin että muiden lapsesta huolehtivien aikuisten jaksaminen oli paremmin turvattu. Äidillä oli uusi miesystävä, joka osallistui lapsesta huolehtimiseen – teki esimerkiksi läksyjä lapsen kanssa – ja lapselle läheinen sukulainen puolestaan huolehti lapsesta viikonloppuisin. Näin äiti sai levätä viikonloppuisin, sukulainen arkisin. Viidenneksi lapsen ja isän sen hetkiset tapaamisjärjestelyt oli vahvistettu suunnitelmassa, joten aikuisille – sekä läheisille että viranomaisille – tilanne selkeytyi, vaikka lapsen ja isän tapaamiset eivät lisääntyneetkään.

Yllä oleva esimerkki osoittaa, miten lapsen huolet ja toiveet samoin kuin hänen kokemuksensa ratkaisuihin ja muutoksista voivat olla hyvin erilaiset kuin aikuisten. Kyseisen lapsen läheisneuvonpitoprosessissa edettiin aikuisten ehdoilla, jolloin aikuisten huolet – vaikkakin lapseen kohdistuvat – ohjasivat ratkaisujen etsimistä. Lapsi jäi huolineen ja näkemyksineen yksin ja prosessissa sivulliseksi. Tätä prosessia tarkastellessa mietityttämään jäi, olisiko lapsi kokenut tilanteensa tutkimuksen seuranta-ajan jälkeen toisenlaisena, jos myös hänen huolensa ja muutostoiveensa olisivat olleet läheisneuvonpidon aiheina. Vaikka ratkaisuja ei olisikaan voinut tehdä lapsen toiveiden suuntaisesti, olisiko jo lapsen näkemysten kuunteleminen ja asioista keskusteleminen hänen kanssaan, hänen ehdoillaan, auttanut häntä ymmärtämään niitä ja tehnyt helpommaksi niiden hyväksymisen?

Seuraavassa luvussa tarkastelen, miten lasten ja nuorten näkökulma kaiken kaikkiaan otettiin tämän tutkimuksen läheisneuvonpitoprosesseissa huomioon, miten lapsilähtöisyys niissä toteutui.

5 LÄHEISNEUVONPITOPROSESSIN LAPSILÄHTÖISYYS

Tutkimuksen toisena ja kolmantena kysymyksenä olivat: *Miten lapset ja nuoret kokevat läheisneuvonpidon työtapanä ja Miten lapsilähtöisyys toteutuu läheisneuvonpidossa?* Lapsilähtöisyyden toteutumista arvioitaessa lasten ja nuorten omat kokemukset ovat välttämättömiä kuulla ja ymmärtää, mutta heidän näkökulmansa ei yksinään riitä. Lapsilähtöisyydestä (tai sen puuttumisesta) kertoo myös se, miten prosessissa osalliset aikuiset suhtautuvat lapsiin ja nuoriin ja miten he toimivat. Lapsilähtöisyyden toteutumista tarkastellaan siis lapsen näkökulmaa laajemmasta *lapsinäkökulmasta*: miten lapset ja nuoret prosessin kokevat ja miten aikuiset neuvonpidossa toimivat.

Analysointivaiheessa tarkastelin toista ja kolmatta tutkimuskysymystä erillisinä. Toiseen kysymykseen vastatakseni etsin ja ryhmittelin havainnointi- ja haastatteluaineistosta kaiken sen, mitä lapset ja nuoret ilmaisivat kokemuksinaan ja näkemyksinään läheisneuvonpitoprosessin eri vaiheista ja prosessista kokonaisuutena. Kolmanteen kysymykseen vastatakseni tarkastelin kunkin lapsen tai nuoren prosessia vaihe vaiheelta alla esitettyjen kysymysten ohjaamana. Raportointivaiheessa kuitenkin sijoitin toiseen tutkimuskysymykseen liittyvät tulokset joiltain osin ensimmäiseen tutkimuskysymykseen vastaavaan lukuun (lasten ja nuorten kokemat muutokset) mutta pääasiassa kolmanteen tutkimuskysymykseen vastaavaan lukuun (lapsilähtöisyyden toteutuminen). Tuntui mielekkäältä tuoda lasten ja nuorten omat kokemukset lapsilähtöisyyden toteutumista tarkastelemaan lukuun yhtenä keskeisenä sen toteutumisen tai puuttumisen osoittimena. Samoin lasten kuvaamien muutosten yhteyteen tuntui mielekkäältä tuoda heidän ne kokemukset prosessista, jotka liittyivät muutosten toteutumiseen.

Lapsilähtöisyyden toteutumista läheisneuvonpidossa tarkasteltiin kolmen kysymyksen avulla: Miten ja missä määrin 1) osalliset keskittyvät lapsen tilanteeseen, 2) lapsen näkökulma selvitetään ja otetaan huomioon, ja 3) lapsi otetaan mukaan prosessiin? Näitä pääkysymyksiä täsmennettiin lisäkysymyksillä (alla). Kysymykset luotiin ohjaamaan läheisneuvonpitoprosessin tarkastelua tutkimusprosessin eri vaiheissa – aineiston hankinnassa, sen käsittelyssä, jäsentämisessä ja tulkitsemisessä sekä tulosten raportoinnissa. Kysymykset myös konkretisoivat sen, miten lapsilähtöisyys ja sen toteutuminen tutkimuksen suunnitteluvaiheessa määriteltiin.

Miten osalliset (viranomaiset, läheiset, koollekutsuja) keskustelevat lapsen kanssa (selvittävät ja ottavat hänen näkemyksensä, huolensa ja toiveensa huomioon), miten he ottavat lapsen mukaan prosessin suunnitteluun ja toteuttamiseen, miten he pitävät lapsen tilannetta ja lapsen näkökulmaa kokouksissa keskiössä, ja miten he huolehtivat omista tehtävistään suunnitelman toteuttamisessa?

Miten lapsen näkemykset, huolet ja toiveet tulevat viranomaisten yhteenvedoissa esiin, miten lapsi ymmärtää yhteenvedot, ja ovatko ne hänen mielestään asianmukaisia (eli vastaavat hänen omaa käsitystään tilanteesta ja tapahtumista)?

Miten lapsi ymmärtää sosiaalityöntekijän kysymykset, ovatko ne hänen mielestään tärkeitä, ja etsivätkö ne ratkaisua (myös) hänen huoliinsa ja toiveisiinsa?

Miten lapsen näkemykset, huolet ja toiveet otettu on otettu suunnitelmassa huomioon, ja etsivätkö ne ratkaisua (myös) lapsen huoliin ja toiveisiin?

Pyrkimys katsoa tilanteita ja asioita lapsen näkökulmasta nosti tutkimusprosessin aikana edellä mainittujen rinnalle uusia lapsilähtöisyyden toteutumiseen liittyviä kysymyksiä: Mikä merkitys viranomaisten käyttämällä kielellä – ammattikäsitteistöllä – on sille, miten lapsi ymmärtää tilanteensa ja aikuisten siihen liittyvät huolenaiheet? Miten viranomaisten yhteenvedossaan piirtämä kuva lapsesta vaikuttaa lapsen käsitykseen itsestä (ja myös läheisten käsitykseen lapsesta)? Min-

käläinen lapsi- ja yleensäkin ihmiskäsitys viranomaisilla on yhteenvedojensa taustalla? Uudeksi aineiston tarkastelua ohjaavaksi kysymykseksi tuli:

Miten osalliset – erityisesti viranomaiset – lapsesta puhuvat, millaista kieltä ja käsitteistöä he käyttävät, minkälaisen kuvan he yhteenvedossaan lapsesta piirtävät, ja miten lapsen tunteet on niissä otettu huomioon?

Prosessin dialogisuudesta ja neuvonpitojen ilmapiiristä

Yllä olevat kysymykset ohjasivat aineiston keruuta ja sen alkuvaiheen käsittelyä, mutta tutkimusprosessin edetessä havaintoja käsitteellistämään ja loppuvaiheen analyysia ohjaamaan asettuivat käsitteet ”dialogisuus” ja ”välittämisen ilmapiiri”. Dialogisuus – niin tuttu ja hyväksi havaittu käsite kuin se onkin – ei ollut tutkimuksen suunnitteluvaiheessa erityisesti esillä. Tutkimusryhmässä puhuimme ensisijaisesti lapsen osallistumisesta (participation) ja osallistamisesta (inclusion) yhtenä läheisneuvonpidon periaatteena ja siten myös tämän tutkimuksen kohteena. Käsite dialogisuus osoittautui kuitenkin keskeiseksi, kun tutkimuksen edetessä kävi ilmeiseksi, että lapsi tai nuori voi monessa kohtaa *osallistua* asioista sopimiseen ja olla esimerkiksi läsnä tilanteessa, mutta silti hän voi kokea jääneensä prosessissa sivuun. Tästä kertoi esimerkiksi nuori, joka koki valmisteluvaiheessa jääneensä tahtomattaan sivuun, vaikka hän oli tavannut sosiaalityöntekijää ja koollekutsujaa useamman kerran eri asioista päätettäessä.

Ei ne pahemmin mulle siit oikeen informoi. Ku ne on vaan noitten aikuisten välisii. --- En mä sillee koe, et mä hirveesti oisin ollu siin mukana.

Osallisuudesta ja dialogisuudesta

Lastensuojelussa – kuten muutenkin yhteiskunnassa – aikuisten velvollisuus on luoda edellytykset lasten osallisuudelle. Hurtig (2003, 78) näkee lastensuojelutyön ”tilan rakentamisena” lapselle, ja Oranen (2001, 66) toteaa lasten kanssa työskentelyn lähtevän ”ajan ja tilan valloittamisesta” – sekä konkreettisesti että vertauskuvallisesti – tätä työskentelyä varten. Forsberg (2000, 77) kysyy, tulisiko työskentelyssä pyrkiä työntekijän ja lapsen ”reflektiiviseen kumppanuuteen”. Möller (2006a) puhuu ”lapsiystävällisestä työskentelystä”, jossa lapset rohkaistuvat osallistumaan ja kokevat saamansa yksilöllisen huomion myönteisenä. Hurtig (2006, 192) toteaa, että lasta osallistava työote ei rajoitu lasten tapaamiseen ja huomioon ottamiseen, vaan kyse on asenteesta (ks. myös Oranen 93–94). Lapsi nähdään toimijana, jolle tulee tarjota välineitä ymmärtää itseään ja elämäänsä (ks. Bardy & Barkman 2001; Bardy & Känkänen 2005), ei pelkästään arvioinnin ja työskentelyn kohteena. Hyytisen (2006, 100) mukaan lapsi voikin jäädä prosessin laidalle, jossa hän kulkeutuu mukana mutta ei osallisena, jos häntä ei tietoisesti ja aktiivisesti oteta prosessiin mukaan.

Käsitetasolla lapsen osallistumiseen tai osallistamiseen liitetään lapselta aikuiselle suuntautuvia periaatteita, kuten lapsen oikeus kertoa kokemuksensa ja näkemyksensä – tulla kuulluksi – ja aikuiselta lapselle suuntautuvia periaatteita, kuten lapsen oikeus saada tietoa. Möller (2006b) toteaa, että lapsen *osallisuudelle* on vaikeaa löytää kuvaavaa käsitettä, koska sellaiset lakiin perustuvat käsitteet kuin lapsen mielipiteen selvittäminen tai lapsen kuuleminen luovat helposti mielikuvan yksisuuntaisesta vuorovaikutuksesta. Toisaalta sellaiset käsitteet kuin lapsilähtöisyys ja lapsikeskeisyys eivät osoita, miten lapsen osallisuuden ajatellaan toiminnassa ilmenevän.

Möller (2006b) korostaa asenteen merkitystä todetessaan, että lapsen ottaminen mukaan lastensuojelutyöhön merkitsee sellaisen vuorovaikutuksen rakentamista lapsen ja aikuisen välille, jossa ei ole kyse pelkästään tiedon vaihtamisesta vaan yhteisen ymmärryksen rakentamisesta.

Hän painottaa, että lapsen aito osallisuus voi toteutua vain lapsen ja aikuisen välisessä dialogisessa suhteessa, jossa käytetään lapselle tuttua kieltä ja vuorovaikutustapoja ja jossa lapsi kokee olonsa turvalliseksi ja luottavaiseksi. (Mt.) Hesslen (2000) mielestä lapsen aktiivisen subjektuuden tunnustava dialogisuus on suurimpia haasteita lasten kanssa tehtävässä auttamistyössä (ks. Forsberg 2002, 21).

Asiakastilanteessa käydyin dialogin voi määritellä suhteessa *keskusteluun*. Keskustelussa painottuu *vuoropuhelu*, jossa tuodaan esiin oma kanta ja tarvittaessa puolustetaan sitä ja jonka lopputulemana on päätöksiä. *Dialogissa* puolestaan painottuu *vuorokuuntelun* avulla tapahtuva yhdessä ajattelevinen, jossa kukaan ei näe senhetkistä kantaansa lopullisena ja jonka lopputuloksena on kaikille uusi ymmärrys. Uusi ymmärrys ei välttämättä tarkoita yhteisymmärrystä, vaan sen ymmärtämistä, mitä muut ajattelevat. Dialogi toteutuu sekä osallistujien välisenä että kunkin osallistujan sisäisenä vuoropuheluna: sekä puhuessaan että toista kuunnellessaan ihminen jäsentää omaa ajatteluaan. (Eriksson 2006; ks. myös Eriksson & Arnkil 2005, 37.) Freiren (2005) mukaan dialogin lähtökohtia ovat yhteistyö ja toimijoiden tasavertaisuus. Tällaiseen dialogiin viittaa Hyytinen (2006, 3) toivoessaan työntekijän ja asiakkaan välille mahdollisuutta ”reiluun ja rehelliseen keskusteluun elämästä”. Bohmin (1996, 6) määrittelyssä dialogi voi johtaa myös päätöksiin, kun sen avulla ”etsitään yhdessä tarkoituksenmukaista toimintatapaa”. (Ks. Haverinen & Martikainen 2004, 69–70.)

Läheisneuvonpito on työtapan määrittely päätöksentekomenetelmäksi, jossa yhdessä keskustelemalla haetaan ratkaisu, eli tehdään suunnitelma, lapsen tai nuoren tilanteen parantamiseksi. Yhdysvalloissa läheisneuvonpidon nimeksi on tämän korostamiseksi vakiintunut *Family Group Decision Making*. Työtavan korostaminen päätöksentekomenetelmänä ennemmin kuin yhteisen ymmärryksen etsimisen ja löytämisen menetelmänä juontunee ainakin osittain sen asemasta ja tehtävästä sosiaalitoimen määritysvaltaa haastavana, asiakastyötä ”demokratisoivana” työtapan. Dialogiin ei läheisneuvonpidossa lähtökohtaisesti kannusteta. Ensinnäkin tiedonantovaihe on määritelty tilanteeksi, jossa viranomaiset antavat yksisuuntaisen tiedonantonsa läheisverkostolle ja vastaavat läheisverkoston mahdollisiin kysymyksiin (ks. Heino 2000; Pääkaupunkiseudun läheisneuvonpitoprojektin verkkosivut). Viranomaisilla on näkemys, jota he puolustavat, jos läheiset sitä kyseenalaistavat. Viranomaisia ei rohkaista dialogiin sen enempää keskenään kuin läheisten kanssa niin työtavan periaatteiden kuin salassapitolupausten takia.

Yksityisessä neuvonpidossa puolestaan keskustelu voi olla tai olla olematta dialogista (tai olla välillä dialogista), riippuen siitä, miten läheiset tilanteen näkevät ja mihin he pyrkivät. Yksityistä neuvonpitoa ohjaavat sosiaalityöntekijän kysymykset, joihin vastaamalla on tuotettava suunnitelma ja tehtävä päätöksiä. Päätöksenteon ensisijaisuus ohjaa helposti keskusteluun, jossa pyrkimyksenä on saada jonkinlaisessa yhteisymmärryksessä ratkaisu aikaiseksi silläkin uhalla, että kaikki asianosaiset eivät pidä ratkaisua mielekkäänä. Vaarana voi myös nähdä, että vahvin kanta tai eniten määräysvaltaa omaavan henkilön kanta ratkaisee (Schjelderup & Omre 2003, 58). Läheisneuvonpidossa suunnitelman hyväksymiseksi vaadittava yksimielisyys voi siten olla näennäistä – yksimielisyyttä paperilla ja puheissa mutta ei ajatuksissa – tai mekaanista – suunnitelman hyväksymistä ilman täyttä luottamusta ja sitoutumista siihen. Jälkimmäisessä tilanteessa on usein myös sosiaalityöntekijä hyväksyessään suunnitelman, jonka tuottamisessa hän ei ole ollut itse mukana.

Itse hahmotan käsitteet osallistuminen, osallistaminen, osallisuus ja dialogisuus siten, että osallisuus ja dialogisuus ovat osallistumista ja osallistamista laajempia ja keskeisesti *kokemusta* kuvaavia käsitteitä. Siinä kun lapsen *osallistumista* (lapsen omaa toimintaa) tai *osallistamista* (aikuisten toimintaa) voi havaita (havainnoida), *osallisuus* ja *dialogisuus* todentuvat lapsen kokemuksessa. Dialogisuus viittaa konkreettisempaan vuorovaikutukseen kuin osallisuus. Siinä korostuu osallisuuden aktiivisuus siten, että se edellyttää vastavuoroista ja tasa-arvoista puhetta ja kuuntelua, jossa lapsen ja työntekijän (tai läheisen) ymmärrys lähenevät toisiaan, tai ainakin he tulevat ymmärtämään paremmin toistensa näkemyksiä.

Ilmapiiristä

Toiseksi lasten ja nuorten kokemusten ymmärtämistä avaavaksi keskeiseksi käsitteeksi ”löytyi” neuvonpitojen *ilmapiiri*. Aineiston ja kirjallisuuden äärellä istuessani huomasin, että Haverisen ja Martikaisen (2004) *välittämisen ilmapiiri* -käsite tiivistää osuvasti sen, mikä läheisneuvonpitojen havainnoinneista ja lasten ja nuorten haastatteluista välittyi keskeisenä neuvonpitoja luonnehtivana asiana – sen vallitseminen tai puuttuminen – esiin. Välittämisen ilmapiiri -käsitteestä (lasten ja nuorten kokemana) sain siten oivallisen tarkastelukehyksen neuvonpitojen lapsilähtöisyyden toteutumiseksi. Ajatus tämän taustalla oli, että riippumatta läheisneuvonpidon vaikutuksista lapsen tai nuoren arkeen – toimiiko suunnitelma vai ei – sillä on heille merkitystä ajattelu- ja tunnetasolla. Neuvonpidon ilmapiiriä voi pitää suunnitelman tuottamisen ohella sen tärkeänä ominaisuutena, koska sen voi uskoa vaikuttavan voimaannuttavasti tai päinvastaisesti. Neuvonpidon – siinä kuin minkä tahansa lastensuojelun intervention – voi nähdä jättävän lapsen tai nuoreen *jäljen* (ks. s. 75).

Haverinen ja Martikainen (2004) määrittivät kodissa tapahtuvaa perheenjäsenten välistä vuorovaikutusta tarkastelevan tutkimuksensa tuloksena vuorovaikutuksen ominaisuuksiksi *läsnäolon luonteen* (jonkun ehdoilla – kaikkien ehdoilla), *keskustelun sävyn* (väheksyvä/määräilevä – rakentava/neuvotteleva) ja *tunneilmaston* (kylmä – lämmin). Kun vuorovaikutuksessa ollaan kaikkien ehdoilla, kun keskustelun sävy on rakentava ja neuvotteleva, ja kun tilanteessa vallitseva tunneilmasto on lämmin, vuorovaikutuksessa syntyy kasvatussuhteelle tai -tilanteelle ideaalinen *välittämisen ilmapiiri*. (Mts. 23–28.) Välittämisen ilmapiiri ei siis ole sama asia kuin *välittäminen*, joka on yksilön tunne ja voi välittyä tai olla välittymättä kohteelleen tai muille osallisille. Sen sijaan välittämisen ilmapiiri syntyy ja välittyy (tai on syntymättä ja välittymättä) osallistujien välisessä vuorovaikutustilanteessa (vrt. mts. 27–28). Siinä välittäminen konkretisoituu toiminnaksi – olemisen, puhumisen ja tekemisen tavoiksi.

Havainnoidessani neuvonpitoja minulle muodostui oma kokemus niiden ilmapiiristä ja ilmapiiriin vaikuttavista tekijöistä. Haastatteluissa lapset ja nuoret kertoivat neuvonpitoa koskevista ajatuksistaan ja kokemuksistaan, ja pääsääntöisesti oma kokemukseni neuvonpidon ilmapiiristä oli samansuuntainen kuin heidän. (Haastatteluissa emme tosin käyttäneet käsitettä ilmapiiri, vaan lasten ja nuorten kanssa keskusteltiin siitä, miten he olivat läheisten osallistumisen ja oman asemansa neuvonpidossa kokeneet.) Lasten ja nuorten kokemuksissa tuli ilmi dialogisuuden ja välittämisen ilmapiirin yhteys: lapselle ja nuorelle välittämisen ilmapiiri välittyy nimenomaan dialogisessa vuorovaikutuksessa. Myös Haverinen ja Martikainen (2004) painottavat käsitteiden välistä yhteyttä: yhtäältä välittämisen ilmapiiri mahdollistaa dialogisen suhteen ja toisaalta välittämisen ilmapiiri syntyy dialogisen suhteen ansiosta (mts. 68–69). Lisäksi tuli selvästi esiin, että lasten ja nuorten näkökulmasta välittämisen ilmapiiri edellyttää dialogisuutta paitsi aikuisten ja lapsen tai nuoren välillä myös aikuisten keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Tässä viittaa lasten ja nuorten toiveeseen tuntea lämpöä ja arvostusta myös hänelle tärkeiden aikuisten keskinäisissä suhteissa.

Lapsilähtöisyyden toteutumista ajatellen tarkastelen kunkin lapsen ja nuoren prosesseja vaihe vaiheelta, käyttäen kaikkea sitä aineistoa, mikä tutkimuksessa oli käytettävissä. Seuraavissa luvuissa pyrin tuomaan esiin, millä tavoin tai missä tilanteissa lapset ja nuoret kokivat prosessin dialogiseksi tai epädialogiseksi ja millaisena he kokivat neuvonpidon ilmapiirin, mitkä asiat heidän kokemukseensa vaikuttivat ja millä tavoin ilmapiiri neuvonpidoissa (tutkijan näkökulmasta) ilmeni.

Lapsinäkökulma dokumenteissa

Viranomaisten kielestä ja puhetavasta

Dialogisuuden toteutumisen ehtona voi pitää sitä, että vuorovaikutuksessa olevat ymmärtävät toistensa kieltä. Kieli on sanoja, käsitteitä, ilmaisuja ja puhetapoja, joista osa on yksiselitteisempiä, osa tulkinnallisempia, ja kaikkea kielenkäyttöä ohjaa taustalla oleva ajattelutapa. Läheisneuvonpidossa kuten muussakin lapsia ja nuoria osallistavassa työskentelyssä tärkeä kysymys on, miten lapsi tai nuori ymmärtää puheen ja kirjoituksen sekä niiden taustalla olevan ajattelun. Tässä tutkimuksessa viranomaisten kielen ja puhetavan tarkasteleminen sisältyi alun perin kysymyksiin, *miten lapsi tai nuori ymmärtää viranomaisten yhteenvedot ja miten lapsi tai nuori ymmärtää sosiaalityöntekijän kysymykset*. Tutkimusprosessin aikana koin tarpeelliseksi kuitenkin laajentaa tarkastelukulmaa myös siihen, millaista lapsikäisistä viranomaisten kieli ja puhetapa heijastavat, ja siihen, millaiseen dialogiin ne lapsen tai nuoren kutsuvat.

Lastensuojelun ja läheisneuvonpidon käsitteistä

Lastensuojeluprosessissa käytettävä kieli voi olla lapsille ja nuorille kahdella tavalla outoa. Ensinnäkin se on perinteisesti aikuisten aikuisille puhumaa ja kirjoittamaa kieltä, toiseksi se on usein ammatti- tai viranomaiskieltä ammattisanastoon kuuluvine käsitteineen ja ilmaisuineen. Alridgen ja Woodin (1998) mukaan työntekijöiden käyttämällä käsitteillä voikin olla lapselle täysin eri merkitys kuin työntekijälle (Hyytinen 2006, 93).

Kun läheisneuvonpitoa on kehitetty mahdollisimman lapsilähtöiseksi työtavaksi, tärkeänä on pidetty, että lapsi tai nuori on itse alusta lähtien osallinen prosessissa. Tarkoitus on, että sosiaalityöntekijä kuuntelee ja ottaa lapsen tai nuoren näkemykset huomioon määritellessään suunnitelman laatimista ohjaavat kysymykset ja että lapsi tai nuori perehtyy koollekutsujan ja/tai avustajan kanssa viranomaisten kirjallisiin yhteenvetoihin ennen läheisneuvonpitoa. Tiedonantovaiheessa heidän on tarkoitus voida halutessaan kommentoida yhteenvetoja ja esittää viranomaisille kysymyksiä. Lapsen ja nuoren osallisuuden lähtökohtana voi pitää sitä, että hän ymmärtää, mitä on kirjoitettu ja mitä puhutaan. Ymmärtämiseen vaikuttaa keskeisesti viranomaisten käyttämä kieli ja ilmaisutapa, niin käytetyt käsitteet ja ilmaukset kuin ilmausten takana oleva ajattelu – sen konkreettisuus tai abstraktius.

Haastatteluissa kävi ilmi, että läheisneuvonpidon käsitteistö (”läheisneuvonpito”, ”yhteenvedot”, ”koollekutsuja”, ”avustaja”, ”suunnitelma”) samoin kuin lastensuojelun käsitteistö yleensäkin ovat lapsille ja nuorille usein vieraita ja vaikeasti mieleen jääviä.

Ja siellä se meiän toi ... mikä tää nyt onkaan toi ... Nea joku (sosiaalityöntekijä) ...

--- sosiaaliviraston nää hoitajat (sosiaalityöntekijät) sun muut ---

--- niinku ne läheisneuvonpidon työntekijät (koollekutsijat) ---

--- mikä se neuvonpito hommeli olikaan ---

Mitä on avustaja?

Etenkään pienemmät lapset eivät olleet oikein selvillä tapaamiensa eri ammattiauttajien nimistä, nimikkeistä ja tehtävistä. Esimerkiksi yksi lapsi luuli sosiaalityöntekijäkseen henkilöä, joka ei sitä kuitenkaan ollut. Tämä oli lapselle tutuin työntekijä, ehkä perhetyöntekijä. *No se on se, joka käy aina tääl välillä.*

Se, että lapset ja nuoret eivät muista työntekijöiden ammattinimikkeitä eivätkä ole selvillä heidän asemastaan ja roolistaan prosessissa, ei liene haitallista, jos he kuitenkin ymmärtävät, mitä prosessissa tapahtuu ja miksi. Tämän tutkimuksen nuorilla oli käsitys siitä, mistä läheisneuvonpito-prosessissa on kysymys, ja käsityksensä he olivat muodostaneet pääasiassa koollekutsujan kertomasta. Sen sijaan pienempien lasten käsitys oli hatara. Kun he eivät oikein tienneet, mistä on kysymys ja mitä tuleman pitää, he eivät myöskään suhtautuneet luottavaisesti tulevaan läheisneuvonpitoon. *Kuhan ennallaan ... Sais olla ihan vaan ennallaan.*

Yhteenvetojen ja kysymysten kielestä

Tutkimusaineistona olleet viranomaisten yhteenvedot olivat jossain määrin erilaisia siinä, miten arki- tai ammattikielellä ne oli kirjoitettu. Suurin osa yhteenvedoista oli kirjoitettu aikuisen (tutkimuksen tekijän) näkökulmasta pääasiassa arkikielellä ja myös konkreettisia, tulkintaa avaavia asioita mainiten. Sen sijaan erityisesti joidenkin psykiatrisen hoidon edustajien yhteenvedoissa esiintyi useita ammattikielisiä ja siten lapselle tai nuorelle (koska myös aikuisille) todennäköisesti outoja ja vaikeita ilmaisuja. Puhtaasti diagnostista käsitteistöä on ymmärrettävästi vaikeaa tai mahdotonta kääntää arkikielelle, mutta yhteenvedoissa esiintyi myös sellaista käsitteistöä, joka olisi helposti käännettävissä tai ilmaistavissa ymmärrettävämmiin, kuten ”interventio” tai ”unihygienia”.

Yhteenvedoista saattoi havaita, että ne oli kirjoitettu ensisijaisesti aikuisia varten ja että niissä esiintyi lapsille todennäköisesti täysin vieraita käsitteitä. Esimerkiksi jotkut sosiaalityöntekijöiden käyttämät, ehkä ammattikäytännöissä vakiintuneet käsitteet ja ilmaukset osoittautuivat lapsille ja myös joillekin nuorille hankaliksi ymmärtää. Käsitteet saattoivat olla myös niin yleisluontoisia, että lapset ja nuoret eivät hahmottaneet, mitä niillä hänen tilanteessaan tarkoitetaan.

Episodi yksityisestä neuvonpidosta.

Yksityisessä neuvonpidossa kaksi läheisistä ryhtyi puheenjohtajana ja sihteerinä johtamaan kokousta menen suoraan asiaan, seinille ripustettuihin kysymyksiin. Kysymyksistä ensimmäinen oli *Mitkä ovat (nuoren) tämänhetkiset tarpeet, oikeudet ja velvollisuudet?*, ja tämän toinen heistä luki ääneen. Tiedonantovaiheessa keskustelu oli jo käynnistynyt vilkkaana, ja nyt läheiset kääntyivät ensimmäiseksi, lukuisin kysymyksiin nuoren itsensä puoleen haluten tietää, miten nuori itse tilanteen näkee. *Kerro, kerro, kerro nyt ... Kysymysten tulvaan nuori vastasi hymyillen ja päätään puistellen: En mä ees tajuu koko kysymystä. Tällöin yksi läheisistä tulkitse sen nuorelle: Kerro mitä sä haluat isältä ja äidiltä.*

Yhdelle lapselle esimerkiksi sosiaalityöntekijän kysymyksessä esiintyvä käsite ”säännöllinen arki” (*Kuinka taataan säännöllinen arki lapselle?*) oli outo. *Mikä seki on?* Haastattelussa hän ei osannut ottaa siihen kantaa ennen kuin olin selittänyt hänelle, mitä sillä todennäköisesti tarkoitetaan. Maarit Alasuutari esitti Nuorisotutkimuspäivillä pitämässään esityksessään sanoja ja käsitteitä, joita 8–12-vuotiaat lapset eivät olleet erään tutkimuksen kyselylomaketta täyttäessään ymmärtäneet. Esimerkkien joukossa oli paljon aikuisen näkökulmasta tavallisia arkikielen sanoja ja ilmauksia, kuten ”allapäin”, ”silmatikku”, ”pitkäjänteinen”, ”avoimesti” (puhumisen yhteydessä), ”erimielisyydet”. Lapset olivat muun muassa kysyneet, *mitä tarkoittaa että samanikäisiin, tai mitä tarkoittaa, että kadotan itseluottamukseni.* Joku lapsista oli halunnut tarkistaa ymmärtäneensä oikein. *Onko se kotityö, jos katsoo pikkusiskoa?* (Alasuutari 20.10.2006.)

Alasuutarin esimerkit osoittavat, miten haasteellista on puhua tai kirjoittaa kieltä siten, että lapset ymmärtäisivät käsitteet varmasti niin kuin puhuja tai kirjoittaja toivoo. (Sama haasteellisuus on olemassa tietysti, joskin ehkä eri mitassa, myös aikuisten kohdalla.) Tutkimuksessa, josta Alasuutari kertoi, tutkija oli ollut lasten apuna heidän vastatessaan kysymyksiin. Lapsilla oli ollut

mahdollisuus kysyä käsitteistä, joita he eivät ymmärtäneet, ja tutkijalla oli ollut mahdollisuus selittää ne heille. Läheisneuvonpidossa tarkoitus on, että viranomaiset kirjoittavat yhteenvedonsa mahdollisimman yksiselitteisiä käsitteitä ja ilmauksia käyttäen ja että koollekutsuja ja/tai lapsen avustaja perehtyy niihin lapsen kanssa vielä ennen läheisneuvonpitoa. Läheisneuvonpidon op- paassa ohjeistetaan, että yhteenvedoissa ”pitäisi --- välttää leimaavia, vaikeaselkoisia, tulkittavia ja arvioivia termejä” (Heino 2000). Läheisneuvonpidossa (kokouksessa) puolestaan kaikkien aikuisten toiminta – miten he puhuvat asioista, millaista kieltä he käyttävät ja miten he ottavat lapsen mukaan keskusteluun – vaikuttaa siihen, miten lapsi ymmärtää, mistä puhutaan. Kuunteleeko lapsi aikuisten puheenvuoroja, ja uskaltaako hän kysyä, jos ei jotain ymmärrä? Jos lapsi ei ymmärrä eikä uskalla kysyä, hän ei kohta kuuntelekaan.

Tässä tutkimuksessa tuli esille, että läheisilläkin (aikuisilla) oli välillä vaikeuksia käsittää vi- ranomaisten kieltä ja ymmärtää, mistä ollaan huolissaan ja minkälaisia ratkaisuja haetaan. Jotkut käsitteet olivat läheisille puheena olevassa asiayhteydessä vieraita tai jäivät konkretisoimattomina liian etäisiksi, jotta he olisivat mieltäneet ne tarkoituksenmukaisina.

Episodi yksityisestä neuvonpidosta.

Suunnitelman laatimisessa oli edetty kysymykseen, joka koski isän ja lapsen tapaamis- järjestelyjä (*Miten taataan lapsen oikeus tavata muualla asuvaa vanhempansa?*). Isä toi vahvasti esiin, että hän haluaa jatkossa olla enemmän lapsen elämässä mukana, mutta kysymyksen muotoilua hän ei ymmärtänyt. *En mä ymmärrä mikä takaaminen. Kai järjen käyttö on sallittu.* Yksi läheisistä pohti ääneen, mitä takaamisella yleensä tarkoitetaan, mut- ta isä ei nähnyt yhteyttä puheena olevaan kysymykseen. *No mites se sitten tässä tehdään?* Toinen läheisistä selitti, että lapsi tarvitsee säännöllisyyttä tapaamisiin, että pitää sopia tapaamisajat. Isä oli samaa mieltä, mutta ei edelleenkään ymmärtänyt mitä tekemistä takaamisella sen kanssa on. *No miten se taataan? --- Taataan, taataan (ärtyneenä) ... Ei tässä mitään takuumiehiä olla.*

Episodi tiedonantovaiheesta.

Tiedonantovaiheessa sosiaalityöntekijöiden yhteenvedossa oli muutama kertaan tullut yleisellä tasolla esiin sana ”turvattomuus”, jolloin yksi läheisistä pyysi tuotuneena pu- heenvuoron. *Eikö tähän asti ole ollut turvallista, kun sitä turvattomuutta siellä niin paljon viljellään?* Tähän sosiaalityöntekijä ei osannut vastata mutta perusteli turvattomuuteen viittaamistaan sillä, että hänellä ei ole lapsen tilanteesta tarkempaa tietoa. Toinen läheinen puhui sen jälkeen pitkään selittäen oman käsityksensä siitä, mitä *turvallisuuden turvaa- misella* tarkoitetaan. Myös hänen selityksensä pysyi melko yleisellä tasolla eikä auttanut käsitettä ihmeteltyä läheistä ymmärtämään, miten lapsen elämä tähän mennessä olisi ollut turvatonta ja miten turvallisuutta pitäisi nyt lisätä.

Yhteenvetona voi todeta, että lapsilähtöisyyttä – ja laajemmin asiakaslähtöisyyttä – lisäisi, jos dia- logille annettaisiin mahdollisuus jo yhteenvedoja ja kysymyksiä laadittaessa. Kärjistäen voi kysyä, onko yhteenvedoista tai kysymyksistä hyötyä, jos läheiset eivät ymmärrä niitä tai ymmärtävät kukin tavallaan. Mihin silloin haetaan ratkaisua? Jos taas yhteenvedot ja kysymykset syntyvät vi- ranomaisen ja perheen dialogisen prosessin tuloksena, yhteinen ymmärrys siitä, mitä tarkoitetaan ja mitä haetaan, on todennäköisempi. Ehkä viranomaisten olisi dialogisen tilanteen määrittelyn jälkeen myös helpompi käyttää ihmisten arkielämästä nousevia käsitteitä?

Puheen takana oleva käsitys lapsesta ja muutoksen mahdollisuudesta

Yleensä lastensuojelun keskeisenä tavoitteena on lapsen ja perheen tukeminen myönteiseen muutokseen. Sekä muutoksen syntymekanismia että sen seurausta kuvaavaksi käsitteeksi on niin ammattikirjallisuudessa kuin -puheessa vakiintunut *valtaistuminen* tai *voimaantuminen* (empowerment). Kokon (2006) mukaan käsitteellä tarkoitetaan itsestä lähtevää, henkilökohtaista ja sosiaalista prosessia, jossa keskeistä on kokemus voimavarojen lisääntymisestä. Siihen liittyy itsetunnon, itseluottamuksen ja pystyvyyden tunteen kasvu ja usko omiin toimintamahdollisuuksiin, eli luottamus vaikeuksista selviytymiseen toivottujen muutosten suuntaisesti. (Mt. 170–172.) Voimaantuminen on myös yksi läheisneuvonpidon periaatteisiin liitetyistä keskeisistä tavoitteista (ks. esim. Lupton & Nixon 1999).

Toistaiseksi läheisneuvonpidon yhteydessä käydyssä (kansainvälisessä) keskustelussa on kuitenkin puhuttu yleisemmin ”asiakkaan” tai ”perheen” voimaantumisen, jolloin työtävän keskeisenä tavoitteena on painotettu perheen vanhempien ja läheisten määritys- ja päätäntävällän lisääntymistä (esim. Euroopan läheisneuvonpitoverkoston kokoukset 2002, 2003). Lapsen osallisuuden korostaminen on kansainvälisessä keskustelussa ollut toissijaista, mutta Pohjoismaissa siihen on kiinnitetty erityistä huomiota. Suomessa lapsilähtöisyyden varmistaminen nostettiin yhdeksi keskeiseksi läheisneuvonpidon kehittämistä ja soveltamista ohjaavaksi periaatteeksi (Heino 2000; Hänninen 2005; Heino, Reinikainen & Bergman 2002, 6).

Möller (2006a) määrittelee lastensuojelun tavoitteeksi nimenomaan *lapsen* suojelemisen ja *voimaannuttamisen*. Hänen mukaansa lapsen voimaannuttaminen edellyttää lapsen osallistamista sellaisella ”lapsiystävällisellä” tavalla, että se ”jättää lapseen myönteisen jäljen”. Hän myös toteaa, että lapsen voimaannuttaminen voi tapahtua vain kohtaamalla lapsen, jolloin työntekijää ohjaa kysymys siitä, mitä lapsi saa kohtaamisesta itselleen. Möller kysyy, millaiseen asiakkuuteen lapsella on lastensuojelussamme mahdollisuus. Vaikka puhetta lapsen osallisuuden tärkeydestä on nykyään paljon, tämän hetken lastensuojelutyössä lapsen kokemusten, ajatusten ja tunteiden esille pääsy on yhä heikkoa. ”Lapsen rinnalta puuttuu aikuinen, joka kulkisi hänen kanssaan läpi lastensuojelun asiakkuusprosessin ja hoitaisi niitä jälkiä, joita lastensuojelun toimenpiteet häneen jättävät.” (Mt.)

Muun muassa Faureholm (2002) on pohtinut asiakkaan voimaantumisen ilmenemistä ja edellytyksiä läheisneuvonpidossa sekä voimaantumiseen tähtäävän sosiaalityön taustalla olevaa ihmiskäsitystä. Voimaantumisen keskeisenä edellytyksenä hän näkee viranomaisten luottamuksen asiakkaan vahvuuksiin ja voimavaroihin, mitä voi kutsua myös ”vahvuusnäkökulmaksi” (strengths perspective, styrkeperspektivet). Hänen mukaansa vahvuusnäkökulma tarkoittaa lastensuojelussa sitä, että kun lapsen tilannetta ja vaikeuksia selvitetään ja arvioidaan, viranomaiset huomaavat, arvostavat ja painottavat erityisesti lapsessa ja perheessä olevia vahvuuksia. (Mt. 25–26.) Ajattelun taustalla olevan ihmiskäsityksen mukaan luottamuksen osoittaminen ja vahvuuksien etsiminen luo hedelmällisemmän pohjan voimaantumisen ja voimavarojen käyttöön otolle kuin huolenaiheisiin ja puutteisiin keskittyminen. Ihmiset ovat motivoituneita pyrkimään muutokseen, kun heidän vahvuuksiaan tuetaan (Saleebey 2002, 15; ks. myös Rockhill & Sivak 2000).

Yksi tärkeä tässä tutkimuksessa esiin nousnut kysymys liittyy siihen, millaisen kuvan viranomaiset – heidän yhteenvetonsa – lapsesta piirtävät, millaisen peilin ne hänelle tarjoavat. Aineistona olleiden viranomaisten yhteenvetojen joukossa oli sellaisia, joiden heijastama kuva lapsesta oli huolten ja vaikeuksien raskauttama. Tietävätkö ja muistavatko viranomaiset yhteenvetoja kirjoittaessaan, että ne luetaan lasten ja nuorten kanssa ennen läheisneuvonpitoa ja että lapset ja nuoret ovat läheisneuvonpidon tiedonantovaiheessa läsnä, eli kuulemassa yhteenvedot? Seuraavat katkelmat ovat eri viranomaisten yhdessä tiedonantovaiheessa esittämistä yhteenvedoista. Alleviivausten on tarkoitus korostaa sanoja ja lauseita, jotka lapsen korvissa saattavat kuulostaa hämmäntäviltä, loukkaavilta, huolestuttavilta tai jopa pelottavilta. Esitetyt asiat ovat jo sinänsä vakavia, ja lisäksi voi hyvin kuvitella, että lapsi ei ymmärrä yhteenvetoja kuten aikuiset ne ym-

märtävät, vaan kuulee ja tulkitsee ne omalla tavallaan. Miltä yhteenvedoissa esiintyvät sanat ja lauseet lapsesta kuulostavat?

Katkelmia sosiaalityöntekijän yhteenvedosta (alleiviivaukset lisätty): *(Lapsi) on valikoiva ihmissuhteissaan* --- Rehtorin mukaan opillisesti *(lapsi) on x-luokkalaisen (kaksi luokkaa-astetta alemmalla) tasolla* --- *(Lapsi) on erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitseva lapsi.* --- *(Lapsi) tarvitsee paljon aikuisen ohjausta ja tukea* --- *(Lapsen) erityistarpeiden vuoksi on tärkeää ...*

Katkelmia opettajien yhteenvedoista (alleiviivaukset lisätty): *(Lapsen) itsetunnon tukeminen aikuisen varassa.* --- *(Lapsen) piittaamattomuus omasta itsestään, mikä näkyy myös ilottomuutena koulussa.* --- *(Lapsi) ei ole x. luokalla edennyt ikätasoisesti oppimisessaan.* --- *Ikätasoiset tehtävät eivät sujuneet ilman apuvälineitä ja aikuisen jatkuvaa ohjausta.* --- *Vaikuttaako oppimisen vaikeuteen eniten lahjakkuus, harjoituksen puute vai mieliala?* --- *Lukeminen on melko ilmeetöntä.*

Esimerkkejä (vain joitain) lääkärin yhteenvedosta (alleiviivaukset lisätty): *Masennusoireina esille tulivat ... (useita oireita), ... tulevaisuudettomuus, itsetunnon heikkous* --- *Lapsen todettiin olevan pitkäaikaisen lastenpsykiatrisen hoidon tarpeessa.* --- *Lapsen ongelmat ovat sen laatuaisia, että millään nopeilla interventioilla niihin ei ole odotettavissa suurta muutosta.*

Huomio edellä esitetyissä katkelmissa kiinnittyy ensinnäkin siihen, että niissä lasta kuvataan ikään kuin ”todeten tosiasiat”. Osa luonnehdinnoista on lapsen persoonaan (ominaisuudet, taidot) puuttuvia, kuten *lukeminen on melko ilmeetöntä*. Osa luonnehdinnoista viittaa lapsen tulevaisuuteen, joka nähdään (ilman erityisiä, suuria toimenpiteitä) huolestuttavana. *Lapsen ongelmat ovat sen laatuaisia, että millään nopeilla interventioilla niihin ei ole odotettavissa suurta muutosta*. Yhteenvedoissa ei painoteta, että viranomainen esittää niissä *näkemyksensä*, joka hänelle on muodostunut tietystä ajassa ja paikassa, sen hetkisessä vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. Tilaa toisenseläiselle, kuten lapsen omalle, tulkinnalle ei niissä juuri jätetä, mikä korostuu, kun kukin viranomainen esittää yhteenvetonsa nimenomaan omaan asiantuntija- ja auktoriteettiasemaansa perustaen. Lapsen oma, haastatteluissa esiin tullut tulkinta itsestään ja tilanteestaan oli monissa asioissa aivan toisenlainen, ja paljon myönteisempi, kuin viranomaisten. Kuitenkaan lapselle ei tarjota keinoja – edes siltä osin kuin hän viranomaisten kieltä ymmärtää – kyseenalaistaa lausuntoja tai suhteuttaa niitä omaan kokemukseensa tai siihen, millaisena lapsena hänen läheisensä, perheenjäsenet ja kaverit, hänet näkevät. Näin etenkin, jos läheiset eivät osaa tai uskalla tuoda esiin erilaista näkemystä ja kokemusta lapsesta tai jos heidän näkemyksensä ei saa viranomaisilta vastakaikua.

Toiseksi, kun katkelmissa painotetaan lapsen ”erityisyyttä” niin hänen toiminnassaan kuin tarpeissaankin, hänet samalla leimataan erilaiseksi kuin muut, ei normaaliksi. Erityisyyden korostaminen on niin voimakasta, että sen osoittimina esitetään sellaisiakin luonnehdintoja, jotka eivät itsessään osoita mitään tavallisuudesta poikkeavaa, kuten *valikoiva ihmissuhteissaan* tai *itsetunnon tukeminen aikuisen varassa*. Emmekö me kaikki ole valikoivia ihmissuhteissamme, ja eikö kaikkien lasten itsetunnon kehittyminen ole yhteydessä hänen ympärillään olevien ihmisten – erityisesti aikuisten – toimintaan? (Ja viittaako valikoivuus kyseisen lapsen kohdalla siihen, että lapsella ei ole muodostunut jonkun aikuisen kanssa luottamuksellista suhdetta, mikä kai kertoo lähinnä vuorovaikutuksesta, jossa ovat osallisia sekä lapsi että aikuinen?) Negatiivisella tavalla erilaisen leimaa lisää myös esimerkiksi opettaja kysyessään yhteenvedossaan, *vaikuttaako oppimisen vaikeuteen eniten lahjakkuus, harjoituksen puute vai mieliala*. Näin hän olettaa oppimisen vaikeuden kyseenalaistamattomasti lapsen liittyväksi ominaisuudeksi, eikä esitä esimerkiksi *koulun* – opettajien tai systeemin – aiempaa tai tämänhetkistä toimintaa edes mahdollisena oppimista vaikeuttavana tekijänä (vrt. Reinikainen 2007).

Miltä lapsesta tuntuu lukea tai kuulla olevansa monella huolestuttavalla tavalla muita lapsia heikompi ja erityisiä toimenpiteitä tarvitseva? Miten lapsen itsetuntoon vaikuttaa negatiivinen vertailu ikätovereihin ja jo muodostunut ja edelleen vahvistuva erityislapsen leima? Ensimmäisessä haastattelussa lapsi kertoi apealla äänellä olevansa erilainen kuin muut. *Mä oon --- vähän niinku semmonen erityisoppilas. ... Ku ekaluokallaki olin joka päivä käytävillä.* Edistääkö kyseisen leiman vahvistaminen lapsen minäkäsityksen vahvistumista – lapsen voimaantumista – ja motivoiko se häntä pyrkimään muutokseen? Haastattelussa lapsi, vaikka kuvasikin koulun monin tavoin ikävänä paikkana, kertoi myös siitä, mikä koulussa oli kivaa.

L: No se on se kivaa siel ku saa olla puutöissä. Mä teen niinku nyt ... pyssyy. ... Sit mul on takomishomma nyt siel yks semmonen koukku ... Sit varmaan tulee viel jotain ja sit mul on ... Sit mä teen nyt lusikkauistinta ... Sit mä oon korjannu tuolia, mä aion kyllä maalata sen ja sit tuoda sen (kotiin). Siel on vähän penkit vähissä siel mun huoneessa.

H: --- Onks ne koulussa huomannu, et sä tykkäät tehdä?

L: Ei varmaankaan.

H: Eikö?

L: Ei. ... En mä tiää onks ne. Pitää kysyy niiltä.

Havaintoja tiedonantovaiheesta.

Neuvonpidon alkaessa lapsi vaikutti innostuneen odottavalta, istui tarkkaavaisen näköisenä istuimellaan ja hymyili, tietoisena päähenkilön roolistaan, leveästi sekä läheistensä että tuttujen viranomaisten suuntaan. Haastattelussa hän oli etukäteen arvellut sanovansa mielipiteensä asioista ja osallistuvansa neuvonpidossa käytävään keskusteluun. Pian tiedonantovaiheen luonne osoittautui kuitenkin sellaiseksi, että lapsen osallistumiselle ei ollut sijaa. Ensimmäisestä yhteenvedosta viimeiseen niissä keskityttiin luettelemaan lapsen monella tavalla viranomaisten näkökulmasta huolestuttavia oireita, ominaisuuksia ja käyttäytymistä. Lapsesta esiin tuodut hyvät asiat jäivät häneen liitettyjen ongelmien varjoon, ja yhteenvetojen piirtämä kuva lapsesta oli masentava. Nopeasti lapsen innostunut ja hymyilevä olemus muuttui apean oloiseksi ja hän lakkasi kuuntelemasta yhteenvetoja (ainakin vaikutti siltä) keskittyen omiin puuhailuihinsa. Välillä joku läheisistä pyysi puheenvuoron ja ihmetteli yhteenvedoissa esiintyviä luonnehdintoja. Hän ei tunnistanut viranomaisten kuvauksesta lasta samaksi, joka hänen luonaan ollessaan näyttäytyy aivan toisenlaisena. Esimerkiksi koulun huolta lapsen ”väkivaltaisista piirustuksista” kyseinen läheinen ei ymmärtänyt. *Semmosiahan ne piirtelee kaikki ... kaverit meillä ihan samanlaisia.* Opettaja vastasi puhuvansakin koulussa tehdyistä piirroksista, että *on ne kyllä vähän sellaisia ...*, mutta ei pystynyt vakuuttamaan asiaa ihmetellyttä läheistä. Tässä kohtaa koollekutsuja kysyi myös lapsen omaa näkemystä, johon tämä vastasi kiusaantuneen ja hämillisen oloisena mutisten: *En mä tiä.* Muuten lasta ei koko tiedonantovaiheen aikana pyrittä saamaan keskusteluun mukaan eikä hän osallistunut oma-aloitteisesti.

Hyytinen (2006) kuvaa tutkimuksessaan yhtä kuntoutusjaksolla tapahtuvaa perheen ja työntekijöiden istuntoa lapsen näkökulmasta. Kyseisessä istunnossa lasta kohdeltiin vähempiarvoisena, epäkunnioittavasti ja hänet sivuuttaen: *Kukaan ei ollut hänestä ylpeä, oikeastaan hänet todettiin usean aikuisen voimin kiusankappaleeksi. Lisäksi hänelle saneltiin tehtäviä, jotka hänen piti suorittaa, tai muutoin hänestä ei olisi mihinkään.* Hyytinen toteaa, että ”lapsilähtöisyys katoaa, kun työntekijä liittoutuu aikuisen näkökulman kanssa”. (Mts. 83–85.) Yllä esimerkkinä olevassa tiedonantovaiheessa lasta ei suoranaisesti moitittu eikä häntä vaadittu muuttamaan käyttäytymistään, mutta monella tavalla viranomaiset osoittivat olevansa tyytymättömiä hänen ominaisuuksiinsa ja toimintaansa – kukaan ei ollut hänestä ylpeä. Työntekijät liittoutuivat aikuisen näkökulman kanssa suuntaamalla yhteenvetonsa aikuisille ja korostamalla niissä huolia ja erilaisten erityistoimenpiteiden tarvetta. Lapsi – tuntevana ja aikuisten puheesta minäkuvaansa muokkaavana

subjektina – sivuutettiin. Onneksi yksityisessä neuvonpidossa keskustelun sävy oli kuitenkin toinen, ja erityisesti jotkut läheisistä nostivat esiin lapsen lukuisia havaitsemiaan hyviä ominaisuuksia ja voimavaroja.

Läheisneuvonpidon jälkeen tehdyssä haastattelussa lapsella ei ollut neuvonpidosta mitään hyvää sanottavaa eikä hän halunnut siitä juuri keskustella. Viranomaisten esittämien yhteenvetojen herättämiä ajatuksiaan ja tunteitaan hän ei muistanut tai halunnut muistella. *En mä ees kuullu, mitä ne ois kertonu siellä.* Uutta läheisneuvonpitoa hän ei ainakaan halunnut järjestettävän. *Eei. --- En mä vaan ... pysty.* Vaikka lapsi ei itse halunnut tai osannut haastattelussa sen tarkemmin eritellä tuntemuksiaan, voi helposti uskoa, että hänelle huolen ja kielteisten luonnehdintojen kohteena oleminen oli raskas kokemus.

Tiedonantovaiheen jälkeen läheiset jäivät laatimaan suunnitelmaa lapsen tilanteen parantamiseksi. Kiinnostava ja tärkeä (myös eettisesti tärkeä) kysymys on, millainen tieto läheisille on tarpeellista ja millainen tieto edistää lasta auttavan suunnitelman syntymistä. Voiko viranomaisten esittämä näkemys lapsesta ja lapsen tilanteesta myös huonontaa lapsen tilannetta ja haitata suunnitelman syntymistä heikentämällä läheisten luottamusta lapsen omiin ja ympäristön voimavaroihin? Onko eettisesti oikein esimerkiksi todeta tosiasiana, että lapsi on pitkäaikaisen lastenpsykiatrisen hoidon tarpeessa, jos hoitoa ei ole tarjota? Muutaman kuukauden kuluttua tehdyssä seuranta-haastattelussa lapsi kertoi, että hän ei ollut aloittanut suunnitteilla ollutta terapiaa, koska *ei ollu tilaa.*

Saleebey (2002) näkee, että voimaantumisprosessin käynnistämässä auttamistyöntekijä on ratkaisevassa roolissa. Huomaamalla ja korostamalla asiakkaan vahvuuksia ja osoittamalla luottamusta hänen kyvykkyyteensä työntekijä auttaa asiakasta itsekin tunnistamaan ja arvostamaan vahvuuksiaan ja muodostamaan uudenlaisen tavan ajatella itsestään. *Työntekijä luo vahvuuden, toivon ja kehityksen kielen.* (Mts. 15.) Freire (2005, 99) pitää auttamistyössä välttämättömänä *syvää uskoa ihmiseen*, uskoa, joka on olemassa jo ennen kohtaamista. Samaan viittaa Hyytinen (2006) puhuessaan *lähtökohtaisesta luottamuksesta* (vrt. institutionaalinen epäily) hyvän ja auttavan asiakassuhteen keskeisenä määrittäjänä. Hän toteaa, että ”luottamus ruokkii luottamusta”, minkä voi tulkita tarkoittavan asiakkaan luottamusta sekä työntekijää kohtaan että itseä kohtaan. Lapsen kuntoutusprosessissa hän pitää välttämättömänä, että lapselle syntyy tunne, että hän on yksilönä arvokas ja tulee selviytymään. (Mts. 15, 141.)

Sillä, miten lapsen liittyvät huolenaiheet, aiemmat tapahtumat ja tilanteet (eli näyttö vaikeuksista) esitetään, miten ne tulkitaan ja miten vaikeuksia painotetaan suhteessa lapseen ja lapsen kehitykseen liittyvän luottamuksen osoittamiseen, voi siis uskoa olevan keskeinen merkitys lapsen voimaantumisprosessin käynnistymiselle. Gate Millerin näkemyksen mukaan olemme tarinankertojia ja *syvästi vastuussa niistä tarinoista, joita kerromme itsestämme ja muista.* Se, miten puhumme itsestämme ja miten puhumme toisista ja toisille, muokkaa ja luo sosiaalista todellisuutta – sitä, miten tunnemme ja toimimme. (Kokko 2006, 177–178.) Tämän ajattelun mukaisesti lapsen voimavarojen huomaaminen ja korostaminen sekä luottamuksen osoittaminen häntä ja hänen tulevaisuuttaan kohtaan vahvistaa ja synnyttää voimavaroja ja rakentaa tietä hänen hyväille tulevaisuudelleen.

Puhetavasta dialogin synnyttäjänä tai ehkäisijänä

Läheisneuvonpidon tiedonantovaiheessa käytetty kieli ja puhetapa (ja niiden taustalla oleva ajattelu) ylläpitävät ja luovat myös suhdetta lapseen ja nuoreen. Seuraava esimerkki tuo mielestäni hyvin esiin, miten kieli ja puhetapa vaikuttavat nuoren ja viranomaisen välisen dialogin muotoutumiseen. Toisen viranomaisen nuorelle itselleen suuntaama ja myönteistä kehitystä korostava puheenvuoro kutsuu hänet ihan eri tavalla dialogiin kuin toisen viranomaisen aikuisille suuntaama ja huolia korostava puheenvuoro.

Episodi seurantakokouksen tiedonantovaiheesta

Nuoren hyvin tuntema viranomainen aloitti tiedonantovaiheen ja kertoi oman näkemyksensä nuoren tilanteesta seuranta-aikana. Hän osoitti yhteenvetonsa ensisijaisesti nuorelle, puhui ”sä-muodossa” ja haki katseellaan ja eleillään tältä vastakaikua - hyväksyntää esittämälleen tulkinnalle. Yhteenvedo oli perussävyltään hyvin myönteinen (*alun lipsahdusten jälkeen nuori hoitanut kaikki asiansa hyvin, ollut halukas ja kykenevä keskustelemaan asioistaan – mokistaan, (pahoin)voinnistaan – kypsästi, osoittanut kantavansa vastuun itsestään, ollut vanhempiensa kanssa mukavasti tekemisissä ja niin edelleen*). Viranomainen totesi, että huostaanoton syynä oli aikoinaan ollut nuoren psyykinen vointi, ja että tästä tai muusta hänellä ei ole seuranta-aikana herännyt huolta. Nuori kuunteli yhteenvedoa hyväksyvän oloisena, nyökäten välillä kevyesti.

Tämän jälkeen toinen viranomainen esitti yhteenvetonsa. Hän puhui nuoresta kolmannessa persoonassa, osoittaen sanansa ensisijaisesti aikuisille, ja nosti heti aluksi esiin kaksi häntä kesällä vaivannutta *pulmaa*: talous ja koulu. Nuoren talouden järjestämisestä jälkihuollon osana hän puhui lyhyesti ja ehdotti siihen palaamista toisessa palaverissa. Koulu hänelle oli tuottanut huolta, koska hän ei ollut päässyt mukaan (lomien ja pikaisesti tehtyjen ratkaisujen takia) esittämään omia näkemyksiään ja eri vaihtoehtoja nuoren kouluvalinnoista päätettäessä. Tähän nuori puuttui ärtyneen oloisena. *Niin, mut aika paljon mä ite päätin siitä koulusta*. Viranomainen jatkoi sivuuttaen nuoren kommentin, että hän olisi suonut nuorelle tietyn koulumuodon, jotta tämä olisi saanut koulunkäynnilleen strukturoidummat puitteet ja ikäistensä seuraa. Hän oli huolissaan vauhdista, jolla nuori oli *siirtymässä aikuisten maailmaan*, vaikka nyt nuoren valitsema koulumuoto näyttikin ihan toimivalta ratkaisulta. Nuori katseli häntä ärtyneen näköisenä. Lopuksi viranomainen toivoi nuorelle kunnollista jälkihuoltosuunnitelmaa ja muistutti, että juuri purettu huostaanotto, vaikka kiireellinen sellainen, on edelleen mahdollista tehdä. Nuori näytti lähinnä pöyristyneeltä ja katsoi viranomaista epäuskoisen näköisenä. Tällöin viranomainen kääntyi nuoreen päin. *Se on susta itsestäsi ja sun käyttäytymisestäsi kiinni, avaimet on sulla! Mä vaan sanon, että se on mahdollista ...* Aiemmin puhunut viranomainen ja yksi läheinen puuttuivat keskusteluun sovittellevasti, nuoren reaktioon vastaten. *Siis avaimet on sulla!* Tähän nuori vastasi puolustusasemissa, painokkaasti. *Mä todellakin toivon, että avaimet sitten on mulla, että se on mun toiminnasta kiinni, eikä esim. että joku näistä (näyttää toiseen vanhempaan) sanoo, että ottakaa toi huostaan, mä en jaksa sitä enää!* Muut myöntelivät, ja koollekutsuja puuttui keskusteluun. *On hyvä, että sinä tiedät, että kiireellinen huostaanotto on vielä mahdollista tehdä*. Hän sai nuorelta paljon puhuvan mulkaisun.

Voimavarojen etsiminen ja tukeminen voi toimia sekä ajattelutapana että dialogisena menetelmänä (Kokko 2006, 178). Läheisneuvonpidon tiedonantovaiheessa ja viranomaisten yhteenvedoissa se voi näkyä sekä yhteenvetojen laatimista ohjanneena ajattelutapana että niiden pohjalta käynnistyvässä, tulevaisuuteen suuntautuvassa ja luottavassa viranomaisten, lapsen ja lapsen läheisten käymässä dialogissa. Ajattelutapa tulee esiin yhteenvetojen sävyssä, niiden sisältämissä konkreettisissa lapsen ja tilanteen luonnehdinnoissa sekä yksittäisissä lauseissa. Yksikin lause voi ”nostaa” ja kannustaa lasta tai nuorta ja hänen läheisiään sekä luoda uskoa ratkaisun löytämiseen.

Nuorisotyöntekijän seurantakokouksessa esittämän yhteenvedon lopetus.

Näiden asioiden vielä parantuvassa ylämässä näen (nuoren) tulevaisuuden hyvin valoisana ja hänen pystyvän elämässään vaikka mihin.

Tiedonantovaihe luo läheisneuvonpidossa ilmapiirin, jossa läheiset ryhtyvät suunnitelmaa laatimaan. Sillä, onko syntynyt ilmapiiri tulevaisuudenuskon ja luottamuksen sävyttämä vai huolen ja epäluottamuksen sävyttämä, on lapsen ja tämän läheisten käymän dialogin luonteelle keskeinen merkitys.

Lasten ja nuorten näkökulma viranomaisten yhteenvedoissa

Useissa viime ja tällä vuosikymmenellä toteutetuissa hankkeissa ja tutkimuksissa on osoitettu, että lasten näkökulma jää usein ja helposti aikuisten näkökulmien varjoon (ks. esim. Oranen 2001; Forsberg 2000, 2002; Hurtig 2003; Möller 2006a/b; Muukkonen & Tulensalo 2004; Ervast & Tulensalo 2006; Hyytinen 2006). Myös sosiaalityöntekijöiden käytännön kokemukset kertovat, että lastensuojelussa sekä ongelmien määrittäminen että toimenpiteistä päättäminen tapahtuvat pääasiassa aikuisten kesken. Tässä tutkimuksessa läheisneuvonpitoprosesseissa tuotetut kirjalliset dokumentit – viranomaisten yhteenvedot, sosiaalityöntekijän kysymykset ja neuvonpidossa tuotetut suunnitelmat – tarjosivat tavallaan vertailuaineiston lasten ja nuorten haastatteluille. Kirjallisia dokumentteja analysoin siitä näkökulmasta, miten lasten ja nuorten haastatteluissa kertomat huolet, muutostoiveet ja kokemukset niissä näkyvät. Haastatteluissa puolestaan keskustelin lasten ja nuorten kanssa siitä, miten he ymmärsivät kirjalliset dokumentit ja miten he olivat olleet niiden tuottamisessa mukana.

Läheisneuvonpidon työtapaan kuuluu, että koollekutsuja keskustelee lasten ja nuorten kanssa yhteenvedoista ja kysymyksistä ennen läheisneuvonpitoa (esim. Hänninen 2005). Tässä tutkimuksessa ensimmäinen haastattelu ajoittui joidenkin lasten ja nuorten kohdalla niin, että kaikki yhteenvedot eivät olleet vielä käytössä tai ainakaan lapsi tai nuori ei ollut ehtinyt niihin koollekutsujan kanssa tutustua. Nuoret, jotka olivat ehtineet viranomaisten yhteenvetoihin tutustua, pitivät niitä pääpiirteittäin asianmukaisina siten, että ne vastasivat melko hyvin heidän omaa käsitystään tarkasteltavina olevista asioista. Jotkut kohdat yhteenvedoissa saattoivat kuitenkin herättää heissä ihmetystä.

Kyl siin jotain (outoo) oli, mut en mä sit jaksanu perehtyy niihin.

Yksi lapsi oli yhteenvedot nähtyään huolissaan siitä, että heidän asioitaan oli niin paljon viranomaisten tiedossa. *Vähän hämmästytti, ku niin paljon tietoo meistä on kerätty.* Itse hän ei ollut kertonut yhteenvedon sisältämiä asioita sosiaalityöntekijälle. *En!* Myöskään omista huolistaan hän ei ollut sosiaalityöntekijän kanssa puhunut. *Ei mitään.* Eikä hän ollut uskaltanut kertoa koollekutsujille ihmettelevänsä yhteenvedon sisältöä. *En!*

Viranomaisten yhteenvedot olivat hyvin erilaisia siinä, miten lasten ja nuorten omat näkemykset tilanteesta tai lasten ja nuorten omat (tutkimushaastattelussa esiin tulleet) huolet ja toiveet tulivat niissä esiin. Yksinkertaistaen voi sanoa, että tutkimukseen osallistuneiden *nuorten* näkemykset, huolet ja toiveet tulivat yhteenvedoissa melko hyvin esiin, kun taas pienempien lasten näkemykset, huolet ja toiveet tulivat esiin vain osittain, jos ollenkaan.

Useimmissa yhteenvedoissa tuli esille, että nuorten kanssa oli keskusteltu ja että heidän näkemyksensä yhteenvedossa esiintyvistä asioista oli kuultu. Kirjoitustapa kuitenkin vaihteli niin, että välillä tekstistä saattoi lukea selvästi, mikä oli suoraan nuorelta itseltään kuultua, nuoren itsensä ilmaisema kokemus, ja mikä taas oli viranomaiselle muuta kautta muodostunut käsitys. Toisissa yhteenvedoissa tätä erottelua ei ollut selvästi tehty. Välillä niistä saattoi arvata, että viranomainen oli keskustellut nuoren kanssa ja perusti arvionsa nuoren näkemyksiin, välillä se, mistä viranomaisen näkemys oli muodostunut, jäi epäselväksi.

Esimerkki samasta yhteenvedosta, eri kohdista (alleviivaus lisätty).

(Nuoren) suhde vanhempiin vaiкуttaa jokseenkin muuttuneen parempaan suuntaan.
(Nuoren kertomaa vai sosiaalityöntekijän päättelemää?)

(Nuoren) suhde äitiin on tällä hetkellä (nuoren) kertoman mukaan hyvä. (Nuoren kertomaa)

Esimerkki kahdesta eri yhteenvedosta.

Jakson loppupuolella (lapsi) alkoi odottaa omaan kouluun takaisin pääsyä ja ajatteli itse tilanteen siellä parantuneen. (Ilmeisesti lapsen kertomaa)

Tämä muodostui myönteiseksi koulukokemukseksi. (Lapsen kertoma kokemus vai viranomaisen päättämä kokemus?)

Läheisneuvonpidossa lapselle tai nuorelle yleensä nimetään (mielellään lapsen tai nuoren itsensä valitsema) avustaja, jonka yhtenä tehtävänä on tuoda lapsen tai nuoren näkemykset, huolet ja toiveet esiin tai auttaa lasta tai nuorta itse ilmaisemaan ne. Jos avustaja ei ole sisäistänyt tätä tehtäväänsä ja jos lapsi tai nuori ei itse uskalla tai osaa ilmaista näkemyksiään, viranomaisten yhteenvedoilla on lapsen tai nuoren näkökulman esiin tuojana suuri merkitys. Yhteenvedot voivat heti alusta lähtien virittää keskustelun sellaiseksi, että lapsen tai nuoren näkökulma on elävästi ja keskeisesti mukana, mikä luo myös pohjan yksityisessä neuvonpidossa käytävälle keskustelulle.

Katkelma viranomaisen yhteenvedosta, jossa nuoren oma näkemys tulee selvästi ja vahvasti esiin.

--- Äidillä on tiukat säännöt ja (nuori) ei jaksa kuunnella äidin valitusta. --- (Nuoren) suuri toive onkin, että hän saisi viettää enemmän aikaa isän kanssa. (Nuori) on myös välillä toivonut muuttoa isälle. --- Sekä (nuori) että äiti toivoivat etäisyyttä toisiinsa, koska riidat ottavat molempien voimille. --- (Nuori) ei toivo enää uusia työntekijöitä. --- (Nuori) on huolissaan mahdollisista fyysisistä yhteenotoista riitojen yhteydessä. (Nuorella) on myös pelko siitä että äiti oikeasti heittää hänet ulos kotoa. ---

Yhteenvedot keskittyvät läheisneuvonpidossa ratkaistavien kysymysten taustoittamiseen, joten niissä ei juuri viitata nuorten muihin huoliin (jotka eivät todennäköisesti ole viranomaisten tiedossakaan). Useilla tutkimuksen lapsilla ja nuorilla oli huolia, joihin läheisneuvonpidossa ei haettu ratkaisua. Näitä olivat esimerkiksi ystävyys- ja seurustelusuhteisiin, koulukiusaamiseen, kouluvalintoihin ja läheisten aikuisten keskinäisiin suhteisiin liittyvät huolet. Näiden huoliensa käsittelemistä läheisneuvonpidossa lapset ja nuoret eivät pääasiassa pitäneet tarpeellisena, mutta yksi lapsi olisi toivonut niiden käsittelemistä jopa neuvonpidon tärkeimpinä ratkaistavina asioina.

Yhteenvedoissa näkyi selvästi, että eri viranomaisilla on erilainen suhde nuoriin – toisilla tiiviimpi ja läheisempi, toisilla etäisempi, ehkä vain muutamaan tapaamiseen perustuva. Esimerkiksi yhden nuoren omaohjaajan ja toisen nuoren nuorisotyöntekijän yhteenvedoista (sekä kirjallisesta että puhutusta) välittyi heidän ja nuorten lämmin, luottamuksellinen suhde, jolloin yhteenveto sisälsi myös paljon nuoren itsensä ilmaisemia näkemyksiä, huolia ja toiveita. Tällöin yhteenvedot toimivat paitsi kyseisen työntekijän näkemysten, huolten ja toiveiden myös nuoren näkemysten, huolten ja toiveiden ilmaisijana.

Esimerkki viranomaisen yhteenvedosta, josta välittyy nuoren ja viranomaisen luottamuksellinen keskusteluyhteys.

--- (Nuoren) ja vanhemman välit ovat lähentyneet ja he ovat voineet keskustelemalla selvittää kahdenkeskisiä välejä. Kuitenkin (nuoresta) vieläkin tuntuu, ettei hän voi palata asumaan vanhempansa luokse, onhan hän asunut pois kotoa jo x vuoden ajan ja kokee, ettei enää sopeutuisi vanhemman luokse. --- (Nuoren) myönteisen kehityksen jatkumiseksi (nuorella) tulisi olla mahdollisuus antaa aikaa itselleen tarvitsematta jatkuvasti tulkita toisten tunteita miettimällä loukkaako hän ketään jos ei koko ajan sinkoa paikasta toiseen. --- (Nuorella) on jatkuva huoli vanhemmistaan ja heidän terveydentilastaan --- (Nuori) myös kokee haluavansa auttaa ystäviään ja tukea heitä huolissaan. ---

Tämän tutkimuksen pienemmällä lapsilla oli useita huolia ja muutostoiveita, joihin viranomaiset eivät yhteenvedoissaan viitanneet ja joita ei myöskään konkretisoitu läheisneuvonpidossa ratkaistaviksi kysymyksiksi. Onko niin, että pienemmällä lapsilla on suurempi vaara jäädä huolten määrittelyssä sivullisiksi? Yhden lapsen omat, tutkimushaastattelussa esiin tulleet huolet ja toiveet olivat hyvin erilaiset kuin viranomaisten yhteenvedoissaan ilmaisemat huolet ja toiveet. Viranomaisten huolet keskittyivät pääasiassa lapsen arjen kulkuun – arkipäivän säännöllisyyteen ja perushuolenpitoon – sekä lapsen käyttäytymiseen ja koulunkäyntiin. Lapsen suurimmat huolet ja toiveet puolestaan liittyivät läheisten aikuisten keskinäisiin, tulehtuneisiin suhteisiin ja siitä aiheutuvaan epävarmuuden tunteeseen. Sosiaalityöntekijän yhteenvedosta sai käsityksen, että hän ei ollut keskustellut lapsen kanssa tämän huolista ja toiveista. Siten myös kysymykset, jotka pohjautuivat hänen huolenaiheisiinsa ja jotka hän oli läheisneuvonpidon ratkaistaviksi laatinut, etsivät ratkaisua eri asioihin kuin mihin lapsi itse olisi halunnut löytää ratkaisun.

Esimerkki. Lapsen tutkimushaastattelussa ilmaisemat toiveet ja sosiaalityöntekijän läheisneuvonpidolle laatimat kysymykset.

Lapsen omat, tilanteeseen liittyvät toiveet	Sosiaalityöntekijän kysymykset
<ul style="list-style-type: none"> • Että äiti ja isä tekisivät sovinnon ja muuttaisivat takaisin yhteen. • Että tiivis yhteys sukulaiseen jatkuisi ennallaan. • Että hän saisi tavata isää useammin ja vieraila isän kotona. • Että läheiset aikuiset (sukulaiset) olisivat hyvässä väleissä keskenään, eivätkä riitelisi niin paljon. • Että läheinen sukulainen pysyisi vielä pitkään terveenä ja osallisena hänen elämässään. • Että oma koulu syttyis palamaan, jotta hän pääsisi kouluun, jossa on parempi olla. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mitkä ovat erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevan lapsen tarpeet, oikeudet ja velvollisuudet? • Ketkä aikuiset takaavat nämä asiat lapselle ja millä tavoin? • Miten taataan lapsen oikeus tavata muualla asuvaa vanhempansa ja muita sukulaisia? • Miten lapsen vuorokausirytmää saataisiin selkeytettyä, kuinka taataan turvallinen ja säännöllinen arki lapselle? Miten taataan lapselle riittävä uni? • Miten taataan lapselle jaksavat aikuiset arjessa? • Mihin asioihin tarvitaan viranomaisten tukea ja apua?

Yllä oleva esimerkki osoittaa selvästi, miten lapsen huolet ja toiveet voivat olla hyvin erilaiset kuin aikuisten, ja aikuisten huolenaiheet määrittävät sen, mistä läheisneuvonpidossa keskustellaan. Ehkä aikuiset – perheenjäsenet ja sosiaalityöntekijä – eivät olleet tietoisia lapsen huolista ja toiveista, ehkä he kokivat ne tilanteen kannalta vähemmän keskeisiksi tai yksinkertaisesti liian vaikeiksi ratkaista? Lapsen toiveita ja sosiaalityöntekijän kysymyksiä verratessa on helppo huomata, että sosiaalityöntekijä katsoo tilannetta aikuisen näkökulmasta, todennäköisesti arvioituaan sitä pääasiassa lapsen vanhemman kanssa, ja lapsen näkökulma on toinen. Sosiaalityöntekijä haluaa varmistaa, että lapsen ikää ja kehitystä vastaava jokapäiväinen huolenpito sujuu ja että lapsen yhteys kumpaankin vanhempaan säilyy. Lapsella itsellään sen sijaan ei ole huolta arjen rutiineista, vaan hänen toiveensa liittyvät paitsi hänen omiin suhteisiinsa kunkin hänelle läheisen aikuisen kanssa myös näiden läheisten aikuisten keskinäisiin suhteisiin. Ainoa lapsen ja sosiaalityöntekijän yhteinen huolenaihe liittyy lapsen ja isän tapaamisiin.

Yksi tutkimuksen lapsille ja nuorille yhteinen huolten ja muutostoiveiden aihe olikin heille läheisten aikuisten keskinäiset suhteet. Toiveet eivät liittyneet pelkästään (eronneiden) vanhempien väliseen suhteeseen, vaan myös vanhemman tai vanhempien ja muiden sukulaisten keskinäisiin suhteisiin.

Episodi yksityisestä neuvonpidosta.

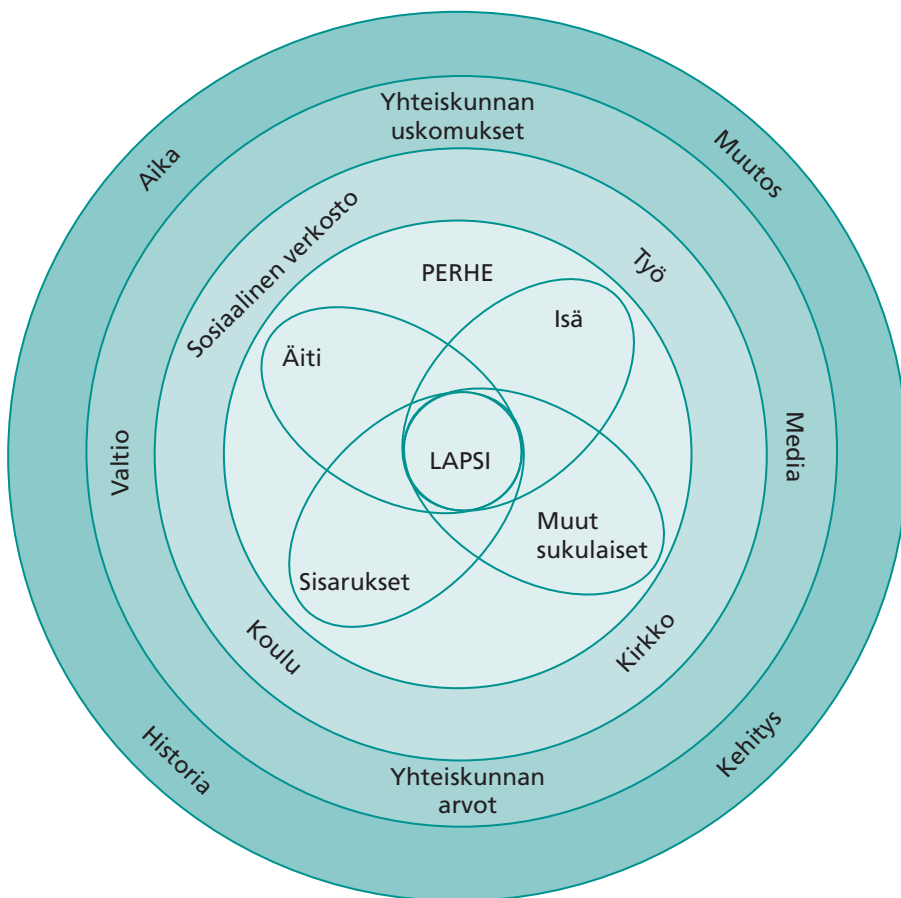
Aika ajoin nuoren vanhempi ja isovanhempi ajautuivat kiistelemään keskenään ilman, että minkäänlaista näkemysten lähentymistä syntyi. Johonkin väliin nuori puuskahti painavasti, että välikappaleena olemisen heidän sodassaan on *tuskastuttavaa* ja että

hän ei suostu enää kuuntelemaan kummankaan taholta toisen moittimista. *Mä inhoon olla teiän kahen välissä! Te koko ajan tappelette meistä. Saatanan ärsyttävää! Ei oo mun asia kuunnella teiän keskinäistä sättimistä. Mun mielestä mun pitäis elää sopuoinnussa molempien kanssa!*

Läheisneuvonpidoissa läheisten aikuisten keskinäiset suhteet eivät olleet kuitenkaan kertaakaan neuvonpidossa keskusteltavien ja ratkaistavien asioiden joukossa. Eikö sosiaalityöntekijä ollut tietoinen aikuisten riitaisista tai vihamielisistä väleistä ja siitä, miltä ne lapsesta tai nuoresta tuntuvat? Ymmärretäänkö läheisneuvonpidossa lapsen keskittyminen siten, että vain lapsen huolenpitoon liittyvät asiat ja lapsen kahdenväliset suhteet hänelle tärkeiden aikuisten kanssa ovat tärkeitä, että aikuisten keskinäiset suhteet ovat toisarvoisia hänen hyvinvointinsa kannalta? Vai onko niin, että läheisneuvonpidossa (tai yleensäkin lastensuojelussa) aikuisten keskinäiset suhteet nähdään liian haastavana kysymyksenä edes ottaa puheeksi?

Lapsilähtöisiä työtapoja tutkittaessa ja kehitettäessä on tuotu esiin, miten tärkeää on auttaa lasta *suhteissaan* (Forsberg 2000, 2002; Oranen 2001), että yksilöllinen apu esimerkiksi terapian muodossa ei riitä silloin, kun lapsen läheissuhteet eivät ole kunnossa. Käytännössä työskentelyn kohteena lastensuojelussa ovat pääasiassa lapsen tai nuoren kahdenväliset suhteet, erityisesti suhde äitiin ja suhde isään, vaikka lapsen tai nuoren näkökulmasta aikuisten keskinäiset ristiriidat voivat olla ahdistuksen ja turvattomuudentunteen keskeisin syy. Lapsen kahdenvälisiin suhteisiin keskittyvän ajattelun voi lukea myös Sagen (1999) Bronfenbrennerin ekologisesta teoriasta lainaamassa ja muokkaamassa kuviossa, jossa lapsi on asetettu perhesysteemin keskiöön korostaen hänen suhteitaan kuhunkin läheiseen mutta ei näiden läheisten keskinäisiä suhteita.

Perhesysteemi. Kohteena lapsi. (The Family System. Child as Target.) (Sage 1999)

Kuitenkin tämän(kin) tutkimuksen perusteella voi todeta, että lapsille ja nuorille läheisten aikuisten lämpimät ja arvostavat keskinäiset suhteet ovat merkittävä hyvinvoinnin ja turvallisuudentunteen tekijä. He toivoisivat olevansa yllä olevan kuvion keskiössä niin, että myös läheisten aikuisten ympärille piirrettäisiin yhdistävät piirit.

Lasten ja nuorten näkökulma sosiaalityöntekijän kysymyksissä

Läheisneuvonpidon periaatteisiin kuuluu, että sosiaalityöntekijä ja perhe ovat siitä, mitä neuvonpidossa tulee ratkaista, mahdollisimman yksimielisiä. Sosiaalityöntekijä keskustelee huolenaiheista lapsen ja tämän vanhempien kanssa ja laatii keskustelun pohjalta kysymykset. Nämä kysymykset ohjaavat läheisverkostoa suunnitelman laatimisessa. (Ks. Heino 2000; Pääkaupunkiseudun läheisneuvonpitoprojektin verkkosivut). Siinä, miten dialogisesti huolenaiheista keskustellaan, on käytännössä osoittautunut olevan kuitenkin suuria eroja. Vaarana on, että jos sosiaalityöntekijä laatii kysymykset yksinomaan omien huoltensa pohjalta, perheenjäsenten huolet – jos ne niistä poikkeavat – eivät tule konkretisoiduksi kysymyksiksi. Erityisesti lasten rooli kysymysten laatimisessa vaikuttaa jäävän helposti valmiiksi laadittujen kysymysten hyväksymiseksi. Kuitenkin, jos lasten ja nuorten asiakkuusprosessi on siihen mennessä ollut dialoginen ja jos he ovat olleet keskeisesti asiakkuuden syiden ja senhetkisten huoltien tunnistamisessa ja määrittämisessä osallisia, sosiaalityöntekijän kysymykset osuvat todennäköisemmin myös lapsen ja nuoren näkökulmasta keskeisiin huolenaiheisiin.

Tähän tutkimukseen osallistuneiden lasten ja nuorten neuvonpitoihin kysymykset oli määrittänyt ja muotoillut sosiaalityöntekijä, mutta niiden miettimisessä *nuoret* kokivat olleensa melko keskeisesti mukana. He olivat suurin piirtein tyytyväisiä kysymyksiin, koska ne kohdistuivat heidän näkökulmastaan tärkeisiin asioihin.

Me ollaan siel niin moneen kertaan oltu puhumassa, et se osas vähän niinku hahmottaa noit asioita.

Se (kysymysten laatiminen) oli aika nopee semmonen niinku ... Ne oli just kai, en mä tie, jotenki ne oli niinku itsestään selvyyksiä. --- Ne on tärkeit ne jutut.

Nää perus nää tärkeimmät on tässä. --- Et kyl täs on noi. --- Näit pitää miettiä oikeen.

Ei täst puutu mitään.

Kaikki kysymykset eivät kuitenkaan avautuneet helposti.

Vaik mä en jotain ees niist ymmärräkään.

Yksi nuorista ei olisi halunnutkaan osallistua kysymysten laatimiseen, mutta hän hyväksyi ne sellaisinaan.

No en mä sillee. --- Mä vaan sanoin niinku et käyks ne. --- Kyl noist mun mielest voi kysyy. --- Et ei kai ne nyt varmaan haittaa mitenkään.

Yksi nuori oli keskustellut kysymyksistä koollekutsujan kanssa ja koki siten osallistuneensa niiden laatimiseen.

Me niinku pohdittiin noit sillon (koollekutsujan) kaa täällä, ja sitte se kirjotteli noita (nuoren mielestä keskeisiä kysymyksiä) ylös ja sillä tavalla.

Tutkimuksen pienemmät lapset eivät sen sijaan olleet itse mukana laatimassa kysymyksiä.

En mä tienny koko kysymyksistä.

Ne oli siin lapussa minkä mä sain sit. --- Mis luki kaikki ne (sosiaalityöntekijän yhteenvedo, huolenaiheet ja kysymykset samassa).

Tutkimushaastattelussa keskustelin lasten ja nuorten kanssa kysymyksistä niin, että ne olivat esillä. Puhuimme siitä, miten he ymmärtävät kysymykset ja mitkä heidän mielestään ovat kysymyksistä tärkeimmät. Siinä tuli ilmi, että pienemmät lapset ymmärsivät kysymykset omalla tavallaan, eivät aivan niin kuin sosiaalityöntekijä oli tarkoittanut. Yksi heistä ei nähnyt useimpia kysymyksiä mielekkäinä, koska niihin liittyvät asiat olivat hänen mielestään kunnossa tai koska hän ei ymmärtänyt kysymyksiä.

Kysymysten merkitys keskustelun ohjaajana ja suunnitelman runkona on ensiarvoisen tärkeä. Se, mitä ei kysymyksen muodossa esitetä, voi jäädä keskustelussa kokonaan käsittelemättä, vaikka se olisi sosiaalityöntekijän (tai muun viranomaisen) yhteenvedossa tullut huolenaiheena esiin. Esimerkiksi yhden nuoren suurinta huolenaihetta, joka myös oli sosiaalityöntekijän keskeinen huolenaihe hänen yhteenvedossa samoin kuin läheisneuvonpidon toimeksiannossa, ei ollut sisällytetty kysymysten joukkoon. Nuoren huolenaihe liittyi hänen ja äidin väliseen rajuun riiteltyyn. *No se, että mulla ja äitil kärjistyy välit yleensä niin, niin vahvoiks et joskus saattaa mennä jopa fyysisenki puolelle.* Myös toimeksiannon huolenaiheiksi oli (muiden muassa) kirjattu *nuoren ja äidin väliset kovat riidat.* Kuitenkaan läheisneuvonpitoa varten laadituissa (lapsen tilanteeseen liittyvissä) kysymyksissä huoleen ei haettu ainakaan suoraan vastausta.

- 1 Mitkä ovat 14-vuotiaan lapsen tarpeet, oikeudet ja velvollisuudet yleisesti? Mitä nämä ovat (nuoren) kohdalla?
- 2 Ketkä aikuiset takaavat nämä asiat (nuorelle)?
- 3 Jos viranomaisten apua ja tukea tarvitaan, niin mihin asioihin?
- 4 Missä (nuori) asuu?
- 5 Jos (nuori) asuu äidillä, miten ja missä (nuori) tapaa isäänsä sekä muita sukulaisia? Jos (nuori) asuu isällänsä, miten hän tapaa äitiänsä, sisaruksiansa sekä muita sukulaisiaan? Missä (nuori) asuu, jos asuu isän luona?
- 6 Millaiset säännöt (nuorella) on kotona (sekä äidin luona että isän luona)?
- 7 Mistä (nuorta) koskevista asioista vanhempien pitää tiedottaa toisilleen ja miten tämä tiedonkulku toteutuu?
- 8 Kuka vastaa (nuoren) taloudellisista asioista? Mitä äiti ostaa/antaa, mitä isä ostaa/antaa?

Yllä olevissa kysymyksissä nuoren ja äidin väliseen riiteltyyn ei haettu ratkaisua, vaan siitä puhuminen jäi läheisten oman harkinnan varaan. (Kysymyslistaa tarkastellessa aihepiiriin voi ajatella kuitenkin ehkä liittyvän kysymykseen 6, mutta jos näin on, ratkaisua haetaan yksipuolisesti nuoren toiminnasta.) Neuvonpidossa aihetta – kummankin osapuolen toimintaa riitatilanteissa – sivuttiin keskusteluissa, mutta koska se ei ollut kysymyksenä, tilanteiden välttämiseksi ja ratkaisemiseksi tehtyjä ehdotuksia ei sisällytetty suunnitelmaan.

Joskus sosiaalityöntekijän kysymykset olivat melko yleisellä tasolla. Silloin lapsille ja nuorille ja heidän läheisilleen jäi tehtäväksi pitkälti itse määrittellä, mitä kullakin kysymyksellä tarkoitetaan ja haetaan. Yleisellä tasolla olevat kysymykset antavat tilaa läheisten omille määrittelyille, mutta samalla ne jättävät lastensuojelun asiakkuuteen johtaneet huolenaiheet yksilöimättä. Jos läheisten huolet kohdistuvat konkreettisiin asioihin ja tilanteisiin, keskustelussa todennäköisesti puhutaan joka tapauksessa juuri niistä ja myös ratkaisuja haetaan konkreettisella tasolla. Jos taas läheisten huolet ovat epämääräisemmät ja vielä keskenään erilaiset, pääseminen asioiden ”ytimiin” voi olla hankalaa. Tällöin koollekutsujan rooli suunnitelman esittämisen vaiheessa on

erityisen keskeinen, jotta suunnitelma konkretisoituu sellaiseksi, että se myös käytännössä ohjaa tilannetta haluttuun suuntaan.

Esimerkki melko yleisellä tasolla olevista kysymyksistä.

- 1 *Mitkä ovat (lapsen) tarpeet, oikeudet ja velvollisuudet perheessä?*
- 2 *Missä asioissa (äiti) ja (lapsi) tarvitsevat ja haluavat läheisten apua? Missä asioissa läheiset ovat valmiita auttamaan ja keitä nämä läheiset ovat?*
- 3 *Miten turvataan (lapsen) asuminen kriisitilanteessa? Kuinka toimitaan, ettei (lapsi) joudu kantamaan aikuisille kuuluvaa vastuuta itsestään?*
- 4 *Millaista tukea (äiti) tarvitsee jaksamisensa tueksi? Keneltä ja mistä?*
- 5 *Miten suunnitelman toteutumista seurataan?*
- 6 *Miten toimitaan jos suunnitelman toteutumisessa on ongelmia? Milloin tarvitaan viranomaisten apua?*
- 7 *Milloin seurantakokous järjestetään ja ketä sinne kutsutaan?*

Yllä olevista kysymyksistä ei käy ilmi, mikä asiakkuuden ja huolten taustalla oleva tilanne on. Kyseisessä tapauksessa voi uskoa, että sosiaalityöntekijällä oli luottamus siihen, että perheenjäsenet keskenään ja läheistensä kanssa näkevät perheen tilanteen ja lapsen vaikeudet riittävän yhdenmukaisesti ja etsivät niihin osuvia, konkreettisia ratkaisuja. Näin myös yksityisessä neuvonpidossa tapahtui – läheisverkosto meni tilanteen ”ytimiin” – ja suunnitelmasta tuli nuoren näkökulmasta tilanteeseen osuvasti ja konkreettisesti puuttuva.

Tutkimuksessa oli mukana myös sellainen neuvonpito, jossa kysymysten yleisluontoisuus näyttäytyi ongelmallisena. Siinä perheenjäsenillä ja muilla läheisillä vaikutti olevan keskenään eriävät näkemykset huolenaiheista – niiden luonteesta ja vakavuudesta – ja siitä, millä tavoin lapsen tilannetta pitäisi parantaa. Yksityisessä neuvonpidossa näitä näkemyksiä ei kuitenkaan juuri nostettu keskusteluun ja konkretisoitu, ja suunnitelma jäi joiltain osin yhtä yleisluontoiseksi kuin kysymyksetkin.

Läheisverkoston ensimmäiseksi vastattavaksi kysymykseksi on pääkaupunkiseudulla vakiintunut *Mitkä ovat x-vuotiaan lapsen tarpeet, oikeudet ja velvollisuudet?* Tätä kysytään usein kahdesti, ensin yleisesti, sitten erityisesti.

- 1 *Mitkä ovat x-vuotiaan lapsen tarpeet, oikeudet ja velvollisuudet yleisesti?*
- 2 *Mitä nämä ovat (kyseisen lapsen) kohdalla?*

Nämä kysymykset on vakiinnutettu Pääkaupunkiseudun läheisneuvonpitoprojektissa sosiaalityöntekijöiden ohjeistuksiin, koska niistä on aiemmin saatu joitain hyviä kokemuksia. Tällöin ensimmäiseen kysymykseen vastaaminen on auttanut läheisverkostoa suhteuttamaan puheena olevan lapsen tilannetta ja olosuhteita yleisesti lapselle suotavaan tilanteeseen ja olosuhteisiin. Se on myös tuonut esiin mahdollisia eroja valtakulttuurin ja perheen oman kulttuurin välillä (Heino ym. 2005).

Tässä tutkimuksessa mukana olleissa neuvonpidoissa nämä kysymykset eivät kuitenkaan aina synnyttäneet läheisverkostoissa lapselle tai läheisille tärkeisiin asioihin pureutuvaa keskustelua. Sen sijaan niissä mietittiin lapsen tarpeita, oikeuksia ja velvollisuuksia hyvin yleisellä tasolla, kuin Lapsen oikeuksien sopimusta muistellen, eikä niitä kytketty erityisesti kyseisen lapsen tilanteeseen. Joissain neuvonpidoissa läheiset eivät osanneet tai halunneet tehdä eroa ”tarpeiden” ja ”oikeuksien” välillä, vaan yhdistivät nämä vastauksessaan. He totesivat toisen kysymyksen kohdalla, että vastaus siihen ei poikkea ensimmäisen kysymyksen vastauksesta, jolloin he siirtyivät suoraan kolmanteen kysymykseen.

Esimerkki yleisemmällä tasolla olevasta vastauksesta (poimittu suunnitelmasta, alleviivaukset lisätty osoittamaan lapsen yksilölliseen tilanteeseen liittyvät kohdat).

Lapsen tarpeet: *perustarpeet, puhtaus ja puhtaat vaatteet, riittävä uni, rajat ja sovitut säännöt, rakkauden saaminen, ruoka, lämpö ja turvallisuus*

Lapsen oikeudet: *tulla hyväksytyksi, olla oma itsensä vikoineen päivineen, ilmaista tunteitaan, saada perustarpeet tyydytetyiksi, jakaa rakkautta, tulla kuulluksi ja huomioituksi, saada tarvitsemansa tukitoimet, turvallinen ympäristö*

Lapsen velvollisuudet: *koulutehtävät, eläinten ruokkiminen, likapyykkien vieminen pyykikoriin, tavaroista huolehtiminen, toisten kunnioitus, hyväksyntä ja huomiointi, sovittujen sääntöjen ja käyttäytymissääntöjen noudattaminen*

Joissain tutkimuksen neuvonpidoissa kysymykset sen sijaan saivat aikaan paitsi yleisiin myös yksilöllisiin asioihin keskittyvän keskustelun. Joidenkin nuorten mielestä heidän tarpeidensa, oikeuksiensa ja velvollisuuksiensa pohtiminen oli hyvä ajatus (haastattelu ennen läheisneuvonpitoa), ja silloin heillä oli käsitys siitä, miten nämä liittyvät perheen tilanteeseen ja hänen asemaansa perheessä. Näissä tapauksissa myös neuvonpidossa käyty keskustelu lähti liikkeelle nuoren ja perheen yksilöllisestä tilanteesta ja siinä koetuista ongelmista.

Esimerkki yksilöllisemmällä tasolla olevasta vastauksesta (poimittu suunnitelmasta, alleviivaukset lisätty osoittamaan lapsen yksilölliseen tilanteeseen liittyvät kohdat).

Lapsen tarpeet: *tuki, rakkaus ja lämpö, perustarpeet ruoka ja puhtaus*

Lapsen oikeudet: *oikeus normaaleihin olosuhteisiin, joihin kuuluvat vanhemman huomio ja aika lapselle sekä perheen keskinäinen yhdessäolo, oikeus perheeseen, jossa ei ole liiallista alkoholin käyttöä, oikeus kysyä vanhemmalta, paljonko hän on juonut ilman että vanhempi siitä suuttuu, ei kuitenkaan velvollisuutta vahtia vanhemman juomista, oikeus olla olematta aikuisten riitojen välikappaleena*

Lapsen velvollisuudet: *tärkeimpänä koulunkäynti, menemistensä ja olemistensa ilmoittaminen aina, luvan kysyminen yökyläilyihin, kotiintuloaikojen noudattaminen (määritelty suunnitelmassa), tietokoneen käyttöaikojen noudattaminen (määritelty suunnitelmassa), kotitöiden tekeminen (määritelty suunnitelmassa)*

Joissain neuvonpidoissa kysymyksiin vastaaminen vaikutti olevan läheisistä työlästä ja aikaa vievää suhteessa niiden merkitykseen lapsen ja perheen huolenaiheina. Läheisverkosto saattoi pohtia, mitä kysymyksellä haetaan, ja pyrkiä vastaamaan siihen ”oikein”. Lieneekin aiheellista pohtia, ovatko nämä pääkaupunkiseudulla vakiintuneet kysymykset syytä esittää lähtökohtaisesti kaikille neuvonpidoille vai tapauskohtaisesti harkiten ja ehkä myös yksilöiden ne lasta, perhettä ja sosiaalityöntekijää huolestuttaviin asioihin.

Havaintoja yksityisestä neuvonpidosta.

Ensimmäisen kysymyksen kohdalla (*Mitkä ovat x-vuotiaan lapsen ikätason mukaiset tarpeet, oikeudet ja velvollisuudet?*) osallistujat olivat aika hämmentyneitä. Keskustelu ei ottanut käynnistykseen, ja joku totesi, että *vaikea kysymys*. Jotain oli kuitenkin vastattava, ja pikku hiljaa vastausta – luetteloa – saatiin aikaiseksi: *turvallisuus, ruoka, puhtaus, rajat ... oikeus tulla kuulluksi, huomioon otetuksi ...* Keskustelu oli vähän ”hidasta” ja epävarmaa, kuin ponnistamista oikean vastauksen keksimiseksi. *Kuuluuks tähän ...* Väillä joku läheisistä ihmetteli kysymyksen tarkoitusta – *vähän niinku itsestäänselvyyksiä, yksinkertainen asia* – eikä sen jälkeen osallistunut keskusteluun. Vastauksen pinnistäminen paperille jäi lähinnä parin tunnollisen läheisen tehtäväksi. Kun ensimmäinen kysymys

oli lopulta käsitelty, osallistujat päättivät väsähtäneinä hypätä toisen kysymyksen yli ja siirtyä suoraan kolmanteen.

Havaintoja suunnitelman esittämisen vaiheesta.

Suunnitelman esittämisvaiheessa yksi läheisistä yritti parhaansa mukaan kertoa, mitä läheiset olivat pohtineet ensimmäisen ja toisen kysymyksen kohdalla. Luettelo oli pitkä. Toinen läheinen tuli jossain vaiheessa apuun täydentämään luetteloa lapsen oikeuksien osalta ja kolmas jatkoi kertomalla lapsen velvollisuuksista. Pitkähkön, empivän selostuksensa hän lopetti naurahtaen ja kysyi koollekutsujalta: *Menikö oikein?*

Lasten ja nuorten näkökulma suunnitelmissa

Läheisneuvonpidossa tehtyihin suunnitelmiin *nuoret* olivat pääasiassa tyytyväisiä. He kokivat osallistuneensa suunnitelman laatimiseen vaihtelevasti, mutta pikemmin paljon kuin vähän. Yksityisessä neuvonpidossa käydyt perusteelliset keskustelut ja läheisten esittämien eri näkökoh- tien kuuleminen auttoivat heitä hyväksymään nekin päätökset, joita he olivat aluksi vastustaneet. Hyväksymistä helpotti myös se, että joissain asioissa puolestaan vanhempi oli joutanut, *anto periks* (haastattelusta). Sen sijaan pienemmille lapsille läheisneuvonpidossa tehdyllä suunnitel- malla ei ollut mitään merkitystä. Siihen kirjatut asiat ja niiden noudattaminen eivät olleet heidän mielestään kovin tärkeitä, eikä heillä oikeastaan ollut edes käsitystä siitä, mitä varten suunnitelma oli laadittu.

Pääsääntöisesti läheiset etenivät yksityisessä neuvonpidossaan kysymysten järjestyksessä, mutta yhdessä neuvonpidossa he päättivät vastata ”helpompiin” kysymyksiin ensin ja jättää ”vaikeat”, keskinäistä erimielisyyttä todennäköisesti aiheuttavat kysymykset viimeiseksi. Joissain neuvonpidoissa suurimmat erimielisyydet ilmenivät juuri nuorten ja aikuisten välillä niin, että aikuisten keskenään samanlainen näkemys oli erilainen kuin nuoren. Nämä erimielisyydet koski- vat kuitenkin vain joitain kysymyksiä, ja enimmäkseen nuoretkin olivat läheisverkostonsa kanssa ratkaisuehdotuksista samoilla linjoilla tai hyväksyivät ne keskustelun ja perustelujen jälkeen ilman suurempia vastaväitteitä. Joissain asioissa he olivat loppuun asti ratkaisusta eri mieltä ja joutuivat myöntymään enemmistön ja auktoriteetin tahtoon.

No joo, te ootte kaikki kertonu sen jo niin monta kertaa ... (havainnointi)

Joissain neuvonpidoissa vaikutti siltä, että nuoren oli helpompi kuunnella muita läheisiään kuin vanhempiaan. *Ymmärräthän sä, että ei se mee niin, että isälle asunto ja sinä sinne, ja sitten kaikki muuttuu.* Kun asian totesi nuoren arvostama, perheen ulkopuolinen läheinen, nuorikin pystyi irtautumaan aiemmin tiukasti kiinni pitämästään toiveestaan ja myös muille ratkaisuvaihtoeh- doille tuli tilaa. Useissa neuvonpidoissa vaikutti myös siltä, että kun asiasta oli perusteellisesti keskusteltu – nuori oli saanut esittää oman näkemyksensä asiaan ja hänelle oli monella tavalla perusteltu aikuisten näkemyksiä – hänen oli helpompi hyväksyä tehty ratkaisu.

Episodi yksityisestä neuvonpidosta.

Nuoren velvollisuuksista keskusteltaessa kävi ilmi, että hänellä ei ollut kotiintuloaikoja ja että usein hän olikin tullut vasta pikkutunneilla kotiin. Läheiset vaativat, että kotiin- tuloajat täytyy asettaa, ja asiasta kehkeytyi kiivas väittely, jossa vastakkain olivat nuori ja aikuiset. Nuoren oli vaikeaa myöntyä siihen, että hänelle määrätään kotiintuloajat, ja hän yritti monelta kantilta perustella, miksi niitä ei tarvita ja miten niistä ei kuitenkaan ole mitään hyötyä. Hän yritti vedota myös oikeuksiinsa. *On tosi inhottavaa, kun ensin ei oo ollu mitään sääntöjä, ja yhtäkkiä ruvetaan rajottamaan. Menee niinku saavutetut edut.*

Johonkin väliin nuori kysyi katkerana, pitääkö hänen tästä lähin todellakin todeta kaverille, jotka joukolla ovat menossa johonkin yöllisiin *yllätysbileisiin*, että hänen täytyykin mennä kotiin. Yksi läheisistä vastasi hymyillen. *Niin se yleensä menee*. Aikuiset perustelivat yhtenä miehenä kotiintuloaikojen välttämättömyyttä mutta suostuivat tilanteen mukaan joustamaan niistä, ja lopulta nuori myöntyi puheena olleisiin kotiintuloaikoihin.

Joitain suunnitelman kohtia nuoret eivät perustelujen jälkeenkään pitäneet kovin tarkoituksenmukaisina. Esimerkiksi yksi nuori ei pitänyt järkevinä suunnitelmaan sisällytettyjä, vanhempien keskinäiseen kommunikointiin liittyviä yksityiskohtaisia velvoitteita.

En mä tiedä, onks se mikään hyvä juttu siis silleen kumminki, ku niil ei oo välit mitkään hirveen hyvät ni --- niissäkin jo tulee sit riidanaihetta.

Kuten aiemmissa vaiheissa, myös suunnitelman laatimisessa prosessin dialogisuus vaikuttaa siihen, miten lapsi tai nuori kokee olleensa osallinen ja vaikuttaneensa suunnitelman syntymiseen. Niin kuin aikuisilla, myös lapsilla ja nuorilla osallisuus suunnitelman laatimisessa myös edistää sen toteuttamiseen sitoutumista. Neuvonpitojen jälkeen tehdyissä haastatteluissa keskustelin lasten ja nuorten kanssa siitä, miten suunnitelmat ovat toimineet ja miten he itse ovat noudattaneet suunnitelmassa sovittuja asioita. Ei liene yllättävää, että lapset ja nuoret eivät olleet tosiasiaa sitoutuneet niihin suunnitelman kohtiin, jotka laadittiin auktoriteetin (aikuisten) määräyksellä tai muuten aikuislähtöisesti.

Itse asias, jos mä täs myönnän, ni mä en ees pitäny mitään kirjaa (eri ihmisiltä saaduista pikkusummista). --- Vaikka nyt niist kumminki tulee riitaa, mut se että et ... Mun mielest se oli ihan naurettava juttu.

Episodi yksityisestä neuvonpidosta

Kysymys *Miten (nuoren) koulunkäyntiä seurataan?* osoittautui sellaiseksi, josta nuori ja aikuiset eivät päässeet yhteisymmärrykseen. Kiistelystä jatkuttua tovin, yksi läheinen ehdotti ratkaisuna, että nuori raportoi aina loppuviikosta jommallekummalle vanhemmalleen kouluviikkonsa kuulumiset (johon väliin toinen vanhempi: *koenumerot myös!*) joko puhelimitse tai tapaamisen yhteydessä. Nuori piti velvoitetta tarpeettomana rasitteena itselleen ja muistutti läheisiään hoitaneensa koulun tähänkin asti itsenäisesti ja hyvin. Pitkän väittelyn jälkeen, jonka aikana aikuiset pitivät tiukasti vaatimuksestaan kiinni, nuori myöntyi huoaten. *No, katotaan miten kauan mä tätä leikkiä jaksan ennen ku mä oon taas tuolla ... Hesperiaassa.*

Enimmäkseen nuoret luottivat, että suunnitelma tulee toimimaan käytännössä, toiset melko varauksettomasti, toiset aluksi varauksella. *Kyl mua vähän epäilytti*. Epäilevien nuorten luottamus suunnitelman toimivuuteen kuitenkin kasvoi läheisneuvonpitoa seuranneiden viikkojen aikana.

En mä sillon heti ollu (luottavainen). Mä olin sillee ihan normaali, ku en mä oikeen tienny, et se vaikuttaa. Mut kyl se sit, se alko menee, homma sillee etenee.

Seurantakokouksen jälkeen nämäkin nuoret suhtautuivat tarkistettuun suunnitelmaan melko luottavaisesti, luottavaisemmin kuin ensimmäisen läheisneuvonpidon jälkeen.

Se, että lapsen huolenaihe on esillä läheisneuvonpidon kysymyksissä, ei kuitenkaan aina takaa, että asiasta keskustellaan niin, että lapsi ymmärtäisi, miksi tiettyyn ratkaisuun päädytään. Jos lapsen huoli tai toive ei ole läheisten tiedossa eikä se tule neuvonpidossakaan esille, ratkaisu

tehdään yksin aikuisten näkemysten pohjalta. Alla oleva esimerkki kertoo tilanteesta, jossa lapselle tärkeästä ja murhetta aiheuttavasta asiasta päätettiin ilman, että lapsi olisi osallistunut keskusteluun. Suunnitelmaan kirjattu ratkaisu ei muuttanut tilannetta lapsen näkökulmasta parempaan suuntaan eikä häntä autettu (ainakaan neuvonpidossa) ymmärtämään ratkaisun syitä. Toisin kuin aikuisten tilanteeseen liittyvät näkemykset ja toiveet lapsen näkemykset ja toiveet eivät tulleet näkyviksi ja ymmärretyiksi, vaan hän jäi niiden kanssa yksin.

Esimerkki aikuislähtöisesti tuotetusta ratkaisusta.

Lapsen keskeinen, tutkimushaastattelussa esiin tullut toive oli, että hän saisi tavata isää useammin ja vieraila myös isän kotona. *Äiti on ihan kieltänyt mua menemästä sinne. Ja sitä mä tietenkin haluaisin mennä. --- Haluaisin, mut ku ei saa.* Lapsen ja isän tapaamisjärjestelyt olivat myös sosiaalityöntekijän huolenaihe ja yksi läheisneuvonpidon kysymyksistä. *Miten taataan (lapsen) oikeus tavata muualla asuvaa vanhempansa?* Läheisten yksityisessä neuvonpidossa kysymyksestä keskusteltiin kuitenkin vain vähän ja niin, että lapsi ei osallistunut keskusteluun lainkaan. Suunnitelmaan kirjattiin sen hetkiset tapaamisjärjestelyt (ei isän kotona) ja että *äiti on tietoinen tapaamisjärjestelystä, joka poikkeaa käräjäoikeuden päätöksestä.* Suunnitelmaan kirjattiin myös isän toive tavata lasta useammin ja osallistua hänen arkeensa, mutta isää ei kuitenkaan kirjattu suunnitelmaan yhdeksi lapsesta huolehtivista aikuisista. Lapsen toive tapaamisten lisääntymisestä ja niiden toteutumisesta myös isän kotona ei tullut neuvonpidossa esille eikä sitä kirjattu suunnitelmaan. Läheisneuvonpidon jälkeen tehdyssä haastattelussa lapsi huomasi isän puuttuvan suunnitelmassa olevasta hänestä huolehtivien aikuisten luettelosta: *Se pitää lisätä sinne!* Tutkimuksen seuranta-ajan jälkeen tehdyssä haastattelussa hän kertoi tapaavansa isää edelleen lähinnä muualla kuin isän kotona eikä kovin usein, mistä hän oli pahoillaan. *Mä nään sitä liian harvoin (apealla äänellä).* Lapsen näkökulmasta isän osallisuus hänen elämässään ei ollut muuttunut parempaan suuntaan, eikä hänellä tuntunut olevan käsitystä, millä ehdoilla ja millä aikataululla tapaamisjärjestelyt voisivat tulevaisuudessa muuttua. Sen sijaan sosiaalityöntekijän ja äidin näkökulmista tilanteen voi uskoa muuttuneen paremmaksi, kun tapaamisjärjestelyjen epämääräisyys oli vähentynyt. Kysymysten laatimiseen osallistuneiden aikuisten huoli siis väheni, lapsen huoli pysyi ennallaan.

Kun lapset eivät olleet suunnitelman laatimisessa osallisia, se ei myöskään merkinnyt heille mitään eivätkä he pitäneet sen noudattamista tärkeänä. Seuraava esimerkki kuvaa, miten yksin aikuisten laatimasta suunnitelmasta väistämättä puuttuu jotain hyvin olennaista – lapsen tieto. Lasta ei osallistettu arkipäivästään keskustelemiseen, joten hänen kokemustaan päivän kulusta ja siitä, minkä olisi syytä muuttua, ei otettu suunnitelmassa huomioon. Suunnitelma jäi hänelle ulkokohtaiseksi ja siten merkityksettömäksi.

Sosiaalityöntekijällä oli huolenaiheenaan lapsen arkipäivän kulku ja siihen kuuluvat rutiinit, minkä hän oli muotoillut kysymykseksi. *Kuinka taataan turvallinen ja säännöllinen arki lapselle?* Arkensa turvallisuuteen ja säännöllisyyteen myös lapsella itsellään oli ennen läheisneuvonpitoa näkemys. *Turvallista on. ... Ei niin säännöllistä. --- Vähän niinku sekalaista.* Yksityisessä neuvonpidossa läheiset määrittivät suunnitelmaan yksityiskohdaisesti lapsen arkipäivän toimintaa sitä rytmittävine kellonaikoinen. *(Lapsi) syö ensin välipalan, pitää pienen lepotauon ja sen jälkeen tekee läksyt. Läksyjen teon jälkeen (lapsi) voi tehdä omia juttuja, mennä kavereiden luo. Iltatoimiin (lapsi) rauhoittuu klo 19–20.* Määrittely syntyi yksin aikuisilta. Läheisneuvonpidon jälkeen tehdyssä haastattelussa lapsi totesi suunnitelmaa lukiessaan, että hänen arkipäivänsä kulku – tekemisten järjestys – oli kyllä ollut ennen läheisneuvonpitoa ja oli edelleen toinen. Suunnitelmassa esitetyn järjestyksen sijasta hän haki *ensin kavereita, söi sitten keksejä, ihan tollast pientä,* ja lähti sen jälkeen ulos. Tämän jälkeen hän saattoi pelata tietokoneella ja mennä vielä uudestaan

ulos, ja vasta viimeiseksi illalla teki läksyt. Iltatoimiin hän ryhtyi vasta yhdeksän aikaan. Sitä, miksi järjestys oli suunnitellaan määritelty toisenlaiseksi, hän ei tiennyt.

Yksi lapsi kertoi haastattelussa tehneensä sisaruksensa kanssa läheisneuvonpidon jälkeen oman suunnitelman ja ripustaneensa sen huoneentaulukseen. Läheisneuvonpidossa tehty suunnitelma käsitti samoja asioita kuin lapsen oma, mutta lapsen näkemystä ei ollut kysytty eikä lapsi pitänyt sitä tarkoituksenmukaisena. *Me haluttiin hyvä, niin me tehtiin se ite.*

Läheisneuvonpidossa pidetään tärkeänä, että pienetkin lapset ovat läsnä ainakin muistutamassa siitä, kenen asiasta ollaan puhumassa. Tämän tutkimuksen lapset olivat kouluikäisiä ja haastattelukokemusteni perusteella erittäin kykeneviä pohtimaan itselleen tärkeitä asioita. Jos he olisivat päässeet osallisiksi asioidensa pohtimiseen ja suunnitelman laatimiseen, heillä olisi ollut niihin kuulemisen arvoiset näkemykset ja ehdotukset. Osallisina – päähenkilöinä – he olisivat todennäköisesti voineet vaikuttaa suunnitelmiansa muotoutumiseen ja samalla sitoutua niiden noudattamiseen. Edellä mainittu lapsi kertoi yllpeänä noudattaneensa tarkasti itse laatimaansa, aikuisen näkökulmasta varsin velvoittavaa suunnitelmaa, kun taas läheisneuvonpidossa sivullisena ollut lapsi suhtautui siellä tehtyyn suunnitelmaan vihamielisesti. *Mä sotkin ne paperit.*

Niiltä osin kun ratkaisuihin oli päädytty nuorten kanssa dialogisesti, siten, että heidän näkökulmansa oli ymmärretty ja he itse olivat ymmärtäneet ratkaisun mielekkyyden, he olivat myös sitoutuneet niihin. Esimerkiksi nuori, joka vastusti kotiintuloaikojaan, lopulta hyväksyi ne ja sitoutui niiden noudattamiseen. Hän oli kokenut suunnitelman laatimisen dialogisena ja myöntynyt aidosti aluksi vastustamaansa ratkaisuun. Myöhemmin nuori kertoi haastattelussa huomanneensa nopeasti, että kotiintuloajat ovat hyvä asia, että ratkaisu oli ollut oikea. *Musta ne oli oikein hyviä päätöksiä. --- Kyl mä niist oon pitäny kiinni.*

N: Et ku mul tuli niit sääntöjä, tollel just ne kotiintuloajat, vaik ne onki sillee periaattees pieniä, ni silti ne on sillee mul itel niinku helpottanu sillee, et ei oo enää niin kova vauhti, vaan ...

H: Mm-m, selkeyttäny.

N: Niin. Vaik se onki sillee --- ihan kauheeta, et pitää tulla yhelt kotiin tai sit soittaa kaheltoista, et jos se meneeki myöhempään, mut ...

H: Mites kaverit siihen suhtautuu?

N: No ku niil on itelläki sillee kotiintuloajat. --- Mut siis ite tunnen niinku sillee, jotenki selkeyttäny.

H: Nii-i. No onks se vaikuttanu sun ja äidin väleihin?

N: No, siis tietty sillei positiivisel tavalla, et mä niinku ... Äiti tietää, et mis mä oon ja mitä mä teen.

Lapsinäkökulma valmisteluvaiheessa

Tässä luvussa tuon esiin, mitä lapset ja nuoret ajattelivat läheisneuvonpidon valmisteluvaiheesta ja miten he kokivat olleensa siinä – läheisneuvonpidon järjestämisestä päättämässä, kutsuttavien valinnassa ja neuvonpidon suunnittelussa – osallisia.

Nuorille ehdotus läheisneuvonpidon järjestämisestä tuli sosiaalityöntekijältä, ja he olivat mukana, kun sen järjestämisestä sovittiin. He myös kokivat, että päätös läheisneuvonpidon järjestämisestä oli tehty yhdessä ja että heidän mielipidettään pidettiin tärkeänä. Yhdessä tapauksessa nuoren mielipidettä kysyttiin ensimmäiseksi, kun äiti ei töiden takia päässyt paikalle. Äiti antoi suostumuksensa myöhemmin.

Nehän ne kerto, et tämmönen on, ja kysy, et mitä mielt me ollaan. --- Joo, et kuulostaa hyvältä.

No kun tää mun sossu --- ei oo ennen ollu läheisneuvonpidossa, ja se oli sit kuullu siitä jostain ... Ja sit se ajatteli, et se vois tähän mun tilanteeseen olla hyvä, tai paras ratkasu. Tai ku se ei oo ikinä ollu, mut et se haluis kokeilla sitä niinku täs mun tilanteeseen. Läheisneuvonpidon järjestäminen tuntui sosiaalityöntekijästä ja myös nuoresta itsestään aiheelliselta, koska kaikil on niin eriäviä mielipiteitä että ... kaikista asioista.

Yksi nuori oli myöntynyt vastentahtoisesti, sanomatta kuitenkaan mielipidettään ääneen.

Sillon se kysy, et haluutteks te tälleen, niin sit me sanottiin niinku et joo. --- En mä olis silleen ees halunnu.

Kun läheisneuvonpidon järjestämisestä oli sovittu, koollekutsujat kertoivat lapsille tarkemmin, mistä siinä on kysymys. Tutkimuksen nuoret naiset halusivat etukäteen ymmärtää työtavan toteutuksen ja tarkoituksen perusteellisesti, ja he kokivatkin saaneensa siitä riittävästi tietoa.

Se, mikä se on, JiiPee (Pääkaupunkiseudun läheisneuvonpitoprojektin johtaja), eiku mikä se on, ni siltähän mä eka tenttasin hirveesti, et mikä mikä tää juttu on. Ja sitte tota kyselly vaan niinku just niiltä tota (koollekutsujilta).

Nuoret miehet puolestaan lähinnä kuuntelivat, mitä heille kerrottiin, ja jäivät odottamaan, mitä tuleman pitää. Toinen koki saaneensa loppujen lopuksi melko vähän tietoa tulevasta läheisneuvonpidosta, toinen, joka ei alun perinkään ollut läheisneuvonpidosta innostunut, halusi itse pysytellä sivussa.

Ne on vaan niinku kertonu sillee, et mitä siel tapahtuu ja sen ominaisuudet sun muuta.

No on siit joku jotain kertonu, mut en mä --- jaksanu oikeen kuunnella. Ei mua oikeen kiinnostanu.

Pienemmät lapset jätettiin valmisteluvaiheessa sivuun, minkä seurauksena he eivät joko kiinnostuneet tulevasta läheisneuvonpidosta tai eivät osanneet tai uskaltaneet kysellä siitä tarkemmin.

Mä oon niin ujo!

Nuorilla olikin läheisneuvonpidosta – miksi se järjestetään ja millainen se on – etukäteen selkeämpi käsitys kuin pienemmillä lapsilla.

Se on semmonen, et sinne tulee niinku mun läheisiä ja sit sellasii ihmisiä, jotka on mun elämäs niinku mukana. Ja niiden kaa sit mietitään niit kysymyksiä, et mitä siin niinku, minkä takia se on järjestetty.

Ulkopuoliset ihmiset silleen niinku, kun ne niinku neutralisoi jotenki tilannetta ja sit ne niinku auttaa niinku tekemällä ratkasuja ja pistää niinku ihmiset iteki silleen miettiin ja ... silleen.

Sinne tulee kaikki niinku läheiset ja sillei. --- Sit me keskustellaan siellä, miten me voitais parantaa meiän asioita.

Varmaan sil haetaan niit ratkaisui ... niihin mitä siel sit kysellään sun muuta.

Yhdellä lapsella ei ollut käsitystä siitä, millainen neuvonpito on, mutta sen tarkoituksen hän tiesi.

Siinä yritetään saada mun tulevaisuus paremmaks.

Muilla lapsilla ei ollut käsitystä sen enempää neuvonpidon luonteesta kuin sen tarkoituksesta-kaan.

En oo --- yhtään päässy siihen jyvälle edes. --- Joku ... mikä onkaan. ... Se on parast ku siel saa sit ruokaa!

En mä tiää, minkälainen se on kokous siinä.

Kaikki lapset ja nuoret olivat mukana miettimässä, keitä läheisiä kutsutaan. *Ketkä on ollu täs silleen niinku tietoisii enemmän näist jutuist. Ku ei kaikki oo silleen niin messeis.* He kokivat, että heidän näkemyksensä olivat tärkeitä ja olivat kutsuttavien läheisten listaan tyytyväisiä. Heille ei tullut vanhempiansa kanssa erimielisyyttä kutsuttavista, mutta yksi nuori joutui ottamaan kantaa vanhempiansa keskinäisen erimielisyyden takia.

No isä otti jotain semmosii, ketä äiti ei halunnu, ja sit äiti otti jotain semmosii, mitä isä ei halunnu. --- Tietenki ku siel oli niinku pistetty jo sit valmiiks semmoset, mitä isä ois iteki pyytäny, ni sit se halus pistää sinne viel pari lisää. --- Sit mä vaan sanoin, että ne on semmosii isän kavereit kumminki, mitkä mäki tunnen.

Jotkut lapset ja nuoret saivat päättää kutsuttavista itse niin, että vanhemmat hyväksyivät heidän ehdotuksensa sellaisenaan.

Mä kysyin siltä (äidiltä), et mitä mielt se on. Se sano, et no se on sun päätös.

Me tehtiin semmonen kartta --- et ketkä on meidän läheisiä ja ... eri osiin laitettiin ne. Ja sitten mietittiin, poimittiin sielt, ketkä olis niitä silleen niinku parhaimpia tohon hommaan, niinku et ketkä tietää ja silleen muutenki. Ensin koollekutsuja kartoitti läheiset äidin kanssa, sitten nuoren kanssa, ja nuoren listassa kutsuttavia oli enemmän. Sil (äidillä) oli just nää niinku nää perus, ja sit mul --- oli vähän enemmän. Äidille kuitenkin sopi, että kaikki nuoren listaamat kutsutaan.

Läheisten osallistumiseen kaikki lapset ja nuoret suhtautuivat myönteisesti ja uskoen, että läheisistä voi olla ratkaisun etsimisessä apua.

Jokainen jollakin tavalla kykenee.

Koska ne on nähny tilannetta ja silleen, ni sit se auttais silleen. Vois asiat selvitä. --- Ku kaikil on sillee kuiteski aina oma näkökulma. Et mites saatais niit vähän yhdistetty ja rakennettuu semmost palapeliä.

Yhden nuoren mielestä tulevassa läheisneuvonpidossa myönteistä oli nimenomaan (ja ainoastaan) se, et näkee sukulaisia.

Omia kavereita kukaan lapsista ja nuorista ei kutsunut läheisneuvonpitoon. Haastatteluissa kävi ilmi, että etenkin pienemmät lapset pitivät kodin vaikeudet pääasiassa omana tietonaan ja kertoivat niistä kavereilleen vain vähän ja valikoidusti.

Se ois mulle aika noloo --- jos kaverit tulee sinne ryhmään. --- En mä halua niille kertoa. Se on niinku salaista. ... En mä halua, et meidän koko koulu ees tietää ... mun salaisuuksista.

Yhdellä lapsella ei ollut niin hyviä ja luotettavia kavereita, että hän olisi voinut kertoa heille kotitilanteeseen liittyvistä huolistaan ylipäänsäkään juuri mitään. *Eee!* Nuorilla sen sijaan vaikuttava olevan läheisiäkin ystäviä, joiden kanssa myös kotiasioista saattoi puhua. He eivät kuitenkaan nähneet, että kaverit voisivat olla kodin asioista puhuttaessa avuksi.

Se lähtis semmoseen lastenleikkiin sitte.

Ku must tuntuu, et se muutenki voi mennä vähän sellaseks niinku vaikeeks. Että sitten et mun ystävät ois siinä ni ... en mä oikeen tiää.

Yksi nuorista kuitenkin harkitsi yhden kaverinsa kutsumista.

Oon mä nyt puhunu --- mun kaverin --- kans tos ... ehkä ... vois tulla. Mut ... kattoo nyt miten tässä menee.

Nuoret olivat mukana päättämässä myös siitä, keitä viranomaisia kutsutaan, tai ainakin hyväksyivät kyseisten viranomaisten mukaan tulon. Kutsuttavien viranomaisten saaminen paikalle oli joidenkin kohdalla hankalaa.

Sit ku se pitäs olla lauantaina, niin taas noille viranomaisille on vähän vaikeeta. --- Ne (terapeutti ja lääkäri) ei saa tulla siis, ne ei saa tehdä lauantaisin. --- Toivotaan, että (sairaanhoitaja) pääsee tulemaan. --- Se ei oo oikeen niinku varma nyt, et kuka (nuoren asuinpaikasta) pääsee tulemaan. --- Tää ei oo auki kato sillon. --- Kyl mä oisin toivonu tota yhtä (asuinpaikan työntekijää), mutta se ei pääse tulemaan, et se on niinku varmaa, et hän ei pääse.

Yksi nuori koki läheisneuvonpidon pitkän odotuksen raskaana.

Ku sen (läheisneuvonpidon) piti jo x-kuussa niinku olla --- ja nyt ollaan jo x-kuussa (kolme kuukautta myöhemmin). --- Kukaan ei vaan ottanu sitä asiaa hoitaakseen, et se vaan niinku oli vaan silleen, et se --- pitää pitää. --- Niin ni se vei niin paljon multa niinku voimia ja tällai, ni mä en jaksanu oikeesti mihinkään keskittyä.

Tähän tutkimukseen osallistuneilla lapsilla ja nuorilla oli vahvat omat käsitykset ja mielipiteet asioista, mutta he tiedostivat selvästi asemansa aikuisten ohjaamassa ja hallitsemassa prosessissa. Pienempien lasten käsitys prosessin etenemisestä ja läheisneuvonpidossa ratkaistavista asioista oli hatara, ja heidän kokemuksensa osallisuudesta olematon. Nuoret puolestaan kokivat olleensa jossain määrin tai vahvasti osallisia läheisneuvonpidon valmisteluvaiheessa, mutta asemansa tulevassa läheisneuvonpidossa he näkivät epävarmempana ja olevan aikuisten tahdosta kiinni. He toivoivat, että läheisneuvonpidossa asioista vihdoinkin puhuttaisiin kunnolla ja että myös heidän näkemyksensä otettaisiin huomioon. Kuitenkin he näkivät, että viime kädessä määräysvalta on aikuisilla.

No ohan niihin aina mielipiteet, mut ... Enhän minä niistä päätä. --- Voi olla (että esitän omat näkemykseni). Ja sit mä kuuntelen niitä.

Kai niitten (aikuisten) ehkä pitää (päättää). --- Mä oon yleensä kaikkii, silleen toisii kohtaan, et miten mä haluun et ne on mua kohtaan. Tai mä kuuntelen niit, mä uskon et ne kuuntelee sit muaki. --- Jos ei kuuntele, mä heitän kynällä päähän, ni kyl ne sit kuuntelee. --- Saa sitä olla sillee eri mieltä.

Nuorille, jotka suhtautuivat tulevaan läheisneuvonpitoon myönteisesti, siihen osallistuminen oli itsestään selvää.

Mä kyllä niinku omat, omista asioistani haluan olla päättämässä.

Yksi nuori ja pienemmät lapset olivat käsittäneet, että läsnäolo kuuluu asiaan tai että vähän niinku pakko olla siellä.

Ku sinne silleen on kutsuttu. --- En mä viittiny oikeen kieltäytyäkään.

No se vaan sanottiin, et mä tuun sinne mukaan.

Hekin kuitenkin suhtautuivat osallistumiseensa läheisneuvonpitoon lievän innostuneesti, joskin yhtä lasta ajatus ujostutti.

Vähän jännittää. --- No se kaikki.

Lasten ja nuorten kokemukset vaihtelivat siitä, mitkä heidän osallistumismahdollisuutensa kaiken kaikkiaan valmisteluvaiheessa olivat ja kuinka paljon he suunnitteluun ja päättämiseen osallistuivat. Toiset nuoret kokivat osallistuneensa keskeisesti valmisteluihin, yksi vain vähän mutta riittävästi, *ihan tarpeeks*. Yksi nuori sen sijaan koki jääneensä enemmän sivustaseuraajaksi.

Ei ne pahemmin mulle siit oikeen informoi. Ku ne on vaan noitten aikuisten välisii. --- Et ne (sosiaalityöntekijä ja koollekutsuja) ainoostaan enintään kertoo mulle sen takia, et pystytään ... (sopimaan) et ketkä sinne tulee ja sit se ajankohta. Ja näyttää noi kysymykset. --- En mä sillee koe, et mä hirveesti oisin ollu siin mukana. Hän olisi halunnut tietää asioiden etenemisestä enemmän. No varmaan jotain, että missä mennään sun muuta. ... Et pitää ajan tasalla.

Yhteen vetäen ja yksinkertaistaen voi sanoa, että tutkimuksen *nuoret naiset* kokivat läheisneuvonpidon valmisteluvaiheen varsin dialogisena prosessina. He kokivat olleensa keskeisesti osallisia niin neuvonpidon järjestämisestä ja keskeisimmistä huolenaiheista kuin kutsuttavista läheisistä ja viranomaisista päätettäessä. Tulevaa läheisneuvonpitoa he odottivat toiveikkaina, nähden itsensä neuvonpidon päähenkilönä, joskin toinen heistä ei aiempiin kokemuksiinsa perustuen luottanutkaan täysin vaikutusmahdollisuuksiinsa.

Tutkimuksen *nuoret miehet* sen sijaan eivät kokeneet läheisneuvonpidon valmisteluvaihetta kovin dialogisena prosessina. Toinen heistä olisi halunnut olla osallisempi, mutta hän koki aikuisten pitäneen asiat *aikuisten välisinä* ja olleensa itse prosessista sivussa. Joistain asioista hän oli ollut mukana päättämässä tai hyväksymässä tehdyt ehdotukset, mutta aitoa osallisuuden kokemusta hänelle ei syntynyt. Toinen nuorista miehistä oli jättäytynyt sivuun omasta halustaan, koska hän ei vielä valmisteluvaiheessa nähnyt läheisneuvonpidon järjestämistä tarpeellisena ja suhtautui siihen lähinnä välinpitämättömästi. Onkohan niin, että nuoret miehet eivät yhtä helposti kuin nuoret naiset hakeudu keskusteluihin ja anna mahdollisuutta dialogisen suhteen muodostumiselle viranomaisten (sosiaalityöntekijän) tai koollekutsujan kanssa, tai jopa vetäytyvät niistä haluten sillä osoittaa ehkä itsenäisyyttään perheessä ja riippumattomuuttaan lastensuojelusta? Vai onko

niin, että heidän tapansa puhua ja ilmaista näkemyksiään tekee naistyöntekijöille vaikeammaksi dialogisen suhteen luomisen?

Pienempiä lapsia ei otettu mukaan huolten ja kysymysten määrittämiseen, mutta he saivat osallistua kutsuttavista läheisistä päättämiseen sekä valita omat ruokansa ja juomansa neuvonpitoon. Yksi lapsi kertoi, että hänen kanssaan *ei paljon kukaan melkein* ollut puhunut läheisneuvonpidosta. Toisille heistä ei ollut muodostunut selvää käsitystä siitä, mistä läheisneuvonpidossa on kysymys ja mitä tuleman pitää, eivätkä he nähneet itsellään prosessissa juuri roolia. Haastattelussa lapset ilmaisivat kuitenkin vahvoja näkemyksiään asioista ja kertoivat läheisneuvonpitoa koskevista odotuksistaan. Haastattelussa sain käsityksen, että he olisivat olleet valmiit dialogiseen suhteeseen prosessissa osallisten aikuisten kanssa, mutta heitä ei sellaiseen kutsuttu.

Yhden lapsen toiveikkaana odottama läheisneuvonpito peruuntui yllättäen, ja lapsi sai siitä tiedon lyhyesti puhelimitse. *No se vaan soitti mulle kerran, että nyt sitä ei oo sitä läheisneuvonpitoa.* Peruuntumisen seurauksia ja sitä, miten hänen asiassaan seuraavaksi edetään, hän ei saanut tietää ennen kuin muutaman viikon kuluttua, ja siihen asti hän joutui elämään huostaanoton uhasta tietoisena mutta asiassa tehtävien ratkaisujen suunnasta tai aikataulusta tietämättömänä. Lapsi oli läheisneuvonpidon peruuntumisesta pahoillaan. *Noo, se oli vähän huono juttu. Kyl mä oisin sen halunnu.* Haastattelussa hän kertoi sekä läheisneuvonpidon aiheeseen liittyvistä että muista huolistaan, toiveistaan ja epävarmuudestaan tilanteessa. Hän kertoi kärsivänsä mahakivuista ja päänsärystä ja joutuvansa niiden takia lähtemään toisinaan kesken päivän koulusta kotiin. Jos hän ei kokenut läheisneuvonpidon valmisteluvaiheessa olleensa juuri osallinen asioista päätettäessä, läheisneuvonpidon peruunnuttua hän vaikutti olevan sitä vielä vähemmän. Neuvonpidon peruunnuttua ja siihen latautuneen toivon sammuttua lapsen rinnalta puuttui ”vieressä kulkeva aikuinen” (ks. s. 75), joka olisi jakanut tämän murheet ja vakuuttanut, että kaikki käy vielä parhain päin. Tällainen esimerkki ehkä selvimmin osoittaa, miten lapsi – lastensuojelun asiakas – jää huolineen ja murheineen yksin, kun aikuiset suunnittelevat ja toteuttavat prosessia keskenään, luomatta ja ylläpitämättä lapsen dialogista suhdetta.

Lapsinäkökulma neuvonpidossa

Tässä luvussa tuon esiin, mitä lapset ja nuoret ajattelivat läheisneuvonpidosta (kokouksesta) ja miten he kokivat olleensa siinä osallisia. Tarkastelen neuvonpitojen lapsilähtöisyyden toteutumista lapsinäkökulmasta, sekä lasten ja nuorten kokemusten (haastattelut) että eri osallistujien – viranomaisten, läheisten, avustajan ja lasten ja nuorten oman – toiminnan (havainnointi) kautta.

Lapset ja nuoret eivät osanneet etukäteen täysin kuvitella, minkälainen tilaisuus läheisneuvonpito tulisi olemaan. Tämä aiheutti heille jonkin verran epävarmuutta, *varmaan vähän jännitti*, ja jotkut tulivatkin kokouspaikalle vähän varautuneen oloisina. Jotkut kertoivat joidenkin perheenjäsentensä jännittäneen kokousta etukäteen. *Mun faija on kans vähän samanlainen stressiherkkä ku minä.* Toiset taas suhtautuivat tulevaan neuvonpitoon tynnen luottavaisesti.

Mä en mun mielest ees jännittäny sillee että ... olin aika rauhallisel fiiliksel, et mä luotin siihen. --- Oli aika varma olo.

Kaikki lapset ja nuoret tulivat kokouspaikalle yhden tai useamman perheenjäsenensä kanssa. Kukaan ei muistanut, että tulevasta läheisneuvonpidosta olisi matkalla juuri keskusteltu, mikä myös saattaa kertoa siitä, että edessä oleva tilaisuus mietitytti sinne saapuvia. Yksi nuori oli saanut matkan aikana muuta ajateltavaa. *Muutenki kerettiin jo riidellä mutsin kans siin matkalla.*

Läheisten aikuisten – sukulaisten ja perheystävien – kohtaaminen neuvonpitopaikalla vaikutti olevan kaikille lapsille ja nuorille myönteinen kokemus. Erityisesti pienemmät lapset kulkivat

vilkaina ja hymyilevinä aikuisten joukossa, vaikuttaen olevan mielissään saamastaan huomiosta ja poikkeuksellisen tilanteen luomasta odottavasta tunnelmasta. Jotkut nuorista juttelivat joidenkin läheistensä kanssa, toiset istuivat hiljaisempina aloillaan odottamassa neuvonpidon alkua. Aikuisten mielialat ja tunnelmat, siten kuin heidän ilmeistään ja olemuksestaan saattoi arvailla, näyttivät vaihtelevan rauhallisesta ja luottavaisesta hermostuneeseen ja varaukselliseen. Osa aikuisista tervehti toisiaan jatkaen siitä iloisesta sävyistä keskustelua, osa tervehti muita osallistujia lyhyesti minkä jälkeen istui vakavana ja puhumattomana aloilleen. Se, että kahvia, leipiä ynnä muuta oli heti tarjolla, vaikutti rentouttavan aikuisväkeä ja tarjoavan luontevaa tekemistä tilaisuuden alkamista odotellessa.

Läheisneuvonpidon ajankohtaa, paikkaa ja tarjoiluja nuoret pitivät hyvinä.

Ihan mukava, semmonen neutraali. --- Oli hyvät tarjoilut ja juomat ja kaikki nää. Ihana ku se oli just, ku mä olin heränny viel ni tota tulla sinne, ku oli ne kaikki leivät siellä ja kahvit.

Yhdellä nuorella tosin oli huomauttamista, koska kokouspaikka oli melko viileä. *Koko ajan sai olla jäissä.* Yhden pienemmän lapsen mielestä kokouspaikka oli *ihan surkee*. Paikan päällä ja jälkikäteen muodostunutta kokemusta voi uskoa vahvistaneen sen, että hänestä koko läheisneuvonpito oli ikävä. Toinen lapsi puolestaan piti neuvonpidon ajankohtaa huonona, koska hän joutui sen takia jättämään harrastuksensa väliin. *Mä oisin sinne menny mieluummin.*

Koollekutsujat veivät nuorten mielestä kokousta suurimmaksi osaksi hyvin eteenpäin ja heidän toimintansa oli *asiallista* (myönteinen arvio). Koollekutsujien tarkentavat ja konkretisoivat kysymykset olivat heidän mielestään paikallaan. *Semmosia just, et pysty tarkentaa, mieltii enemmän ja syvemmin niitä.* Yhtä nuorta koollekutsujan puuttuminen tiedonantovaiheessa käytyyn keskusteluun ja joihinkin suunnitelman kohtiin kuitenkin ärsytti.

Mun mielest se koollekutsuja vaan sekotti asioita. --- Jotain siis ihan ihme jahkaamisii, jotain mitkä oli niinku päivänselviä asioita, mistä me oltiin jo puhuttu, ja mitä oli sovittu, ni sit se niinku jankkaa. --- Siis et kaikki, kaikki sano sille niinku, kaikki. --- Mut se vaan jatko. --- Sit se mun tukihenkilö, ni seki huutaa: ”Hyvä ystävä, etkö sä nyt jo ymmärrä!” Ja kaikki, kaikki huutaa kuorosille. Mut ei, se ei vaan tajuu! --- Et se oli mun mielest ihan älytöntä.

Yksi nuori kritisoi koollekutsujaa siitä, että tämä oli ilmaissut omia näkemyksiään ja ollut jostain eri mieltä kuin läheisverkosto. *Eihän se oo sen tehtävä! Ku se on vaan niinku järjestäny sen jutun.*

Pääpiirteittäin tutkimuksen *nuoret* kuitenkin kokivat, että läheisneuvonpito vastasi hyvin heidän odotuksiaan ja oli hyvä tapa hakea ratkaisua tilanteeseen. Heidän mielestään läheisneuvonpidossa saatiin enemmän ja konkreettisempaa aikaiseksi kuin aiemmissa sosiaalitoimen järjestämissä palavereissa tai aiemmissa läheisten auttamis-/puuttumisyriyksissä. Nuoren ja perheen tilanteesta, huolta aiheuttavista asioista, puhuttiin perusteellisemmin ja avoimemmin kuin aiemmin. Joistakin asioista puhuttiin läheisneuvonpidossa ensimmäistä kertaa niin, että kaikki asianosaiset olivat yhtä aikaa läsnä ja saivat sanoa tapahtumista ja tilanteesta omat näkemyksensä. Neuvonpidon keskeisimmät aihepiirit olivat nuorista erittäin tärkeitä ja itseä lähellä. *Niinku meiän perheen juttuja.*

Ihan ookoo, ei mitään moittimista eikä mitään. --- Et täs tapahtu jotain. Niis muis (aiemmissa palavereissa) ei siis mitään muuta tehtykään ku jotain (jauhettiin samaa).

Joo, joo, joo, oli (hyvä tapa tehdä suunnitelma). --- Ainaki siin joku selvyys niinku tuli.

Sai kerralla sillee puhuttua, eikä tarvinnu odottaa ensi kertaa ja jotain pientä muutosta, vaan nyt ties, et tulee eteen jotain suurempaa. --- Kyl se tuotti tulosta. Kannatti. --- Mun mielest se oli jotenki niin toimiva juttu.

Kai se sit (kannatti), koska kun se autto sillai. --- Et kaikki asiat järjesty, meni silleen niinku parempaan suuntaan. --- Ei ne oo varmaan vaikuttanu ne edelliset kauheesti.

Useissa viimeaikaisissakin tutkimuksissa toivon herättäminen ja ylläpitäminen, toiveikkuuden vahvistuminen, on todettu keskeiseksi hyvän ja auttavan asiakassuhteen, asiakaspalaverin tai kuntoutusprosessin kriteeriksi (ks. esim. Hyytinen 2006, Kokko 2006, Wallenius 2005). Hyytinen (2006, 125) toteaa, että toiveikkuus liittyy toimintaan, että se ei voi syntyä tai vahvistua passiivisessa odottelussa. Läheisneuvonpito-prosessissa, ja erityisesti itse neuvonpidoissa, kaikki nuoret kokivat, että jotain todella tapahtui ja lähti liikkeelle. Toiveikkuus tilanteen paranemista kohtaan oli herännyt tai vahvistunut.

Nuorten kokemukset vaihtelivat siitä, miten yksityisen neuvonpidon tunnelma muuttui sen edetessä.

No, se alus oli vähän semmonen ... Kaikki oli vähän semmosia tiukkapijoja. Mut sit lopussa se oli semmonen ku ... Kaikki tavallaan ei enää jaksanu jauhaa jotain turhista syistä.

Yhden nuoren mielestä neuvonpidon alussa kaikki oli silleen ihan neutraalisti, mutta keskustelun päästyä käyntiin tunteet kuumeni. --- Tuli vähän semmost tulisuutta ihmisillä sil taval.

Lasten ja nuorten yksimielinen kritiikki läheisneuvonpitoa kohtaan koski sen pitkää kestoa.

Niin pitkä koko homma, et mä en muista siit mitään.

Kyl siin vähän perse rupes puutuun välillä.

Siis kyl mua väsytti sillei istuu siel aika pitkään.

Silleen ku väsytti sit ja pitkästytti ain sillon tällön, ku --- niin pitkään piti olla. --- Silleen se aika meni aika hitaasti.

Oli tylsää. Siel ei (meinannu) aika kulua.

Nuoret arvelivat, että neuvonpitoa lyhentäisi, jos siinä keskityttäisiin vain olennaisiin kysymyksiin ja jätettäisiin vähemmän tärkeitä asiat keskustelun ulkopuolelle. *Et jos sielt vähän vähentäs tommosii pikkutarkkoja juttuja.* Tärkeintä heille kuitenkin oli, että olennaisista kysymyksistä keskusteltiin kunnolla, ja neuvonpidon pituus ja väsyttävyys oli sen hyötyihin verrattuna pieni haitta. Seurantakokouksissa keskustelu tuntui käynnistyvän nopeammin ja pysyvän ryhdikkäämmiin keskeisissä kysymyksissä. Tämä oli myös joidenkin nuorten kokemus. Yksi nuori luonnehti seurantakokousta luonnollisena jatkumona ensimmäiselle läheisneuvonpidolle. Ensimmäisessä läheisneuvonpidossa oli *rakennettu pohja*, ja seurantakokouksessa *sit vähän niinku tarkenneltiin just silleen. Uudelleen juteltiin ja tolle.* --- Selviteltiin vähän lisää.

Läheisneuvonpidon päättyessä toiset nuoret olivat väsyneitä mutta pääasiassa tyytyväisiä pidettyyn neuvonpitoon. *Varmaan kaikilla oli hyvä mieli.* Yksi nuori oli heti neuvonpidon jälkeen väsymyksensä takia vähän hämmentynyt. *Oli vähän semmonen ... niin ja näin -filis ehkä.* Myöhemmin hänellä oli siitä kuitenkin erittäin myönteiset muistot. Yksi nuorista oli pettynyt joihinkin neuvonpidossa tehtyihin ratkaisuihin, minkä takia hän oli turhautunut. Hyvä asia sekä läheisneuvonpidossa että seurantakokouksessa – verrattuna aiempiin neuvotteluihin – oli hänen mielestään kuitenkin se, että neuvonpidon ratkaistavaksi oli etukäteen määritelty kysymykset.

Se oli mun mielestä hyvä, et oli niinku kysymykset. Ja et niihin piti ne vastaukset saada. Ni se oli hyvä.

Sen sijaan pienempien lasten mielestä neuvonpito oli hyödytön ja siellä laadittu suunnitelma merkityksetön. He jäivät keskustelussa sivullisiksi eivätkä itse osallistuneet suunnitelman laatimiseen lainkaan. Yhden lapsen mielestä neuvonpidon tulos ei *ollu mikään*, ja *se vähän niinku unohdettiin. Ei ollu kyl kiva*. Myös toinen lapsi oli pettynyt neuvonpitoon, ja hänen mielestään ainoa kiva asia oli, *et siel oli karkkia. Mä en ois halunnu kyl mennä koko kokoukseen. Se oli niin tylsä*.

Viranomaisten toiminnassa

Viranomaisten tiedonannoissa *nuorille* ei tullut yllätyksiä, koska he olivat tutustuneet niihin (paria myöhässä tehtyä yhteenvedoa lukuun ottamatta) etukäteen. Tiedonantovaiheessa syntynyt keskustelu viranomaisten ja läheisten välillä oli heidän mielestään asiallista, ja muutenkin tiedonantovaihe sujui heidän mielestään hyvin, oli *hyvin hoidettu*. Pääpiirteittäin he pitivät yhteenvedoja riittävän hyvinä kuvauksina omasta ja perheensä tilanteesta ja tapahtumista. Jotkut nuoret kokivat kuitenkin joidenkin viranomaisten toiminnan ymmärtämättömänä tai heidät sivuuttavana. Esimerkiksi yhden nuoren mielestä oman sosiaalityöntekijän työpari ei kuunnellut häntä suunnitelman esittämisen vaiheessa tai välittänyt hänen näkemystään.

Joku ihan omituinen, mä en oo koskaan ees nähnykään sitä, kyseli niin omituisii kysymyksiä. --- Jotain kysy niinku moneen kertaan sillee, et mihin mä sanoin sitte --- sille suoraan, et joo, en enää yhtään ota mitään vastaan.

Toisen nuoren mielestä yksi viranomainen oli neuvonpidossa mukana turhaan.

Ku se ei just, se ei tiedä niinku noist mun jutuist oikeen mitään. --- Ni se vaan sitä omaa mielipidettään, ja että ”kun minä tunnen (nuoren)” (matkii äänellään) ... Tyyliin kaks kertaa nähty, ni ”minä tunnen (nuoren)” (matkii ...) ja ... (murahtaa painokkaasti).

Parissa neuvonpidossa nuoren asiaa hoitanut viranomainen ei itse päässyt tulemaan paikalle, vaan hänen puolestaan yhteenvedon tuli esittämään samasta palveluyksiköstä toinen henkilö. Kerran koollekutsuja luki poissa olevan viranomaisen lähettämän yhteenvedon. Aina sijaisen lähettäminen paikalle ei ollut nuoren mielestä hyvä ratkaisu.

Ei siinä (viranomaisen kirjoittamassa yhteenvedossa) mitään, mut siis niit sen (viranomaisen puolesta tulleen työntekijän) omii ... (ajatuksia). --- Jotain ihan älyttömii. --- Ku sit se heitti niinku sillai ohimennen --- ”nyt täytyy lähtee, heippa!”

Yhdelle nuorelle sosiaalityöntekijän suunnitelmalle asettama reunaehto tuli ikävänä yllätyksenä. Reunaehto oli kirjoitettu jo sosiaalityöntekijän yhteenvedoon, mutta nuori itse ei ollut nähnyt sitä ennen läheisneuvonpitoa.

Sit siin oli kirjotettu taululle, et reunaehdot. --- Et, päättäkää, mitä päätätte, mut ... (reunaehto) --- Se oli ihan perseestä kyllä.

Yhden lapsen kokemus tiedonantovaiheesta oli huono. Haastattelussa hän ei halunnut koko läheisneuvonpitoa juuri muistella mutta oli painokkaasti sitä mieltä, että se oli ikävä kokemus. *Oli tylsää*. Huonolle kokemukselleen hän ei osannut antaa muuta syytä kuin sen pituuden. Tiedon-

antovaiheessa esitettyjä yhteenvedoja hän ei halunnut kommentoida lainkaan. *En mä ees kuullu, mitä ne ois kertonu siellä.* Tiedonantovaiheen havainnointi antaa aiheita kuitenkin uskoa, että viranomaisten yhteenvedot, kuvatessaan monin tavoin lapsen ominaisuudet, oireet ja käyttäytymisen huolestuttavina ja epänormaaleina, olivat hänelle raskasta kuultavaa. Heti tiedonantovaiheen alkupuolella, ensimmäisen yhteenvedon aikana, lapsen odottava, tarkkaavainen innostuneisuus sammui, ja hän alkoi hämmentyneen ja kiusaantuneen oloisena pyöriä istuimellaan. Lopulta hän vaikutti vetäytyvän täysin omiin puuhiinsa. Aikuisten kielellä, aikuisten ehdoilla ja masentavansävyyisenä etenevän tiedonantovaiheen aikana lapsi keksi yhä kovaäänisempää tekemistä, ja lopulta koollekutsuja kehotti häntä menemään ulos leikkimään.

Kaikissa tutkimuksen läheisneuvonpidoissa sosiaalityöntekijät hyväksyivät suunnitelman sellaisena, miksi se oli koollekutsujan avulla suunnitelman esittämisen vaiheessa muotoutunut. He saattoivat kysyä jotain, mutta eivät vaatineet muutoksia suunnitelmaan.

Se sossu oli kyllä ... ”iloisesti yllättynyt” (matkii). --- Ehkä se, et sen ei tarvinnu mitään muut, ku juoda kahvia ja jauhaa paskaa siel toises huonees. Sit se tulee vaan, ni kaikki on valmista (nauraen).

Läheisten toiminnassa

Kokon (2006) ennakoitidialogia koskevassa tutkimuksessa tuli selvästi esiin, miten merkittävää läheisten osallistuminen näihin palavereihin perheille oli. Palaverissa perheet olivat yllättyneitä läheistensä ilmaisemasta huolesta ja välittämisestä ja kokeneet saaneensa heiltä odottamatonta tukea ja apua. Asioista oli puhuttu avoimesti, ja palaverin seurauksena perheenjäsenten ja heidän läheistensä väliset suhteet olivat parantuneet. (Mts. 165.) Tässä luvussa tuon esille, miten lapsilähtöisyyden toteutuminen tai puuttuminen läheisten toimintana ilmeni läheisneuvonpidoissa, ja miten lapset ja nuoret läheistensä toiminnan kokivat.

Kaikissa tämän tutkimuksen läheisneuvonpidoissa läheisillä vaikutti olevan vilpittömän pyrkimys osoittaa välittämisensä ja löytää lasten ja nuorten edun mukainen ratkaisu kysymyksiin. Lapsinäkökulmasta katsottuna heidän toimintansa oli vaihtelevaa, mutta enemmän lapsilähtöisyyden toteutumista edistävää kuin estävää. Enimmäkseen he pyrkivät luomaan neuvonpitoihin myönteisen, tulevaisuuteen suuntautuvan ilmapiirin silloinkin, kun kaikki eivät uskoneet suunnitelman välttämättä toimivan.

Ei olla pessimistisiä, vaan katsotaan tästä eteenpäin!

Läheiset loivat lapsille ja nuorille välittämisen ilmapiiriä muun muassa siten, että lasten ja nuorten asioista puhuttiin vakavasti, konkreettisesti ja kiirehtimättä. Osallistujat osoittivat keskusteluissa pitävänsä puheena olevia asioita tärkeinä ja haluavansa lapsen tai nuoren parasta. Joissakin neuvonpidoissa välittämisen ilmapiiriä luotiin sanomalla välittäminen ääneen.

Sä et (nuori) tiedä, miten paljon sun äitis ja isäs rakastaa sua.

Välittämisen ilmapiiriä luotiin myös osoittamalla nuorille, että heidän näkökulmansa on tärkeä ja keskeinen. Heidän näkemyksiään kyseltiin ja niihin suhtauduttiin vakavasti, joskaan heidän näkemyksensä eivät aina vaikuttaneet ratkaisuihin. Joskus niihin suhtauduttiin huvittuneesti mutta silloinkin hyväksyvästi ja lämmöllä, eivätkä nuoret tällaisissa tapauksissa vaikuttaneet aikuisten reaktioista loukkaantuvan.

Episodi yksityisestä neuvonpidosta.

Läheiset kyselivät nuorelta, onko tällä riittävästi mahdollisuuksia omaan tilaan ja rauhaan kotona, mihin tämä vastasi myöntävästi. Siihen hän kuitenkin jatkoi, että perheen vauva tosin häiritsee paljon etenkin öisin. Kriittikkinsä hän osoitti äidille ja äidin puolisolle. *Mä en ymmärrä miten vauva voi huutaa niin paljon ja nää ei saa sitä hiljaseksi!* Tähän kaikki muut suhtautuivat vähän huvittuneesti, *sellaisia ne vauvat on*, ja joku muisti, että nuori itsekin itki vauvana paljon. Jossain vaiheessa keskusteltiin nuoren kotitöistä, muun muassa siitä, miten nuori jättää likaisia astioita ja pyytkkejä lojumaan huoneeseensa. Tätä nuori kommentoi tuohtuneena. *Joo, mut vaikka mä toisinkin ne pyykkikoriin, niin saattaa mennä jopa VIIKKO ennen ku ne tulee puhtaina takasin!* Kaikki purskahtivat nauramaan, ja joku vitsaili hitaasta palvelusta. Äiti puolustautui kuitenkin tosissaan (vaikkakin myös hymyillen). *Ai viikko? Tämänkokoisessa perheessä kone pyörii joka päivä.* Joku läheisistä ehdotti, että nuori opettelisi käyttämään konetta itse, niin hän saisi *farkkunsu puhtaiksi* milloin tahtoo.

Läheiset myös tarjosivat konkreettista apuaan – tiiviimpää yhteydenpitoa ja yhdessä tekemistä.

Episodi tiedonantovaiheesta.

Nuorisotyöntekijän yhteenvedossa oli käynyt ilmi, että toiminta, johon nuori (poika) oli osallistunut, oli ollut hänelle hyväksi ja hän oli pitänyt siitä. Nyt toiminnan määräaika oli kuitenkin tulossa täyteen. Yksi läheisistä tarjoutui nuorelle mieskaveriksi ja lupasi muistakin läsnä olevista miehistä miesseuraa. Isovanhempi kysyi tähän, miksi tällainen mieskaverina oleminen ei ole aiemmin toteutunut, johon läheinen vastasi, että kun siitä ei ole sovittu. Isovanhempi: ”Miksei oo sovittu?” Johon kaikki miehet yhdestä suusta: ”No sitä varten me ollaan nyt täällä.”

Yksityisessä neuvonpidossa miespuoliset aikuiset läheiset päättivät hankkia säännöllisen yhteisen pelivuoron ja kutsua mukaan suvun kaikki pojat. *Pari kertaa viikossa hallivuokra tai kentälle vaan pelaamaan.* He totesivat, että se olisi hyvä yhteinen harrastus miehille ja pojille ja että pelitapaamisissa olisi sitten tilaisuus jutella yleensäkin asioista. Tämä oli nuoren mielestä hyvä ajatus.

Ainaki tietää, et niittenki kans voi tehdä jotain ees (haastattelu).

Merkille pantavaa kaikissa yksityisissä neuvonpidoissa oli, että lapsista ja nuorista puhuttiin arvostavasti ja että osallistujat osoittivat välittävänsä heistä (vrt. Haverinen & Martikainen 2004, 23). Silloinkin, kun läheiset esittivät nuorelle vaatimuksia esimerkiksi käyttäytymisen muuttamiseksi tai luonnehtivat tätä ”kielteisesti”, äänessä ja ilmeissä oli lämpöä.

(Nuori) on sellanen pikaräjähätäjä (lempeällä äänellä).

Joissain neuvonpidoissa välittämisen ilmapiiriä ei luotu pelkästään lapsen tai nuoren ympärille, vaan myös kaikkien aikuisten kesken. Kiiwaista ja tunnepitoisista kiistelyistä huolimatta (vrt. Haverinen & Martikainen 2004, 26) näissä neuvonpidoissa päädyttiin aina välillä suvantovaiheeseen, jolloin yhteisyyttä luotiin toteamalla kaikkien osallisten keskinäinen välittäminen ääneen.

Havaintoja yksityisestä neuvonpidosta.

Aika ajoin keskustelu kärjistyi nuoren ja vanhemman väliseksi kiistelyksi. Nuoren suurimmasta huolenaiheesta – äidin juomisesta – puhuttaessa muut läheiset pysyivät tiukasti nuoren rinnalla ja yrittivät saada vanhempaa näkemään tilanteen nuoren näkökulmasta. Vanhemman ja nuoren kiistellessä arkielämän käytännöistä, kuten kotitöistä, avustaja

sen sijaan tarkensi asioita puoleen ja toiseen toimien kiistelyn sovittelijana. Paljon keskusteltiin hyvän kotielämän kriteereistä ja siitä, että kaikkien täytyy omalta osaltaan yrittää. Jossain vaiheessa yksi läheisistä kääntyi paljon kritiikkiä saaneen äidin puoleen sanoen, että he kaikki tietävät, että lapset ovat äidille kaikki kaikessa. Hän myös käänsi välittämisen toisin päin. *Sähän tiedät, että noi penskat rakastaa sua yli kaiken?* Äidille tuli vedet silmiin. *Kyllä mä sen tiedän.* Neuvonpidon loppupuolella, kiivaidenkin kiistelyjen jälkeen yksi läheisistä puhui lämpimästi siitä, miten suvun kaikki lapset ovat erilaisia keskenään mutta kukin juuri sellaisenaan hyvä. *Niinku meidän osaava ja voimakastahtonen (sukulaisen lapsi), taiteellinen (nuori) ja empaattinen (sukulaisen nuori) ...* Yksi läheisistä ehdotti suunnitelmaan kaikille yhteistä velvollisuutta. *Koko suvun velvollisuus on hermojen hallinta. Ettei tarvi heti räjähtää toiselle.* Toinen läheinen muistutti, että välittämisestä tässäkin kokouksessa on kysymys ja tiivistä neuvonpidon lopputulemaa kannustavasti. *Tärkeintä on, että jokainen tajuu, missä mennään, ja haluaa parantaa. Kaikki täällä on toisilleen tärkeitä ja rakkaita.*

Läheisten merkitys sovittelijoina tuli ilmeiseksi useissa neuvonpidoissa. Oli vaikeuksien syynä tai seurauksena sitten riitatilanne nuoren ja hänen vanhempiensa välillä tai lapsen tai nuoren eronneiden vanhempien välillä, läheisten osallistuminen ratkaisujen miettimiseen selkeytti ja rauhoitti keskustelua. Useita neuvonpitoja havainnoidessani olin vaikuttunut siitä, miten läheiset puhuivat riiteleville osapuolille ”järkeä” ja miten osapuolet pystyivät ottamaan sen – sekä kritiikin että ymmärryksen – vastaan. Näissä neuvonpidoissa läheiset puhuivat osapuolille rohkeasti, ”suoraan” ja vertaisina, viitaten esimerkiksi kokemuksiinsa ja toimintaansa itsekin äitinä tai isänä. Joissain neuvonpidoissa ajattelin, että aikuisten välisen, nuoren näkökulmasta olennaiseen keskittyvän, keskustelun kuuntelemisen täytyi jo sinällään olla nuorelle voimaannuttava kokemus.

Havainnot yksityisestä neuvonpidosta.

Yksityisen neuvonpidon alkupuolella keskustelu keskittyi jonkin aikaa äidin ja isän ristiriitoihin eron jälkeen ja siihen, miten isä oli laiminlyönyt velvollisuutensa isänä ja äiti ajautunut nuoren kanssa vaikeaan tilanteeseen. Keskustelussa oli paljon molemminpuolista syytelyä lasten manipuloinnista sekä lasten sanomisten ymmärtämisestä väärin ja käyttämisestä toista vastaan. Välillä joku läheisistä yritti lyödä keskustelua poikki sanomalla, että menneet ovat menneitä ja nyt on tarkoitus puhua nuoren tilanteesta ja tulevaisuudesta, mutta erityisesti äiti puolustautui, että *vanhat asiat avaavat nykyhetkeä.* Muut läheiset osallistuivat välillä tukien ja ymmärtäen jompaakumpaa, välillä moittien kumpaakin siitä, että nämä eivät pysty tulemaan toimeen asiallisesti. Erityisesti ja usein he muistuttivat osapuolia siitä, miten vanhempien riitatilanne vaikuttaa haitallisesti lapsiin. Keskustelu oli ”temperamenttista” – osallistujat eivät pelänneet puhua ja ilmaista näkökantojaan vahvasti – ja neuvonpidon edetessä läheiset yhä määrätietoisemmin vaativat vanhempia asioimaan keskenään asiallisesti ja säästämään lapset toistensa haukkumiselta. Nuori itse kuunteli keskustelua keskittyneen oloisena osallistumatta siihen kuitenkaan itse. Huomatessaan minun katsovan häneen päin, hän hymyili kevyesti, tyytyväisen oloisena.

Nuorista puhuttiin sekä perheensä osana että myös yksilönä, jolla on oma itsenäinen tulevaisuutensa. Useissa neuvonpidoissa näkyi, että läheiset pyrkivät auttamaan nuoria tukemalla heidän omaehtoisuuttaan ja samalla riippumattomuuttaan vanhempiensa tilanteesta (vrt. Hyytinen 2006, 12). Selvimmin tämä näkyi, kun puhuttiin nuorten tarpeista, oikeuksista ja velvollisuuksista.

Episodi yksityisestä neuvonpidosta.

Kun ryhdyttiin puhumaan nuoren velvollisuuksista, nuori määritteli ne empimättä. *Mä en aiheuta lisää taakkaa ja turhaa huolta (vanhemmalle).* Tähän hänen avustajansa pyysi nuorta sanomaan kuitenkin *sen kaikkein tärkeimmän* velvollisuuden. *Mikä on ehdottomasti se sun kaikkein tärkein juttu huolehtia hyvin, mistä sun pitää kantaa vastuu?* Lopulta nuori ymmärsi. *No koulu.* Tähän yksi läheisistä jatkoi: *Niin, koulunkäynnistä ja omasta elämästä huolehtiminen.* Ja isoäiti: *Niin! Koulunkäynti on ykkönen, sitten oman huoneen siivous.*

Välittämisen ilmapiiriä ei kuitenkaan aina onnistuttu lasten ja nuorten ympärille luomaan tai ilmapiiri vaihteli neuvonpidon aikana, eikä kaikkia lapsia otettu mukaan keskusteluun. Erityisesti pienempiä lapsia läheiset eivät juuri pyrkineet osallistamaan asioista keskustelemiseen ja suunnitelman tekemiseen, mutta myöskään kaikki nuoret eivät kokeneet keskusteluja läheistensä kanssa dialogisiksi. Joissain neuvonpidoissa saattoi havaita, että vaikka lapsesta tai nuoresta *välittäminen* oli ilmeistä, se ei aina ilmennyt lapselle tai nuorelle välittämisen ilmapiirinä. Näissä tilanteissa nuori ei kokenut tunneilmastoa lämpimänä eikä keskustelun sävyä rakentavana ja neuvottelevana.

Episodi seurantakokouksen tiedonantovaiheesta.

Tiedonantovaiheessa käytiin koollekutsujan ehdotuksesta aluksi ”näkemys tilanteesta”-kierros, jonka nuori aloitti tiivistäen senhetkiset tuntemuksensa ytimekkäästi. *Huostaanotto on purettu, yes (peukut kohti kattoa)!* Puheenvuorossaan hän osoitti suhtautuvansa luottavaisesti tulevaisuuteen ja odottavansa malttamattomana laitokseen kytkeytyneen elämän lakkaamista, mahdollisuutta muuttaa omaan asuntoon. Nuoren puheenvuoron jälkeen myös läheiset kertoivat olevansa pääpiirteittäin tyytyväisiä nuoren senhetkiseen tilanteeseen ja käyttäytymiseen, mutta samalla he toivat vahvasti esiin epävarmuutensa uudesta tilanteesta ja epäluottamuksensa nuoren vastuullisuutta kohtaan muistuttaen läheisneuvonpidon seuranta-aikana tapahtuneesta *notkahduksesta*. Toinen vanhemmista painotti olevansa huolestunut huostaanoton purusta ja nuoren *omista menoista*, siitä, *kuka niitä nyt valvoo*. Nuori hämmästytti vanhemman puheenvuoroa ja kiukustui siitä. *Täh! Mitä sä ... (Laitoksella) ei oo mitään huolta, kun ne näkee enemmän, ja kaikki on mennyt hyvin! Miks sä lähet tolla asenteella tähän?* Vanhempi puolustautui. *En mä millään asenteella, mä vaan sanon ...* Nuoren omaohjaaja kääntyi nuoren puoleen lieventääkseen hänen ärtymystään. *Hei, se on ihan luonnollinen huoli vanhemmilla, kun tilanne on muuttunut ja he ovat nyt vastuussa.* Vanhempi jatkoi ja painotti, että heidän täytyy vastaisuudessa tietää enemmän nuoren menoista, kun nuori haluaa *juosta joka paikassa*. Esimerkkinä hän mainitsi, että heidän ei tarvitse antaa nuorelle aina lupaa mennä vaikka kaverin luo yökylään. Tästä nuori tulistui. *Vittu! Enhän mä OO joka paikassa juossu!* Nuoren ja vanhemman välille kehkeytyi väittely, jossa vanhempi piti kiinni valtaoikeuksistaan ja nuori väitti niitä vastaan ihmetellen, mikä motiivi vanhemmalla on puuttua hänen menemisiinsä, kun hän hoitaa ne, kuten muutkin asiansa hyvin. Toinen vanhempi puolestaan toi puheenvuorossaan esiin, että nuori ei aina vastaa puhelimeen, mikä oli nuoren mielestä tarpeeton moite. *Mä en vastaa A silloin, kun mä oon töissä, B silloin, kun mä oon koulussa!*

Enimmäkseen perheen ulkopuolisten läheisten vaikutus keskusteluun ja suunnitelman syntymiseen oli nuorten mielestä merkittävä, ja he olivat läheisten aktiiviseen osallistumiseen tyytyväisiä, joskus siitä myös yllättyneitä.

Kaikki (läheiset) yritti jotain ainakin (osallistua). --- Ne ehdotteli siinä aika paljon. --- En mä siit oikeen siit mun (yhdestä läheisestä) --- olis uskonu et se pysyy tollee noin niinku puheenjohtajana, et koko ajan avusti sun muuta. Nuoren vanhempikin oli ollut kyseisen

läheisen panoksesta yllättynyt ja mielissään. *Varsinkin kun me lähetettiin, ni se koko ajan mainitsi Mika, Mika, Mika ... (hymyillen).*

Mun (eräs läheinen) oli (aktiivinen) koko ajan! Yleensä se on sillei, et se ei mitään, sano mitään, mut ... Voi jumalauta ... --- Mä olin ihan yllättyny kyl siitä.

Must siel oli hyvä ryhmä. --- Kyl se oikeen hyvin toimi se just sil taval, et siel oli oikeet henkilöt ja niil oli oikeat mielipiteet. --- Et ne osas puhuu ja sillee jotenki. --- Mut välillä siin sillei, ku juteltiin just, ni meni hermot sillee. Mut se oli ehkä semmonen puhdistava. --- Just semmost mä vähän ajattelinki, et se vois olla. Erityisen hyvältä nuoresta tuntui se, että vaikeimmistakin asioista päästiin puhumaan kunnolla, tollee isol joukolla. Et uskallettiin puhua.

Kaikki oli tärkeit siellä. --- Varmaan veti silleen niinku ihan tosissaan tai oli silleen, ainakin yritti ihan tosissaan. --- Mun mielest kaikki oli siel silleen ihan mukana. --- Kaikki sai sanoo sillei mitä ajatteli.

Toiset läheiset olivat neuvonpidossa ja suunnitelman laatimisessa kuitenkin keskeisempiä kuin toiset, eikä kaikkia ensimmäiseen läheisneuvonpitoon kutsuttuja läheisiä kutsuttu välttämättä seurantakokoukseen. Seurantakokouksissa osallistujia olikin vähemmän kuin ensimmäisissä läheisneuvonpidoissa. Yhden nuoren mielestä ensimmäisessä läheisneuvonpidossa oli turhan paljon ihmisiä mukana, vaikka sinänsä kaikki osallistujat olivat hänelle läheisiä ja tärkeitä. *Siin meni niinku liikaa aikaa, ja kaikil oli pinna kireenä.* Suunnitelman tekeminen kesti kauan, kun kaikilla oli asioihin sanottavaa, mutta kaikkien osallistujien panos ei hänen mielestään edistänyt suunnitelman syntymistä. *Kun ne ei oo oikeen niinku perillä näist mun jutuista. --- Kyl neki yritti.* Suunnitelma olisikin hänen mielestään syntynyt yhtä hyvin mutta nopeammin pienemmällä porukalla. Kaikki kutsutut läheiset olivat kuitenkin olleet itse iloisia siitä, että heidät oli kutsuttu mukaan. *Ne oli silleen ”kiva ku saatiin olla mukana” (matkii).* Toisenkin nuoren mielestä seurantakokouksen pienempi kokoonpano oli hyvä, joskin yksi ensimmäisessä läheisneuvonpidossa keskeisesti vaikuttanut läheinen ei päässyt tulemaan. *Paitsi et yks puuttu. Sen (läheisen) ois varmaan kannattanu olla siellä.*

Neuvonpidoissa saattoi havaita, että lapset ja nuoret seurasivat läheistensä olemusta ja toimintaa tarkasti. Yksi pienemmistä lapsista oli kokenut ikävänä sen, kun hän toisen vanhempansa ja yhden läheisensä näennäisestä rauhasta huolimatta huomasi näiden suhteen olevan kireä.

Ku mä huomaan aina ku ... Jos mul on vaik joku toinen kaveri. Sit ku toinen tulee, ni sitte muuttuu heti ilme sellaseks synkäks.

Kaikki kyseisen neuvonpidon osallistujat – myös lapsi – olivat tietoisia taustalla olevasta konfliktista, mutta neuvonpidossa siihen ei puheissa viitattu. Ulkopuoliselle konfliktin olemassaolo näkyi muun muassa siinä, että osapuolet eivät katsoneet toisiinsa eivätkä osoittaneet kritiikkiään toinen toistaan kohtaan suoraan. Kriittisyys tuli kuitenkin esille yleisesti esitetyissä puheenvuoroissa ja epäsuorissa viittauksissa, ja yksityisen neuvonpidon ilmapiiri oli tämän takia osin jähmeä. Myös, kun neuvonpidon kuluessa kaikki muut osallistujat olivat siirtyneet istumaan suurin piirtein yhtenäiseen rinkiin, toinen konfliktin osapuolista oli jäänyt yksin taaemmaksi. Tähän lapsi jos-sain vaiheessa huolestuneena puuttui: *Miks et säki tuu tänne, lähemmäs muita?* Tähän kyseinen läheinen tai kukaan muukaan ei kuitenkaan reagoanut.

Ilmeistä oli, että hyvän tunnelman ja välittämisen ilmapiirin vallitessa lapset ja nuoret nauttivat keskustelusta ja yhteisyyden tunteesta. Ilmapiirin muuttumisen varautuneemmaksi ja pitkään jatkuvat kiistelytilanteet he sen sijaan kokivat ikävänä erityisesti, jos olivat itse niissä osallisia ja jos joku läheisistä osoitti loukkaantuneensa. Tällöin he saattoivat itse puuttua määrätietoisesti tilanteeseen.

Havaintoja seurantakokouksen yksityisestä neuvonpidosta.

Jossain vaiheessa neuvonpitoa nuori ja yksi läheinen kiistelivät toisen läheisen kanssa pitkään nuoren käyttäytymiseen liittyvistä odotuksista. Lopulta eri mieltä ollut läheinen luovutti vaikenemalla, ja keskustelu jatkui jonkin aikaa rauhallisena mutta ilmapiiriltään ankeana. Kiistelyn katkaissut läheinen ei enää osallistunut keskusteluun, ja kohta nuori kääntyi hermostuneena tämän puoleen. *Miks sä oot noin hiljaa? Loukkaannuiks sä?* Läheinen vastasi väsyneesti. *Vähän. Ja takki tyhjä. Jatketaan vaan.* Nuori ei kuitenkaan antanut periksi. *En mä haluu jatkaa, jos (läheinen) on hiljaa ja loukkaantunut!* Toisessa yhteydessä nuori ja muut läheiset kiistelivät nuoren vanhemman kanssa. Vanhempi koki, että häntä oli syyllistetty, ja muut olivat aivan päinvastaista mieltä, että *tässä kokouksessa on puhuttu melkein pelkästään lapsista.* Nuori totesi vanhemmalleen monta kertaa syyttävästi: *Sä oot marttyyri!* Vanhempi halusi lopettaa puheenaiheen, mutta taaskaan nuori ei suostunut niin ikävän ilmapiiriin vallitessa jatkamaan. *Ooks sä nyt loukkaantunu? Mä en ainakaan suostu jatkamaan, jos joku on täällä herneet perseessä.* Vanhempi lähti pitämään tupakkataua, minkä aikana nuori suri syntynyttä ilmapiiriä muille läheisille. *Mä en kestä, jos kaikki lähtee täältä ihan loukkaantuneina.*

Episodi yksityisestä neuvonpidosta.

Kahden läheisen välisen kiivaan ja tunnepitoisen riitelyn aikana nuori vaikutti olevan omissa ajatuksissaan, maaten tuolilla pää yhden toisen läheisensä sylissä. Kesken riitelyn hän yllättäen nousi puolittain istumaan ja otti ärtyneenä puheenvuoron. *Me päästään nopeammin näissä kysymyksissä eteenpäin, jos kumpikin myöntää, että on väärässä joissain asioissa!* Nuori ei kiistan kohteena asettunut kummankaan puolelle vaan haki kysymyksen sovintoa, ja hänen kommenttinsa sai osapuolet lopettamaan kiistelyn.

Suurin osa kiistelyistä oli kuitenkin sellaisia, joihin lapset ja nuoret olivat arkikokemuksensa perusteella osanneet varautua, eivätkä he niitä pelästyneet. Tuttua arkista kiistelyä he eivät näyttäneet pitävän kovin vakavana tai uhkaavana, minkä he osoittivat haastatteluissakin myös puhetavallaan.

Vähän oli semmost riidan poikasta mutsilla ja faijalla.

No siin ku (läheinen) ja (vanhempi) rupes, ni sillan mua rupes ärsyttää. Mut se on nyt aina sellast niiden kaa, et (ne ei tuu) toimeen. --- Kyl mä sen tiesin. --- En mä sitä pelänny, koska mä tiesin, et ei siit mitään riitaa tuu semmosta.

Myönteinen yllätys joillekin nuorille oli, että erimielisyyksistä ja erilaisista käsityksistä huolimatta, muiden läheisten avulla, osapuolet pääsivät asioista parempaan yhteisymmärrykseen.

Et se meni sit siihen suuntaan, että ne sopi sen. Tai no tavallaan sopi ja sopi sen riidan, mutta ainakin oli silleen, että aikoo olla nyt täst lähtien jotenkin ... tiedonväleissä toisilleen.

Useissa neuvonpidoissa yksi keskeinen välittämisen ilmapiiriä ja yhteisyyden tunnetta luova tekijä oli *huumori* (vrt. Haverinen & Martikainen 2004, 26). Huumoria käytettiin laukaisemaan ja keventämään tunnelmaa, ja sillä luotiin yhteisyyttä myös kiistelevien osapuolten välillä. Huumoria käyttivät sekä aikuiset – perheen vanhemmat ja muut läheiset – että nuoret. Huumori tuli keskusteluun mukaan pääasiassa yksityisissä neuvonpidoissa, jolloin osallistujat olivat rentoutuneempia kuin viranomaisten ollessa läsnä, mutta myös tiedonantovaiheessa ja suunnitelman esittämisen vaiheessa joku saattoi keventää tunnelmaa huumorin avulla.

Episodi tiedonantovaiheesta.

Koollekutsuja päätti tiedonantovaiheen ja evästi läheisten joukkoa yksityiseen neuvonpitoon kehottamalla heitä valitsemaan keskuudestaan puheenjohtajan ja sihteerin. Yksi läheisistä ehdotti näihin tehtäviin saman tien läheisverkoston nuorimpia täysi-ikäisiä jäseniä. Tähän nuoren vanhempi totesi huumoria äänessään, että *on se hyvä, että meillä on täällä pari täyspäistä mukana.*

Episodi yksityisestä neuvonpidosta.

Suunnitelman laatimisessa siirryttiin kysymykseen ”vanhempien välinen tiedotus”. Tästä aiheesta oli jo aiemmin keskusteltu, joten kahden läheisen johdolla todettiin lyhyesti, että vanhempien täytyy hoitaa keskinäinen tiedotuksensa *neutraalisti ja asiallisesti*, eivätkä he saa *mollata toisiaan lasten kuullen*. Tässä yhteydessä alkoi yleinen huulenneitto siitä, miten vanhemmat voivat hoitaa keskinäiset välienselvittelynsä niin, että lapset eivät siitä kärsi. Yksi miespuolinen läheinen maalaili kuvaa vanhempien *treffeistä* asuinpaikkojensa lähellä olevalla rannalla, jossa nämä voivat *ihan vapaasti päästää höyryjä ulos, huutaa ja mätkiä toisiaan niin paljon kuin mieli tekee*, kunhan he lasten kuullen puhuessaan, lasten asioista sopiessaan käyttäytyvät sivistyneesti. Kaikki nauroivat, myös asianosaiset. Tässä yhteydessä yksi läheisistä totesi, että asioista olisi ollut syytä sopia läheisten joukolla yhdessä jo aiemmin. *On muuten tyhmä juttu, että ennen ei oo tehty näin*. Tunnelma oli hilpeä, kaikki vaikuttivat rentoutuneilta ja tyytyväisiltä keskustelun kulkuun, myös ja ehkä erityisesti nuori.

Jotkut nuoret toivat itsekkin keskusteluun huumoria, toiset enemmän kuin toiset ja jotkut heistä enemmän kuin neuvonpidon aikuiset osallistujat.

Episodi suunnitelman esittämisen vaiheesta.

Suunnitelman esittämisen loppuvaiheessa ilmapiiri oli keventynyt, ja kaikki osallistujat vaikuttivat rentoutuneilta. Keskustelussa oli yleisesti mukana huumoria, ja lisäksi sekä yksi läheisistä että nuori itse kertoivat kaikille läsnä oleville hauskan jutun. Nuori kertoi hänelle laadittujen tietokoneen käyttöön liittyvien sääntöjen kirjaamisen yhteydessä, miten hänen sisaruksensa oli ovelasti ja ärsyttävästi huijannut häntä vaihdettuaan yhteiseen tietokoneeseen uuden salasanan. Sisarukset olivat käyneet vuoropuhelua: Nuori: *Mikä se on?* Sisarus: *Arvaa*. Nuori: *No mikä?* Sisarus: *No arvaa!* Ja niin edelleen, kunnes sisarus oli paljastanut, että salasana oli ”arvaa”.

Episodi yksityisestä neuvonpidosta.

Neuvonpidossa keskusteltiin siitä, millaista tukea nuori vanhemmiltaan ja muilta läheisiltään tarvitsee. Nuori koki tapaamisten ja yhteydenpidon aikatauluun liittyvät aikuisten ehdotukset liian tiukkoina ja vastusti niitä määrätietoisesti. Asiasta keskusteltiin pitkään, ja lopulta suunnitelmaan kirjattavista tukemisen (nuoren elämän seuraamisen) tavoista päästiin jonkinlaiseen yhteisymmärrykseen. Tämän päätteeksi yksi läheisistä kysyi, miten he muut voisivat nuorta vielä edellä sovitun lisäksi tukea, jolloin nuori kevensi kiristynyttä tunnelmaa ehdottamalla, muka innostuen, CD-levyjen polttoa, musiikin imurointia netistä, runsasta rahallista avustusta ...

Huolimatta siitä, että lapset ja nuoret olivat läheistensä osallistumiseen ja vaikutukseen pääasiassa varsin tyytyväisiä, jonkun tai useamman läheisen suhtautuminen heihin itseensä oli joidenkin mielestä välillä ärsyttävää tai turhauttavaa. Esimerkiksi yksi nuori koki kaikkien muiden läheisten suhtautuneen häneen vakavasti ja tasa-arvoisesti, mutta yhden läheisensä moitteista hän oli loukkaantunut. Kyseinen läheinen osoitti neuvonpidossa ärtymystään siitä, että nuori oli niin paljon ja määrätietoisesti äänessä.

Mut sit ne (läheisen) kommentit vaan --- ärsyttää, ku se oli sillee, et sä oot joku viistoist vuotias, muka maailman tietäjä. --- Tuli vähän sellanen filis, et mä en sit sano enää mitään.

Muut läheiset kuitenkin puolustivat nuorta ja kannustivat tätä edelleen tuomaan näkemyksensä vahvasti esiin, joten nuori ei jäänyt tilanteessa yksin (havainnointi). Yksi nuori puolestaan oli kiusaantunut siitä, että toinen vanhemmista haki häneltä usein tukea omille näkemyksilleen.

Kyl mä sen ymmärrän, mut silti se vähän ärsytti, kun se koko ajan yritti mua (kuumottaa) ... kaiken ulos. Nuori arveli, että läheinen toimi näin itsekkäistä syistä. Varmaan puolustaakseen itteensä.

Pääasiassa nuoret kokivat, että läheiset kuuntelivat heitä, olivat kiinnostuneita heidän näkemyksistään ja suhtautuivat niihin vakavasti.

Varmaan silleen niinku miten muhun yleensä suhtaudutaan suvussa, silleen hyvin.

Otti mut huomioon varmaan jollaki tavalla ainakin.

Siis kyllä mua kuunneltiin.

Ihan ookoo, mut liian vähän (naurahtaen). --- Kyl niit (näkemysä) aika paljon joutu niinku painottaa.

Joissain asioissa he kokivat jääneensä yksin koko aikuisten joukkoa vastaan siten, että kukaan ei ymmärtänyt heidän näkemyksiään tai suhtautunut vakavasti heidän ehdotuksiinsa.

No sitä (omaa ratkaisuehdotusta) mä siel yritin koko aika, mut sit en mä jaksanu enää rupee väittämään siit asiasta niitten kans.

Siis sillon mua suututti se mun (uusi sääntö). --- Mua niinku ärsytti, et ihan ku kukaan ei ois kuunnellu mua sillei. --- Ja sit mä olin ... yksin ... omalla kannallani. --- Et mul oli tosi turhautunu olo sillon.

Seurantakokouksessa nuoret jo tiesivät, ensimmäisen läheisneuvonpidon kokemuksesta, miten neuvonpito tulee etenemään ja mikä sen tarkoitus on. He, jotka osallistuivat ensimmäisessä läheisneuvonpidossa vielä varovaisesti, kun oli ihan tuntematonta koko juttu, olivat seurantakokouksessa rohkeampia ja aktiivisempia ilmaisemaan omat näkemyksensä asioihin.

Omista ja perheen asioista puhuminen läheisten kanssa ei ollut nuorten mielestä vaikeaa, mutta välillä se oli raskasta. Joidenkin nuorten mielestä puhuminen oli seurantakokouksessa jonkin verran helpompaa kuin ensimmäisessä läheisneuvonpidossa, mikä näkyy myös heidän antamissaan numeroarvoissa.

Esimerkki ”skaala-kysymyksestä” (neljän nuoren vastaukset).

Omien asioiden jakaminen sukulaisten ja ystävien kanssa

[Hyvin helppoa 1 2 3 4 5 Hyvin vaikeaa]

	1. läheisneuvonpidossa	1. seurantakokouksessa
Nuori 1	1	1
Nuori 2	2	1
Nuori 3	3	2
Nuori 4	3	3

Et ei siin kaikki mitään yksimielisiä ollu ... joka asias. --- Mut aika hyvin kuitenkin. --- Kerran mä lähin sielt. Mä sanoin, et joo et nyt riitti mulle, ja lähin rөөkille sitte. --- Niinku mä rupe-sin itkee, ja sit mul niinku palo totaalisesti pinna siellä, ku puhutaan sellasist asioist, mitkä ei todellakaan kuulu sinne. --- Kyl siel niinku tuli itkut, ja naurut naurettuu. (Nuori 1)

Ei mul oo ikinä tollee puhumises mitään vaikeutta. --- Ei mun tarvii sillee pelätä sillee noiden kaa. Yhden läheisen neuvonpidon loppupuolella tapahtunut purkaus (”kissan nostaminen pöydälle”) ja sitä seurannut tunnepitoinen keskustelu oli nuoren mielestä kuitenkin vähän tuskastuttavaa. Tai siis ku se oli just, ku se oli niin konkreettist silleen, et se oli vähän semmost vaikeeta ... ehkä. Tämä oli nuoren mielestä neuvonpidon vaikein kohta, mutta kuitenkin tärkeä. Hyvä homma! Mut siis et se vaan niinku tuntu sillee eniten. --- (Vanhempi) kävi aika kuumana siinä. (Nuori 2)

Jotkut (keskustelunaiheet) oli vaikeempia, jotkut helpompia. (Nuori 4)

Yksi yhteinen aihe, joka sai nuoret välittömästi vihaisiksi ja turhautuneiksi, oli heidän kavereidensa arvosteleminen, sen kyseenalaistaminen, ovatko nämä hyvää seuraa. Silloin he ryhtyivät kiihkeästi puolustamaan sekä kavereitaan että omaa arvostelukykyyään kaveripiirissä toimiessaan.

Avustajan toiminnassa

Lapsilähtöisyyden toteutumisen edistämiseksi lapselle tai nuorelle valitaan läheisneuvonpito-prosessin ajaksi avustaja. Avustajan tärkeimmiksi tehtäviksi on määritelty, että tämä on lapsen tukena ja tarpeen vaatiessa tulkkina koko prosessin ajan (ennen neuvonpitoa, sen aikana ja sen jälkeen). (Ks. avustajan tehtävistä lisää liite 2.) Tähän tutkimukseen osallistuneiden lasten ja nuorten avustajat toimivat avustajan tehtävässään eri tavoin, ja myös heidän merkityksensä lapsille ja nuorille oli erilainen. Seuraavassa tuon esiin, millaisena lapset ja nuoret kokivat avustajan toiminnan prosessin eri vaiheissa ja miltä se neuvonpidoissa vaikutti.

Avustajansa lapset ja nuoret saivat valita läheisverkostostaan itse, mutta kaikilla heistä ei ollut mielessään ketään erityistä henkilöä, jonka he olisivat siihen tehtävään halunneet. Heidän valintansa ei perustunut tiiviiseen yhteydenpitoon tai läheisyyden tunteeseen.

No ei siin oikeen ollu ketään muut semmosta.

Toiset nuoret puolestaan valitsivat avustajakseen itselleen läheisen henkilön, jonka he uskoivat ymmärtävän heidän näkemyksensä tilanteesta. He uskoivat avustajasta olevan itselleen todellista tukea, vaikka uskoivatkin pystyvänsä itse osallistumaan keskusteluun ja tuomaan näkemyksensä esiin.

En mä tiää, mistä se tuli. Ku ne vaan sano ne ... koollekutsujat et siin pitäis olla joku. Ja sit mä mietin, ja sit mulle tuli ensimmäiseks mieleen niinku se (läheinen) oikeestaan. --- Ehkä se on kuitenkin niin paljon ollu, tai tietää mun asioista ja ... Tosi hyvät välit sen kanssa ... Et sen takii.

(Koollekutsuja) kysy meilt, et kenet me haluttais, ja me sanottiin et (läheinen). --- Se oli niinku, tuli niinku ihan heti.

Ku se on sillee tosi asiallinen. Sen kaa pystyy jutella kaikest.

Pienemmille lapsille avustajan rooli ja tehtävä ei ollut ennen läheisneuvonpitoa kunnolla selvinnyt. Yksi heistä ei tiennyt, mistä ollenkaan on kysymys. *Mitä on avustaja?* Yksi arveli ensin, että hänellä ei ole mitään avustajaa. *Ei oo. Tai ei minun tietääkseni.* Myöhemmin hän kuitenkin

muisti, että häntä oli pyydetty valitsemaan itselleen avustaja *tai vähän jotain*, ja hän oli valinnut yhden perheystävän. Hän ei kuitenkaan osannut perustella, miksi hän oli valinnut kyseisen henkilön, sillä hän näki tätä *aika harvoin. En mä tiää. Mä vaan sanoin*. Toisaalta hän arveli, että hänellä tulee olemaan läheisneuvonpidossa avustajia *parikin* ja mainitsi kaksi muuta hänelle läheistä aikuista.

Valmisteluvaiheessa avustajan tehtävä on keskustella lapsen tai nuoren kanssa tämän näkemysistä ja kokemuksista niin, että hän voi läheisneuvonpidossa tuoda ne tämän kanssa tai tämän puolesta esiin. Hänen on tarkoitus auttaa lasta tai nuorta valmistautumaan neuvonpitoon muun muassa perehtymällä tämän kanssa viranomaisten yhteenvedoihin ja sosiaalityöntekijän kysymyksiin. Ennen kaikkea avustajan tehtävä on tietoisesti katsoa tilannetta ja tulevaa läheisneuvonpitoa lapsen tai nuoren näkökulmasta. Joillain tähän tutkimukseen osallistuneilla lapsilla ja nuorilla ja heidän avustajillaan oli läheinen suhde ja hyvä keskusteluyhteys jo ennen läheisneuvonpitoa, ja avustaja piti nuoren näkemysten kuulemista ja ymmärtämistä keskeisenä. Toisilla lapsilla ja nuorilla ei ollut avustajansa kanssa erityisen läheistä suhdetta ennen läheisneuvonpitoa eikä heille muodostunut sellaista valmisteluvaiheessaakaan.

Kaikki avustajat olivat keskustelleet tulevasta läheisneuvonpidosta ja jossain määrin myös tutustuneet yhteenvedoihin ja kysymyksiin heidän kanssaan. Sen sijaan lasten ja nuorten näkemysistä keskustelemisessä vaikutti olevan suuria eroja siten, että toiset avustajat kävivät heidän kanssaan tällaista keskustelua (tai tiesivät heidän näkemyksensä jo ennestään), toiset eivät. Yhdelle lapselle avustaja oli kertonut läheisneuvonpidosta, mutta lapsen omista näkemysistä – huolista ja muutostoiveista – he eivät olleet puhuneet. Lapsi ei myöskään uskonut avustajalla olevan läheisneuvonpidossa hänelle merkitystä.

Sen se vaan niinku jotain sano, että näistä asioista jotain puhutaan. Ei se niinku mitään muuta sillai niinku sanonu. Sitä samaa (kuin koollekutsuja).

Myös joillekin nuorille avustajan rooli ennen läheisneuvonpitoa ei ollut aivan selvä, eikä heillä siten ollut erityisiä odotuksiakaan tätä kohtaan.

Mä en tiedä yhtään mitään niinku (hymyillen, päätään puistaen).

Ku se mul on niinku vähän auki, et mikä se (avustajan rooli) on.

Läheisneuvonpidossa avustajan tehtävä on olla lapsen rinnalla – kuunnella ja osallistua keskusteluun ja suunnitelman tekemiseen ensisijaisesti lapsen tai nuoren tukijana. Hänen on tarkoitus pitää huolta siitä, että keskustelu pysyy lapsen tai nuoren tilanteen kannalta keskeisissä asioissa ja että lapsen tai nuoren näkemykset tulevat esiin ja otetaan huomioon. Tarvittaessa avustajan tehtävä on puhua lapsen tai nuoren puolesta tai auttaa tätä ymmärtämään, mistä aikuiset puhuvat.

Lasten ja nuorten kokemukset avustajan toiminnasta ja merkityksestä itselle vaihtelivat paljon. Yksi lapsi ei läheisneuvonpidon jälkeen tiennyt, kuka hänen avustajansa oli ollut, eikä hän siis ollut kokenut avustajaa itselleen merkitykselliseksi. Jotkut lapset ja nuoret eivät kokeneet avustajan erityisesti avustaneen häntä neuvonpidossa. Kun avustaja ei tiennyt lapsen tai nuoren omista huolista ja muutostoiveista, hän ei pystynyt huolehtimaan siitä, että ne tulisivat neuvonpidossa esiin ja keskusteltaviksi. Näissä tapauksissa avustaja, perheen (vanhemman) läheisenä aikuisena, osallistui aktiivisesti mutta ei ollut asettunut henkisesti lapsen rinnalle, tai siis ei pyrkinyt ymmärtämään tilannetta erityisesti lapsen tai nuoren näkökulmasta. Toisin sanoen, hän kyllä keskittyi lapsen tai nuoren tilanteeseen (keskustelemaan ratkaistavista kysymyksistä) ja osallistui suunnitelman laatimiseen aktiivisesti mutta ei sanottavasti tukenut lapsen näkemyksiä tai auttanut häntä ilmaisemaan niitä.

Ei se tuntunu ku ihan tavalliselta, niinku muutki siellä.

En mä tiää. Ei se kovin huono kumminkaan ollu, ei kovin hyväkään.

Niinku (avustaja) sanoki siinä --- et se tietää, et sen tarkoitus on olla niinku mun tukena. Mut --- se ei kuitenkaan tarkota sitä, että se on kaikista asioista mun kaa samaa mieltä. --- Et se oli vaan niinku tarkoitus, että mä saan ääneni kuuluville, tai siis et se jeesaa siinä. --- No en mä paljoa apuu tarvinnu (nauraen).

Joillekin lapsille ja nuorille sen sijaan avustaja oli koko läheisneuvonpidon ajan tukena ja puolesta puhujana. Näissä tapauksissa avustaja oli lapsen tai nuoren rinnalla sekä konkreettisesti, istuen tämän vieressä, että kuvaannollisesti, katsoen tilannetta tämän näkökulmasta. Yksi avustaja totesi itse muille läheisille yksityisessä neuvonpidossa seuranneensa perheen tilannetta ja katsovansa sitä nyt läheisneuvonpidossakin lapsen näkökulmasta. *On ollu pakko mennä tämän lapsen nahan sisään.* Koko neuvonpidon ajan hän tuki ja selvensi lapsen näkemyksiä tämän tuodessa niitä itse (myös aktiivisesti) esiin.

Ku se tuntee mut niin hyvin ja sillee, et se niinku piti huolta just siitä, et mäki pääsen ääneen. --- Se siin puolusti mua ja tolle, ni kyl mä tykkäsin, et se oli siinä. --- Se oli semmonen hyvä tuki siinä. Nuori arvelee, että ilman avustajaa ei siit (neuvonpidosta) ois tullu mitään varmaan, ei niin hyvää tulosta.

Kyl mä oisin varmaan iteki silleen pystyny niinku saamaan puheenvuoroo, mut kyl se sillee on parempi, et siinä on tota ... tuki.

Episodi yksityisestä neuvonpidosta.

Puheenjohtajaksi valittu läheinen kääntyi ensimmäisen kysymyksen kohdalla (*Mitkä ovat x-vuotiaan nuoren tarpeet, oikeudet ja velvollisuudet perheessä?*) ensimmäiseksi nuoren puoleen ja kysyi tämän näkemystä asiaan. Tähän nuori vastasi empimättä ja määrätietoisesti. *Mä tarvitsen perhettä, tukea, rakkautta, vakautta.* Nuoren ytimekästä aloitusta seuranneen keskustelun päätteeksi nuoren avustaja veti yhteen tämän tarpeita ja tiivisti ne keskeiseen. (*Nuori tarvitsee normaalin kotielämän, läsnäoloa.* Puheenjohtaja kysyi, että tarvitaanko rajoja, mihin nuoren avustaja totesi jämäkästi, että rajat eivät ole nuoren ja perheen tilanteessa nyt se keskeisin ongelma. Nuoren vanhempi aloitti kuitenkin moittivan sävyisen keskustelun nuoren kotiintuloajoista ja muusta käyttäytymisestä, jonka yksi läheisistä pian keskeytti. *Hei, nyt keskustelu lähti taas ihan ... Nyt piti puhua (nuoren) tarpeista!* Avustaja otti uudestaan esille vanhemman läsnäolon merkityksen. *Mä tiedän, että sulla on kiirettä, mutta edes 10 minuuttia* (joka päivä nuoren kanssa).

Seuranta-aikana avustajan tehtävä on olla yhteydessä lapseen – käydä hänen kanssaan läheisneuvonpidossa tehty suunnitelma läpi, seurata, miten suunnitelma lapsen näkökulmasta toimii ja valmistautua hänen kanssaan seurantakokoukseen. Vaikuttaa siltä, että tämän tutkimuksen prosesseissa avustajien toiminta seuranta-aikana vaihteli erityisen paljon. Joidenkin lasten ja nuorten avustaja oli jatkuvasti ja säännöllisesti yhteydessä häneen myös läheisneuvonpidon jälkeen seuraten perheen tilannetta ja suunnitelman toteutumista.

(Avustaja) soitti sillon viel illalla sitten (läheisneuvonpidon jälkeen) ja kyseli et ... et miten on menny, et ottiks äiti siit nokkiinsa. --- Kyl se on sitä kyselly, et onks nää toiminu nää jutut tälleen. --- Semmonen niinku tuki ja turva ja ... --- Se niinku tietää.

Joidenkin lasten ja nuorten avustajat sen sijaan saattoivat olla seuranta-aikana yhteydessä lapsen tai nuoren vanhempaan mutta eivät suoraan lapseen tai nuoreen. Yksi lapsi kertoi tutkimuksen seuranta-ajan jälkeen, että ei ollut tavannut avustajaansa kertaakaan läheisneuvonpidon jälkeen.

Eehee (naurahtaan). --- Kuka se mun avustaja ees oli?

Lasten ja nuorten osallisuus

Tutkimukseen osallistuneet lapset ja nuoret olivat hyvin erilaisia siinä, miten aktiivisesti, rohkeasti ja oma-aloitteisesti he toivat omat näkemyksensä, huolensa ja toiveensa neuvonpidossa esiin. Myös heidän oma kokemuksensa omasta osallistumisesta keskusteluun ja suunnitelman tekemiseen vaihtelivat täydellisestä osallistumattomuudesta määrätietoiseen, aktiiviseen osallistumiseen. Ääripäiden väliltä koki osallistuneensa yksi nuori, joka yhtäältä koki osallistuneensa *hyvin vähän*, koska sillä tavalla *helpommalla pääsi*. Toisaalta hän kuitenkin koki vaikuttaneensa melko paljon siihen, millainen suunnitelma syntyi.

Nehän (suunnitelman kohdat) melkein kaikki sit menikin melkein sen mukaan mitä mun mielipiteet siel niinku tavallaan sanoin. --- Kyl ehkä vähän pientä saatto jäädä korvan taakse.

Tässä tutkimuksessa lasten ja nuorten osallistumisen läheisneuvonpidossa voi jakaa sen aktiivisuuden ja oma-aloitteisuuden perusteella kolmeen ryhmään. Pienestä aineistosta huolimatta jako tuo esiin sukupuoleen ja ikään liittyvät erot osallistumisen määrässä ja tavassa, mikä ei liene yllättävää ja saa tukea muiden kansallisten tutkimusten tuloksista (tutkimuskeskustelu Kööpenhaminassa 12.10.2006). Kaikilla tutkimukseen osallistuneilla nuorilla oli oma vahva käsityksensä siitä, mikä hänen omassa tai perheen tilanteessa on huonosti ja mikä muuttaisi tilannetta parempaan suuntaan. Kuitenkin heidän osallistumisensa neuvonpidossa käytyyn keskusteluun vaihteli huomattavasti.

Tutkimuksen *nuoret naiset* olivat erittäin aktiivisia ja määrätietoisia oman näkemyksensä puolesta puhujia. He osallistuivat keskusteluun ja suunnitelman laatimiseen keskeisesti, vähintään yhtä paljon kuin neuvonpidon aikuiset osallistujat. He kokivat olevansa vastuullisia ja kykeneviä arvioimaan, mikä heidän hyvinvointinsa kannalta oli tilanteessa keskeistä. He myös toivat näkemyksensä vahvasti ja sitä pätevästi perustellen esiin.

Episodi yksityisestä neuvonpidosta.

Neuvonpidon loppupuolella läheiset kehuivat nuorta siitä, että tämä haki apua. Vanhempikin myönsi, että avun hakeminen oli hyvä asia, mutta heti perään hän moitti nuorta siitä, että tämä ei ollut *itsekään yrittänyt riittävästi*. Tästä nuori tuohtui. *Ihan kun mä oisin joku pahantekijä, kun mä oon yrittäny rakentaa normaalia perhe-elämää!* Muut läheiset pudistelivat päätään vanhemman reaktiolle. Useaan otteeseen vanhempi pyrki kääntämään keskustelun nuoren kokemuksesta omaansa ja haki muilta ymmärrystä käyttäytymiselleen. Kerran nuori keskeytti tämän painokkaasti. *Mä tuun aina potkimaan sua persuuksiin enkä aio pajata päähän, jos sä rypeet itsesäälissä ja juot.* Moneen kertaan vanhempi toisti myöntävänsä virheensä ja sen, että on toiminut usein väärin. Samalla hän aina kuitenkin siirsi syyn tilanteen kärjistymisestä muualle – ex-miehille, läheisille, lapsille. Nuori vaati vanhempaansa näkemään toimintansa realistisesti ja myöntämään virheensä *oikeesti*, ei vain siksi, että he kaikki vaativat sitä. Kerta toisensa jälkeen hän totesi vanhemmalleen, että ei tämä puhuisi niin katkerasti ja syyttävästi jos myöntäisi itselleen omat ongelmansa ja olisi valmis tarttumaan niihin. *Et kai sä loukkaantuis, jos sä*

myöntäisit! --- Sä et myönnä, koska sä loukkaannut! Vanhemman jatkaessa katkeransävyistä puolustautumistaan nuori puuskahti: Mä inhoon tätä negatiivista tunnelmaa! Sä puhut tollaseen ärsyttävään sävyyn etkä kuuntele yhtään, mitä me sanotaan! Johonkin väliin vanhempi huokasi: (Ammattiavussa) mua ymmärrettiin. Tähän nuori vastasi kipakasti: Niin, siellä sua pajattiin päähän!

Havainnot seurantakokouksen yksityisestä neuvonpidosta.

Vastuussa olemisen vanhemmille sallima kontrollioikeus oli yksi keskustelussa toistuva aihe, johon nuori pyrki määrätietoisesti itse vaikuttamaan. Hän esimerkiksi ei suostunut hyväksymään, että hänen täytyisi lähtökohtaisesti perustella vanhemmilleen menemissensä, eikä nähnyt perusteluja välttämättä mahdollisinaan. *Mut miten mä perustelen, jos mä vaan haluan mennä?* Samalla hän käänsi perustelujen tarpeen toisin päin. *Teidän täytyy perustella, jos te jotain kiellätte!* Läpi neuvonpidon hän pyrki määrätietoisesti varmistamaan, että hänen näkökulmansa tulee esille ja ymmärretyksi ja että kaikki neuvonpidossa sovittava kirjataan huolellisesti muistiin. Moneen kertaan hän vastusti ehdotusta, että suunnitelmaan kirjattaisiin, että silloin ja silloin tilannetta katsotaan. Hän halusi tietää tarkat kriteerit sille, mitä katsotaan ja millä perusteilla päätös sitten tehdään. Vaikutti siltä, että nuori koki tulleen ensimmäisessä läheisneuvonpidossa petetyksi ja että hän koki, ettei voinut omalla toiminnallaan loppujen lopuksi vaikuttaakaan siihen, mitä hänen asioistaan päätetään. Neuvonpidossa tuli myös esiin, että hänellä ja läheisillä oli joiltain osin erilainen käsitys siitäkin, mitä ensimmäisessä läheisneuvonpidossa oli puhuttu ja sovittu. Jossain vaiheessa nuori otti kännykkänsä esille, ja kävi ilmi, että hän äänitti sillä keskustelua. *Pakko ottaa talteen, ettette sitten taas pääse väittämään jotain muuta, ku mitä täällä on puhuttu.*

Episodi seurantakokouksen yksityisestä neuvonpidosta.

Nuoren ja vanhempien tapaamisjärjestelyt olivat yksi aihe, josta nuorella oli oma, vahva ja vanhempien kanssa erilainen näkemys. Vanhemmat halusivat sopia useammat ja säännöllisemmät, viikoittaiset tapaamiset kummankin luona vuorotellen. Nuori taas vastusti tiukkoja aikatauluja ja etenkin *mitään vuoroviikonloppuja* ja siihen liittyen vanhempien *keskinäistä vertaamista*, että kumman luona hän on käynyt enemmän. Nuori myös käänsi ympäri tapaamisten suunnan. *Tarviiko mun aina liikuttaa isoa persettäni? Totta kai mä haluan nähdä teitä, mut teil on molemmilla autot ...* Toinen vanhempi kirjasi, että tapaamiset tapahtuvat säännöllisesti mutta paikka voi vaihdella, ja jatkoi, *että vanhemmat näkee, missä mennään, minkä värinen tukka sillä on nyt (naurahtaen).* Tähän nuori lisäsi loukkaantuneella äänellä, ja *että (nuori) näkee kans, missä mennään!*

Haastattelussa yksi nuori nainen purki turhautumistaan siitä, että hän ikänsä puolesta oli huoltajiansa määräysvallan alainen, vaikka hän itse koki tuntevansa oman todellisuutensa paremmin kuin he ja olevansa kykenevä arvioimaan omaa parastaan. Hän koki, että hänet on nähty ikänsä takia vastuuntunnottomana murrosikäisenä, vaikka hän omasta mielestään oli ottanut itsestään vastuun jo pitkään.

Koska se on kaikki niinku niistä kiinni, vaik tää on mun elämä. --- Ne päättää sen asian, mikä on aika väärin, mut kuitenkin se on näin. --- Et murrosikä. Millon se on? Mun mielest mun murrosikä on alkanu ... aika ... helvetin aikasin oikeesti (naurahtaen). Et mul on murrosikä niinku kaukana jo. --- Et mun mielest pitäis katsoo niinku yksilönä.

Nuoret miehet sen sijaan olivat selvästi hiljaisempia, mutta osallistuivat etenkin pyydettyäessä, eli vastasivat, kun heiltä kysyttiin. Jonkin verran he osallistuivat myös oma-aloitteisesti keskusteluun. Haastattelussa he osoittivat kokevansa itsensä yhtä lailla vastuullisiksi ja kykeneviksi arvioimaan

omaa parastaan kuin nuoret naisetkin, mutta neuvonpidoissa he eivät tuoneet näkemyksiään yhtä aktiivisesti ja määrätietoisesti esiin. Eteneekö läheisten yksityinen neuvonpito helposti samoilla ehdoilla kuin valmisteluvaihekin, jolloin nuoret miehet sanalliseen ilmaisuun harjaantumattomampina, verkkaisemman ja ”hakevamman” puhetapansa takia jäävät keskustelussa helposti sivuun. Yhden nuoren miehen neuvonpidossa yksi miespuolisista läheisistä selitti nuoren vanhempien kykenemättömyyttä kommunikoida keskenään sillä, kun (*isä*) ei jaksa kuunnella kuin yhtä asiaa kerrallaan ja (*äiti*) on moottoriturpa. (Tämän hän sanoi huumoria äänessään, ja molemmat asianosaisetkin nauroivat luonnehdinnalle.) Neuvonpidossa oli nähtävissä, että myös nuoren puhumisen tapa oli lähinnä vastakohtainen äidin nopeasti reagoivalle ja vuolaalle puhumisen tavalle, ja sanallisessa väittelyssä nuori jäi helposti alakynteen.

Havainnot yksityisestä neuvonpidosta.

Koko yksityisen neuvonpidon aikana äiti puhui paljon nuoren tilanteesta ja nuoresta itsestään, ”nuoren puolesta”. Muutaman kerran hän vaati nuorta kertomaan jotain tapahtunutta todistuksena itse kertomalleen. *Kerro ihan niin kuin kotonakin sanoit ...* Muutaman kerran nuori kuuliaisesti kertoikin. *No se oli silloin, kun ...* Joskus hän samalla korjasi äidin käsitystä. *Ei ku se oli niin, kun ...* Nämä tilanteet näyttivät olevan nuorelle välillä kiusallisia, ja kerran hän kielsi sanoneensa jotain, mitä äiti väitti hänen sanoneen, oli aloittamassa selitystä, huokasi ja haroi hiuksiaan, ja sitten äiti puhui jo päälle. Tauon aikana, kun miespuoliset läheiset lähtivät ulos tupakalle, nuori jäi naispuolisten läheistensä kanssa huoneeseen. Naiset alkoivat keskustella vilkkaasti jostain, mihin nuorella oli eri näkemys. Hän yritti osallistua keskusteluun, puolustaa eriävää näkemystään, mutta yhdestä suusta naiset keskeyttivät hänet lukuisilla, nopeilla ja vastaansanomattomilla perusteluillaan. Nuori ei siihen enää yrittänytäkään vastata vaan huokasi turhautuneena, nousi ja käveli ulos. *Ette te ymmärrä, mitä mä tarkoitan!*

Episodi yksityisestä neuvonpidosta.

Nuori oli ollut keskustelussa melko hiljaa, osallistunut oma-aloitteisesti vain muutaman kerran. Kodin uusista säännöistä sovittaessa hän kuitenkin halusi puheenvuoron ja ryhtyi rauhallisesti sanoja hakien, esittämään niihin liittyviä näkemyksiään. Pian äiti keskeytti alkamalla puhua päälle, mutta nuori ei antanutkaan periksi. *Äiti, voinko mä nyt puhua (ärähtäen)!* Sen jälkeen hän sai puhua rauhassa asiansa loppuun.

Vaikuttaa siltä, että myös läheisten yksityisessä neuvonpidossa nuoret miehet voivat, jos eivät pidä puoliaan, joutua keskustelusta sivuun siksi, että sanavalmiimmat ja puhumiseen harjaantuneemmat naiset eivät anna heidän osallistumiselleen riittävästi tilaa ja aikaa. Haastattelussa esimerkiksi yksi nuori mies ilmaisi painokkaasti oman, perustellun näkemyksensä hänelle tärkeään asiaan.

Se on mun asia mitä mä teen isän luona. --- Vaikka mä asun periaattees niinku virallisesti täällä äitin luona, ni ... kyl mä kumminki oon siin iässä, että et pitää jotenki ymmärtää että ... sillon ku mä oon isän luona, ni sillon mä oon isän luona, että et ei mutsi rupee sinne soittelee, et joo, että et nyt et saa tehdä sitä ja nyt et saa tehdä tätä että ... Isähän se on sit siit vastuussa kun mä oon siellä.

Neuvonpidossa hän ei kuitenkaan näkemystään ilmaissut.

Pienemmät lapset osallistuivat yksityisessä neuvonpidossa vain vähän jos ollenkaan. He eivät itse pyrkineet aktiivisesti osallistumaan keskusteluun, eikä heitä erityisesti siihen houkuteltu.

Havainnot tiedonantovaiheesta ja yksityisestä neuvonpidosta.

Jo tiedonantovaiheessa lapsi kyllästyi kuuntelemaan aikuisten välistä keskustelua ja alkoi leikkiä. Välillä leikki oli lippalakin heittäminen tai sohvalla peuhaamista, välillä pallon potkimista ja muuta mekastamista. Kovääninen mekastaminen vaikutti myös pontevalta huomion hakemiselta tilanteesta, jossa keskustelu liittyi lapseen mutta josta hän itse oli täysin sivussa. Lapsen annettiin telmiä rauhassa, eikä se tuntunut muita osallistujia liiemmin häiritsevän (tai kukaan ei katsonut asiakseen puuttua), kunnes koollekutsuja ehdotti, että tämä menisi ulos. Läpi neuvonpidon lapsi vaelsi edestakaisin huoneeseen ja käytävälle tai ulos, leikki ja kolisti keskellä lattiaa ja potki palloa seinään. Aikuiset yrittivät muutaman kerran rajoittaa hänen mekastamistaan, mutta sillä ei ollut juuri vaikutusta.

Yhden lapsen neuvonpidossa merkille pantavaa oli, että sen kerran kun lapsi osallistui oma-aloitteisesti – kommentoi aikuisten käymää keskustelua tai otti itse jonkun asian esille – siihen ei kiinnitetty huomiota. Kiinnostavaa oli myös, että ainoa asia, jota lapsi halusi kommentoida, liittyi hänen sisaruksensa. Oliko hänen helpompi puhua sisaruksensa kuin itsensä puolesta? Halusiko hän tuoda esiin ja varmistaa, että sisaruksensa liittyvä hyvä asia huomataan, kun hänestä itsestä esitetyt yhteenvedot painottuivat vaikeuksiin ja huolenaiheisiin?

Havainnot tiedonantovaiheesta ja yksityisestä neuvonpidosta.

Tiedonantovaiheen loppupuolella, viimeisenä puhuneen sosiaalityöntekijän yhteenvedossa, oli tullut esiin, että lapsen sisaruksella oli koulun mukaan vaikeuksia lukemisessa. Tähän yksi läheisistä totesi lempeästi, että (*sisarus*) *tykkää, kun sille luetaan*. Tällöin lapsi osallistui keskusteluun ensimmäistä kertaa oma-aloitteisesti ja saman tien pontevasti. *Ja (sisarus) osaa lukea hyvin!* Aiheesta aloittanut läheinen jatkoi kuitenkin puhettaan, eikä lapsen yritykseen osallistua keskusteluun kiinnitetty huomiota. Kun lapsi toisen kerran osallistui oma-aloitteisesti, aihe oli sama. Hän oli läheisten pitämän tauon jälkeen asetunut mukavaan asentoon yhden läheisen viereen, ja tämä luki hänelle hiljaisella äänellä kirjaa. Tällöin hän toisti aiemmin toteamansa, irrallaan aikuisten samanaikaisesti käymän keskustelun asiayhteydestä. (*Sisarus*) *osaa jo aika hyvin lukea*. Taaskaan hänen puheenvuoronsa ei kiinnitetty mitään huomiota. (Kolmannen ja viimeisen kerran lapsi osallistui oma-aloitteisesti vasta neuvonpidon loppupuolella, lopen turhautuneena ja pitkästyneenä neuvonpitoon, josta hän oli suurimman osan viettänyt huoneen ulkopuolella, käytävällä ja pihalla. *Koska tää oikeen loppuu?*)

Voi sanoa, että siinä kun pienemmät lapset eivät osallistuneet yksityisessä neuvonpidossa eivätkä kokeneet itseään osallisiksi, nuoret osallistuivat vaihdellen välillä *jonkin verran ja ”täysillä”*. Osallistumisen aktiivisuus ei kuitenkaan välttämättä tarkoittanut, että nuori olisi kokenut neuvonpidon dialogiseksi. Yksi nuori koki osallistuneensa ja yrittäneensä vaikuttaa ratkaisuihin läheisneuvonpitoprosessin alusta lähtien niin aktiivisesti kuin mahdollista. Se ei tosin ollut mitään uutta, vaan hän kertoi osallistuneensa määrätietoisesti aina, kun hänen asioistaan oli kysymys. *No jos on mun elämää koskeva asia, ni sillon kyllä. Aika harvoin mult on kysytty, mut mä oon kyl sanonusen* (mielipiteen). Silti hänen kokemuksensa myös läheisneuvonpitoprosessista oli sellainen, että huolenaiheiden määrittely ja ratkaisusta päättäminen tapahtui pitkälti aikuisten ehdoilla. Hän oli joihinkin neuvonpidossa syntyneisiin ratkaisuihin pettynyt ja koki, että monessa kohtaa hänen näkemyksillään ei ollut juuri merkitystä tai ainakaan ne eivät ratkaisuihin juuri vaikuttaneet.

Havaintoja seurantakokouksen yksityisestä neuvonpidosta.

Läpi neuvonpidon vaikutti siltä, että nuoren näkemys tilanteesta ja omasta seuranta-ajan toiminnastaan oli myönteisempi kuin aikuisten. Nuori itse koki jo pitkän ajan antaneensa näyttöä vastuullisuudestaan, kun taas aikuiset eivät (vielä) pitäneet sitä riittävänä (haastattelu ja havainnointi). Suunnitelman laatiminen oli jatkuvaa köydenvetoa siitä, missä määrin nuori on tilivelvollinen vanhemmilleen ja missä määrin vanhemmat voivat määrätä hänen toimintaansa. Läheiset vaativat nuorta ymmärtämään heidän näkökulmaansa, jota he perustelivat paitsi vastuullaan ja huolellaan myös maailman vaarallisuudella ja nuoren iällä. Nuori puolestaan vaati läheisiään ymmärtämään hänen näkökulmaansa, joka perustui hänen kokemukseensa ja näkemykseensä itsestä vastuullisena ja kykenevänä arvioimaan omaa parastaan. *Mähän tätä elämää elän!* Nuoren vanhemmat painottivat useaan otteeseen, että hänen on sovittava asioistaan heidän kanssaan (nuori asui laitoksessa), ja jossain välissä isä painotti puolileikillään nuoren alisteista asemaa. *Meillä on määräysvalta!* Kerran, pitkän ja nuoren näkökulmasta tuloksettoman kiistelyn jälkeen nuori nousi itkien ylös, alkoi pukea takkia päälleen ja mutisi jotain lähtemisestä. Muut osallistujat huolestuivat, että hän aikoo lähteä pois kokouksesta, ja toinen vanhempi muistutti, että *se huostaanotto voidaan tehdä uudestaan*. Yksi läheisistä otti häntä hartioista kiinni. *Hei, mennään juttelemaan tästä rauhassa (omaohjaajan) kanssa*. Nuori ihmetteli loukkaantuneella äänellä, että miksi heti uhataan huostaanotolla, kun hän haluaa lähteä tupakalle.

Haastattelussa nuori kertoi kokeneensa läheisneuvonpidossa turhauttavana, että yrityksistään huolimatta hän ei pystynyt vakuuttamaan aikuisia – läheisiä ja joitakin ammattiauttajia – kyvystään huolehtia ja kantaa vastuu itsestä.

Siis kyl mä ainaki niinku yritin osallistuu vitosen edestä. --- No sanoin kyl (näkemykseni), monta kertaa (naurahtaen). --- Se (vastuullisuus) ei oo niinku näkyyny niille, vaik mä oon yrittäny näyttää. ... Koska sehän täs on ollu koko ajan, et mun täytyy näyttää, mun täytyy tehdä niit tempuja, et ne usko.

Viimeisessä haastattelussa tutkimuksen seuranta-ajan jälkeen nuori kertoi, että läheisneuvonpidon seurantakokouksen jälkeen hän oli läheistensä ja viranomaisten kanssa kokoontunut vielä kahdesti, mutta näillä kerroilla kysymyksessä oli ollut verkostopalaveri ilman läheisneuvonpidon rakennetta. Ensimmäinen palaveri, joka pidettiin nuoren ylläpitämiseen saaman sairausloman aikana, oli ollut hänen näkökulmastaan katastrofaalinen.

N: Mä sain ... kuulla kunniani kyllä silloin että ... (naurahtaa) Mä en oikeen muista siitä mitään, koska se neuvottelu meni vähän sillee ---

H: No mut mistä sä sait kuulla kunnias?

N: No kaikesta, et ku mä oon sairaslomalla ja ... tällai näin. Ja sit se sossu vähän rupes uhkailee mua että ... et pitäskö mut ottaa uudestaan huostaan, koska mä olen sairaslomalla! Sit mä sanoin että tota et ... Et jos (kaupungissa) huostaanoton peruste voi olla sairasloma, niin silloin (kaupungin) sosiaalitoimi on aika hukassa.

H: Mmm. No mut miten se saatto tosissaan semmosta ehdottaa?

N: En mä tiedä. Ehkä se halus vähän pelotella tai jotain sillai.

H: Niin mut pelotella miksi? Mitä tarkotusta varten?

N: Tai siis sillee niinku potkii perseelle, et tee nyt jotain itelles.

H: Niin, et parane.

N: Niin (nauraa)! Mut noil on vähän ihmeelliset tavat näillä ... näillä ihmisillä välillä.

H: Mmm. --- No miten siihen sitte sun vanhemmat ja toi (sukulainen) ...

N: No en mä tie, ne sit oli ihan messis siinä niinku et ... --- En mä tie, mä en muista siitä oikeesti hirveesti mitään, ku se meni sit aika itkuks ja ...

H: Mut eiks ne sitte niinku nähny sitä, että kuka hyvänsä vois olla sairaslomalla, jos on tehny viistoistuntisii ...

N: Nii-in! Niin, niin!

H: ... jos käy lukioo ja on töissä niin paljon.

N: Nii-in. Mut ... ei näköjään.

H: Oletiks sä etukäteen, et siellä voitais päättää, että sä saat muuttaa?

N: Joo. --- Et se meni ihan niinku päinvastoin se ... kaikki.

H: No oliko siinä mitään hyvää, siinä kokouksessa?

N: No (naurahtaen) ei mulla ainakaan oo mitään hyvää muistikuvaa siitä. Että tota ... jäi vähän paska maku suuhun. --- Et ku must tuntu vähän sillei, et kukaan ei oikeen niinku ... uskaltanu niistä ... sanoo mitään eriävii mielipiteitä, et kaikki sit meni niinku siihen samaan. --- Niinku esimerkiks (toinen vanhempi) ois varmaan ollu vähän eri mieltä. Mut et ku ei se ois niinku auttanu yhtään, jos (toinen vanhempi) ois ollu yksin sitä eri mieltä. Ni nyt hän sit päätti, et heitetään toi (nuori) nyt seinää vasten.

H: No entäs se (sukulainen)? Eiks se sit ...

N: Eei no ei, sehän rupes ... Sehän pisti mut ihan kuus-nolla siinä! (Niinkö?) Joo. Mikä oli ihan ihme juttu, koska se oli mun tukihenkilönä niinku siinä läheisneuvonpidon näissä ... Et mä olin sillee, et joo, et ei tarvi enää tulla sitte jos ... En mä tiedä, en mä tiedä ... mikä siin oli.

H: Mutta luuleks sä, et niil oli kaikilla siis kuitenkin se oma motiivi jotenki se huoli, et sä et vaan nyt sit pärjää?

N: Niin, oli varmaan, just siis se sairasloma. Sehän siin oli se ... hirvee ... hirvee juttu.

Vain vähän aikaa ensimmäisen verkostokokouksen jälkeen nuoren asiassa järjestettiin toinen verkostokokous. Tämä kokous oli nuoren näkökulmasta luonteeltaan ja ilmapiiriltään aivan päinvastainen, ja siinä hänen asioistaan päätettiin lopulta siten kuin hän oli läheisneuvonpitoprosessin alusta lähtien toivonut. Merkille pantavaa on, että nuori itse ei tiennyt, mikä aikuisten ajattelutavan muutoksen oli saanut aikaan ja mikä heidän luottamustaan oli muutaman viikon aikana lisännyt. Jos aikuisilla olikin perusteet uusille ratkaisuille, nuori itse ei ollut niistä tietoinen. Vaikka prosessin tulos oli nuoren näkökulmasta lopulta hyvä, itse prosessissa hän koki olleensa enemmän päätösten kohde kuin osallinen niiden tekemisessä, eikä kokemusta dialogista syntynyt.

H: Ni minkä takii, ku sä sanoit et se (toinen verkostokokous) oli ihan erilainen, ni mitä oli tapahtunu?

N: Ku mä en tiedä! Ihan oikeesti, ku mä en tiedä, et mikä niil ihmisil oli. Kukaan ei niinku käyny heti päälle ku yleinen syyttäjä. Ku yleensä se on aina silleen et ... et mut vedetään ihan seinää vasten ja ... En mä tajuu mikä siin oli. --- Munkaan ei tarvinnu niinku rupee mitään aukoo päätäni (iloisesti).

H: Oliko siinä, siin (aiemmassa verkostokokouksessa), oliko siellä sitte luvattu jo jotenki, et sit ku sairasloma on ohi ja ...

N: Eei mitään. Ei mitään sanottu. --- Se päätty siihen, et (nuori) pysyy tässä näin ja ... --- yritetään niinku saada... en mä tiedä ... jotain aikaseks (katkerasti, ihmetellen). Ku se oli just sillei, et ... sust ei oo mihinkään -tyyliin, sä et saa mitään aikaseks ja ... tällast niinku ... settii sielt tuli että ...

H: Kuulostaa, et sua kohtaan on aika isot odotukset.

N: Joo! --- Et jos mä oon sairaslomalla, ni en mä nyt sillon tota hirveesti välttämät haluukaan niinku ...

H: ... saada aikaseks. (Niin.) Ku eihän periaattees saakaan. (Niin.) Siis sairaslomahan on sitä varten, et sillon pitää olla ja levätä.

N: Aivan. Mutta ku kaikki ei tota ymmärrä sitä asiaa.

H: Joo. --- Eli sä et nyt siis yhtään tiää että mikä sit oli ... muuttunu. Olikohan ne pitäny jotain keskinäistä neuvottelua tai ...

N: Eei. Ei ne ollu pitäny mitään. Se oli vaan niinku ... tota tota ... Mä en itse asias, mä en tiedä. (Toinen vanhempi) niinku ... oli aluks vähän sillee. Taas niinku pisti jarruu tai siis sillee snadisti, mut tota ... En mä tiedä. Mut sit kun mä kysyin niinku, et mitä sä pelkääät siinä, et mä muuttaisin, et mikä siin on niinku. Sit siin ei tullu esille mitään ... mitään estettä, et minkä takii mä en vois muuttaa.

Ilmeistä on, että nuoren läheisneuvonpito-prosessissa ja sitä seuranneessa ensimmäisessä verkostokokouksessa nuoren ja aikuisten väliselle dialogille ei ollut sijaa. Läheisneuvonpidossa ratkaistavien kysymysten määrittelyssä nuori koki olleensa keskeisesti osallinen ja määrittelyvaltainen, mutta neuvonpidoissa tilanne oli toinen. Vaikka keskustelua oli paljon, nuoren ja aikuisten (tiiviiin ja keskinäisessä yhteisymmärryksessä toimivan ryhmän) välille ei ennen viimeistä verkostokokousta syntynyt dialogia siinä merkityksessä, että osalliset olisivat muuttaneet näkemyksiään tai että näkemykset olisivat lähentyneet toisiaan. Heille ei muodostunut yhteistä ymmärrystä huolenaiheista ja ratkaisuista, ei myöskään nuoren itsenäistymisprosessin aikataulusta ja seurantakriteereistä. Nuori itse arveli, että aikuiset kokivat painetta olla yhtä mieltä, *et kukaan ei oikeen niinku ... uskaltanu niistä ... sanoo mitään eriävii mielipiteitä, et kaikki sit meni niinku siihen samaan.*

Olisiko prosessi voinut edetä nuoren näkökulmasta paremmin, ja samalla nuorta voimaannuttavammin, jos hänellä olisi ollut avustajanaan tilannetta hänen näkökulmastaan katsova, koko prosessin ajan rinnalla kulkeva aikuinen? Olisiko ehkä nuoren ja tällaisen avustajan välille syntynyt dialogi, joka olisi avustajan avulla siirtynyt myös neuvonpitoihin? Olisiko osapuolten näkökulmien ollut silloin mahdollista lähentyä toisiaan ja keskinäisen luottamuksen saada sijaa sekä puheessa että ratkaisuisissa? Viimeisessä verkostokokouksessa nuori kysyi vanhemmaltaan, *mitä sä pelkääät siinä, et mä muuttaisin*, ja vanhempi huomasi, ettei pelonaihetta oikeastaan ole. Olivatko aikuiset prosessin aikana kypsyneet vastaanottamaan ja ymmärtämään nuoren näkemykset, jolloin myös dialogi ja uuden näkökulman omaksuminen tuli mahdolliseksi?

Poikien osallisuudesta – prosessien naisvaltaisuudesta

Yksi kaikkien tutkimuksen poikien – sekä pienten poikien että nuorten miesten – haastatteluissa ja neuvonpidoissa esiin tullut seikka oli heidän kaipuunsa ja tarpeensa miesten osallisuuteen heidän elämässään. Pojat toivoivat tiiviimpää yhteyttä miespuolisiin läheisiinsä – isään ja sukulaismiehiin – ja puhuivat heistä arvostavasti ja heihin samastuen. *Meil ei oo vaan ollu yleensä mitään riidan aihetta isän kans. --- Se on varmaan se ku se on miespuolinen.* Vaikutti siltä, että sillä, miten he itse suhtautuivat isään, ei läheisneuvonpidossa ratkaisuja mietittäessä ollut kuitenkaan erityisesti painoarvoa. Isien vastuunottoa ja kykyä vanhemmuuteen epäiltiin ja arvosteltiin avoimesti, mikä oli pojille selvästi kiusallista kuultavaa. Neuvonpidoissa he eivät tätä näkemystä avoimesti vastustaneet, mutta haastatteluissa he oma-aloitteisesti puolustivat isiään ja osoittivat olevansa heistä (myös) ylpeitä. Yksi poika toi kaikissa haastatteluissa esiin ihailuaan isäänsä kohtaan. *Se on hyvä piirtäjä. --- Sit se on kerran koonnu autonki. Vaihtanu vaan moottorin tosta, lähenty vaan purkaan (matkii purkamisen ääntä) ... nuorena. --- Mun iskä kyl tietää kaiken* (moottoriajoneuvojen käsittelystä).

Merkille pantavaa oli myös, miten arvostavasti pojat puhuivat elämässään vaikuttavista miespuolisista työntekijöistä. Kaikilla heistä oli heidän elämässään osallisten viranomaisten joukossa miehiä – opettajina koulussa tai harrastuksissa, nuorisotyöntekijänä – ja kaikkien kanssa tuli haastatteluissa esiin, miten suuri merkitys näillä miehillä oli. Haastattelussa yhden nuoren miehen tapa puhua elämässään vaikuttavista naispuolisista viranomaisista osoitti, että hänen suhteensa heihin oli hyvin asiapohjainen. Sen sijaan miespuoliseen nuorisotyöntekijään hänellä oli tunnetasolla merkityksellinen suhde. Kysymykseeni, millainen kyseinen työntekijä on, nuori vastasi hymyillen ja lämpöä äänessään: *Ruma ja lihava. H: Ai sä tykkääät hänestä? N: Joo! Joo, se on*

hyvä tyyppi. (Toki nuori oli ollut kyseisen nuorisotyöntekijän kanssa pitempään ja tiiviimpään tekemisissä kuin joidenkin muiden viranomaisten kanssa.) Yhdellä pojalla oli selvä käsitys siitä, että nimenomaan sukupuoli määrittäi sitä, millaiseksi suhde hänen ja työntekijän välillä muodostui. *En mä tuu naisten kans toimeen jotenki. --- Mul on ollu ykkösest ja kakkosest asti ... tai naisopettaja oli ollu ja ... Mä en kyllä osannu olla niitten kaa mitenkään.*

Tämä tutkimuksen poikien kaipuu miesten yhteyteen liittyy tutkimuksen herättämään kysymykseen siitä, millaiset mahdollisuudet pojilla on tulla osallisiksi prosessissa ja päästä dialogiin prosessissa vaikuttavien aikuisten kanssa. Aikuisten ja nuorten puhetapojen erilaisuus asettaa dialogin syntymiselle haasteen, joka tuli tässä tutkimuksessa esiin erityisesti nuorten miesten kohdalla. Läheisneuvonpitoihin osallistui miehiä – ja heidän osallistumisensa oli pojille selvästi tärkeää – mutta enemmistö sekä viranomaisista että läheisistä oli naisia (vrt. Merkel-Holguin 2003). Miten poikien osallisuutta läheisneuvonpitoprosessissa voisi edistää? Ymmärtäisikö esimerkiksi miespuolinen avustaja – joku läheisistä tai jopa ulkopuolinen avustaja – pojan maailmaa lähtökohtaisesti paremmin ja osaisi myös tuoda pojan näkemykset painavammin esille?

Lasten ja nuorten osallisuudesta ilmapiirin luomisessa

Vaikka kaikki lapset ja nuoret eivät osallistuneet aktiivisesti keskusteluun, ilmapiirin luomisessa he olivat kaikissa tutkimuksen neuvonpidoissa keskeisessä asemassa. Pienemmät lapset osoittivat niin olemuksellaan kuin käyttäytymisellään, että neuvonpitoon osallistuvat aikuiset ovat heille tärkeitä ja läheisiä. Pitkään ja raskaaseen neuvonpitoon väsyneinäkin he yrittivät hakea aikuisilta huomiota ja ylläpitää myönteistä tunnelmaa. Esimerkiksi yksi lapsi, ristiriitojen ja huolten hallitsemisen neuvonpitonsa loppupuolella, asettui erään läheisensä viereen istumaan, nojasi tähän hellästi ja sanoi kuuluvalla äänellä: *(Läheisen) kainalossa on hyvä olla.* Kommentti oli keskellä aikuisten välistä vakavaa ja paikoin kireänsävyistä keskustelua erilaisuudessaan yllättävä, joskaan aikuiset osallistujat eivät kommenttiin näkyvästi reagoineet. Ehkä välikommentti oli lapsen keino luoda itselleen turvallisuuden ja vakauden tunnetta – synnyttää itse ympärilleen välittämisen ilmapiiriä – tai osoittaa, mikä hänen elämässään on olennaista?

Myös nuoret osoittivat puheillaan ja olemuksellaan, että perhe ja läheiset ovat heille tärkeitä. Keskusteluun he osallistuivat enimmäkseen sovinnollisesti ja toivoen aikuisiltakin osallistujilta ymmärrystä sekä heitä itseään että toisiaan kohtaan. Itse he olivat valmiita tekemään paljon perheen yhteisen hyvän eteen.

Havaintoja yksityisistä neuvonpidoista (1).

Suuren osan neuvonpidosta nuori loikoili pää ja hartiat yhden läheisensä sylissä, ja tämä silitteli hänen hiuksiaan. Välillä nuori istui toisen läheisensä vieressä, jolloin tämä piti kättä hänen hartioittensa ympärillä. Jossain vaiheessa nuori piirteli vihkoon tai pelasi kännykällään. Hän oli pitkiäkin aikoja hiljaa, osallistumatta oma-aloitteisesti keskusteluun, mutta kun häneltä kysyttiin suoraan näkemyksiä asioihin, hän vastasi auliisti ja hymyillen. Tarpeensa *(Mitkä ovat nuoren tarpeet, oikeudet ja velvollisuudet?)* hän tiivisti tovin miettimisen jälkeen keskeiseen. *Äiti ja sisko on tärkeitä.* Myös velvollisuuksistaan hänellä oli selvä näkemys. *Niinku jokaisella lapsella. Pitää olla kiltisti, tehdä safkaa, viedä roskat, siivoa ...*

Havaintoja yksityisistä neuvonpidoista (2).

Keskustelussa vanhempi joutui usein altavastaajan asemaan, kuuntelemaan kritiikkiä perheen läheisiltä. Yksi läheisten osoittaman kritiikin aihe oli, että vanhempi ei ollut aina kantanut vastuuta nuoresta – ollut fyysisesti ja henkisesti riittävästi läsnä. Vanhempi sekä myönsi että kielsi läheisten hänelle osoittaman kritiikin. *Virheitä oon tehny hirveesti,*

mutta viimeiset vuodet oon ollu palvelija. Nuoreen päin kääntyen hän puuskahti: Sä oot toivoton, sotket hirveesti. Nuori myönsi sovittelevasti, että huone on välillä ihan kaaos, mutta palautti heti keskustelun siihen, miten vanhemman läsnäolo on hänelle tärkeää. Oli kiva olla syömässä ravintolassa yhdessä. Hän kertoi, miten ihanaa oli viime aikoina ollut kokea tavallista, kodikasta perhe-elämää. Esimerkkinä hän mainitsi, että kun aiemmin vanhempi saattoi maata koko sunnuntaipäivän krapulassa sohvalla, nyt tämä saattoi lähteä läheisensä kanssa ikkunaostoksille, iloisina, vaikka ihan peepaa. Nuori kertoi oman kokemuksensa perheen aiemmasta kriisitilanteesta ja myönsi käyttäytyneensä itsekin typerästi ja vastuuttomasti. Syksyllä mä hilluin tuolla ja kaikkee, ja vaikka te sanoitte, ja mä tiesin, mä en vaan halunnu myöntää. Se vaan oli tuolla jossain päässä. Mut nyt mä myönnän, mä voin sen ihan myöntää, et te olitte oikeessa.

Läheisneuvonpidon lapsilähtöisyys lapsinäkökulmasta – tiivistys

Tämän tutkimuksen keskeinen johtopäätös on, että lapsen ja nuoren kokemukseen läheisneuvonpito-prosessista – sen merkityksestä sekä lyhyellä aikavälillä, työtapana, että pitemmällä aikavälillä muutosten käynnistäjänä – vaikuttaa keskeisesti se, miten dialogiseksi tai ei-dialogiseksi hän on prosessin kokenut ja millainen ilmapiiri neuvonpidoissa on voinut. Arkikielelle kääntäen voi sanoa, että jos lapsi tai nuori kokee olevansa läheisilleen ensisijaisesti ilon lähde ja hänen kanssaan työskenteleville viranomaisille tärkeä ihminen (välttämisen ilmapiirin kautta) sekä prosessissa aidosti osallinen (dialogisuuden kautta), hän myös kokee prosessin voimaannuttavaksi ja merkitykselliseksi. Jos taas lapsi tai nuori kokee olevansa läheisilleen ensisijaisesti huolenaihe ja viranomaisille työtehtävä sekä jääneensä prosessissa sivulliseksi, hän myös kokee prosessin turhauttavaksi ja merkityksettömäksi. Tämän empiriseen aineistoon perustuvan ja kirjallisuudesta tukea saavan lopputuloksen pohjalta voi *lapsilähtöisyyden toteutuminen* -käsitteen määrittellä seuraavasti:

Lapsilähtöisyyden toteutuminen = (lapsen tai nuoren näkökulmasta) dialoginen prosessi + kohtaamisissa vallitseva välittämisen ilmapiiri (lapsen tai nuoren kokemana).

Toisin sanoen, lapsilähtöisyys toteutuu *prosessissa*, kun siinä osalliset aikuiset muodostavat lapsen tai nuoren dialogisen suhteen ja kun kohtaamisissa vallitsee välittämisen ilmapiiri. Lapsilähtöisyys toteutuu *neuvonpidossa*, kun tilanteessa ollaan kaikkien – myös lapsen – ehdoilla, kun siinä vallitsee lämmin tunneilmasto, ja kun keskustelua käydään (lapsen kanssa) rakentavasti ja neuvotellen. Tällöin lapsi tai nuori kokee ympärillään välittämisen ilmapiirin ja keskustelun dialogiseksi.

Prosessin dialogisuuteen vaikuttavat kaikki prosessissa mukana olevat henkilöt, viranomaiset ja läheiset, ja heidän tapansa ottaa lapsi tai nuori prosessiin mukaan tilanteen ja ratkaistavien kysymysten määrittelystä aina suunnitelman toteuttamiseen ja tarkistamiseen asti. Samoin läheisneuvonpidon ilmapiiriin vaikuttavat kaikki neuvonpitoon osallistuvat. Tiedonantovaiheessa syntynyt ilmapiiri luo sen tunne- ja ajatteluilmaston, jossa yksityinen neuvonpito käynnistyy, ja siinä viranomaisten vaikutus on keskeinen. Yksityisessä neuvonpidossa läheisten joukolla on mahdollisuus ylläpitää tai muuttaa tiedonantovaiheessa vallinnutta ilmapiiriä. Suunnitelman esittämisen vaiheessa mukana on taas viranomaisia, ja siinä läheisten ja viranomaisten vuorovaikutuksessa muodostuva ilmapiiri luo pohjan toisaalta sille välittömälle kokemukselle, joka lapselle ja nuorelle läheisneuvonpidosta jää, toisaalta sen tunne- ja ajatteluilmaston, jossa lapsi tai nuori läheisineen lähtee suunnitelmaa toteuttamaan.

6 JÄLKIMIETTEITÄ

Läheisneuvonpidon merkityksestä

Tässä tutkimuksessa oli yhtä monta erilaista läheisneuvonpitoprosessia kuin siinä oli lapsia ja nuoria. Kaikki prosessit eivät olleet lapsinäkökulmasta tarkasteltuna kovinkaan lapsilähtöisiä, joskin useimmissa lapsilähtöisyys toteutui monella tapaa hyvin. Tutkimuksen tarkoitus ei kuitenkaan ollut selvittää, kuinka yleistä tai kattavaa lapsilähtöisyyden toteutuminen läheisneuvonpitoprosessissa on, vaan ennemmin ymmärtää ja nostaa esiin prosessin ominaisuuksia, jotka tekevät siitä mahdollisimman lapsilähtöisen eli lapsinäkökulmasta tarkasteltuna onnistuneen. Tällaisiksi ominaisuuksiksi tutkimuksessa määrittyivät se, että *lapsi tai nuori kokee prosessin dialogiseksi*, ja se, että *neuvonpidossa vallitsee välittämisen ilmapiiri*. Näitä ominaisuuksia voi myös pitää prosessissa päähenkilönä olevan lapsen tai nuoren voimaantumisen edellytyksinä.

Uudessa Seelannissa läheisneuvonpitoja järjestäneiden työntekijöiden kokemus on, että lasten ja nuorten osallistuminen läheisten neuvonpitoon, jonka ainoana tarkoituksena on turvata heidän hyvinvointinsa, nostaa heidän omanarvontuntoaan (Dalrymple 2002). Lasten ja nuorten näkökulmasta keskeisimpänä voimaannuttajana läheisneuvonpitoprosessissa voikin nähdä nimenomaan laajemman läheisverkoston mukaan tulon ratkaisujen miettimiseen. Riippumatta siitä, miten neuvonpidossa tehty suunnitelma seuranta-aikana toteutui, kaikki tämän tutkimuksen lapset ja nuoret kokivat läheistensä osallistumisen tervetulleena ja hyvänä asiana. Aina lapset ja nuoret eivät kokeneet keskustelua dialogiseksi, ja neuvonpitojen ilmapiiri vaihteli, mutta kaikissa neuvonpidoissa läheiset osoittivat *välittävänsä* lapsesta tai nuoresta ja olevansa valmiita tukemaan ja auttamaan häntä ja hänen perhettään vaikeuksissa. Jo sen voi uskoa olevan – ja tutkimuksessa vaikutti olleen – lapsille ja nuorille voimaannuttava kokemus. Läheisneuvonpidoissa lapset ja nuoret saivat kokea, että he eivät ole tilanteessa yksin, vaan ympärillä on ihmisiä, jotka tietävät tilanteen ja seuraavat sitä (vrt. Holland ym. s. 20).

Myös läheiset itse ilmaisivat arvostavansa sitä, että heidät oli kutsuttu lapsen tai nuoren ja perheen tueksi. Lähes kaikissa neuvonpidoissa joku läheisistä totesi ääneen, miten hyvä ajatus oli tällä tavalla kokoontua yhdessä miettimään ratkaisuja. Joissain neuvonpidoissa joku läheisistä ihmetteli, miksi näin ei ollut tehty jo aiemmin. *On muuten tyhmä juttu, että ennen ei oo tehty näin*. Eräässä neuvonpidossa yksi läheisistä toi esiin, miten tärkeää on kokoontua tällä tavalla *yhtä aikaa saman pöydän ääreen*. Hän kritisoi läheisverkostossa aiemmin vallinnutta *puskaradio*-käytäntöä, jossa kaikki soittelevat ristiin rastiin asian muuttuessa matkan varrella.

Kaikkien tähän tutkimukseen osallistuneiden lasten ja nuorten tilanteissa tapahtui läheisneuvonpitoprosessin aikana muutoksia, useimpien kohdalla huomattavia muutoksia myönteiseen suuntaan. Lisäksi, kun lapset ja nuoret olivat olleet mukana ratkaistavien asioiden määrittämisessä ja suunnitelman laatimisessa, he myös itse kokivat tapahtuneet muutokset merkittävinä. Toisenlaisiakin kokemuksia oli. Jotkut lasten ja nuorten huolista ja toiveista eivät tulleet missään vaiheessa – sen enempää viranomaisten yhteenvedoissa kuin yksityisessäkään neuvonpidossa – esille, niiden ratkaisemiseksi ei siten tehty suunnitelmaa, eikä lapsen tai nuoren tilanne niiltä osin muuttunut. Vaikka ratkaisuja haettiin lapsen tilanteen parantamiseksi, sitä ei tehty lapsilähtöisesti.

Miten lapsilähtöisyyttä voisi läheisneuvonpitoprosessissa edistää?

Samalla kun läheisneuvonpito näyttäytyi tutkimuksessa työtapana, jolla on hyvät mahdollisuudet tukea ja auttaa lasta tai nuorta ja hänen perhettään, lapsinäkökulmasta tarkasteltuna prosesseissa nousi esiin joitakin kriittisiä kohtia. Vaikka lapsilähtöisyys on pyritty varmistamaan läheisneu-

vonpidon rakenteessa, erityisesti koollekutsujan ja lapsen avustajan toiminnassa, prosessi voi toteutua pitkälti aikuisten ehdoilla ja lapsen tai nuoren sivuuttavana. *Ei ne pahemmin mulle siitä oikeen informoi. Ku ne on vaan noitten aikuisten välisiä. --- En mä sille koe, et mä hirveesti oisin ollu siin mukana.* Tässä tutkimuksessa tuli selvästi esiin, miten lapsilähtöisyyden toteutumiseen ei riitä, että sille on luotu edellytykset prosessin rakenteessa. Lapsilähtöisen rakenteen lisäksi se edellyttää kaikilta prosessiin osallistuvilta aikuisilta, niin viranomaisilta kuin läheisiltä, lapsilähtöistä *asennetta ja toimintaa* – halua ja kykyä luoda yhteys lapseen.

Yksi keskeinen uhka prosessin lapsilähtöisyydelle näyttääkin olevan se, jos lapsen tai nuoren tilanteeseen kantaa ottavalla työntekijällä ei ole muodostunut lapsen tai nuoren kanssa *henkilökohtaista*, dialogista, molemminpuoliseen luottamukseen ja arvostukseen perustuvaa *suhdetta*. Jos työntekijä ei tunne lasta tai nuorta ja ymmärrä hänen näkökulmaansa, miten hän voi yhteenvedossaan nostaa lapsen tai nuoren näkökulman keskeiseksi keskustelua suuntaavaksi tekijäksi tai laatia kysymykset niin, että niissä haetaan ratkaisua myös lapsen tai nuoren mieltä painaviin asioihin? Ja miten hän silloin näkee lapsen tai nuoren ainutlaatuisuuden – tämän vahvuudet ja hienot ominaisuudet – puheena olevien huolenaiheiden lisäksi? Kaikki viranomaiset eivät olleet tietoisia lapsen tai nuoren omista huolista ja toiveista, kaikki eivät olleet edes tavanneet häntä kahden kesken. Joidenkin viranomaisten tapa puhua lapsesta tai nuoresta oli hämmästyttävän epähienotunteinen.

Sosiaalityöntekijän asema lapsen kokonaistilanteen yhteenvetäjänä ja arvioijana, suunnitelman rakentumista ohjaavien kysymysten laatijana ja lopulta suunnitelman hyväksyjänä (tai hylkääjänä) on läheisneuvonpito-prosessissa (kuten muussakin lastensuojelussa) ratkaiseva. Sen takia se, miten sosiaalityöntekijä osaa nostaa lapsen näkemykset – liittyen sekä aikuisten huolenaiheisiin että lapsen omiin huolenaiheisiin (jotka eivät ehkä ole tulleet aikuisten kanssa työskennellessä esiin) – on lapsen tilanteen kannalta ensiarvoisen tärkeää. Lapsen näkemykset asioista myös muuttuvat, joten vaikka lapsen kanssa olisi työskennelty joskus, esimerkiksi asiakkuuden alussa, lapsen kanssa työskentelyn pitäisi saada sijaa aina läheisneuvonpidon yhteydessä (tai kun muuten ollaan tekemässä lasta koskevaa suunnitelmaa). Tällöin sosiaalityöntekijän yhteenvedo ohjaa läheisneuvonpito-prosessia jo sen alusta lähtien hakemaan ratkaisua lapsinäkökulmasta keskeisiin asioihin. Lapsen kuulemiseen perustuvaa lapsen näkökulman ymmärtämistä voikin pitää lapsilähtöisessä lastensuojelutyössä sosiaalityöntekijän keskeisenä ja välttämättömänä työnsisältönä.

Käytännön työssä ja tutkimuksissa on painotettu, että asiakassuhde muotoutuu työntekijän ja asiakkaan vuorovaikutuksessa. Keskeistä auttavan ja asiakasta voimaannuttavan suhteen syntymisessä on työntekijän tapa kohdata ja kohdella asiakasta siten, että vuorovaikutuksessa välittyvä ymmärtävä ja kunnioittava suhtautuminen (ks. esim. Sennett 2004). Aivan sama pätee työskennellessä lasten ja nuorten kanssa (ks. esim. Reinikainen 2007). Kysymys on pitkälti työntekijöiden asenteesta, vuorovaikutustaidoista ja lapseen ja lapsuuteen liittyvistä käsityksistä. Tämän tutkimuksen lapsilla ja nuorilla suhteet viranomaisiin olivat kovin vaihtelevia, ja he puhuivat viranomaisista suhteen laadusta riippuen myönteisesti ja arvostaen tai kriittisesti heidän toimintaansa ihmetellen. Usein he olivat ärtyneitä siitä, että viranomaiset esittivät kantojaan asioihin, vaikka eivät heidän mielestään tunteneet heitä tai heidän tilannettaan tarpeeksi hyvin.

Samoin läheisten kokemukset viranomaisten työskentelystä vaihtelivat huomattavasti. Eräissä neuvonpidossa yksi läheisistä kritisoi viranomaisten (erityisesti koulun työntekijöiden) toimintatapoja sekä suhteessa lapseen että suhteessa läheisiin. Kritiikkinsä hän päätti huokaisten, että (*viranomaisellakin*) *se on se ongelma se toisen kohtaaminen*. Myös joissain läheisneuvonpitojen tiedonantovaiheissa työntekijöiden ja läheisverkoston kohtaaminen näyttäytyi etäisenä ja epädialogisena. Työntekijät eivät olleet vastaanottavaisia läheisten esittämille näkemyksille, vaan pysyivät tiukasti omien käsitystensä takana, asiantuntijuuteensa vedoten, eikä dialogia syntynyt.

Yksi tämän tutkimusprosessin aikana herännyt kysymys onkin, voisiko dialogisempi lähestymistapa läheisneuvonpidon tiedonantovaiheessa edistää lapsilähtöisyyden toteutumista. Kun läheisneuvonpito ymmärretään tiukasti suureen huoleen liittyvänä päätöksentekomenetelmänä, yksisuuntainen tiedonanto viranomaisilta läheisille voi olla (ehkä) asianmukainen. Mutta entä kun ollaan pienemmän huolen tilanteessa laatimassa arkielämän suunnitelmaa lapsen tilanteen parantamiseksi? Voisiko silloin dialogisempi – kunnioittavampi, moniäänisempi, toisia kuulevampi ja vastavuoroisempi lähestymistapa olla antoisampi? (Ks. Pyhäjoki 2005, 71–72.)

Voisivatko viranomaiset soveltaa yhteenvedoissaan esimerkiksi *Huolen puheeksiottamisen menetelmää*? Huolen puheeksiottamisen menetelmä on kehitetty Stakesissa auttamaan lasten ja nuorten kanssa työskenteleviä työntekijöitä löytämään itselle luonteva ja asiakasta arvostava tapa ottaa vaikeat asiat puheeksi. Menetelmä ohjaa työntekijää nostamaan esiin paitsi huolensa myös hänen lapsessa tai nuoressa näkemänsä voimavarat. Se kannustaa tuomaan *vajavuuspuheen* rinnalle *vahvuuspuheen* (Pyhäjoki 2007) ja korostaa kunnioittavaa puhetapaa edellytyksenä molemminpuoliselle avoimuudelle ja rakentavalle yhteistyölle. (Ks. Eriksson & Arnkil 2005.) Mahdollistaisiko Huolen puheeksiottamisen menetelmää soveltava tiedonantovaihe dialogin syntymistä kaikkien osallistujien kesken ja edistäisikö se välittämisen ilmapiiriin syntymistä lapsen tai nuoren ympärille? Tämä kysymys lienee aiheellinen ajatellen ei vain läheisneuvonpitoa vaan yleensäkin kokoontumisia, joissa viranomaiset ilmaisevat tietonsa, käsityksensä ja huolensa lapsille ja nuorille ja heidän perheilleen.

Toinen läheisneuvonpidon toteuttamiseen ja sen lapsilähtöisyyden edistämiseen liittyvä kysymys on, voisiko sosiaalityöntekijän kysymyksistä ensimmäinen olla aina lapsen tai nuoren vahvuuksiin keskittyvä. *Millaisia voimavaroja lapsella/nuorella itsellään on, missä asioissa hän on erityisen hyvä?* Tällöin yksityisessä (kin) neuvonpidossa keskityttäisiin ainakin jossain vaiheessa kaikkeen siihen hyvään ja hienoon, mitä lapsessa tai nuoressa on, ja hän saisi kokea, että ainakin näistä asioista hänessä ollaan ylpeitä (vrt. s. 77). Lapsen tai nuoren vahvuuksien ja häneen liittyvien ilon aiheiden esiin nostaminen voisi edistää välittämisen ilmapiiriin syntymistä lapsen tai nuoren ympärille ja luoda hedelmällisen maaperän myös dialogin syntymiselle. Sosiaalityöntekijän toinen kysymys voisikin sitten olla: *Millaisia voimavaroja lapsen/nuoren vanhemmillä on?*

Lapsen avustajan merkitys lapsille ja nuorille näyttäytyi tässäkin tutkimuksessa keskeisenä. Neuvonpitoja havainnoidessa heräsi ajatus, että niiden lapsilähtöisyyden edistämiseksi avustajan roolia pitäisi entisestään voimistaa. Voisiko jokaiselta avustajaksi valitulta henkilöltä odottaa, että hän *tuntisi lapsen ja lapsen todellisuuden* (tai oppisi valmisteluvaiheessa tuntemaan) niin hyvin, että hän pystyisi tarvittaessa puhumaan tämän puolesta; että hän kuvaisi osallistujille lapsen tilanteen sellaisena kuin lapsi itse sen kokee ja toisi selkeästi ja jäsennellysti tämän huolet ja toiveet esiin; että hän ”puolustaisi” lasta tarvittaessa viranomaisten (ja yksityisessä neuvonpidossa läheisten) leimaavia ja epähienotunteisia lausuntoja vastaan; että hän toisi esiin lapsen tai nuoren kaikki ne vahvuudet, jotka keskustelussa ovat vaarassa jäädä huomiotta, ja sillä tavalla auttaisi paitsi lasta tai nuorta itseään myös muita osallistujia näkemään hänen voimavaransa puheena olevien vaikeuksien takana? Kysymys siitä, mistä lapsen avustajan pitäisi tulla, on tärkeä. Joillakin tutkimuksen lapsilla ja nuorilla oli avustaja, joka oli aidosti asettunut heidän rinnalleen koko prosessin ajaksi, mutta joillekin lapsille ja nuorille läheisverkoston ulkopuolisesta avustajasta olisi voinut olla enemmän tukea kuin läheisten joukosta valitusta avustajasta oli.

Koollekutsuja on läheisneuvonpitoprosessissa paljon vartija. Hän auttaa lasta, lapsen vanhempia, lapsen avustajaa ja muita läheisiä valmistautumaan neuvonpitoon. Hän on yhteydessä viranomaisiin muun muassa ohjeistaen heitä tarpeen mukaan yhteenvetojen ja kysymysten kirjoittamisessa. Tiedonantovaiheessa hän toimii puheenjohtajana, ja suunnitelman esittämisen vaiheessa hän auttaa läheisten joukkoa konkretisoimaan suunnitelmansa. Kuinka paljon koollekutsuja voi omalla toiminnallaan vaikuttaa lapsen aseman vahvistumiseen prosessissa ja neuvonpidon ilmapiiriin astumatta sen enempää viranomaisten alueelle kuin läheistenkään

alueelle, eli kadottamatta keskeisenä pidettyä puolueettomuuttaan? Tämä on kysymys, jota koollekutsujat joutuvat käytännön työssään ja työtavan kehittämisessä pohtimaan ja josta myös vallitsee erilaisia näkemyksiä.

Vielä lapsista ja nuorista ...

Kaikilla tutkimuksen lapsilla ja nuorilla oli huolia ja toiveita, jotka he halusivat kertoa ja jotka ansaitsivat tulla kuulluiksi. Heillä oli myös vahvat, selvät näkemykset tilanteestaan ja siitä, miten heidän tilanteensa tulisi muuttua, jotta heidän hyvinvointinsa lisääntyisi. Kaikki myös toivoivat, että heidän näkemyksensä otettaisiin huomioon ja että heidän toiveillaan olisi vaikutusta ratkaisuja mietittäessä.

Lastensuojelutyössä lapsen näkemysten ja ratkaisuehdotusten kuulemiseen saatetaan suhtautua varovaisesti, koska pelätään, että lapsen osallistaminen tarkoittaa hänen vastuuttamistaan ja että hänen kantansa kysyminen asettaa hänet kohtuuttomaan tilanteeseen esimerkiksi vanhempien riitatilanteessa. Tämän tutkimuksen perusteella ajattelen itse, että sellaisesta lapsen osallistamisesta, jossa työntekijälle ja lapselle muodostuu dialoginen suhde ja kohtaamisissa vallitsee välittämisen ilmapiiri, voi olla lapselle ainoastaan hyötyä. Tällaisessa suhteessa lapsi uskaltaa myös kertoa työntekijälle, jos hän ei halua ottaa kantaa johonkin asiaan tai osallistua esimerkiksi varsinaiseen päätöksentekotilaisuuteen, ja työntekijä ymmärtää ottaa toiveen huomioon. Tällaisessa tilanteessa työntekijä myös osaa viedä lapsen viestin päätöksentekoon ja puhua siellä lapsen puolesta.

Viimeisenä yhteenvedona voi todeta, että niiden tutkimuksen läheisneuvonpitoprosessien aikana, joissa lasten ja nuorten näkemykset oli kuultu ja otettu huomioon jo ennen varsinaista neuvonpitoa ja joissa ne kuultiin ja otettiin huomioon suunnitelmaa laadittaessa, lapset ja nuoret kokivat tilanteessaan muutoksia hyvään suuntaan. Voi myös todeta, että lapset ja nuoret, jotka kokivat läheisneuvonpitoprosessin dialogiseksi ja joiden neuvonpidoissa vallitsi välittämisen ilmapiiri, pitivät työtappaa hyvänä. Lapsilähtöisesti toteutettuna läheisneuvonpidolla on hieno mahdollisuus auttaa lapsia ja nuoria ja heidän perheitään, lisätä heidän turvallisuudentunnettaan ja uskoaan siihen, että tällä hetkellä huolenaiheina olevat asiat kääntyvät vielä parhain päin.

Lähteet

- Alasuutari, M. (2006) Esitelmä Nuorisotutkimuspäivillä Helsingissä 20.10.2006.
- Andersson, B. & Bjerkman, A. (1999) Mellan myndighet och familj. En kvalitativ undersökning av familjerådslag i Sverige. Stockholm: Forsknings- och Utvecklingsenheten. FoU-rapport 1999/27.
- Arnkil, T. E. & Eriksson, E. & Arnkil, R. (2000) Palveluiden dialoginen kehittäminen kunnissa. Sektorikeskeisyydestä ja projektien kaaoksesta joustavaan verkostointiin. Raportteja 253. Helsinki: Stakes.
- Arnkil, T. E. (2003) Early intervention – anticipation dialogues in the grey zone of worry. Esitelmä (saatavissa kirjallisena) pohjoismaisessa lastensuojelukonferenssissa Islannissa 30.8.2003.
- Arnkil, T. E. & Seikkula, J. (2005) Tuomariksi houkuttelu tie. Teoksessa Hänninen, S. & Karjalainen, J. & Lahti, T. (toim.) Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. Helsinki: Stakes, 52–75.
- Bardy, M. (2001) Pikkulapsen sijoitus oman kodin ulkopuolelle – syrjäytymisen ja liittymisen risteyskohta. Teoksessa Järventie, I. & Sauli, H. (toim.) Eriarvoinen lapsuus. Helsinki: WSOY, 47–81.
- Bardy, M. (2004) Lasten auttaminen lastensuojelussa. Teoksessa Puonti, A. & Saarnio, T. & Hujala, A. (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 192–201.
- Bardy, M. & Barkman, J. (2001) Tunteet ja ilmaisutaidot sosiaalipoliittisena kysymyksenä. Yhteiskuntapolitiikka 66 (2001): 3.
- Bardy, M. & Känkänen, P. (2005) Omat ja muiden tarinat. Ihmisyyttä vaalimassa. Helsinki: Stakes.
- Bardy, M. (2006) Kommentti työkokouksessa Stakesissa 7.11.2006.
- Barkman, J. & Virtanen, P. (2002) Oma elämä kantaa. Teoksessa Sava, I. & Bardy, M. (toim.) Taiteellinen toiminta, elämäntarinat ja syrjäytyminen. Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja F 21, 25–34.
- Beecher, R. & Cash, M. & Graham, A. (2000) Do Children have a Voice in Family Group Conferences? University of Sheffield. UK. Julkaisematon työpaperi.
- van Beek, F. (2001) According to the plan. Käsikirjoitus. Sosiaalialan tutkimuskeskus, Voorhout, Alankomaat. Esitelmä 28.8.2003 konferenssissa The Fourth International Conference on Conferencing, Circles and other Restorative Practices. Building a Global Alliance, Veldhoven, Alankomaat 28.–30.8.2003.
- van Beek, F. (2003) Good thing they invented FGDM! Käsikirjoitus. Sosiaalialan tutkimuskeskus, Voorhout, Alankomaat. Esitelmä 28.8.2003 konferenssissa The Fourth International Conference on Conferencing, Circles and other Restorative Practices. Building a Global Alliance, Veldhoven, Alankomaat 28.–30.8.2003.
- Brown, L. (2002) Evaluating Family Group Conferences in Child Protection in the UK. University of Bath, UK. AHA: FGDM Roundtable Proceedings.
- Clarkson, J. & Frank, J. (2000) The voice of the child. In C. Lupton (ed.) Moving Forward on Family Group Conferences in Hampshire: Developments in Research and Practice. University of Portsmouth, s. 77–88.
- Dalgrund, A. (2001) En tonårsflickas erfarenheter av familjerådslag. Teoksessa Erkers, M. & Nyberg, E. (red.) (2001) Familjerådslag i Norden. Erfarenheter från fält och forskning. FoU-Södertörn Skriftserie nr 15/01, 140–152.
- Dalrymple, J. (2002) Family Group Conferences and youth advocacy: the participation of children and young people in family decision making. European Journal of Social Work Vol. 5, No. 3, 287–299.
- Einarsson, J. H. (2002) Familjeråd som metode i barnevernets beslutningsprocess. NOVA Rapport 9/02.
- Eriksson, E. (2006) Puheeksiottamisen kouluttajakoulu Helsingissä 7.–8.2.2006.
- Eriksson, E. & Arnkil, T. E. (2005) Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. Stakes, Oppaita 60. Helsinki.
- Erkers, M. (2001) Skillnader mellan nätverksmöten och familjerådslag i samband med socialtjänstens barnavårdsutredningar. Teoksessa Erkers, M. & Nyberg, E. (red.) (2001) Familjerådslag i Norden. Erfarenheter från fält och forskning. FoU-Södertörn Skriftserie nr 15/01, 25–27.
- Ervast, S.-A. & Tulensalo, H. (2006) Sosiaalityötä lapsen kanssa. Kokemuksia lapsikeskeisen tilannearvion kehittämisestä. SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 8/2006. Yliopistopaino.
- Euroopan läheisneuvonpitoverkoston kokoukset 8.–9.10.2002 ja 28.–29.11.2003.
- Faureholm, J. (2001) Familjerådslagning i Danmark – demokratisering af familjearbejdet? Teoksessa Erkers, M. & Nyberg, E. (red.) (2001) Familjerådslag i Norden. Erfarenheter från fält och forskning. FoU-Södertörn Skriftserie nr 15/01, 58–80.
- Faureholm, J. (2002) Familjerådslagning – empowerment i den offentlige sociale sektor. Teoksessa Faureholm, J. & Pedersen, K. (red.) Demokratisering af det sociale arbejde med familier. København: Socialministeriet.
- Forsberg, H. (2000) Lapsen näkökulmaa tavoittamassa. Arviointitutkimus turvakotien lapsikeskeisyyttä kehittävästä projektista. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 24. Helsinki.
- Forsberg, H. (2002) Lasten asiakkuudet ja kokemukset turvakodissa. Arviointitutkimus Lapsen aika -projektista. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 31. Helsinki.
- Freire, P. (2005) Sorrettujen pedagogiikka. Tampere: Vastapaino.
- Frisk, A. & Kjellbom, P. (2001) Familjerådslag för Maria. Teoksessa Erkers, M. & Nyberg, E. (red.) (2001) Familjerådslag i Norden. Erfarenheter från fält och forskning. FoU-Södertörn Skriftserie nr 15/01, 28–56.

- Gunderson, K. (2003) Addressing Child Protection and Group Care Issues Through the Use of Family Group Conferencing. Esitelmä 28.8.2003 konferenssissa The Fourth International Conference on Conferencing, Circles and other Restorative Practices. Building a Global Alliance, Veldhoven, Alankomaat 28.–30.8.2003.
- Gunderson, K. (2000) Long-Term and Immediate Outcomes of Family Group Conferencing in Washington State. National Center on Family Group Decision Making. AHA. http://www.americanhumane.org/site/PageServer?pagename=pc_fgdm_research_waoutcomes [Viitattu helmikuu 2007]
- Haldbo Hansen T. & Morthorst Rasmussen, B. (2002) En beslutningsmodel med meget mere. En undersøgelse af ”Det danske forsøg med Familierådslagning. UFC Börn og Familier, Aabenraa.
- Hansen, J. & Haldbo Hansen T. & Morthorst Rasmussen, B. (2003) Familierådslagning i Danmark. 2.del af evaluering af ”Det danske forsøg med familierådslagning”.
- Heino, T. (toim.) (2000) Läheisneuvonpito. Uusi sosiaalityön menetelmä. Stakes, Oppaita 40. Helsinki.
- Heino, T. & Raivio, K. (2001) Läheisneuvonpito voi johdatella ulos umpikujasta. Dialogi 4/2001, 8–10.
- Heino, T. (2002) Tutkimustuloksia ja kokemuksia Suomen läheisneuvonpitoprojektista. Teoksessa Faureholm, J. & Pedersen, K. (red.) Demokratisering af det sociale arbejde med familier. København: Socialministeriet, 82–91.
- Heino, T. (2003) Kokemuksia läheisneuvonpidosta. Päiväkirja-aineiston raportointi. Aiheita 4/2003. Helsinki: Stakes.
- Heino, T. (2005) Lapsen tieto tutkimuksessa ja käytännössä. Teoksessa Hänninen, S. & Karjalainen, J. & Lahti, T. (toim.) Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. Helsinki: Stakes, 195–221.
- Heino, T. & Kaatra, A. & Korhonen, L. & Possauner, M. & Vuorio, J.-P. (2005) Läheisneuvonpidon ja sosiaalityön kriittinen kohta: lapsi. Teoksessa Satka, M. & Karvinen-Niinikoski, S. & Nylund, M. & Hoikkala, S. (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-kustannus, 279–303.
- Heino, T. & Reinikainen, S. & Bergman, M. (2002) Suomen tietopohja. Verkkojulkaisu (Stakes): <http://info.stakes.fi/laheisneuvonpito/FI/Kirjallisuus/index.htm>. [Viitattu marraskuu 2006]
- Heino, T. & Reinikainen, S. & Bergman, M. (toim.) (2003) Familjerådslag i Norden. Erfarenheter, forskningsresultat, reflektioner. SSKH Meddelanden 66. Helsingfors.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2001) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Holland, S. & O’Neill, S. & Scourfield, J. & Pithouse, A. (2003) Outcomes in Family Group Conferences for children on the brink of care: a study of child and family participation. University of Cardiff, School of Social Sciences. Wales.
- Horan, H. & Dalrymple, J. (2003) Promoting the Participation Rights of Children and Young People in Family Group Conferences. AHA: http://www.americanhumane.org/site/DocServer/Horan___Dalrymple.pdf?docID=2281 [Viitattu helmikuu 2007]
- Horverak, S. & Omre, C. & Schjelderup, L. (2002) Familierådslag. Demokrati og beslutninger i norsk barnevern. Poland: Fagbokforlaget Vigmostad & Björke AS.
- Horverak, S. (2003) Jeg kan godt like at man får besemme når det gjelder en selv. En undersøkelse om hvordan 20 ungdommer opplever å delta på familierådslag. Høgskolen i Bodø. Julkaisuaton käsikirjoitusluonnos.
- Horverak, S. (2006) Hvordan opplever ungdom å delta i familieråd? Et bidrag til arbeidet med barnevernets etikk og diskusjonen om barnevernets rolle i samfunnet. Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap, NTNU.
- Huntsman, L. (2006) Family group conferencing in a child welfare context. Literature review. Centre for Parenting & Research. www.community.nsw.gov.au/documents/research_family_conferencing.pdf [Viitattu marraskuu 2006]
- Hurtig, J. (2003) Lasta suojelemassa – etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännössä. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Hurtig, J. (2006) Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Forsberg, H. & Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-kustannus, 167–193.
- Hyrve, G. (2006) Norjan kuulumiset. Esitelmä Euroopan läheisneuvonpitoverkoston kokouksessa Kööpenhaminassa 13.10.2006.
- Hyytinen, R. (2006) Lapsen todellistuminen huumeperheen kuntoutusprosessissa. Sosiaalityön erikoistumiskoulutukseen kuuluva lisensiaatin tutkimus. Helsingin yliopisto, yhteiskuntapolitiikan laitos.
- Hällman, H. & Nousiainen, K. & Saurama, E. (2006) Esipuhe teoksessa Ervast, S.-A. & Tulensalo, H. Sosiaalityötä lapsen kanssa. Kokemuksia lapsikeskeisen tilannearvion kehittämisestä. SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 8/2006. Yliopistopaino.
- Haeggman, U. & Sjöblom, Y. (2000) Familjerådslag. Lund: Studentlitteratur.
- Hänninen, S. (2004) Lapsinäkökulma koollekutsujan työssä. Esitelmä Pohjoismaisessa läheisneuvonpitokonferenssissa Helsingissä 27.8.2004. <http://info.stakes.fi/NR/rdonlyres/8A3364D5-8759-41A3-A8AB-AF1F844C08A3/0/SallanEsitys.rtf> [Viitattu marraskuu 2006]
- Hänninen, S. (2005) Lapsi läheisneuvonpidossa koollekutsujan silmin. Opinnäytetyö. Laurea-ammattikoulu.
- Hänninen, S. & Karjalainen, J. & Lahti, T. (toim.) (2005) Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. Helsinki: Stakes.
- Hänninen, S. & Vuorio, J.-P. (2006). Keskustelu koollekutsujien ja sosiaalityöntekijöiden tapaamisissa 8.11.2006.
- Järventie, I. (1999) Syrjäytyvätkö lapset? Tutkimus 1990-luvun lasten perushoivasta, hyvinvoinnista ja lastensuojelupalvelujen käytöstä Helsingissä. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 1999:6.
- Kalland, M. (2004) Vauvan ja lapsen kehityksellisten tarpeiden huomioiminen lastensuojelussa. Teoksessa Puonti, A. & Saarnio, T. & Hujala, A. (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 119–140.

- Kokko, R.-L. (2006) Tulevaisuuden muistelu. Ennakointidialogit asiakkaiden kokemina. Helsinki: Stakes.
- Lawrence, P. (2002). What has been written about children's experiences of family group conferences? Työpäpaperi (julkaisematon).
- Lupton, C. & Nixon, P. (1999) Empowering practice? A critical appraisal of the Family Group Conference Approach. Bristol, UK: Policy Press.
- Marsh, P. & Crow, G. (1998) Family Group Conferences in Child Welfare. Oxford, UK: Blackwell Science.
- Merkel-Holguin, L. (2003) Fathers and their Families: The Untapped Resource for Children Involved in the Child Welfare System. AHA: Child Protection Leader. http://www.americanhumane.org/site/DocServer/cpl_aug_03.pdf?docID=1401 [Viitattu helmikuu 2007]
- Merkel-Holguin, L. & Nixon, P. & Burford, G. (2003) Learning with Families: A Synopsis of FGDM Research and Evaluation in Child Welfare. AHA: Protecting Children. http://www.americanhumane.org/site/DocServer/FGDM_Research_intro.pdf?docID=1042 [Viitattu marraskuu 2006]
- Mirsky, L. (2003) Family group conferencing world wide: Part One, 20th February; Part Two, 3rd April; Part Three, 7th May. International Institute for Restorative Practices. www.restorativepractices.org. [Viitattu marraskuu 2006]
- Muukkonen, T. & Tulensalo, H. (2004) Kohtaavaa lastensuojelua. Lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön tilannearvion käsikirja. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Selvityksiä 2004: 1.
- Möller, S. (2004) Sattumista suunnitelmallisuuteen. Lapsen elämäntilanteen kartoitus lastensuojelussa. Pesäpuun opas- ja käsikirjat 1/2004. Jyväskylä: Pesäpuu ry.
- Möller, S. (2006a) Lapsi haastaa lastensuojelun. Teoksessa Tapola-Haapala, M. & Pekkarinen, E. & Hoikkala, S. (toim.) Tutkiva sosiaalityö. Sosiaalityön muuttuva tiedontuotanto. Talentia-lehti. Sosiaalityön tutkimuksen seura, 18–21.
- Möller, S. (2006b) Kuka kirjoittaisi lapsiystävällisen lastensuojelulain? Pesäpuun lehti 2/2006.
- Nyberg, E. N. (2003) En kommentar till forskningen om familjerådslag. Teoksessa Heino, T. & Reinikainen, S. & Bergman, M. (toim.) Familjerådslag i Norden. Erfarenheter, forskningsresultat, reflektioner. SSKH Meddelanden 66.
- Oranen, M. (2001) (toim.) Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämisestä. Ensi- ja Turvakotien liiton julkaisu 30. Helsinki.
- Pennell, J. & Burford, G. (2000) Family Group Decision Making: Protecting Children and Women. Child Welfare, March-April 2000, Vol. 79, Issue 2, 131–158.
- Possauer, M. & Korhonen, L. & Vartio, R. (2002) Uuden Seelannin malli Helsingissä. Kaakkoisen suurpiirin läheisneuvonpitoprojektin (1998–2001) loppuraportti. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Selvityksiä 2002: 10.
- Pulkkinen, L. (1994) Millaista lastenkasvatusta nykytutkimus suosittelee? Teoksessa J. Virkki (toim.) Ydinperheestä yksilöllistyyviin perheisiin. Juva: WSOY, 26–45.
- Pyhäjoki, J. (2004) Perehdytys Tulevaisuuden muistelu -metodin käyttöön. Tutkimuskokous Helsingissä 25.8.2004.
- Pyhäjoki, J. (2005) Dialogisuus auttamistyön verkostoissa. Teoksessa Reijonen, M. (toim.) Voimaa perhetyöhön. Arjen tuki ja ammatilliset verkostot. Jyväskylä: PS-kustannus, 71–89.
- Pyhäjoki, J. (2007) Kommentti työpalaverissa 22.2.2007.
- Pääkaupunkiseudun läheisneuvonpitoprojektin verkkosivut: http://www.hel2.fi/waris/lnp/lnp_index.htm [Viitattu helmikuu 2007]
- <http://www.hel2.fi/waris/lnp/vaiheet.htm> [Viitattu helmikuu 2007]
- <http://www.hel2.fi/waris/lnp/milloin.htm> [Viitattu helmikuu 2007]
- <http://www.hel2.fi/waris/lnp/lnpPaketti.ppt> [Viitattu helmikuu 2007]
- Pösö, T. (2004) Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. Tutkimuksia 133. Helsinki: Stakes.
- Reinikainen, E. (2007) Leimatut lapset. Kun koulu ei ymmärrä. Helsinki: Otava.
- Reinikainen, S. (2002) Läheisneuvonpito sosiaalityön menetelmänä. Kyselyn tulokset. <http://info.stakes.fi/laheisneuvonpito/FI/LaheisneuvonpitoSuomessa/Kysely/index.htm>. [Viitattu marraskuu 2006]
- Reinikainen, S. (2003) Nuorisokodissa asuneiden naisten kokemukset selviytymisestä (työnimi). Raportti väitöskirjatutkimukseen liittyvän kyselyaineiston tuloksista (julkaisematon).
- Rockhill, A. & Sivak, P.M. (2000) What Needs to Be Different in the Relationship with the People in FGDM? AHA: FGDM Roundtable Proceedings. http://www.americanhumane.org/site/DocServer/fgdm_rockhill.pdf?docID=1526 [Viitattu helmikuu 2007]
- Räsänen, P. (2006) Tulkintaan liittyvän mielivallan ratkaisuyrityksiä kvalitatiivisissa analyysissä. Janus/Vol. 14 (2) 2006, 167–173.
- Saarela-Kinnunen, M. & Eskola, J. (2001) Tapaus ja tutkimus = tapaustutkimus? Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Jyväskylä: PS-kustannus, 158–169.
- Sage, N. A. (1999) The Family System – Child Target: Illustrated (On-line). <http://www.psy.pdx.edu/PsiCafe/Overheads/FamilySys-ChildTarget.htm> [Viitattu marraskuu 2006]
- Saleebey, D. (2002) (toim.) The Strengths Perspective in Social Work Practice. (3. p.) NY: Longman.
- Satka, M. & Karvinen-Niinikoski, S. & Nylund, M. (2005) Mitä sosiaalityön käytäntötutkimus on? Teoksessa Satka, M. & Karvinen-Niinikoski, S. & Nylund, M. & Hoikkala, S. (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-kustannus, 9–19.
- Schjelderup, L. & Omre, C. (2002a) Fra sympati til empati til demokrati. Hvilke muligheter og konsekvenser kan det ha å slippe demokratiet løs i sosialt arbeid med barn og familier? I Fauholm, J. & Pedersen, K. (red.) Demokratisering af det sociale arbejde med familier. København: Socialministeriet, 45–54.

- Schjelderup, L. & Omre, C. (2002b) Familjerådslag – vad innebär den nye metoden innoom socialt arbete i nordiska länder. Kunnskapsbasis fra Norge. Verkkojulkaisu (Stakes): http://info.stakes.fi/NR/rdonlyres/A81704A8-977B-4787-9A3C-A68125727A35/0/Norges_kb.rtf [Viitattu marraskuu 2006]
- Schjelderup, L. & Omre, C. (2003) Familjerådslag ut fra familieperspektiv. Teoksessa Heino, T. & Reinikainen, S. & Bergman, M. (toim.) Familjerådslag i Norden. Erfarenheter, forskningresultat, reflektioner. SSKH Meddelanden 66.
- Sennett, R. (2004) Kunnioitus eriarvoisuuden maailmassa. Tampere: Vastapaino.
- Shore, N. & Wirth, J. & Cahn, K. & Yancey, B. & Gunderson, K. (2001) Long Term and Immediate Outcomes of Family Group Conferencing in Washington State. IIRP.
- Sundell, K. & Haeggman, U. (1999) Familjerådslag i Sverige. En utvärdering av Svenska Kommunförbundets försöksverksamhet. Stockholm: Forsknings- och Utvecklingsenheten. FoU-rapport 1999:1.
- Sundell, K. (2000) The Swedish Family Group Conference study. AHA: http://www.americanhumane.org/site/PageServer?pagename=pc_fgdm_research_sfgcs [Viitattu marraskuu 2006]
- Sundell, K. (2002) Familjerådslag i Sverige. FoU-rapport 2002:3.
- Sundell, K. & Vinnerljung, B. (2004) Outcomes of family group conferencing in Sweden: A 3-year follow-up. *Child Abuse & Neglect* 28, 267–287.
- Sutinen, P. (2005) Vanhempana ja aikuisena uusperheessä. Helsingin yliopiston Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 203. Helsinki: Yliopistopaino.
- Särkelä, A. (2001) Välittäminen ammattina. Tampere: Vastapaino.
- Thomas, N. & O’Cane, C. (2000) Discovering What Children Think: Connections between Research and Practice. *British Journal of Social Work*, 30, 819–835.
- Thomas, T. (2003) The Views of Young People on Family Group Conferences. Lambeth REU Research, FRG. Esitelmä 30.8.2003 konferenssissa The Fourth International Conference on Conferencing, Circles and other Restorative Practices. Building a Global Alliance, Veldhoven, Alankomaat 28.–30.8.2003.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus.
- Törrönen, M. & Vornanen, R. (2004) Lastensuojelun ehkäisevä työ. Teoksessa Puonti, A. & Saarnio, T. & Hujala, A. (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 154–191.
- Urponen, K. (2007) Sosiaalityön tieteenalan kehitys Suomessa. Esitelmä yhdessä Simo Koskisen kanssa IX Valtakunnallisilla sosiaalityön tutkimuksen päivillä 15.2.2007, Rovaniemellä.
- Vuorio, J.-P. (2004–2006) Suulliset tiedonannot.
- Wallenius, J. (2005) Toivon ylläpitäminen perhekotityön ytimessä. Nuorten Ystävät ry. Raportteja 2/2005.
- Walton, E. & Roby, J. & Frandsen, A. & Davidson, R. (2003) Strengthening At-Risk Families by Involving the Extended Family. *Journal of Family Social Work*, Vol. 7 (4), 1–21.

Liite 1

KOOLLEKUTSUJAN TEHTÄVÄT

Juha-Pekka Vuorio (2004) / Pääkaupunkiseudun läheisneuvonpito projekti
<http://www.hel2.fi/waris/lnp/lnpPaketti.ppt> (15.2.2007):

Valmisteluvaiheessa

- Kartoittaa verkoston ja käy yhteenvedot perheenjäsenten kanssa läpi (kotikäynnit)
- Perehdyttää verkoston työtapaan ja sopii valmisteluista (yhteydenotot kaikkiin kutsuttaviin)
- Perehdyttää lapsen avustajan tehtäväänsä
- Huolehtii käytännön valmistelutöistä

Läheisneuvonpidon tiedonantovaiheessa

Selkiyttää keskustelua, eli huolehtii siitä, että

- kaikki osapuolet ymmärtävät toisiaan
- puhutaan samoista asioista samoin käsittein
- ollaan riittävän konkreettisia

Huolehtii siitä, että läheisverkosto on valmistautunut yksityiseen neuvonpitoonsa, eli

- kehottaa läheisverkostoa valitsemaan keskuudestaan puheenjohtajan ja sihteerin
- muistuttaa läheisverkostoa lapsen avustajan roolista
- muistuttaa, että suunnitelmalta edellytetään yksimielisyyttä

Suunnitelman esittämisen vaiheessa

Huolehtii, että

- suunnitelma tarkennetaan konkreettiseen muotoon
- viranomaiset ottavat kantaa suunnitelmaan (myös reunaehtoihin)
- suunnitelmassa varaudutaan ongelmiin
- seurannasta ja seurantakokouksesta sovitaan

Liite 2

LAPSEN AVUSTAJAN TEHTÄVÄT

Juha-Pekka Vuorio 2002 / Heikki Waris -Instituutti. Mukailten lähteestä: Heino, T. (2000) (toim.)
Läheisneuvonpito – Uusi sosiaalityön menetelmä. Stakes, Oppaita 40.

Sinulla on läheisneuvonpidossa erityinen rooli, sillä lapset ja vanhemmat ovat halunneet sinut lapsen avustajaksi. Lapsen avustaja on tärkeä luottamustehtävä ja sen tarkoituksena on varmistaa, että vanhemmat ja muut aikuiset läheiset tarkastelevat asioita lapsen tai nuoren näkökulmasta. On tärkeää, että lapsi tai nuori tulee kuulluksi ja tuntee olonsa turvalliseksi läheisneuvonpidossa. Tämän vuoksi avustaja on lapsen tai nuoren tukena ja tarpeen vaatiessa tulkkina koko läheisneuvonpito-prosessin ajan.

Ennen läheisneuvonpitoa avustaja

- keskustelee lapsen tai nuoren kanssa läheisneuvonpidon ideasta, sen kulusta ja sinne kutsutuista ihmisistä
- selvittää lapsen tai nuoren mielipidettä ja näkökulmaa käsiteltävinä oleviin asioihin
- keskustelee tarvittaessa lapsen tai nuoren kaverien kanssa.

Läheisneuvonpidon tiedonantovaiheessa avustaja

- kuuntelee viranomaisten esittämiä näkökohtia ja tietoja lapsen tai nuoren kannalta
- neuvottelee lapsen tai nuoren kanssa ja avustaa häntä esittämään kysymyksiä tai esittää tarvittaessa niitä itse lapsen näkökulmasta.

Läheisten oman neuvonpidon aikana avustaja

- keskittyy keskustelemaan suunnitelmasta ja pitää esillä sitä, että läheiset ovat ratkaisemassa ensisijaisesti lapsen tai nuoren tilannetta.

Suunnitelman esittämisen vaiheessa avustaja

- kuuntelee esitellyn suunnitelman ja täsmentää sitä sekä lapsen tai nuoren että omalta kannalta
- osallistuu suunnitelman tarkennuksia ja sen hyväksymistä koskevaan keskusteluun.

Läheisneuvonpidon jälkeen avustaja

- käy lapsen tai nuoren kanssa läpi laaditun suunnitelman ja keskustelee hänen kokemuksistaan neuvonpidosta
- pitää yhteyttä lapseen tai nuoreen ja keskustelee siitä, miten suunnitelma on toteutunut
- huolehtii, että toimii itse tehdyn suunnitelman mukaisesti.

Liite 3

Lapsen haastattelu 1 (viikon sisällä ennen läheisneuvonpitoa)

Pvm _____ Paikka _____

Lapsen nimi _____ Lapsen syntymäaika _____

Sosiaalityöntekijän etunimi _____ Koollekutsujan etunimi _____

Haastattelija on tutustunut sopimukseen läheisneuvonpidon järjestämisestä _____ / läheisneuvonpidon ratkaistavaksi asetettuihin kysymyksiin _____ / sosiaalityöntekijän yhteenvedoon _____ ennen haastattelua.

1) Aloitus

Mieliala tällä hetkellä

[Hyvin huono 1 2 3 4 5 Erittäin hyvä] Miksi?

Yleinen hyvinvointi (laaja käsite, joka kattaa lapsen näkemykset omasta fyysisestä, kognitiivisesta, sosiaalisesta ja emotionaalisesta olotilastaan – selitettävä lapselle!)

[Hyvin huono 1 2 3 4 5 Erittäin hyvä] Miksi?

2) Tilanne (tulevaisuuden muistelun avulla)

I Vuosi on kulunut, ja asiat ovat nyt hyvin. Miten ne sinulla ovat?

II Miten tähän hyvään tilanteeseen on tultu? Kuka auttoi ja miten? Mitä itse teit?

III Mistä olit huolissasi vuosi sitten, ennen läheisneuvonpitoa? Mikä sai huolesi vähene-
mään?

Hyvä tilanne (millainen on) Miten tilanteeseen on tultu (kuka teki mitä)

Vuoden takaiset huolet Miten huolet vähenivät

Muuttujien (raportissa ”muutoskohteiden”) nimeäminen erillisille papereille, arvojen antaminen niille 1) hyvässä tulevaisuudessa ja 2) nyt, muuttujien keskinäisen tärkeysjärjestyksen määrittäminen (kirjaa tähän).

3) Kokemukset läheisneuvonpidon valmisteluvaiheesta

Avoin aloitus ...

Esimerkiksi: ”Nyt sinä ja perheesi olette sopineet läheisneuvonpidon järjestämisestä. Kerroisitko tilanteesta ja prosessista, jotka johtivat tähän sopimukseen?” (Tämä avaus kuitenkin lapsen kielellä)

Sen jälkeen lisäkysymyksiä lapsen kertoman ohjaamana – mistä hän haluaa puhua koskien perheen tietä läheisneuvonpitoon sekä hänen havaintojaan ja kokemuksiaan valmisteluvaiheesta.

Lapsen kertoman jälkeen, tai jos hän ei alun perin halua kertoa asioistaan omaehtoisesti, haastattelija voi edetä seuraavien teemojen ohjaamana.

1 Käsitys (mielikuva, tieto, mielipide) LNPNstä

- millainen
- miten syntynyt (koska, kenen kanssa keskustellut siitä)

2 Käsitys siitä, miksi LNPNtä ollaan nyt järjestämässä

- millainen
- miten syntynyt
- miten LNPN järjestämisestä päätettiin (keiden kanssa), mitä oli siitä mieltä (ensiajatus)

3 Ajatukset LNPNn ratkaistavaksi asetetuista kysymyksistä (sopimus LNPNn järjestämisestä / kysymykset / sosiaalityöntekijän yhteenveto esillä) – kuinka mielekkäitä

[Ei lainkaan mielekkäitä 1 2 3 4 5 Täysin mielekkäitä] Miksi?

4 Kysymysten määrittely

- kuka määritteli
- osallistuiko itse, kuinka, kuinka paljon

[En osallistunut lainkaan. 1 2 3 4 5 Osallistuin hyvin paljon.] Miksi?

5 Läsnäolo LNPNssä

- miten (kuka, koska) päätettiin onko lapsi/nuori läsnä vai ei
- mielikuva, tunteet

6 Avustaja

- kuinka valittiin (kuka valitsi), miksi juuri hän
- ajatukset avustajasta yleensä ja omasta avustajasta
- miten avustaja auttanut tähän mennessä
- odotukset avustajalle liittyen kokoukseen ja tulevaisuuteen

7 LNPNhen kutsutut ihmiset (sukulaiset, ystävät, viranomaiset)

- kuinka valittiin (kuka valitsi), miksi juuri heidät
- omat toiveet/ehdotukset jonkun kutsumisesta tai kutsumatta jättämisestä
- odotukset heidän osallistumiselleen kokouksessa ja tulevaisuudessa

8 Ajatukset (odotukset, tunteet) tulevasta LNPstä

9 Kokemukset LNPn järjestämisestä sopimisen ja tämän hetken väliseltä ajalta
 - uudet tai yllättävät tapahtumat
 - muutokset omassa tilanteessa

10 Odotukset LNPn vaikutuksesta omaan tilanteeseen – vaikuttaako, kuinka, kuinka paljon

[Ei vaikuta lainkaan. 1 2 3 4 5 Vaikuttaa hyvin paljon.] Miksi?

11 Ajatukset (odotukset, tunteet) osallistumisesta tulevaan LNPhen

[Olen erittäin vastahakoinen. 1 2 3 4 5 Olen erittäin innokas.] Miksi?

12 Oma osallistuminen (mahdollisuus tai velvollisuus) valmisteluvaiheessa
 - onko voinut osallistua niin paljon kuin on halunnut
 - kuinka paljon ollut osallinen valmistelussa

[Hyvin vähän 1 2 3 4 5 Hyvin paljon] Miksi? (Onko tämä hyvä vai huono asia?)

4) Lopetus

1 Ajatukset siitä, miten vaikeat tilanteet (omassa elämässä, perheessä, yleensä elämässä) olisi hyvä ratkaista

2 Ajatukset läheisneuvonpitoprosessista tähän mennessä (hyvät asiat, epäkohdat, toiveet, ehdotukset)

3 Ajatukset tästä haastattelukerrasta ja ylipäänsä tutkimukseen osallistumisesta

Mieliala tällä hetkellä

[Hyvin huono 1 2 3 4 5 Erittäin hyvä] Miksi?

Liite 4

Lapsen haastattelu 2 (1 – 2 kuukautta läheisneuvonpidon jälkeen)

(Lapsen 3. ja 4. haastattelulle oli vastaavasti omat haastattelurunkonsa)

Pvm _____ Paikka _____

Lapsen nimi _____ Lapsen syntymäaika _____

Sosiaalityöntekijän etunimi _____ Koollekutsujan etunimi _____

Haastattelijä _____ oli / ei ollut _____ havainnoimassa läheisneuvonpitoa.

Jos haastattelijä oli havainnoimassa, hän teki sitä vain _____ 1. ja 3. vaiheessa / koko ajan _____.

Haastattelijä on tutustunut läheisneuvonpidossa tehtyyn suunnitelmaan ennen haastattelua _____.

1) Aloitus

Mieliala tällä hetkellä

[Hyvin huono 1 2 3 4 5 Erittäin hyvä] Miksi?

Yleinen hyvinvointi (laaja käsite, joka kattaa lapsen näkemykset omasta fyysisestä, kognitiivisesta, sosiaalisesta ja emotionaalisesta olotilastaan – selitettävä lapselle!)

[Hyvin huono 1 2 3 4 5 Erittäin hyvä] Miksi?

Ajatukset edellisestä haastattelusta

2) Muutokset tilanteessa / suunnitelman toteutuminen

Avoin aloitus ...

Esimerkiksi: ”Sinulla ja perheelläsi oli jokin aikaa sitten läheisneuvonpito. Kertoisitko, mitä sen jälkeen on tapahtunut? Millaista sinun jokapäiväinen elämäsi tällä hetkellä on?”

Sen jälkeen lisäkysymyksiä lapsen kertoman ohjaamana – mistä hän haluaa puhua koskien tämän hetken tilannettaan ja mahdollisia muutoksia siinä tai muiden ihmisten käyttäytymistä jne. (suunnitelman toteutuminen).

Lapsen kertoman jälkeen, tai jos hän ei alun perin halua kertoa asioistaan omaehtoisesti, haastattelijä voi edetä seuraavien teemojen ohjaamana.

- 1 Oma tilanne tällä hetkellä
 - millainen – hyvät ja huonot asiat
 - tapahtumat, muutokset läheisneuvonpidon jälkeen
 - toiveet liittyen tilanteen muuttumiseen

 - 2 Muiden läheisneuvonpitoon osallistuneiden ihmisten yhteydenpito perheeseen ja päinvastoin, oma yhteydenpito
 - miten pitäneet yhteyttä, osallistuneet
 - onko mikään / mikä muuttunut

 - 3 Avustajan yhteydenpito ja toiminta läheisneuvonpidon jälkeen, oma yhteydenpito
 - millaista ja miksi
 - onko lapsi/nuori käynyt suunnitelman avustajan kanssa läpi
 - avustajan merkitys

 - 4 Suunnitelman toteutuminen (toimiminen) läheisneuvonpidon jälkeen tähän asti (suunnitelma esillä – voidaan käydä lapsen kanssa kohta kohdalta läpi)

 - 5 Kunkin asianosaisen – vanhemmat, muut sukulaiset ja ystävät, viranomaiset, lapsi/nuori itse – osallistuminen suunnitelman toteuttamiseen (oman osuuden hoitaminen)

 - 6 Suunnitelman toimivuus tästä eteenpäin ja tulevaisuudessa
 - toimiiko ja muuttaako tilannetta hyvään suuntaan, miten
 - luottamus suunnitelman toimivuuteen
- [Hyvin vähäinen 1 2 3 4 5 Erittäin suuri] Miksi?
- 7 Ajatukset siitä, onko läheisneuvonpidolla ollut vaikutusta omaan tilanteeseen – millaista, miten
(Olisivatko samat muutokset voineet tapahtua myös ilman läheisneuvonpitoa)

Lopuksi haastattelija ottaa esille muuttujat, jotka tehtiin ensimmäisessä haastattelussa, tulevaisuuden muistelussa, sekä läheisneuvonpidolle asetetut kysymykset. Muuttujista (onko muutosta tapahtunut ja mihin suuntaan) keskustellaan lapsen kanssa, ja tämä antaa muuttujille uudet (tämän päivän) arvot. Tilanteen mahdollisesta muuttumisesta keskustellaan myös läheisneuvonpidolle asetettujen kysymysten avulla, pohtimalla, onko kysymyksiin löytynyt ratkaisu myös jokapäiväisessä elämässä (eikä vain suunnitelmassa).

3) Kokemukset läheisneuvonpidosta

Avoin aloitus ...

Esimerkiksi: ”Muistatko, millainen sinun läheisneuvonpitosi oli?” Kertoisitko siitä?

Sen jälkeen lisäkysymyksiä lapsen kertoman ohjaamana – mistä hän haluaa puhua koskien läheisneuvonpitoa.

Lapsen kertoman jälkeen, tai jos hän ei alun perin halua kertoa kokemuksistaan omaehtoisesti, haastattelija voi edetä seuraavien teemojen ohjaamana.

Lapsi _____ oli / ei ollut _____ läsnä läheisneuvonpidossa (miksi).

Jos lapsi oli läsnä, hän oli sitä _____ osan aikaa (miksi) / koko ajan _____.

1 Ensiajatus siitä, mikä oli/on läheisneuvonpidon tärkein tulos

2 Mieliala/tunnelma juuri ennen läheisneuvonpitoa

- millainen, miksi
- tulo kokoukseen – kenen kanssa, puhuivatko kokouksesta (mitä puhuivat) samana päivänä/matalla kokoukseen

3 Mieliäpidä / kokemus läheisneuvonpidon ajankohdasta ja pitopaikasta

4 Läheisneuvonpitoon kutsutut/osallistuneet ihmiset

- ketkä kutsuttu/läsnä, miten kutsuttavat päätettiin
- oliko kutsuttuna/läsnä vain sellaisia, joiden lapsi halusi olevan mukana
- puuttuiko joku, jonka lapsi olisi halunnut olevan mukana
- miten osallistujat suoriutuivat kokouksesta

5 Avustaja, hänen toimintansa ja merkityksensä ennen läheisneuvonpitoa ja läheisneuvonpidossa

- auttoiko, miten
- kuinka tärkeä avustaja oli läheisneuvonpidossa

[Ei lainkaan tärkeä 1 2 3 4 5 Hyvin tärkeä] Miksi?

6 Läheisneuvonpito eri vaiheissa

- 1 saapuminen / 2 tiedonanto / 3 yksityinen neuvonpito / 4 suunnitelman esittäminen / 5 lopuksi*
- mitä tapahtui – uudet, yllättävät, iloiset, ikävät käännteet – kussakin vaiheessa
 - miltä tuntui
 - vaikuttiko läheisneuvonpito välittömästi omaan tilanteeseen / mielialaan

7 Omien asioiden jakaminen sukulaisten ja ystävien kanssa

- miten osallistujat suhtautuivat lapseen, miltä tuntui
- mitä kysyivät, miten kuuntelivat
- miten lapsi sai omat ajatuksensa/toiveensa esiin ja miten ne otettiin vastaan
- pystyikö lapsi sanomaan kaiken minkä halusi
(- oliko lapsella turvallinen olo koko ajan)
- muuttuiko tilanne kokouksen aikana
- mikä helppoa, mikä vaikeaa – miten helppoa tai vaikeaa kokonaisarviona

[Hyvin helppoa 1 2 3 4 5 Hyvin vaikeaa] Miksi?

8 Suunnitelma

- millainen – hyvät ja huonot kohdat
- ajatukset suunnitelmasta heti läheisneuvonpidon jälkeen
- tyytyväisyys suunnitelmaan heti läheisneuvonpidon jälkeen

[Ei lainkaan tyytyväinen 1 2 3 4 5 Erittäin tyytyväinen] Miksi?

- luottamus suunnitelman toimivuuteen heti läheisneuvonpidon jälkeen

[Hyvin vähäinen 1 2 3 4 5 Erittäin suuri] Miksi?

9 Suunnitelman tekeminen

- miten saatiin aikaiseksi
- ketkä osallistuivat
- miten itse osallistui, kuinka paljon itse vaikutti (esimerkiksi pohtimalla, mitä suunnitelman pitäisi sisältää, mitä ei)

[En osallistunut lainkaan. 1 2 3 4 5 Osallistuin hyvin paljon.] Miksi?

10 Suunnitelman esittäminen

- miten tapahtui, mistä keskusteltiin
- haluttiinko muutoksia, mitä

Sosiaalityöntekijä _____ hyväksyi suunnitelman _____ heti / muutosten jälkeen _____.

(11 Oma osallistuminen läheisneuvonpidossa – millaista)

12 Osallistuminen ja päätöksenteko LNP-prosessissa verrattuna aikaisempiin, toisenlaisiin prosesseihin/kokouksiin (osallistumisen mahdollisuus / pakko?)

4) Lopetus

1 Ajatukset läheisneuvonpitoprosessista tähän mennessä (hyvät asiat, epäkohdat, toiveet, ehdotukset koskien sekä kokousta että prosessia)

2 Ajatukset osallistumisesta tutkimukseen tähän mennessä – ajatukset tästä haastattelusta

3 Kokemukset siitä, vaikuttiko edellinen haastattelu omaan käyttäytymiseen/osallistumiseen ennen kokousta tai kokouksessa – miten, kuinka paljon

Mieliala tällä hetkellä

[Hyvin huono 1 2 3 4 5 Erittäin hyvä] Miksi?

Liite 5

HAASTATELIJAN OHJEET

Keskusteltu pohjoismaisessa tutkimusryhmässä, kirjoitettu (ja käännetty englanniksi) Suomessa

Ennen haastattelua

Tutustuminen LNPn järjestämisestä tehtyyn sopimukseen (kysymyksiin – sosiaalityöntekijän huolenaiheisiin), sosiaalityöntekijän ja koollekutsujien nimien (etunimien) selvittäminen siltä varalta, että lapsi kutsuu heitä nimeltä eikä ehkä edes tiedä heidän ammattinimikkeitään

Mukaan: nauhuri, kasetteja, varapatterit, haastattelupaperi(t), muuttujapaperit (A5), sopimus LNPn järjestämisestä, kyniä

Saapuminen haastattelupaikalle (lapsen kotiin?)

Paikalla olevien, lapsen ja vanhempien, tervehtiminen, pientä asettumiskeskustelua ja kysymys, onko vanhemmalla toiveita aikataulun suhteen tai kysyttävää ennen haastattelun aloittamista.

Vanhemmalle on hyvä vielä todeta, että haastattelija on vaitiolovelvollinen, eli hän ei kerro mitään haastattelussa esiin tulevaa millekään kolmannelle taholle – sosiaalityöntekijälle, koollekutsujalle, muille perheenjäsenille. Jos vanhempi haluaisi yllättäen olla läsnä haastattelutilanteessa, hänelle täytyy ystävällisesti mutta määrätietoisesti todeta, että se ei käy. Perusteluna on hyvä kertoa, että pohjoismaisen yhteistutkimuksen yhtenä kriteerinä on, että kaikki haastattelut tehdään lapsen kanssa kahden kesken, koska tiedetään, että kolmannen henkilön läsnäolo aina vaikuttaa jollain tavalla keskustelun kulkuun. Vanhemmalta on hyvä kysyä, onko hänellä joitain huolia tai kysymyksiä liittyen haastatteluun tai koko tutkimukseen, jolloin niistä voi keskustella hänen kanssaan ennen haastattelun aloittamista.

Haastattelun aloittaminen

Siirtyminen tilaan (lapsen huoneeseen?), jossa haastattelu tehdään, huolehtiminen siitä, että ovet ja ikkunat ovat kiinni ja radio/TV pois päältä, jotta mitkään hälyäät eivät häiritse nauhoitusta.

Haastattelun alkuvaihe on ratkaiseva haastattelun onnistumiselle. Tarkoitus on luoda turvallinen ilmapiiri ja luottamuksellinen suhde haastattelijan ja lapsen välille niin, että lapsen on helppo kertoa henkilökohtaisista ajatuksistaan ja kokemuksistaan. Aluksi voi olla luontevaa käydä tutustumiskeskustelua esimerkiksi lapsen päivän tapahtumista ja hänen loppupäivään liittyvistä suunnitelmistaan. Luottamuksellisen ja rennon ilmapiirin syntymiseen on syytä antaa sen vaatima aika. Kokemuksen mukaan tässä ei kannata yrittää säästää aikaa.

Itsen ja tutkimuksen esittelyssä on hyvä muistaa kertoa

- *kuka on, missä organisaatiossa toimii ja mikä on pohjoismainen tutkimushanke* (tutkimushankkeesta lyhyesti sen tarkoitus ja eteneminen – tulevat havainnointi- ja haastattelukerrat – ja että tutkimukseen osallistuu samalla tavalla lapsia kaikista pohjoismaista)
- *tämän haastattelun kulusta* – rakenne ja arvioitu kesto (esim. tunnista eteenpäin, ensisijaisesti niin kauan kuin tarve vaatii)
- *omasta positioista* – 1) ulkopuolisuus (ero viranomaisiin), tietämättömyys lapsen ja perheen asiakashistoriasta, tietona ainoastaan sopimus LNPN järjestämisestä (kysymykset); 2) haastattelun / tutkimuksen luottamuksellisuus – mikään lapsen kertoma ei mene lapsen vanhempien, koollekutsujan, sosiaalityöntekijän tai muiden viranomaisten tietoon, paitsi jos lapsi itse niin toivoo¹
- *tekniikasta* – nauhoitus, jotta kaikki lapsen kertomat asiat tulevat varmasti taltioiduiksi (nauhoja ei kuuntele muut kuin tutkijat, ne säilytetään luottamuksellisina ja hävitetään, kun tutkimus on valmis).

Lapsen motivoimiseksi voi tuoda esille, että

- lapsen osallistuminen on tärkeää, koska vain hän itse tietää ja tuntee omat toiveensa, huolensa, kokemuksensa ja ajatuksensa ja pystyy niistä kertomaan
- haastattelut tehdään, jotta niiden avulla voidaan oikeasti seurata, mitä muutoksia ja mihin suuntaan lapsen elämässä tapahtuu ja millainen LNPN-prosessi on lapsen näkökulmasta
- lapsella on tilaisuus vaikuttaa LNPN kehittämiseen ja siihen, miten lasten näkökulma otetaan huomioon yleensäkin sosiaalityössä.

Varsinainen haastattelu (nauhuri päälle!)

LAPSEN TILANNE (Tulevaisuuden muistelu)

Ensimmäiseksi haastattelijä pyytää lasta arvioimaan oman **senhetkisen mielialansa** asteikolla 1 – 5 sekä kertomaan, miksi hän antaa juuri kyseisen arvon juuri tänään, juuri nyt. Sen yhteydessä lapsi saa tilaisuuden kertoa, jos juuri sinä päivänä tai lähipäivinä on sattunut jotain mielialaa laskevaa tai nostavaa tai jos hänen mielialansa on melko pysyvästi samanlainen. Tämän kysymyksen haastattelijä tekee lapselle myös haastattelun loppuksi, jolloin he voivat keskustella siitä, onko haastattelu mitenkään vaikuttanut lapsen mielialaan.

Sitten siirrytään tulevaisuuden muisteluun. Ensin haastattelijä kertoo lapselle, mikä tulevaisuuden muistelun idea on. Hän voi perustella sen käyttämistä kertomalla, että kiinnostuneita ollaan lapsen omaan elämään liittyvistä ajatuksista ja toiveista ja että usein toiveiden konkretisoiminen on helpompaa kuvittelemalla ne jo toteutuneiksi. Haastattelijä voi lyhyesti kertoa, että tarkoitus on kuvitella hyvä tilanne ja myös mikä hyvän tilanteen on saanut aikaan. Lisäksi haastattelijä voi kertoa, että lapsen kuvailemaan tilanteeseen palataan myöhemmissä haastatteluissa niin, että niissä voidaan yhdessä katsoa, ovatko toiveet toteutuneet ja minkä seurauksena, tai onko jotain muuta muutosta tapahtunut. On varmasti syytä johdattaa lapsi kunnolla tulevaisuuden muistelun ideaan, jotta hän ymmärtää sen tarkoituksen ja voi luottavaisesti lähteä ajatusleikkiin mukaan. Idean esittelyn jälkeen on varmasti myös hyvä kysyä lapselta, onko tällä jotain kysyttävää.

¹ Jos haastattelijä saa kuulla jotain erityisen huolestuttavaa, jonka lapsi on siihen asti pitänyt salassa, hän ensisijaisesti kehottaa lasta ottamaan asian esille läheisneuvonpidossa tai kertomaan siitä esimerkiksi avustajalleen tai sosiaalityöntekijälleen. Toissijaisesti haastattelijä pyytää luvan saada itse kertoa siitä sosiaalityöntekijälle ja vasta viimeisenä vaihtoehtona tekee asiasta lastensuojeluilmoituksen vastoin lapsen tahtoa. Tällaisten tilanteiden kohtaaminen ei liene kovin todennäköistä.

Kolme pääkysymystä, jotka ohjaavat haastattelua:

- 1 Vuosi on kulunut, ja sinun elämässäsi on nyt kaikki hyvin. Millaista sinun elämäsi on?
- 2 Miten tähän hyvään tilanteeseen on tultu? Mikä mahdollisti asioiden muuttumisen hyväksi tai pysymisen hyvinä. Kuka auttoi ja miten? Mitä itse teit?
- 3 Mistä olit huolissasi vuosi sitten, ennen läheisneuvonpitoa? Mikä sai huolesi vähenemään?

Ensimmäiset kaksi kysymystä ”kuuluvat yhteen”. Kun lapsi on kuvannut hyvän tilanteen tai hyvin olevia asioita, haastattelijä kysyy tarkentavien ja konkretisoivien kysymysten lisäksi, miten tilanne on saatu aikaan tai miten asiat ovat muuttuneet hyväksi / pysyneet hyvinä. Tärkeää kuitenkin on, että tulevaisuuden muistelu etenee keskusteluna, ja haastattelijä esittää kysymykset sillä tavalla ja niissä kohdissa kuin keskustelussa on luontevaa.

Vuosi on kulunut, ja sinun elämässäsi on nyt kaikki hyvin. Millaista sinun elämäsi on? -> Miten tähän hyvään tilanteeseen on tultu? Kuka auttoi ja miten? Mitä itse teit?

Tulevaisuuden muistelussa haastattelijä johdattaa lapsen ajatukset vuoden kuluttua olevaan tilanteeseen. Haastattelijä kuvaa lapsen silloisen iän, luokka-asteen (tarkistaa ne lapselta), vuodenajan, ja muuta mahdollista ajankohtaan liittyvää (esim. ”kesäloma on ohi, ja tapaavat taas kaikki luokkakaverisi ...”). Hän pyytää lasta kuvittelemaan, että juuri nyt on se kuvailtu hetki ja että hänen elämässään on kaikki hyvin. *Haastattelijä kannustaa lasta kuvittelemaan tilanteen hyväksi välittämättä siitä, kuinka todennäköinen se tämän päivän näkökulmasta on. Samalla hän kuitenkin kannustaa lasta kuvittelemaan tilanteen sellaisena, että sen toteutuminen olisi periaatteessa mahdollista.* (Kursiivilla olevat ohjaukset saattavat olla tarpeellisia, jotta lapsi toisaalta vapautuisi mahdollisesta ”ei mikään kuitenkaan muutu” – näköalasta, toisaalta ei alkaisi leikkiä epärealistisilla ”lottovoitto” –ajatuksilla.)

Sitten haastattelijä pyytää lasta kertomaan, miten asiat tässä hyvässä tilanteessa ovat, millaista hänen elämänsä on. Ei tarvitse huolestua, jos lapsi ei heti (tai vaikka ei koko tulevaisuuden muistelun aikana) omaksu ajatusta tulevaisuudessa olemisesta ja käyttää esim. konditionaalina (”mulla voisi olla oma koira ...”). Haastattelijä voi keskustelussa ja tarkentavia kysymyksiä kysyessään johdonmukaisesti kääntää lapsen konditionaalimuodot preesensiksi (”eli sulla on siis oma koira. Mikä siinä, että sulla on oma koira sua erityisesti ilahduttaa?”). Haastattelijä voi myös kertoa lapselle puhuvansa nykyaikamuodossa, koska se usein helpottaa tulevaisuuden hyvään tilanteeseen eläytymistä.

Haastattelijä auttaa lasta **apukysymyksillä ja pyytämällä tarkennuksia**. Yksi hyvä tarkentava kysymys voi olla ”Mitä se sinun elämässäsi/arkipäivässäsi tarkoittaa?” Jos esimerkiksi lapsi kertoo, että äiti ei enää vedä kaljaa, kiinnostavaa on tietenkin kuulla, miten se näkyy/tuntuu konkreettisesti lapsen elämässä/arjessa/mielessä. Haastattelijä pyytää lapselta tilannekuvausta myös niiltä elämänalueilta, joita lapsi ei oma-aloitteisesti ota puheeksi (esim. tilanne kotona, koulussa, harrastuksissa, kaveripiirissä). Kunkin lapsen kuvaaman hyvän tilanteen tai asian haastattelijä kirjoittaa muistiin käyttäen lapsen omaa kieltä ja sanavalintoja.

Aina lapsen kuvaamien asiantilojen yhteydessä, tilannekuvausta tarkentavien kysymysten lisäksi, haastattelijä kysyy myös, miten tilanteeseen on tultu ja kuka teki mitäkin, jotta asia muuttui hyväksi tai pysyi hyvänä (”Kuka sen koiran sulle antoi?”). Silloin aikamuoto on imperfekti/perfekt. Lapsen mainitsemat auttajat ja hänen kuvaamansa tuen haastattelijä kirjaa asiakuvauksen viereen.

Mistä olit huolissasi vuosi sitten, ennen läheisneuvonpitoa? Mikä sai huolesi vähenemään? Kun lapsi on kuvannut hyvän tilanteensa sekä sen, miten siihen on tultu, haastattelijä pyytää häntä muistelemaan vuoden takaisia huoliaan. Haastattelijä ja lapsi kuvittelevat edelleen olevansa tulevaisuudessa ja puhuvat huolista imperfektissä, vaikka tosiasiaassa huolet ovat lapsen tämän päivän huolia. Kunkin lapsen mainitseman huolen kohdalla haastattelijä kysyy vielä mikä sai lapsen huolen vähenemään. Haastattelijä kirjaa sekä huolet että niiden vähenemisen syyt muistiin.

Jos lapsi ei tässä kohtaa mainitse huolia liittyen asioihin, joiden hän on kuvannut nyt (tulevaisuudessa) olevan hyvin, haastattelija kysyy niistä erikseen – ”oliko sinulla tähän asiaan x liittyen huolta silloin vuosi sitten, vai oliko tilanne jo silloin näin hyvä?”

SEURANTAMUUTTUJAT (Raportissa ”muutoskohteet”)

Nimeäminen

Tulevaisuuden muistelun lopuksi lapsi ja haastattelija palaavat nykyhetkeen ja määrittelevät seurantamuuttujat. Haastattelija ottaa yksitellen esille asiat, joiden lapsi on kertonut olevan tulevaisuudessa hyvin (kys.1), tai asiat, joista hän on kertonut olevansa nyt huolissaan (kys.3), siten että kaikki lapsen ilmaiset huolet ja toiveet tulevat mainituiksi. Näistä asioista haastattelija muotoilee **lapsen kanssa** yhdessä muuttujat. Haastattelija pysyttelee ehdotuksissaan lapsen sa-
navalinnoissa ja tarkistaa lapselta, onko muuttuja (lause) lapsen tarkoittamalla tavalla tilannetta kuvaava. Hän kirjaa kunkin muuttujan omalle erilliselle paperilleen (A5).

Arvojen antaminen

Sitten haastattelija pyytää lasta antamaan kullekin muuttujalle (janalle, jonka vasemmassa päässä on apea naama ja oikeassa hymyilevä naama) kaksi arvoa: **tulevaisuuden, hyvän tilanteen, arvo** (punainen rasti) ja **nykyhetken arvo** (sininen rasti). Kun lapsi antaa muuttujalle tulevaisuuden arvon (kvant.), haastattelija pyytää häntä vielä kuvailemaan, mitä se tarkoittaa käytännössä (kval.). Näin saadaan vielä konkreettinen kuvaus kyseisestä asiasta tai tilanteesta. Samoin, kun lapsi antaa muuttujalle tämän päivän arvon, haastattelija pyytää häntä vielä kertomaan, miksi hän antaa juuri sen arvon (eikä esim. vähän korkeampaa tai matalampaa arvoa) juuri tänään (onko tänään tai hiljattain tapahtunut jotain erityistä). Lapsen ”koska”-vastaukset voivat olla hyvin informatiivisia.

Seurantamuuttujat on hyvä nimetä ja samalla antaa niille arvot vasta **kun tulevaisuuden muistelun kolmannestakin kysymyksestä on keskusteltu**. Siten puhe muuttujista ei häiritse (aiheuta hämmennystä) ja katkaise keskustelun kulkua. Tulevaisuuden muistelun jälkeen taas muuttujien nimeäminen ja arvojen antaminen niille voi toimia selkeyttävänä yhteenvetona aiemmin puhutusta. Siinä lapsi saa tilaisuuden vielä kertaalleen arvioida, ovatko tulevaisuuden muistelussa keskustelussa olleet asiat hänelle merkityksellisiä ja siten keskeisiä seurantamuuttujia.

Tärkeysjärjestys

Lopuksi haastattelija pyytää lasta asettamaan muuttujat (paperit) pöydällä tai lattialla tärkeysjärjestykseen – lapselle merkityksellisin asia ylimmäiseksi. Tämän järjestyksen haastattelija kirjaa muistiin.

Huom.! ”Muuttuja”-sanaa ei varmaankaan kannata lapsen kanssa käyttää, koska se on hänelle todennäköisesti vieras ja kummallinen. (Seuranta)muuttujan asemasta voi puhua *asiasta* tai *tilanteesta* ja asiassa tai tilanteessa tapahtuvista *muutoksista*.

LAPSEN KOKEMUKSET LÄHEISNEUVONPIDON VALMISTELUVAIHEESTA JA AJATUKSET OSALLISTUMISESTA

Jos lapsi ei ole jo liian väsynyt jatkamaan haastattelua, siirrytään keskustelemaan hänen kokemuksistaan LNPN valmisteluvaiheessa. (Jos lapsi on väsynyt tulevaisuuden muistelun jälkeen, voidaan sopia haastattelun toiselle osalle uusi aika.)

Haastattelurunko on tarkistuslista, joka on hyvä pitää esillä niin, että kaikista siinä olevista asioista tulee lapsen kanssa puhuttua. Haastattelurungossa olevat pienet tilat kunkin aiheen

jälkeen ovat muistiinpanojen kirjoittamista varten. Muistiinpanoihin voi palata haastattelun aikana, jos keskustelu ei etene rungossa olevassa järjestyksessä ja jonkin asian käsittely jää kesken. Muistiinpanot ovat hyödylliset myös siltä varalta, että nauhoituksessa tai sen purkamisessa ilmenee ongelmia. Lopuksi haastattelija pyytää lasta arvioimaan oman **senhetkisen hyvinvointinsa** asteikolla 1–5. Haastattelija voi kertoa, että hyvinvoinnilla tarkoitetaan lapsen fyysistä, henkistä ja sosiaalista vointia/olotilaa, mikä on laajempi ja pysyvämpi käsite kuin mieliala. (Tämä tietenkin sillä tavalla, että lapsi sen ymmärtää.)

Haastattelun lopettaminen

Haastattelu on hyvä lopettaa kysymällä, onko lapsella mielessä jotain josta hän haluaisi puhua mutta joka ei ole tullut haastattelussa esille. Ihan viimeisenä haastattelija pyytää lasta arvioimaan **mielialansa** asteikolla 1–5 uudestaan ja kertomaan, miltä tämä haastattelu on hänestä tuntunut. Sitten haastattelija kysyy lapselta, onko tämä halukas jatkamaan tutkimukseen osallistumista (”Nähdäänkö uudestaan?”), ja kertoo miten siinä tapauksessa edetään, eli seuraavan haastattelun ajankohdan ja tarkoituksen. Lisäksi on hyvä muistaa painottaa, että lapsi voi ottaa haastattelijaan yhteyttä, jos hänelle myöhemmin tulee mieleen jotain haastatteluun tai tutkimukseen liittyvää tai siitä kysyttävää.

Lähtiessään haastattelija vielä hyvästelee lapsen vanhemman/t, kiittää siitä, että sai tulla haastattelemaan lasta ja kertoo myös heille, koska seuraava haastattelu tapahtuu.

HAASTATTELUN JÄLKEEN

Pian haastattelun jälkeen haastattelija kirjoittaa haastattelumuistiinpanonsa puhtaiksi ja tallettaa ne sekä muuttuja-paperit lukittuun laatikkoon tai kaappiin. Lapsen nimen hän korvaa muistiinpanoissa koodilla ja syntymäajan puolen vuoden tarkkuuteen pyöristetyllä iällä, niin että samassa paikassa muistiinpanojen kanssa ei säilytetä lapsen tunnistetietoja. Myös nauhat merkitään lapsen koodilla, ja ne säilytetään muistiinpanojen kanssa samassa paikassa.

Nauhojen litteroinnin tekee joko haastattelija itse tai tutkimusavustaja sanatarkkaan, merkitsemällä myös selvästi havaittavat, puheen sisältöön liittyvät pitkät tauot, äänenvoimakkuuden tai -sävyyn muutokset, naurut, itkut ym. näkyviin. Litterointi on hyvä tehdä ennen lapsen seuraavaa haastattelua, jotta haastattelija voi ennen seuraavaa haastattelua palauttaa haastattelun kulun ja sisällöt mieleensä.

Liite 6

HAVAINNOITSIJAN OHJEET

Keskusteltu pohjoismaisessa tutkimusryhmässä, kirjoitettu (ja käännetty englanniksi) Suomessa

Ennen havainnointia

Lapsen 1. haastattelu viikon sisällä ennen läheisneuvonpitoa!

Mukaan: riittävästi blanco-papereita, kyniä, kova alusta sylissä kirjoittamista varten, perheelle tarkoitettuja tutkimusesitteitä jaettavaksi osallistujille

Saapuminen paikalle

Esittäytyminen osallistujajoukolle (siinä vaiheessa, kun koollekutsuja esittelee):

- nimi
- organisaatio
- tutkimus (Läheisneuvonpito lapsinäkökulmasta – miten lapsi tai nuori kokee läheisneuvonpidon ja miten läheisneuvonpito vaikuttaa lapsen tilanteeseen, tehdään kaikissa pohjoismaissa, sosiaalitoimen ulkopuolinen)
- lapsen tai nuoren haastattelut pääaineistona (haastatellut jo kerran)
- rooli havainnoitsijana (sivusta seuraaminen, ei osallistuminen millään tavalla, muistiinpanojen tekeminen)
- vaitiolovelvollisuus
- osallistujien suostumus (”Lapsi/nuori ja äiti ovat jo antaneet suostumuksensa läsnäolooni, ja jään seuraamaan läheisneuvonpidon kulkua, jos kellään ei ole mitään sitä vastaan”)

Havainnointi

Osallistujien istumajärjestyksen piirtäminen ja heidän yksilöiminen nimikirjainten tai etunimen ja lapseen liittymisensä (sukulais- tai muu suhde) suhteen

Mitä havainnoidaan:

- Lapsen olemus ja reaktiot (puheenvuorot, body-language, mimiikka)
- Muiden osallistujien suhtautuminen/reagoiminen lapseen (lapselle osoitetut puheenvuorot, kysymykset, muu huomio)
- Keskustelun kulku avainsanojen avulla – erityisesti puhutaanko lapsesta ja lapsen tilanteesta vai muusta, uudenlaiset, yllättävät käänteet ja reaktiot, tunnelmat
- Ajan kulku – suurinpiirtein eri vaiheiden tai tilanteiden kestot
- Suunnitelman synty fläppitaululle (?) – siinä erityisesti lapsen osallisuus

Lopuksi

Osallistujien kiittäminen ja lapsen tai nuoren kanssa seuraavasta haastattelusta sopiminen.

Havainnoinnin jälkeen

Pian havainnoinnin jälkeen havainnoitsija kirjoittaa havainnointimuistiinpanonsa puhtaaksi sekä kuvauksen tilanteesta.

Liite 7

LÄHEISNEUVONPITOON OSALLISTUVALLE LAPSELLE

Perheesi osallistuu piakkoin läheisneuvonpitoon. Läheisneuvonpidon tarkoitus on auttaa sinua ja perhettäsi niissä asioissa, jotka eivät tällä hetkellä ole hyvin.

Vuonna 2004 on käynnistynyt pohjoismainen tutkimus, johon toivomme sinun osallistuvan. Kaikissa pohjoismaissa (Suomi, Ruotsi, Norja, Tanska, Islanti) selvitetään, mitä mieltä lapset ovat läheisneuvonpidosta ja mitä lasten elämässä läheisneuvonpidon jälkeen tapahtuu. Sitä varten tutkijat keskustelevat lasten kanssa ja ovat toisinaan mukana myös läheisneuvonpidoissa.

Jos osallistut tutkimukseen, tutkija tulee tapaamaan sinua kotiin ensimmäisen kerran vähän ennen läheisneuvonpitoa. Silloin on tarkoitus puhua niistä asioista, jotka ovat sinulle elämässä tärkeitä, ja myös niistä asioista, joiden sinä toivoisit muuttuvan. Seuraavan kerran tutkija tulee tapaamaan sinua pian läheisneuvonpidon jälkeen. Silloin puhutaan siitä, miltä läheisneuvonpito sinusta tuntui. Myöhemmin tutkija tulee tapaamaan sinua vielä uudestaan, ja silloin keskustellaan siitä, mitä läheisneuvonpidon jälkeen on tapahtunut ja mitä sinulle sillä hetkellä kuuluu. Keskustelut ovat kahdenkeskisiä ja ehdottoman luottamuksellisia. Tutkija ei siis puhu kertomistasi asioista perheenjäsenillesi eikä kellekään muullekaan.

On hyvin tärkeää kuulla lasten kokemuksia ja mielipiteitä omasta elämästä ja läheisneuvonpidosta. Silloin aikuiset voivat kehittää läheisneuvonpitoa ja muita auttamisen tapoja paremmiksi. Sen tähden toivomme, että myös sinä voit osallistua tähän tutkimukseen. Vain sinä osaat kertoa siitä, miltä asiat sinusta näyttävät ja tuntuvat.

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista, ja voit koska tahansa keskeyttää osallistumisesi jos tulet toisiin ajatuksiin. Jos sinä ja vanhempasi päätätte, että osallistut tutkimukseen, tutkija soittaa teille kotiin ja sopii ensimmäisen tapaamisajan. Jos haluat, voit kysellä ja keskustella tutkimuksesta tutkijan kanssa puhelimitse jo ennen tapaamista.

Liite 8

LÄHEISNEUVONPITOON OSALLISTUVALLE PERHEELLE

Vuonna 2004 on käynnistynyt tutkimus, johon toivomme perheenne, erityisesti lapsenne, voivan osallistua. Tässä esitteessä on lyhyesti kerrottu, mistä tutkimuksessa on kysymys.

Läheisneuvonpito lapsinäkökulmasta

Pohjoismainen seurantatutkimus / Stakes ja Pääkaupunkiseudun koollekutsujapankki

Läheisneuvonpidosta on tehty paljon tutkimuksia, mutta yhdessäkään ei ole varsinaisesti keskitytty siihen, miten lapset sen kokevat. Tässä pohjoismaisessa tutkimushankkeessa on tarkoitus tarkastella läheisneuvonpitoa lapsinäkökulmasta ja tutkia lapsen kokemuksia läheisneuvonpidosta ja sen seurauksista. Tutkimus toteutetaan kaikissa pohjoismaissa, kussakin yhden tutkimuslaitoksen ja yhden läheisneuvonpitoja järjestävän tahon yhteistyönä. Suomessa tutkimushankkeeseen osallistuvat Stakes (Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus) ja Heikki Waris -instituutissa toimiva Pääkaupunkiseudun koollekutsujapankki. Tutkimukseen pyydetään osallistumaan niitä 7–17-vuotiaita lapsia ja heidän perheitään, joiden asiassa järjestetään läheisneuvonpito syksyn 2004 aikana.

Tutkimuskysymyksinä ovat, millaisena lapsi kokee oman tilanteensa ennen läheisneuvonpidon järjestämistä, millaisena hän kokee itse läheisneuvonpidon ja millaisina hän kokee läheisneuvonpitoa seuraavat muutokset omassa elämässään. Näiden kysymysten selvittämiseksi tarkoitus on haastatella lapsia, olla läsnä läheisneuvonpidon tiedonanto- ja suunnitelman esittämisen vaiheissa (kuitenkin mitenkään osallistumatta keskusteluun) sekä perehtyä läheisneuvonpitoprosessissa syntyviin asiakirjoihin, joita ovat sopimus läheisneuvonpidon järjestämisestä, läheisneuvonpidon ratkaistavaksi kirjatut kysymykset, viranomaisten kirjalliset tiedonannot ja läheisneuvonpidossa tuotettu suunnitelma sekä vastaavat seurantakokouksen/-kokousten asiakirjat.

Suostumusta tutkimukseen osallistumiseen kysytään erikseen huoltajilta ja lapselta. Jos lapsi ja huoltajat ovat antaneet suostumuksensa siihen, että tutkija on läsnä läheisneuvonpidossa, hän saapuu kokoukseen ja kertoo heti sen alussa kaikille siihen saapuneille tutkimuksesta ja läsnäolonsa tarkoituksesta ja vastaa mahdollisiin kysymyksiin. Hän jää seuraamaan kokouksen kulkua vain, jos kaikki kokoukseen osallistuvat antavat siihen suostumuksensa.

Tutkimusta varten haluaisimme siis:

- 1 haastatella** lastanne yhteensä neljä kertaa: 1) ennen läheisneuvonpitoa, 2) läheisneuvonpidon jälkeen, 3) seurantakokouksen jälkeen ja 4) kaksi vuotta läheisneuvonpidon jälkeen. Lapsen haastattelujen sisältö on lyhyesti kerrottuna seuraavanlainen: Ensimmäisessä haastattelussa lasta pyydetään kuvaamaan omia tulevaisuudentoiveitaan ja huolenaiheitaan ja sitä, mitä hän läheisneuvonpidolta odottaa. Toisessa haastattelussa lapselta kysytään hänen kokemuksiaan läheisneuvonpidosta. Kolmannessa haastattelussa lapselta kysytään hänen kokemuksiaan seurantakokouksesta ja sitä, miten hän kokee tilanteensa muuttuneen tuon melko lyhyen ajan kuluessa läheisneuvonpidon jälkeen. Neljännessä haastattelussa lapselta kysytään, miten

hän kokee tilanteensa muuttuneen pitkän ajan (2v) kuluessa läheisneuvonpidon jälkeen. Ensimmäinen haastattelu voi auttaa lasta valmistautumaan läheisneuvonpitoon, ja kaikissa haastatteluissa hän saa tilaisuuden tuoda esille itselle merkityksellisiä asioita.

- 2 **olla läsnä läheisneuvonpidossa** seuraamassa, miten neuvonpito etenee ja miten lapsi siihen osallistuu. Tästä tutkija saa yleiskäsityksen neuvonpidon kulusta ja tunnelmasta, mikä auttaa häntä lapsen haastattelemisessa.
- 3 **perehtyä läheisneuvonpitoprosessissa tuotettuihin asiakirjoihin** ja arvioida niiden avulla prosessin vaikutusta lapsen tilanteeseen.

Tutkimuksessa ollaan siis kiinnostuneita ennen kaikkea lapsesta ja hänen kokemuksistaan. Sen takia kaikki vastaukset ja havainnot ovat tärkeitä ja tarpeellisia ja lisäävät tietoa läheisneuvonpidon vaikutuksista lapsen elämään. Tutkimuksen tärkein tavoite on saada sellaista tietoa ja ymmärrystä, jonka avulla läheisneuvonpitomenetelmää voi kehittää paremmin lasta ja perhettä tukevaksi.

Kaikki haastatteluissa ja havainnoinnissa esille tulevat asiat käsitellään täysin luottamuksellisesti. Lapsen ja hänen perheenjäsentensä henkilöllisyys on ainoastaan haastattelijan/tutkijan tiedossa, ja hänellä samoin kuin muillakin tutkimuksen tekemiseen osallistuvilla henkilöillä on ehdoton salassapitovelvollisuus. Tutkimuksen tulokset raportoidaan niin, että ketään asianosaista ei voi niistä tunnistaa.

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Perheellänne (teillä ja lapsellanne) on koska tahansa oikeus keskeyttää osallistumisenne tutkimukseen. Tutkimukseen osallistumisella tai keskeyttämisellä ei ole vaikutusta lapsenne tai perheenne asemaan tulevissa läheisneuvonpidoissa, muissa lastensuojelun järjestämissä menettelyissä tai palvelujen myöntämisessä. Tutkija/t vastaavat mielellään kaikkiin tutkimukseen liittyviin kysymyksiinne koko tutkimuksen ajan ja sen jälkeen.

Tutkija x.x. puh. xxx.
Stakes

Tutkimuksen johtaja x.x. puh. xxx.
Stakes

Liite 9

SUOSTUMUS (lapsi)

Läheisneuvonpito lapsinäkökulmasta

Pohjoismainen seurantatutkimus / Stakes ja Pääkaupunkiseudun koollekutsujapankki

Suostun osallistumaan tutkimukseen.

___ Annan suostumukseni siihen, että minua haastatellaan 1) läheisneuvonpitoa ennen, 2) läheisneuvonpidon jälkeen, 3) seurantakokouksen jälkeen ja 4) kaksi vuotta läheisneuvonpidon jälkeen.

___ Annan suostumukseni siihen, että tutkija on läsnä asiassani järjestettävässä läheisneuvonpidossa. Tutkija saa olla läsnä läheisneuvonpidon ___ tiedonantovaiheessa ja suunnitelman esittämisen vaiheessa. ___ läheisverkoston yksityisen neuvonpidon aikana.

___ Annan suostumukseni myös siihen, että läheisneuvonpitoprosessissa syntyviä asiakirjoja (sopimus läheisneuvonpidon järjestämisestä, läheisneuvonpidon ratkaistavaksi asetetut kirjalliset kysymykset, viranomaisten kirjalliset tiedonannot ja läheisneuvonpidossa tehty suunnitelma) voidaan käyttää tutkimuksessa.

___ Lisäksi annan suostumukseni siihen, että tässä tutkimuksessa tuotettuja aineistoa ja tietoja saa käyttää myöhemmin muussa samaa aihetta koskevassa tutkimuksessa.

Suostumukseni annan tietoisena tutkimuksen tarkoituksesta, sen hyödyistä ja haitoista. Olen tutustunut tutkimuksesta kertovaan esitteeseen ja voinut halutessani keskustella tutkimuksesta tutkijan/haastattelijan kanssa. Suostumukseni annan vapaaehtoisesti ja voin milloin tahansa peruuttaa sen ilmoittamalla peruutuksesta tutkimuksen toteuttajalle.

Aika ja paikka

Lapsi

Aika ja paikka

Suostumuksen vastaanottaja

Liite 10

SUOSTUMUS (huoltaja/t)

Läheisneuvonpito lapsinäkökulmasta

Pohjoismainen seurantatutkimus / Stakes ja Pääkaupunkiseudun koollekutsujapankki

Suostun siihen, että **lapseni** osallistuu tutkimukseen.

___ Annan suostumukseni siihen, että **lastani haastatellaan** 1) ennen läheisneuvonpitoa, 2) läheisneuvonpidon jälkeen, 3) seurantakokouksen jälkeen ja 4) kaksi vuotta läheisneuvonpidon jälkeen.

___ Annan suostumukseni siihen, että **tutkija on läsnä** lapseni asiassa järjestettävässä läheisneuvonpidossa. Tutkija saa olla läsnä läheisneuvonpidon
___ tiedonantovaiheessa ja suunnitelman esittämisen vaiheessa.
___ läheisverkoston yksityisen neuvonpidon aikana.

___ Annan suostumukseni myös siihen, että läheisneuvonpitoprosessissa syntyviä asiakirjoja (sopimus läheisneuvonpidon järjestämisestä, läheisneuvonpidon ratkaistavaksi asetetut kirjalliset kysymykset, viranomaisten kirjalliset tiedonannot ja läheisneuvonpidossa tehty suunnitelma) voidaan käyttää tutkimuksessa.

___ Lisäksi annan suostumukseni siihen, että tässä tutkimuksessa tuotettuja aineistoa ja tietoja saa käyttää myöhemmin muussa samaa aihetta koskevassa tutkimuksessa.

Suostumukseni annan tietoisena tutkimuksen tarkoituksesta, sen hyödyistä ja haitoista. Olen tutustunut tutkimuksesta kertovaan esitteeseen ja voinut halutessani keskustella tutkimuksesta tutkijan/haastattelijan kanssa. Suostumukseni annan vapaaehtoisesti ja voin milloin tahansa peruuttaa sen ilmoittamalla peruutuksesta tutkimuksen toteuttajalle.

Aika ja paikka

Huoltaja

Aika ja paikka

Huoltaja

Aika ja paikka

Suostumuksen vastaanottaja

Liite 11

Esimerkki tapausanalyysistä otsikkotasolla.

TAPAUSSAATU

MARRASKUU 2004, KUN LÄHEISNEUVONPIDON JÄRJESTÄMISESTÄ SOVITTIIN (viranomaisten yhteenvedoista ja sosiaalityöntekijän kysymyksistä)

- 1 *Tapahtuuko nuoren tilanteessa muutoksia - millaisia – läheisneuvonpitoprosessin aikana ja jälkeen?*
- 3 *Miten lapsinäkökulma toteutuu nuoren läheisneuvonpidossa?*
 - Tiivistetty kuvaus **viranomaisten huolenaiheista ja muutostoiveista ...**

TAMMIKUU 2005, KUN LÄHEISNEUVONPITOON ON AIKAA NOIN 1 vko (Aatun 1. haastattelusta)

- 1 *Tapahtuuko nuoren tilanteessa muutoksia - millaisia – läheisneuvonpitoprosessin aikana ja jälkeen?*
 - Tiivistetty kuvaus Aatun **tilanteesta, huolista ja muutostoiveista** (jäsenNELTY esiin haastattelun ensimmäisestä osasta, Tulevaisuuden muistelusta, apuna sen yhteydessä määritetyt ”muutoskohteet”, esitetty tärkeysjärjestyksessä, verifioiden suorilla lainauksilla Aatun omasta puheesta) ...
- 2 *Miten nuori kokee läheisneuvonpidon menetelmänä?*
 - Tiivistetty kuvaus Aatun **kokemuksista läheisneuvonpidon valmisteluvaiheesta** (jäsenNELTY esiin haastattelun toisesta osasta, verifioiden suorilla lainauksilla Aatun omasta puheesta) ...
 - Tiivistetty kuvaus Aatun **kokemuksista omasta osallistumisesta läheisneuvonpidon valmisteluvaiheesta** (jäsenNELTY esiin haastattelun toisesta osasta, verifioiden suorilla lainauksilla Aatun omasta puheesta) ...

TAMMIKUU 2005, LÄHEISNEUVONPITO (havainnoinnista)

- 3 *Miten lapsinäkökulma toteutuu nuoren läheisneuvonpidossa?*
 - Tiivistetty kuvaus Aatun **osallistumisesta ja aikuisten suhtautumisesta häneen** (jäsenNELTY esiin havainnointikertomuksesta, verifioiden, kun mahdollista, suorilla lainauksilla Aatun ja muiden osallisten puheesta) ... (Kuvaus kustakin läheisneuvonpidon vaiheesta erikseen)
 - Tiivistetty kuvaus **suunnitelmasta** toisaalta suhteessa Aatun omiin huoliin ja muutostoiveisiin, toisaalta suhteessa viranomaisten huoliin ja muutostoiveisiin ja sosiaalityöntekijän kysymyksiin ...

MAALISKUU 2005, KUN LÄHEISNEUVONPIDOSTA ON KULUNUT 1½ kk (Aatun 2. haastattelusta)

- 1 *Tapahtuuko nuoren tilanteessa muutoksia - millaisia – läheisneuvonpitoprosessin aikana ja jälkeen?*
 - Tiivistetty kuvaus Aatun senhetkisistä **tilanteesta, huolista ja muutostoiveista** (jäsenNELTY esiin haastattelun ensimmäisestä osasta, apuna 1. haastattelussa määritetyt ”muutoskohteet”, verifioiden suorilla lainauksilla Aatun omasta puheesta) ...

- Tiivistetty kuvaus Aatun **kokemuksista suunnitelman toteutumisesta** (jäsenneily esiin haastattelun toisesta osasta, verifioiden suorilla lainauksilla Aatun omasta puheesta) ...
- 2 *Miten nuori kokee läheisneuvonpidon menetelmänä?*
- Tiivistetty kuvaus Aatun **kokemuksista läheisneuvonpidosta** (jäsenneily esiin haastattelun kolmannesta osasta, verifioiden suorilla lainauksilla Aatun omasta puheesta)
 - Tiivistetty kuvaus Aatun **kokemuksista omasta osallistumisesta läheisneuvonpidossa** (jäsenneily esiin haastattelun kolmannesta osasta, verifioiden suorilla lainauksilla Aatun omasta puheesta) ...

HUHTIKUU 2004, KUN SEURANTAKOKOUKSEEN ON AIKAA NOIN 1 vko (viranomaisten yhteenvedoista ja sosiaalityöntekijän kysymyksistä)

- 1 *Tapahtuuko nuoren tilanteessa muutoksia - millaisia – läheisneuvonpitoprosessin aikana ja jälkeen?*
- 3 *Miten lapsinäkökulma toteutuu nuoren läheisneuvonpidossa?*
- Tiivistetty kuvaus **viranomaisten senhetkisistä huolenaiheista ja muutostoiveista** ...

HUHTIKUU 2005, SEURANTAKOKOUS (havainnoinnista)

- 3 *Miten lapsinäkökulma toteutuu nuoren seurantakokouksessa?*
- Tiivistetty kuvaus Aatun **osallistumisesta ja aikuisten suhtautumisesta häneen** (jäsenneily esiin havainnointikertomuksesta, verifioiden, kun mahdollista, suorilla lainauksilla Aatun ja muiden osallisten puheesta) ... (Kuvaus kustakin seurantakokouksen vaiheesta erikseen)
 - Tiivistetty kuvaus **suunnitelmasta** toisaalta suhteessa Aatun omiin huoliin ja muutostoiveisiin, toisaalta suhteessa viranomaisten huoliin ja muutostoiveisiin ja sosiaalityöntekijän kysymyksiin ...

TOUKOKUU 2005, KUN SEURANTAKOKOUKSESTA ON KULUNUT NOIN 1 kk (Aatun 3. haastattelusta)

- 1 *Tapahtuuko nuoren tilanteessa muutoksia - millaisia – läheisneuvonpitoprosessin aikana ja jälkeen?*
- Tiivistetty kuvaus Aatun senhetkisistä **tilanteesta, huolista ja muutostoiveista** (jäsenneily esiin haastattelun ensimmäisestä osasta, apuna 1. haastattelussa määritetyt ”muutoskohdeet”, verifioiden suorilla lainauksilla Aatun omasta puheesta) ...
 - Tiivistetty kuvaus Aatun **kokemuksista suunnitelman toteutumisesta** (jäsenneily esiin haastattelun toisesta osasta, verifioiden suorilla lainauksilla Aatun omasta puheesta) ...
- 2 *Miten nuori kokee läheisneuvonpidon menetelmänä?*
- Tiivistetty kuvaus Aatun **kokemuksista seurantakokouksesta** (jäsenneily esiin haastattelun kolmannesta osasta, verifioiden suorilla lainauksilla Aatun omasta puheesta)
 - Tiivistetty kuvaus Aatun **kokemuksista omasta osallistumisesta seurantakokouksessa** (jäsenneily esiin haastattelun kolmannesta osasta, verifioiden suorilla lainauksilla Aatun omasta puheesta) ...

HELMIKUU 2006, KUN 1. LÄHEISNEUVONPIDOSTA ON KULUNUT NOIN 1v 1kk (Aatun 4. haastattelusta)

- 1 *Tapahtuuko nuoren tilanteessa muutoksia - millaisia – läheisneuvonpitoprosessin aikana ja jälkeen?*
 - Tiivistetty kuvaus Aatun senhetkisistä **tilanteesta, huolista ja muutostoiveista** (jäsenNELTY esiin haastattelun ensimmäisestä osasta, apuna 1. haastattelussa määritetyt ”muutoskohdeet”, verifioiden suorilla lainauksilla Aatun omasta puheesta) ...
 - Tiivistetty kuvaus Aatun **kokemuksista suunnitelman toteutumisesta** (jäsenNELTY esiin haastattelun toisesta osasta, verifioiden suorilla lainauksilla Aatun omasta puheesta) ...
- 2 *Miten nuori kokee läheisneuvonpidon menetelmänä?*
 - Tiivistetty kuvaus Aatun **kokemuksista koko prosessista** (jäsenNELTY esiin haastattelun kolmannelta osasta, verifioiden suorilla lainauksilla Aatun omasta puheesta)
 - Tiivistetty kuvaus Aatun **kokemuksista omasta osallistumisesta koko prosessin aikana** (jäsenNELTY esiin haastattelun kolmannelta osasta, verifioiden suorilla lainauksilla Aatun omasta puheesta) ...
- X *Ei tutkimuskysymys, mutta muuten tärkeää ja kiinnostavaa:*
 - Tiivistetty kuvaus Aatun **kokemuksista tutkimukseen osallistumisesta** sekä omista havainnoistani ja tulkinnoistani siitä, miten nuori oli haastatteluihin ja koko tutkimukseen suhtautunut (jäsenNELTY Aatun jokaisen haastattelun lopussa käydystä tutkimukseen osallistumiseen liittyvästä keskustelusta) ...

RAPORTTEJA-sarjassa aiemmin ilmestyneet

2007

Kaija Hänninen, Ilse Julkunen, Riitta Hirsikoski, Stina Högnabba, Ilkka Paananen, Henna Romo, Tarya Thomasén: Asiakkaat oppimisen käynnistäjinä. Raportti BIKVA-arviointimenetelmän oppimisen kehistä Raportteja 6/2007 Tilausno R6/2007

Tero Tammisalo: Sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatioiden tietoturvan hallinnointi. Periaatteet ja menetelmät Raportteja 5/2007 Tilausno R5/2007

Kerttu Perttilä, Minna Uusitalo (toim.): Terveyden edistämisen paikalliset rakenteet ja johtaminen. TEJO-hankkeen väliraportti 2003–2005 Raportteja 4/2007 Tilausno R/2007

Maarit Sulavuori: Kehittämistyöllä pallo haltuun. Kehittämisprojektin avulla ideoita lastensuojeluun ja voimavaroja työssä jaksamiseen Raportteja 3/2007 Tilausno R3/2007

Päivi Voutilainen (toim.): Laatu laatusuosituksella? Ikäihmisten hoitoa ja palveluja koskevan laatusuosituksen seuranta ja arviointi Raportteja 2/2007 Tilausno R2/2007

Päivi Hämäläinen, Jarmo Reponen, Ilkka Winblad: eHealth of Finland. Check point 2006 Report 1/2007 Tilausno R1/2007

2006

Sinikka Reito: Yhteistyöstä yhteiseen työhön. Ikaalilainen palveluohjaus auttaa työikäistä palvelujärjestelmän labyrintissa Raportteja 16/2006 Tilausno R16/2006

Ritva Linnakangas, Asko Suikkanen, Victor Savtschenko, Lauri Virta: Vammaisten osallisuus työmarkkinoilla Raportteja 15/2006 Tilausno R15/2006

Päivi Pihlaja, Elina Kontu (toim.): Arjen moninaisuutta. Erityisryhmät päiväkodissa Raportteja 14/2006 Tilausno R14/2006

Timo Tuori, Britta Sohlman, Marko Ekqvist, Tytti Solantaus: Alaikäisten psykiatrinen sairaalahoido Suomessa 1995–2004 Raportteja 13/2006 Tilausno R13/2006

Terhi Hinkka, Juha Koivisto, Riitta Haverinen: Kartoittava kirjallisuuskatsaus sosiaalisen kuntoutuksen työmuodoista ja niiden vaikutuksista Raportteja 12/2006 Tilausno R12/2006

Hannele Hyppönen (toim.), Kirsi Hännikäinen, Marja Pajukoski, Pekka Ruotsalainen, Lauri Salmivalli, Emmi Tenhunen: Sähköisen reseptin pilotin arviointi II (2005–2006) Raportteja 11/2006 Tilausno R11/2006

Nina Mellin, Jouni Vihmo, Esa Österberg: Alkoholihaittojen yhteiskunnalliset kustannukset Suomessa vuonna 2003